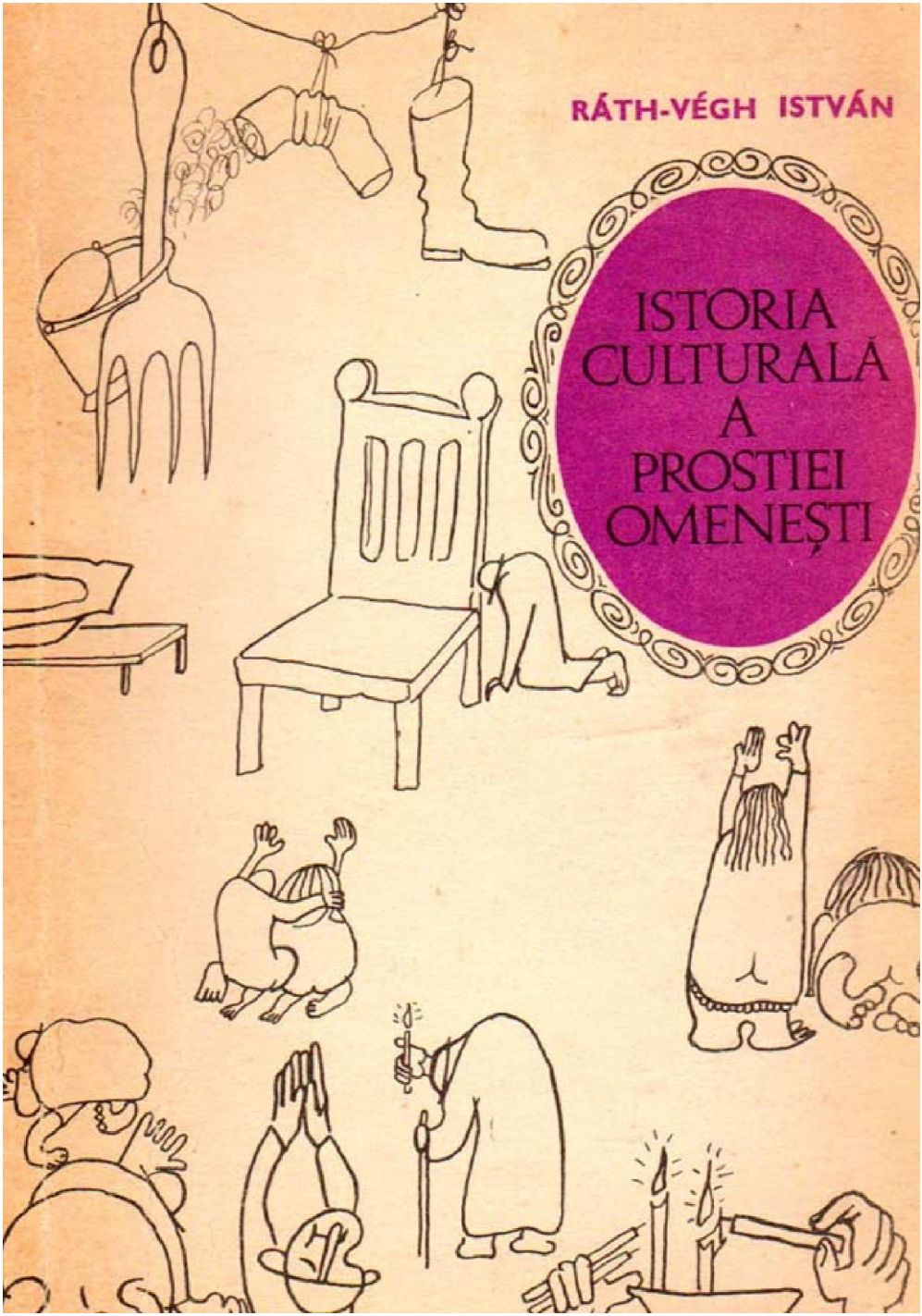
RÁTH-VÉGH ISTVÁN
ISTORIA CULTURALĂ A PROSTIEI OMENEȘTI

RÂTH-VEGH ISTVÂN
ISTORIA CULTURALĂ A PROSTIEI OMENEȘTI

EDITURA ȘTIINŢIFICĂ
BUCUREȘTI 1969

PREFAŢĂ ÎNŢELEAPTĂ

Știinţa prostiei omenești — dacă mi-e îngăduit să alătur doi termeni diametral opuși — n-a avut prea mulţi adepţi. Probabil că vastitatea tematicii i-a speriat pe cercetători. Americanul W.H. Pitkin n-a ajuns decât la începutul începutului; mai departe nici n-a încercat să pătrundă. Astfel și-a intitulat cartea: *Scurtă introducere în istorici prostiei omenești* (A *short introduction to the history of human stupidity,* New York, 1932). Scurta introducere se întinde pe suprafaţa a 574 de pagini, autorul mărturisindu-și și prin aceasta părerea despre dimensiunile nemărginite ale subiectului său.

Se poate oare defini precis prostia?

Un filolog maghiar a adunat 325 de expresii care, fiecare, exprimă o nuanţă a prostiei.

Definiţia ştiinţifică a prostiei este foarte deficitară. Charles Richet ocolește astfel întrebarea: „Nu este prost acela care nu înţelege ceva, ci acel om este prost care deși înţelege un lucru procedează de parcă nu l-ar fi înţeles". Spirituală definiţie, însă nu ne ajută cine știe ce.

Or. L. Loewenfeld abordează problema din punctul de vedere al medicului. El și-a intitulat cartea cu elasticul titlu de: *Über die Dummheit*

(Despre prostia omenească, München, 1909 și 1912). Cartea a apucat două ediţii, ceea ce dovedește că publicul a urmărit cu deosebită atenţie această temă de interes obștesc. Autorul grupează astfel formele de manifestare ale prostiei:

Prostie totală și parţială. Inteligenţa deficitară a oamenilor talentaţi.

Putere de înţelegere nedezvoltată. Slabă capacitate de judecată. Neatenţie, asociaţie greoaie, memorie slabă. Spirit tern, tâmpenie. Grandomanie, orgoliu. Influenţabilitate, nechibzuinţă. Egoism. Prostie și vârstă; prostie și sex; prostie și rasă; prostie și har; prostie și mediu. Prostia în economia politică şi în viaţa socială; în artă și literatură; în știinţă și politică.

Clasificarea este foarte îmbietoare, păcat însă că, aria tematică fiind atât de vastă, autorul mi reușește să o cuprindă. Se poate vedea, de asemenea, că autorul nu este prea umblat prin istoria culturii; datele și le culege din a doua și a treia

mână; exemplele sale nu prea au legătură cu titlul capitolului în care sunt inserate[1].

În opoziţie eu lucrarea lui Pitkin, cartea lui Charles Richet *l'homme stupide* (Omul prost) a ieșit surprinzător de scurtă. De altfel, savantul francez nu-și prea bate capul cu lămurirea noţiunilor. În schimb, prezintă cititorului exemplificări foarte, sugestive. Iată câteva din titlurile capitolelor cărţii sale: Alcool, Opiu, Tutun, Inegalitate: bogat și sărac, sclavagism, iobăgie, etc. Război, modă și bijuterii. Haosul limbilor. Superstiţie. Chinuirea animalelor: luptele cu tauri, vânătoarea de porumbei. Distrugerea barbară a monumentelor de artă. Martirajul pionierilor. Sistemul vamal.Distrugerea pădurilor etc.

Cartea este mai degrabă o causerie spirituală, decât o lucrare ştiinţifică. Are și capitole care nu au ce căuta sub accepţia de prostie.

Cartea lui Max Kemmerich: *Aus der Geschichte der menschlichen Dummheit* (Din istoria prostiei omenești, München, 1912), este un pătimaş rechizitoriu împotriva dogmelor bisericești și religioase. Ca și în celelalte cărţi ale sale (Curiozităţi culturale, Curiozităţi culturale moderne) și în această carte Kemmerich se prezintă ca un ateu convins.

În anul 1785 a apărut la Lipsea o lucrare în șapte volume, neiscălită, intitulată: *Geschichte der menschlichen Narrheit* (Istoria prostiei omenești).

Autorul ei, J. Chr. Adelung, scriitor și lingvist, a fost bibliotecar principal la biblioteca imperială din Dresda. Cartea lui n-are nici în clin, nici în mânecă cu istoriografia. Lucrarea conţine vreo șaizeci-şaptezeci de biografii, prin care se prezintă și se analizează viaţa unor alchimiști, a unor șarlatani și maniaci religioși.

De tăișul satirei dăm în cartea lui Sebastian Brandt: *Das Narrenschiff* (Nava nebunilor, 1494), la fel ca și în cartea lui Thomas Mumer: *Narrenheschwdrung* (Păcăleli, 1512). În aceste cărţi autorii înșiruie diferite tipuri de prostie, eu un umor perimat astăzi și cu un accentuat iz de predicatori.

Închei sărăcăcioasa bibliografie cu nemuritoarea operă a lui Erasmus de

---

[1] De exemplu, ilustrează lipsa de judecată care apare la oamenii talentați cu o nuvelă de Anzengruber. În nuvela este vorba despre tragedia soților Trendel. Soții se iubesc, însă neglijența soției duce la ruptură. Odată domnul Trendel se pregătește să se ducă în audiență la șeful său, însă constată că-i atârnă nasturi de la pantaloni. „Nu-i nimic — spune soția —, cu câteva împunsături ți-i voi întări". Femeia a și împuns de câteva ori însă atât de neglijent, că la prima plecăciune nasturii au zburat de pe pantaloni și etc. Urmează divorțul. Doctorul Loewenfeld analizează astfel motivele care au provocat divorțul: Și o femeie tâmpită știe că nu poți, cu câteva împunsături, să întărești niște nasturi ce stau să cadă. Or, așa cum este prezentată în nuvelă, femeia nu este tâmpită, ci numai neglijentă. Dacă totuși scriitorul prezintă lucrurile în așa fel încât pune o femeie normală în situația de a-și face, din neglijență, de rușine bărbatul, înseamnă că scriitorul a descris un lucru imposibil din punct de vedere psihologic. Acest lucru dă dovadă de o totală lipsă de judecată, nedemnă pentru marele scriitor austriac.

Așa pățește scriitorul dacă pică pe mâna unui psihiatru!

Rotterdam: Lauda prostiei omenești (*Encomium moriae,* 1509). Știm, dintr-o scrisoare adresată lui Thomas Morus, că această strălucitoare satiră a fost concepută de Erasmus în timpul unei călătorii pe care o făcea călare.

Parcă îmi sună în urechi cuvintele lui Erasmus, din scrisoarea lui către Morus: „Știu că și pe tine te încântă o astfel de glumă, pentru că și tu privești cu veselie viaţa oamenilor, la fel ca și Democrit… Nu ar fi drept să se interzică gluma ştiinţifică mai ales dacă cititorul — în cazul că nu-i total mărginit — poate învăţa mai multe din ea, decât dintr-o lucrare ştiinţifică plină de morgă… Dacă s-ar nimeri cineva care să se simtă jignit, prin asta n-ar face altceva decât să-și dezvăluie slăbiciunea sau frica… Toţi cititorii mei de bună credinţă vor înţelege că m-am străduit să amuz și nu să jignesc".

Mi-am adunat materialele din domeniul istoriei culturii; pe cât s-a putut nu din surse facile, oricui ușor accesibile. Înainte de toate am dorit să ofer o lectură plăcută și de aceea, în locul unui studiu riguros construit, am recurs la prezentarea unor colorate realităţi culturale. Dacă cititorul va aduna capitolele, așa cum se obișnuiește eu coloanele de cifre, în faţa sa va apărea un fragment din istoria culturii. Doar un fragment fiindcă într-un singur volum nu m-am putut desfășura prea mult. Poate voi mai avea prilejul să completez acest material, deocamdată oferit cu zgârcenie.

Am rămas dator și cu definirea noţiunii de prostie. Rog cititorii să extragă ei înșiși din materialul pe care l-am oferit ceea ce socotesc ei că se poate considera drept prostie. Am credinţa că în astfel de lucrări autorul procedează mai corect dacă în locul speculaţiilor sale oferă cititorilor date concrete.

Tocmai de aceea acum scriu pentru ultima dată cuvântul prostie.

RÁTH-VÉGH ISTVÁN

AUR! AUR!

În apropierea Carolinelor, valurile Oceanului Pacific se sparg de ţărmul singuraticei insule Yap, pe care trăiesc aproximativ vreo șapte sau opt mii de oameni.

Cu toată neprihănirea lor paradiziacă, cunosc ingenioasa descoperire a civilizaţiei: banul. Subsolul insulei Yap însă nu tăinuiește în adâncurile sale niciun metal care să poată fi folosit drept valută; trebuia, deci, născocită o altă valută, locuitorii Yapului au ajuns curând la concluzia că scoicile, colţii de câine sau lucruri asemănătoarea acestora, ușor de procurai, nu fac două parale. S-au văzut obligaţi să născocească deci altceva, greu de găsit, deoarece înţelepciunea le șoptea că banii trebuie, neapărat, să aibă și o valoare intrinsecă, derivată din greutatea procurării şi prelucrării materialului din care sunt făcuţi. Urmarea acestui raţionament a fost că alegerea li s-a oprit asupra unor bolovani pe care i-au descoperit în insulele Pelew, așezate la vreo 200 de leghe de insula lor. Mari cât pietrele de moară, deci greu de transportat, bolovanii — dacă mai punem la

socoteală și faptul că trebuia șlefuiţi — întruneau toate calităţile pentru a se putea numi o valută serioasă. Bun. Valuta a fost apoi sortată pe diferite categorii de valori.

O piatră cu diametrul de un picior[2] corespunde la ceea ce numim noi mărunţiș. Prin gaura șlefuită în mijlocul ei se trece o bâtă, cu care, proptind-o de umăr, pornești frumușei la târg. Cu cât pietrele sunt mai mari, firește și valoarea lor crește. De exemplu, o piatră enormă, cu un diametru de 12 picioare, joacă rolul unei bancnote de o mie. Gaura scobită în centrul unui astfel de bolovan este atât de mare, încât poate intra în ea comod un om oricât de gras.

Să nu vă închipuiţi însă că această enormă masă de piatra este rostogolită, de colo-colo când se cumpără ceva cu ea. Nici pomeneală. Au ei minte, băștinașii! Piatra de moară rămâne pe locul unde a fost așezată la început, în curtea primului ei proprietar, transcriindu-se doar, pur și simplu, pe numele noului stăpân. Firește, această „transcriere" se face pe baza unei înţelegeri verbale. Averea insularilor bogaţi este, aşadar, împrăștiată prin diverse locuri străine. Uriașii bani pot fi vizitaţi, proprietarii lor se pot așeza în gaura din mijlocul pietrelor; deci și insularii au parte de delicii asemănătoare celor pe care le au avarii „civilizaţi" când îşi zornăie aurul pe masă.

Dar partea interesantă de-abia urmează.

Dacă valurile oceanului, bântuit de furtuna, târăsc după ele averea imobiliară a câtorva locuitori înstăriţi, dispariţia pietrelor de moara nu aduce după sine ruinarea proprietarilor lor. După trecerea calamităţii, oamenii îşi caută banii; pietrele de moară sunt găsite pe fundul apei, aproape de mal.

Nimeni nu-și dă osteneala să le pescuiască. Ar fi de prisos. Fiecare știe precis locul unde se află, sub apă, piatra sa de moară, așa ca averea familiei nu suferă nicio pagubă. Faptul că sunt scufundate în apă nu schimbă valoarea bolovanilor.

Am citit că, în caz de primejdie, tezaurul Statelor Unite se poate scufunda. Aurul inundat al Fort Knox-ului nu alterează cu nimic valoarea miliardelor de dolari care circulă la suprafaţă. Chiar și sub apă, acoperirea în aur se consideră intactă.

În toată treaba aceasta un singur lucru este surprinzător: sclipitoarea inteligenţă cu care necultivaţii locuitori ai insulei Yap au anticipat manevrele civilizaţilor economiști burghezi.

AURUL SE JOACĂ DE-A V-AŢI ASCUNSELEA

Nicicând învăpăiatul disc de lumină al soarelui n-a aţâţat închipuirea omului, cum a stârnit-o aurul cu strălucirea lui vicleană, galbenă și rece. De fapt, cuvioșii adoratori ai soarelui cinsteau astrul ca pe un Dumnezeu, însă cu un respect lipsit de entuziasm, devenit un fel de obișnuinţă, cinstire care se cuvine unei divinităţi cumsecade, demnă de încredere, care îşi îndeplinește conștiincios și prompt îndatoririle ei de zeitate. Doar nu s-a întâmplat niciodată ca soarele să nu apună seara și să nu răsară dimineaţa?!

---

[2] Picior — unitate de măsură = 30, 48 cm.

Însă aurul?! Aurul! El surâde galben când ici, când colo. Unde nu-l cauţi, se rostogolește la picioarele călătorului. Apele îl aruncă la mal ca pe o pulbere strălucitoare. Pe neașteptate, muntele își deschide, sub loviturile lacome ale târnăcoapelor, sânul doldora de aur. Dacă îi cauţi însă, se arată doar pentru o clipă, ca o femeie cochetă, și se ascunde apoi, de nu-i mai dai de urmă.

Pe vremuri, când spaniolii, posedaţi de furia aurului, vânau comorile pieilor roșii, oamenii lui Cortez au ajuns până în California. În drumul lor răscoleau fiecare cort, fiecare colibă, sat ori oraș indian, dar de urma aurului n-au dat, *deși ar fi trebuit doar să se aplece ca să-l culeagă, fiindcă boabele de aur le scârţâiau pe sub tălpi.* Visau El Dorado-ul, neștiind că umblă prin el!

Aurul putea fi mândru de festa pe care o juca adoratorilor săi!

De-a lungul a trei sute de ani aventurierii europeni au cutreierat pământul Californiei în căutarea norocului, dar niciodată, nimănui, nu i-a trecut prin minte să ia un pumn din nisipul care strălucea pe malul râurilor și să-l cerceteze… Oare razele soarelui fac să sclipească, într-adevăr, doar un fleac de mică, lipsită de valoare? în 1848, un anume Marshall, din serviciul căpitanului elveţian Sutter, în sfârșit, și-a îndoit mijlocul ca să ridice un pumn de nisip zgrunţuros. Parcă aurul doar *plecăciunea* aceasta a așteptat-o: omul norocos ţinea în palmă *fărâme de aur curat.*

Ca să-și sprijine șarlataniile, aurul își face o reclamă uriașă. Cronicile antichităţii sunt pline cu nemaipomenitele minuni ale aurului; vechile aiureli simt în stare să aţâţe până și în zilele noastre fantezia unor oameni.

De pe filele bătrânelor cronici strălucește aurul regelui Solomon, comorile lui Midas și Cressus, recolta aurită a Hesperidelor, lâna de aur a lui Jason. Despre bogata Fenicie s-a dus vestea că-și aducea aurul din Hispania.

Se zice că, la întoarcere, corăbiile feniciene aveau *ancore de aur,* deoarece, terminând mărfurile, preschimbau în aur și fierul vechilor ancore. Diodor sicilianul dă și o explicaţie faptului că în Hispania se găsește o cantitate atât de mare de aur. El spune că pe vremuri vechii locuitori nu cunoșteau preţiosul metal. O dată, însă, Pirineii au fost cuprinși de un incendiu uriaș.

Pădurile s-au transformat într-o imensă torţă; flăcările au mistuit lanţurile muntoase. Groaznicul pojar a topit aurul din măruntaiele Pirineilor și astfel metalul necunoscut până atunci a irumpt, spre văi, sub forma unor veritabile râuri de aur.

AUR ȘI FURNICI

Au crezut ei, oamenii, lucruri și mai trăsnite. Și-au închipuit, de exemplu, că și animalele preţuiesc aurul.

Aelianus ne informează că în pustiul Bactriei, din antica Persie, sălăşluiau grifonii. Aceste păsări ciudate scormoneau cu ghearele lor ca de oţel stâncile că să scoată aurul din piatră. Astfel, grifonii strângeau grămezi de metal preţios, pe care le păzeau cu strășnicie de oameni.

Pliniu nu crede în existenţa acestei pasări legendare. În schimb, nu se îndoiește

câtuși de puţin că ar exista niște furnici care scurmă aur.

„Oamenii se aduna ca la o minune în faţa antenelor furnicii indiene, care se păstrează în templul lui Hercule din Eritreea. În partea de nord a Indiei trăiesc niște furnici ciudate, de mărimea lupului egiptean. În timpul iernii, *aceste furnici scurmă aurul din pământ* și-l adună, grămadă, la suprafaţă. Vara, arșiţa le gonește în galeriile lor subpământene. În această perioadă indienii le fură aurul. Trebuie să se grăbească, însă, foarte tare, fiindcă furnicile, de îndată ce simt miros de om, ies din ascunzătoare și îi atacă. Dacă nu sunt destul de sprinteni, hoţii sunt sfâșiaţi pe loc, fiindcă patima aurului le-a făcut cumplit de sângeroase[3].

Herodot spune că s-ar fi capturat vreo câteva furnici de acest soi, care erau ţinute la curtea regelui Persiei.

Și Strabo descrie furtul de aur. El relatează că în apropierea mușuroiului se arunca otravă. Lacome, furnicile o înghiţeau pe dată, și, în timp ce ele se tăvăleau de durere, aurul era iute furat. Strabo se referă și la alţi autori, din descrierile cărora reiese că existenţa furnicii cu o patimă atât de ciudată a fost acceptată fără nicio discuţie de către scriitorii lumii antice.

Cariera fabuloasei furnici nu se oprește aici. Ea pătrunde și în știinţele naturale ale evului mediu, deoarece învăţaţii medievali considerau drept profanator pe cel care îndrăznea să înfrunte cu obiecţii și îndoieli scrierile clasicilor.

În jurul anului 1240, Brunetto Latini, magistrul lui Dante, a scris o vastă lucrare intitulată *Cartea comorilor*[4]*.* Ea cuprinde, într-adevăr, tezaurul știinţei din evul mediu. Lucrarea este o grandioasă enciclopedie care începe cu facerea lumii și îngrămădește în filele sale toate cunoștinţele de geografie, știinţele naturii, astronomie, ba chiar și de etică și politică.

Furnica sus-amintită a fost trecută în partea rezervata știinţelor naturii.

După Latini, hrăpăreţele fiinţe nu trăiesc în India, ci într-o insulă a Etiopiei. Și el acceptă că cine se apropie de ele este sortit pieirii. Oamenii vicleni le-au venit însă de hac. Cu o iapă, de spatele căreia atârnau niște lăzi, treceau pe insulă și acolo, dând drumul animalului, păstrau cu ei mânzul. Ierburile grase stârneau apetitul iepei, care păștea fără grijă până la asfinţitul soarelui. Între timp, furnicile observând lăzile de pe spatele iepei le socoteau că ar tocmai bune pentru aurul lor. Zis și făcut. Furnicile încarcă lăzile cu aur. La apusul soarelui, ingenioșii etiopieni aduc mânzul pe malul opus celui pe care paște iapa. Bietul mânz nechează disperat după maică-sa, care, auzindu-l, o ia la goană, se aruncă în apă și o trece înot cu povara ei de aur cu tot. Ingenios furt, nu?

Să sărim trei secole. În 1544 apare impunătoarea cosmografie a lui Sebastian Munster: *Cosmographia universalis.* Aici furnica scurmătoare de aur este înfăţișată printr-o frumoasă gravură. Naivul desen o reprezintă la fel ca pe binecunoscutele

---

[3] Tanta pemicitas feritasque est cum amore auri (Hist. Nat., XI. XXXVI).

[4] Li livres dou Trésor. Prima traducere italiana a manuscrisului a fost tipărită la Treviso, în 1474. Originalul a fost editat și de P Chabaille (Paris, 1863).

și modestele ei neamuri, furnicile de rând, atâta doar că o umflă la o dimensiune colosală.

Rezistentul animal nu și-a încheiat cariera nici de astă dată. De Thou, un celebru judecător, om politic și istoric al Franţei, povestește că în 1559 șahul Persiei a trimis daruri bogate sultanului Soliman. În preţiosul transport figura și o furnică indiană, mare cât un câine mijlociu, sălbatică și colţoasă[5]…

Mai târziu, când știinţa a început să deschidă ochii, s-a încercat explicarea originii basmului cu furnicile. După una dintre teorii, el și-ar datora apariţia vulpii siberiene, deoarece aceasta are obiceiul să scurme moviliţe, la fel ca și cârtiţa.

Or, despre vulpe, cunoscută ca o fiinţă deșteaptă, nu se poate presupune că ar scurma mușuroaiele numai așa, dintr-un simplu moft; desigur, ea caută aur. Slabă explicaţie, la fel ca și o alta, după care, într-adevăr, ar fi existat cândva o specie de insecte dispărută astăzi, asemănătoare cu furnicile uriașe.

Poate că s-ar putea aborda mai raţional miezul legendei uriașei furnici. Probabil, cineva a asemuit munca *minerului* cu cea a furnicii.

Comparaţia era nimerită și izbitoare; ea a făcut obișnuitul diurn oral.

Cunoaştem la ce se ajunge, pe această cale, dacă cercetăm soarta diverselor legende: pe ici, pe colo li se adaugă câte ceva; fiecare transmiţător vrea să fie mai interesant decât predecesorul său și le umflă, le gogonează; în cele din urmă, materialul brut de flecăreală ajunge în mâinile unui cunoscător, care îl șlefuiește, transformându-l într-o legenda ce rezistă, apoi, timpului.

RODUL DE AUR AL VIŢEI-DE-VIE MAGHIARE

Nu-i vorba despre auriul vin de Tokaj, ci despre o legendă care se agaţă cu tenacitate de secolele ce se perindă. Povestea spune că în Ungaria, pe alocuri, *viţa-de-vie rodește aur curat.* Deșănţatul delir nu s-a mulţumit să scornească pe seama animalelor că sunt lacome de aur; el a calomniat până și plantele, afirmând că s-ar hrăni cu aur.

Anticii au fost obsedaţi de gândul că metalele cresc și se dezvoltă la fel ea și plantele. Multă vreme s-a abuzat de numele lui Aristotel, atribuindu-i-se cărticica *Despre întâmplări minunate*. Cartea este apocrifa, însă oglindește credinţele epocii. În ea se afirmă că, undeva, s-a băgat în pământ o bucată de aur, care a început să crească, până ce a răsărit ca oricare altă sămânţă. Știinţele naturale din evul mediu, orientându-se cu conștiinciozitate după scrierile unor clasici antici, au dezvoltat această teorie.

Aurul — se spunea — pe alocuri, se afundă, în stare semisolidă, în adâncul pământului. Se poate întâmpla deci ca uncie plante, în special viţa-de-vie, să-și înfigă rădăcinile în aurul moale, câteodată chiar lichid, absorbind astfel metalul preţios. Aurul pătrunde treptat prin trunchiul plantei în ramuri, în frunze și în fructe.

Petrus Martyr, vestit învăţat al secolului al XVI-lea, profesor la Oxford, scrie că

---

[5] Inter quae erai formica indica canis mediocris magnitudine, animal mordax et saevum.

în Hispania se întâlnesc des astfel de arbori care absorb aurul. Cu ocazia fericitului eveniment al logodnei unei prinţese portugheze, logodnicul, prinţ de Savoia, i-a trimis logodnicii daruri în valoare de 12.000 de taleri imperiali. În lipsă de bani lichizi, curtea de la Lisabona a răspuns generozităţii logodnicului, trimiţându-i fel de fel de raritǎţi. Cele mai remarcabile articole erau: 1) doisprezece harapi, dintre care unul blond; 2) un iepure viu fript; 3) un bulgare mare de aur de recoltă; 4) un copăcel de aur curat crescut de la sine.

Cei mai mulţi autori aminteau viţa-de-vie ca pe una dintre plantele cărora le place să se hrănească cu aur. În podgoria satului St. Martin la Plaint, din Franţa, s-a găsit cică un butuc de viţă de aur, cu mugurii tot de aur. L-au trimis regelui Henric al IV-lea care, desigur, s-a bucurat că viile supușilor săi rodesc aur. Învăţaţi germani scriau articole ştiinţifice în care era vorba despre lăstarele de aur ale podgoriilor germane. În viile din regiunile Dunării, Mainului și Neckarului — scriau ei — pe butuci apar muguri de aur curat, din care se desfac frunze de aur.

Cele mai vestite roduri de aur au fost oferite de *viile din Ungaria*[6].

Poveștile au pornit de la culegerea de anecdote despre regele Matei Corvin, a lui Galeotto Marzio. În această culegere găsim următorul fragment:

„Amintesc un lucru uimitor și nemaiauzit, despre care se spune că nicăieri nu s-a mai întâmplat. Anume că acolo (în Ungaria) aurul crește fie sub forma unui beţigaș, la fel ca și sparanghelul, fie ca un cârcel încolăcit de butucul viţei-de-vie, cârcel care are de cele mai multe ori o lungime de două palme, lucru ce l-am văzut adeseori eu propriii noștri ochi. Se crede că inelele făcute din cârcei de aur — inele foarte ușor de meșteșugit, fiindcă nu-i nevoie de cine știe ce trudă să-ţi tragi un astfel de cârcel pe deget – vindecă negii. Drept care și eu am un astfel de inel". Așa a început cariera lui *aurum vegetabile,* adică a „aurului vegetal".

Din ţoale câte se povestesc, un singur lucru este adevărat, și anume ca într-adevăr s-au găsit în Ungaria pe niște butuci de viţă cârcei, sau mai bine zis sârme spiralate de aur.

Medicul german E.W. Happel, în lucrarea sa *Relationes curiosae* (Hamburg, 1683), a adunat date despre descoperirile renumite din epoca sa.

Iată două cazuri de la Eperjes (Ungaria), pe care medicul localnic M. H. Franckenstein Le-a descris într-o scrisoare lungă, adresata prietenului sau

Sachs a Lewenheim, vestitul medic din Breslau.

O dată, paznicul unei vii, odihnindu-se după lucru, observă ceva galben ce se iţea din pământ. Se duse acolo, cercetă: acel ceva galben era adânc înfipt în sol. Izbi de câteva ori cu sapa, însă acel lucru nici nu se clinti.

Cu mare trudă desprinse din el o aşchie, pe care o duse la aurar. „Apoi ăsta este cel mai curat și mai fin aur" — îi spuse meșterul. Fericit, paznicul preschimbă

---

[6] Materialul a fost prelucrat în amănunţime de către Bela Toth, în cartea sa, Magyar ritkaságok (Raritǎți ungurești), Budapesta, 1899. De aceea, îl redăm numai pe scurt, împrospătat cu câteva date.

aurul pe bani și se reîntoarse la minunea galbenă. Se întâmplă cu adevărat o minune, fiindcă după câteva zile apăru *o nouă rămurică de aur.*

Autenticitatea întâmplării este atestată de actele unui proces deoarece paznicul care ducea întruna aurarului lăstare de aur, a ajuns să-i meargă vestea; pentru prădăciunea făcută de unul singur, atât moșierul, cât și vistieria l-au dat în judecată.

Un alt caz: în timp ce un ţăran ara, fierul plugului său a scos la iveală o rădăcină de aur de câţiva coţi[7] lungime. Necunoscându-i valoarea, el făcu din ea un cui pentru jug. O dată, transportând lemne la Eperjes, s-a oprit să se odihnească în fala unui aurar; acesta a remarcat ciudatul cui şi l-a cumpărat pe un preţ de nimic.

Până și învăţaţii secolului al XVIII-lea îşi mai băteau capul cu aurul crescut în Ungaria. O revistă cu prestigiu, „Breslauer Sammlungen", se ocupă pe larg de el, în vara anului 1718. Aceeași revistă publică și în numărul XXXVI, clin 1726, o informaţie provenită din Késmárk. Potrivit acestei informaţii la Andrásfalva, după seceriș, servitorii de pe moșia lui András Pongrácz au găsit o bucată mare de aur care ieșea din pământ, de parcă-ar fi crescut de acolo. Cinstiţi, ei au dat-o stăpânului lor. Descoperirea a fost evaluată la 68 de forinţi. (Pe vremea aceea, dintr-o marcă de Köln se băteau 72 de forinţi. Deci, aurul găsit a atins aproape greutatea mărcii de Köln, adică 233, 81 g.)

Dar nici asta n-a fost de ajuns pentru imaginaţia înfierbântată de aur.

La un moment dat s-a dus vestea că și *boabele de struguri* conţin aur.

Mate Held, doctorul de curte al principelui ardelean Zsigmond Rákoczy, povestește că la Sârospatak, cu prilejul unui ospăţ, principelui i sau servit struguri cu coaja de aur.

Galantul prinţ Kâroly Batthyâny i-a făcut cadou Mariei Tereza un bob de aur asemănător. Un bijutier a montat bobul de strugure în gura unui cerb de aur, pe care l-au așezat într-o lădiţă tot de aur. Astăzi lădiţa a ajuns la Muzeul Naţional [din Budapesta], unde este inventariată sub numele de „Dulăpiorul de la Tokaj". Bobul s-a stafidit, a crăpat în două, însă în coaja lui mai strălucesc *grăunţe de aur veritabil.* E clar că le-a montat bijutierul.

Faima fructului-minune s-a răspândit dincolo de graniţă, până în Anglia. István Weszpremi, medicul-șef al Debreţinului, susţinea, în conferinţa sa din 1773, că, pe vremea când studia la Londra, s-a scos la licitaţie moștenirea doctorului curţii, Richard Mead.

„A cumpărat acolo, un lord englez, domn nobil și bogat, un ciorchine de strugure stafidit, socotit ca provenind din Ungaria, pe care se găseau, din belșug, fărâmiţe cu un luciu galben ca al aurului".

Nobilul și bogatul domn a dus preţiosul ciorchine lui Morris, profesor de chimie, pentru a fi analizat. Weszpremi a fost de faţă la analiză.

Ea a dat însă greș: grăunţele de aur n-au rezistat probei focului, transformându-se repede în cenușă. „Astfel, în scurt timp, tot aurul de viţă din Ungaria s-a transformat în fum și cenușă, împreună cu multele lire sterline de aur adevărat ale

---

[7] Unitate de măsură = 2/3 m.

lordului englez".

Care să fie tâlcul acestor întâmplări născocite în delirul stârnit de aur?

Rădăcina de aur, mugurul de aur, sârma de aur în spirală nu sunt altceva decât rămășiţele bijuteriilor vechi, de origine celtică, sau, poate, de altă provenienţă. Pe vreme de război, proprietarii comorilor le-au îngropa!, iar când, odată cu trecerea pericolului, s-au întors după ele, la dezgropare s-a rupt sau s-a pierdut câte ceva din bijuterii. Se poate ca și stăpânul lor să fi pierit, iar bijuteriile să fi stat pitite sub pământ, până când o rădăcină sau o tulpină de plantă, milostivindu-se de ele, le-a târât cu ea la suprafaţa pământului. Astfel de sârme spiralate se găsesc cu duiumul în galeriile fiecărui muzeu.

La analiză, grăunţele de aur de pe boabele de strugure s-au dovedit a fi ouăle uscate, cu luciri gălbui, ale unui soi de ploșniţă. Ploșniţa a ieșit din ele și și-a lăsat coaja înșelătoare pentru amuzamentul nobililor bogaţi.

Sau, cu alte cuvinte, toată legenda n-a fost altceva decât curată pălăvrăgeală născocită de creierii înfierbântaţi ai unor apucaţi. După expresia minunată a destoinicului și chibzuitului Weszpremi: *aiureală.*

BĂIATUL CU DINTE DE AUR

Fantasmagoriile aurite ale febrei gălbui se învârtejesc mai departe, sus, sus, spre înălţimi până la stele, și chiar dincolo de ele; până și puterea divină ar fi investit *aurul* cu harul de a tălmăci omenirii profeţiile sale.

În amintita expunere a lui Weszpremi sunt cuprinse și următoarele:

„Așa am păţit noi până acum cu aurul de recoltă, precum Jacob Horstius cu dintele de aur al copilului din Silezia, care la Martin Rulandus și la alţi învăţaţi de mai mică importanţă este prezentat ca o mare minune a firii, și despre care el scrisese o întreagă carte".

Jacob Horstius a fost profesor și prorector la Universitatea din Helmstadt. Amintita lucrare a iscat o mare controversă în lumea învăţaţilor[8].

Cartea este rezultatul unei întâmplări ciudate: unui copil din Silezia, de vreo zece ani, *i-a crescut o măsea de aur.* Măseaua cu pricina se afla jos, pe partea stângă a mandibulei. Importanţa locului unde era plasată măseaua va ieși îndată la iveală.

Dacă pe vremea aceea vreun învăţat ar fi susţinut că a văzut un copil căruia îi curgea mercur din ureche ori că îi creștea o unghie de aramă, de bună seamă că ar fi fost internat imediat în turnul nebunilor. Fiind însă vorba de aur, lucrurile se schimbau radical. De minunea cerească trebuia să te apropii cu capul descoperit și s-o tălmăcești cu argumentele de nezdruncinat ale științei.

---

[8] De aureo dente maxillari pueri Silesii, primum, utrum eius generatio naturalis fuerit, nec ne; deinde an digna eius interpretatio dari quaeat (Lipsiae, 1595). Această carte rară se găsește la Biblioteca Universității din Budapesta.

Pe scurt, demonstraţia profesorului Horstius era următoarea:

Copilul s-a născut la 22 decembrie 1585. Soarele se afla în zodia Berbecului, în conjuncţie cu Saturn. Din pricina constelaţiei astrologice favorabile, energiile din trupul copilului se manifestau cu o putere neobișnuită, astfel încât, în loc de masă osoasă, *au secretat aur.*

Luat în sine, acest lucru ar fi suficient pentru explicarea misterului, însă, la influenţa astrelor s-a adăugat încă un fapt îndeobște cunoscut de ştiinţa medicală. În timpul sarcinii mama a văzut obiecte de aur sau bani de aur și și-a atins din întâmplare măseaua. Se știe că dacă femeia însărcinată poftește ceva și dacă în același timp îşi atinge mâna de faţă, nas, gât sau de alte părţi ale trupului, pe copil va apărea, în același loc, imaginea obiectului poftit, sub forma unui semn din naștere[9].

Întrebarea următoare a fost: care-i semnificaţia măselei neobișnuite?

Nu încape îndoială — scria profesorul — că ea a apărut ca un *semn ceresc.* După strălucita victorie de la Fülek, au urmat gravele înfrângeri ale oștirilor creștine din Ungaria, drept pedeapsa pentru păcatele noastre; dar iată — continuă profesorul — cerul ne dă speranţă, fiindcă dintele de aur înseamnă *timpuri de aur.* Adică, împăratul roman va alunga pe turci din Europa și astfel va începe o epocă de aur, care va ţine o mie de ani. Cum însă dintele a crescut pe *mandibulă* și încă pe partea stângă, să nu fim prea încrezători, fiindcă epoca de aur va fi precedată de lovituri și necazuri.

Expunerea de motive s-a dovedit atât de ispititoare, încât un alt învăţat, admirând-o, a luat pana în mână și a „creat" o nouă operă, despre aceeași măsea buclucașă. Respectivul a fost Martin Rulandus, medic din Regensburg. Cartea, scrisă încă în același an, s-a alăturat părerii lui Horstius. În schimb, Johann Ingolstädler n-a crezut în cele relatate și l-a atacat pe Rulandus. Rulandus a ripostat strașnic. În controversă s-a amestecat și Duncan Liddel, demonstrând că Horstius nu poate avea dreptate. De ce?

Deoarece, la 22 decembrie 1585 soarele *nu era în zodia Berbecului.* Discuţia luând proporţii enorme, Andreas Libavius, renumit chimist din Coburg, a rezumat și comentat toate părerile.

Săbiile ştiinţei zăngăneau și fulgerau aprig.

În sfârșit, unui medic din Breslau i-a venit o idee normală. „Ar trebui examinat copilul" — a propus el. Într-adevăr, până atunci nimeni nu se gândise la asta. La început, examenul a fost favorabil copilului. Au trimis după aurar, acesta a frecat dintele cu piatră de probă și urma rămasă pe piatră s-a dovedit a fi aur curat. Dar un medic din localitate, cu numele de Rhumbaum, descoperi pe dinte o mică fisură

---

[9] Aceasta a fost teoria așa-numitei *minunări*. Luminatul doctor Joubert, în ediția din 1601 a cărții sale despre superstițiile medicale, recomandă mamelor începătoare ca în astfel de împrejurări să se ferească să-și atingă fața, ducând mâna repede la spate; o și spune unde! Acolo semnul din naștere n-o să supere ochii nimănui.

suspectă. A zgândărit-o și iată, *parcă se mișca ceva. Dintele era acoperit cu o placă de aur*! Nu era clasica coroană cunoscută de stomatologia modernă; părinţii inventivi îmbrăcaseră dintele copilului într-un *nasture de aur, gol pe dinăuntru.*

Strălucitorul clăbuc al profeţiei plesni. Turcii au fost izgoniţi din Ungaria, dar abia după o sută de ani, însă promisa epocă de aur n-a apărut.

Oare să fi avut dreptate Ovidiu?

„Iată epoca de aur: Stăpânul nostru a devenit aurul.

Vrei o femeie? Vrei dragoste? Toate le obţii în schimbul aurului".

FARMACOPEEA AURULUI

Cu ani în urmă, gazetele publicau știrea că un medic balneolog francez administrează bolnavilor săi *injecţii de aur,* vindecând cu succes reumatismul. Nu mă îndoiesc de succes, fie că abordez problema din punctul de vedere al medicului, ori din cel al bolnavului. Dar oricât aș respecta știinţa medicală modernă, trebuie să spun că descoperirea nu este nouă.

Încă pe vremea lui Pliniu[10] se întrebuinţa aurul ca medicament. Mai târziu, și medicina arabă l-a trecut în rândul leacurilor pompoase. Tradiţia s-a păstrat, cu multă cuviosenie, și în terapeutica medicală a evului mediu.

Lucru firesc, deoarece în regele metalelor trebuie că se ascunde o mai mare putere de vindecare decât în cine știe ce alt metal de rând.

Panaceul universal preferat era *aurum potabile* — aurul potabil; despre efectul lui, medicii numai că nu cântau osanale. În general, se întrebuinţa ca întăritor pentru inimă, dar se recomanda și contra altor neplăceri. O notă rămasă de la curtea regelui francez Ludovic al XI-lea arată că medicii tratau epilepsia, care-l chinuia pe rege, punându-l să bea aur; pentru preţioasa băutură s-au întrebuinţat 96 de taleri de aur.

Aurul potabil se obţinea în mai multe feluri. Dintre multele reţete, reproducem pe cea recomandată de Marsilio Ficino[11] regelui Matei.

„Toţi autorii recomandă aurul ca fiind substanţa cu cea mai mare putere de alinare şi totodată leacul cel mai ferit de stricăciune. Din cauza strălucirii lui, el a fost închinat Soarelui, din cauza calităţii de balsam, planetei Jupiter; drept care el are însușirea de a îmbina într-un mod admirabil căldura naturală cu umezeala și de a apăra de stricăciune umorile trupului. El este în stare să introducă în părţile trupului atât căldura soarelui, cât și calităţile binefăcătoare ale lui Jupiter. În acest scop, aurul, care este un metal deosebit de dur, trebuie transformat, trebuie să fie făcut mai fin ca să poată fi absorbit cât mai ușor de către organism. Este știut că substanţele care lecuiesc bolile de inimă au o eficacitate cu atât mai mare cu cât organismul suferă mai puţin de pe urma administrării lui. De aceea, se vor doza cele mai fine substanţe în starea lor pură. Cel mai bine ar fi, aşadar, dacă apa de

---

[10] Hist. Nat, XXXIII, 25.

[11] În lucrarea lui din 1489, De triplici vita (Viața întreită).

aur s-ar putea pregăti pură, fără nicio altă substanţă străină. Dar până acum, din păcate, aurul nu se poate administra decât cel mult zdrobit sau presat în foiţe.

Voi spune, deci, cum poţi obţine apă de aur:

Strânge foi de viţă și melisă, atunci când soarele intră în zodia Leului. Fierbe aceste flori cu zahăr alb, topit în apă de trandafiri; pentru fiecare uncie[12] de fiertură amestecă *trei foiţe de aur* și bea-o pe stomacul gol, îndoită cu puţin vin auriu".

Efectul aurului este și mai mare dacă-l aruncăm în stare de incandescenţă în fiertură. Dar trebuie să fie un aur bun. Cel mai mare preţ îl aveau banii de aur ungurești, iar dintre ei mai ales galbenii cu corbul regelui Matei. Aceștia erau folosiţi și împotriva *gălbinării,* fiindcă, evident, o boală galbenă trebuie să aibă ca antidot un medicament galben; după cum și spuzeala roșie a vărsatului trebuie vindecată cu cearșaful roșu.

Deși galben, un oarecare rol îi reveni aurului și în problema vărsatului negru. Ce altceva ar putea împiedica apariţia hidoaselor cicatrice, dacă nu aurul, care este, după cum se știe potrivit și pentru cosmetică? în jurul anului 1726 au apărut în Franţa niște monede noi de aur. După sfaturile cosmeticienilor în vogă, doamnele *îşi frecau buzele cu aceste monede.*

Spuneau cosmeticienii că aurul atrage sângele și buzele primesc o frumoasă culoare trandafirie, fără să trebuiască să le nenorocești cu fel de fel de vopsele.

Teorii de soiul acesta recomandau aurul și cucoanelor frumoase, bolnave de vărsat. Faţa bolnavă trebuia acoperită cu o pojghiţă subţire de aur, fiindcă puterea astrală a acestuia împiedica distrugerile răufăcătoare ale bășicilor de vărsat. Astfel au procedat doctorii cu soţia lui Miklós Beresenyi, când ea s-a îmbolnăvit de vărsat. După cele scrise de Kelemen Mikes, într-o scrisoare din 28 decembrie 1718, rezultatul nu s-ar putea numi favorabil:

„Doamnele sunt lecuite altfel de cum femeile de rând. Numai ce s-a îmbolnăvit ea, că se și adună mulţime de doctori — care le-au dat sfat, ba una, ba alta, pentru ca vărsatului să nu-i rămână urmă și frumuseţea să dăinuie. Unul — printre altele — a găsit cu cale precum că-i nevoie a-i dărui obrazul. Vocea ăstuia fu ascultată și au lipit-o pe doamnă cu foaie de aur și făcut-au din ea icoană vie. Ăst lucru fiind făcut, un timp așa trebuia să adaste, dar apoi tot fu nevoie de scos aurul; pentru că nu se poate umbla cu faţă daurită și fiindcă obrazul îmbujorat place mai mult decât cel daurit. Dară acum era meșteșugul, cum să-l scoată? Feluritele ape nu l-au putut spăla, ci cu vârful acului trebuit-a desprins aurul de pe obraji. Drept care cojitu-l-au tot, însă pre nas lipindu-se mai tare, era și treaba mai grea: la urma urmei, și de acolo l-au dezghiocat, dar acela (nasul) rămas-a negru. Drept care nu dau sfat nimănui să-și aurească faţa".

Auroterapia a avut multe alte variante. Ca să se întremeze, convalescenţii ronţăiau *plăcuţe de aur.* Vechii veneţieni îşi condimentau mâncărurile cu *pilitură de aur.* Medicul Vallot a tratat negii regelui Ludovic al XIV-lea cu *ulei de aur.* Doctorul Cabanes știe că nobilul metal era întrebuinţat și într-un mod nedemn: se marina cu

---

[12] Unitate de măsură = 28, 349 g.

el *apa de clismă.*

Nu pot stabili cu ce scop s-a creat *aurul parfumat.* A fost descoperirea aurarul parizian Tritton de Nanteville. Ziarele germane s-au ocupat de el în 1766; și, bineînţeles, din invidie, negau importanţa descoperirii.

S-au găsit medici care, din prudenţă, considerau că administrate nemijlocit, medicamentele cu aur ar putea, eventual, să și strice bolnavului.

Drept care au conceput un mod fantezist de a-l introduce, pe cale *mijlocită,* în organismul bolnavului. *Pilitura de aur* trebuie amestecată în hrana găinilor. Găina îşi va asuma tot riscul și de altfel este totuna dacă o să-i strice sau nu, fiindcă, oricum, puterea tămăduitoare a aurului va trece în trupul ei. Pasărea va fi tăiată, iar carnea ei se poate socoti un leac tot atât de eficace ca oricare alt medicament preparat din aur. Bolnavul, însă, să nu-i mănânce pipota. Nu pentru că i-ar fi vătămătoare, ci pentru că s-ar putea ca în pipotă să mai fi rămas niște resturi din pilitura de aur, care se pot din nou întrebuinţa. Tot din același motiv, găina trebuie ţinută neapărat în coteţ, ca nu cumva uşuratica pasăre să risipească preţiosul metal prin cine știe ce bălării.

Critica farmacopcei aurului o las pe scama învăţatului Sámuel Köleséri, care în cartea sa *Auraria Romano-Dacica* (Mina de aur romano-dacică), apărută în perioada de vârf a auroterapiei, opinează astfel:

„Cum ar putea oare să se lege una de alta cele două noţiuni: valoare și medicament? (Pretium et Medicamentum). Lucrul se aseamănă cu întâmplarea unui flăcău de la tară, căruia, îmbolnăvindu-i-se tatăl, a vrut să-şi hrănească părintele cu o mâncare deosebit de fină. Și a luat un canar care cânta frumos de a făcut friptură din el[13].

MISTERIOSUL OPHIR

Acum vreo trei decenii, un profesor universitar din Londra și-a expus ipoteza cum că *centrul globului pământesc ar fi de aur.* Când elementele lichide care alcătuiau Pământul au început să se solidifice, cele grele se scufundau, iar cele mai ușoare răbufneau la suprafaţă. Cantităţile incomensurabile de aur se odihnesc deci în adâncurile inexplorabile.

Cu ce explozie de bucurie ar fi primit această știre omul de altă dată!

Înseamnă că n-au fost fantasmagorii spusele mult gustate despre minele de aur ale Oplurului și despre comorile de aur din El Dorado! Legendele au, aşadar, un sâmbure de adevăr.

Cea mai veche, cea mai patinată dintre legende este cea a *misteriosului Ophir,* versetul 18, partea a 9-a, din cartea a II-a a *Cronicilor* din *Vechiul Testament*

[13] Amănunte despre medicamentele preparate din aur se pot găsi în revista științifică „Breslauer Sammlungen”, numerele din iulie-octombrie 1722, precum și în cartea doctorului Cabanes, intitulată Remedes d’autrefois, Paris, 1910.

glăsuiește astfel:

„Și trimis-a Hiram slujitorii săi, care erau buni corăbieri, și pe drumurile mării învăţaţi, împreună cu slugile lui Solomon, care mergând în Ophir, să aducă de acolo patru sute cincizeci de talanţi de aur pre carele să le ducă regelui Solomon".

În textul original al *Vechiului Testament* se află scris „kikkar" și nu „Talant". În cartea lui despre Ophir, A. Soetbeer evaluează kikkarul la 42, 6 kg în greutatea de azi. În felul acesta, încărcătura de aur a corăbiilor s-ar fi ridicat la 17 892 kg.

Din alte fragmente răzleţe ale *Vechiului Testament* aflăm că aceste corăbii ale lui Solomon și ale asociatului său Hiram din Tir, repetau din trei în trei ani excursia în Ophir și totdeauna se întorceau acasă încărcate cu aur.

Aceasta ar fi fost explicaţia tronului de aur al regelui Solomon, a celor cinci sute de scuturi de aur, a vaselor sale de aur și a celorlalte orbitoare comori, pentru admirarea cărora regina din Saba nu s-a dat în lături din faţa obositoarei și îndelungatei călătorii.

Și deodată *Biblia* amuţește. Nu mai aduce vorba despre Ophir. Frazele laconice nu dau niciun fel de indicaţie cam pe unde ar putea fi misteriosul Ophir. Sau, ceea ce interesa mai ales posteritatea: unde se aflau minele de aur ale regelui Solomon?

Problema Ophirului s-a încuibat în trupul științei ca o imensă tenie mâncătoare de cerneală. Mulţi kikkari de aur au costat cerneala și tușul care s-au risipit, scriindu-se despre Ophir.

La început, rebusiștii trudeau doar cu nasul în carte. Lingvistul aduna denumiri geografice care aveau rezonanţe asemănătoare Ophirului. Dacă întâlneau vreo denumire care le suna bine la ureche, spuneau: aceasta a fost vechiul Ophir. Dhofarul arab a ademenit pe un căutător al Ophirului în Arabia. Numele tribului Abhira, din regiunea Indusului, a îndreptat pe altul spre coasta Indiei. S-a găsit cineva care, din grămada de versete ale Bibliei.

La ales pe acela care amintește despre aurul din Parvaim. Este clar, prin urmare, judecă el, că Ophirul nu trebuie căutat nicăieri altundeva decât taman în Perú.

Cei care au identificat biblica denumire cu Africa erau mai aproape de adevăr. Bineînţeles că aceste căutări erau un fel de joc de-a lingvistica al învăţaţilor de salon. Dezlegarea misterului a luat o formă mai serioasă atunci când călătoriile de explorare au început să reducă din ce în ce mai mult petele albe de pe harta Africii.

Surpriza cea mare i-a ajuns pe savanţii călători în Africa răsăriteană, în actuala regiune a Sofaliei. Şi numele luat în sine sună interesant, fiindcă unele traduceri ale Bibliei amintesc Ophirul și sub forma de Zofora! Faptul că aproximativ la 300 km de ţărm *s-au găsit într-adevăr străvechi mine de aur* a făcut o impresie puternică. Pe drumul care ducea la mine, lângă actualul Zimbabye, s-au descoperit ruinele unui templu străvechi pe care sau găsit urme de-ale locuitorilor vechii Fenicii, ţara regelui Hiram.

Deci, s-au găsit minele de aur ale regelui Solomon…

Mine de aur?

La asta, cei mai proaspeţi căutători ai Ophirului au dat din cap a negare. Este

imposibil — au spus ei — ce ebrei și fenicieni nepricepuţi în ale mineritului să fii putut organiza o exploatare minieră, cu o producţie de aur de asemenea proporţii. Este de asemenea imposibil să fi putut face legătura cu ţărmul mării pe un traseu de 300 km și care, pe deasupra, trecea și prin junglă. Dacă de acolo s-a scos cândva aur, apoi numai băștinașii ar fi putut se facă.

Fie și așa, s-au învoit înamoraţii Ophirului. Oamenii lui Solomon deci și-au procurat aurul de la băștinași, prim vicleșug și prin schimb.

Din nou s-a dat din cap a negare. Fenicia a fost o ţară comercială.

Regele Hiram nu era nebun să se asocieze cu Solomon într-o afacere pe care și singur ar fi putut-o scoate la cale; cu atât mai mult cu cât el ar fi adus în afacere partea cea mai preţioasă — marinarii calificaţi. Se părea că vaporul căutătorilor Ophirului iar va eșua.

Când situaţia părea mai disperată, a intervenit în discuţie Karl Niebuhr, cu o ingenioasă tălmăcire a cuvintelor. Se spune în *Biblie* că flota Ophirului a adus acasă nu numai aur, ci și animale rare: tukiim — spune textul ebraic adică păuni, struţi, sau cam așa ceva. După Niebuhr, înţelesul a fost încurcat dintr-o eroare de transcriere; a se citi nu tukiim, ci sukiim, adică sclavi!

În interesanta sa carte, Richard Henning[14] reconstituie din această mică „greșeală de tipar" întreaga poveste. Oamenii lui Solomon — spune el — n-au avut mine în regiunea Sofaliei și nu s-au dus acolo să facă negoţ. *E vorba pur și simplu de o expediţie piraterească bine organizată.* Știa regele Hiram ce face. Poporul lui se pricepea numai la navigaţie şi la negoţ. În timpul călătoriilor pe mare, fenicienii au descoperit ţara de aur a Sofaliei, însă se vede treaba că încercarea de a obţine aur prin schimb n-a reușit. În alt fel trebuia acaparată comoara de aur a băștinașilor. Regele Solomon avea trupe versate în luptă. Să dea deci Solomon luptătorii, iar Hiram marinarii. În felul acesta, cu înţelepciune și puteri unite, au izbutit să ia aurul celor din Ophir.

Patima aurului stârnea visuri năstrușnice. În orice caz, trebuie că a fost o distracţie total inofensivi să cauţi urmele dispărute ale unor regiuni necunoscute.

Nu tot același lucru se poate spune despre goana după aur, scăldată în sânge, a aventurierilor care năzuiau spre El Dorado.

EL DORADO

„Piscuri de aur, cupole de aur.
Praful pământului îmi bea sângele".
(ADY)

În 1530, a pornit la drum prima ceată de aventurieri ca să cucerească El Dorado; în 1618, ultima.

---

[14] Von Ratselhaften Landem (München, 1925). Dă și o listă cuprinzătoare a literaturii despre Ophir.

Oamenii aceștia au suportat cele mai înfiorătoare încercări cu un nemaipomenit stoicism.

Au îndurat foamea chinuitoare: dar cine se mai gândește la stomac, când este torturat de foamea aurului, de *auri sacri l-am es!*

Cu gâtlejul uscat, au gâfâit de-a lungul imensităţilor pârjolite de soarele pampasului; dar aceasta e o nimica toată faţă de mistuitoarea sete de aur.

Pe unde rătăceau, erau pârjoliţi de otravă: otravă în ceţurile mlaștinilor, otravă în acele norilor de tăuni, otravă pe vârful săgeţilor pieilor roșii. Însă ce le păsa lor? Mai aprigă și mai turbată era otrava aurului care-i biciuia la drum!

Înaintau prin pădurile neumblate; traversau torente și vârtejuri ucigătoare; cu picioarele frânte de oboseală, au cutreierat mii și mii de mile n-are importanţă, se vor odihni ei când vor ajunge sub cupolele de aur ale orașului Manoa.

Și acești falși eroi, ce-și vărsau sudoarea și sângele, nu-și dădeau seama că truda lor e la fel ca un joc de copii: povestea copilului și a curcubeului.

Când spaniolii, în loc să-i măcelărească, au început să stea de vorbă cu indienii, căutătorilor li s-a dezvăluit o poveste uimitoare:

Există o ţară — li se povestea — a cărei căpetenie iese în fiecare dimineaţă pe malul lacului, spre a i se unge trupul cu uleiuri aromate. *Și se presară apoi pe el pulbere de aur,* de se aseamănă cu o statuie de aur. Seara, în tovărășia preoţilor săi, căpetenia vâslește pe lac, se scaldă şi-şi spală aurul de pe trup. A doua zi ceremonialul cu aurul reîncepe. Toate acestea se întâmplă în Manoa, capitala acelei ţări, în care strălucește cupola aurită a zeului Soare și în care acoperișurile caselor sunt din aur curat!;

Atât a fost de ajuns pentru a incendia imaginaţia spaniolilor. Pe loc au și botezat legendara ţară cu numele de El Dorado, „Aurita”. Noi știri aţâţau și mai tare pojarul. În ţara de basme, cică irump spre cer *munţi de aur* adevărat; la asfinţit, strălucirea lor scânteietoare îţi ia ochii!

Mai târziu, s-a găsit și un spaniol viu și nevătămat care declara că umblase prin Manoa și a depus mărturie, consemnată într-un proces-verbal, cum că spusele despre ţara de aur sunt adevărate. Numele lui era Juan Martínez. A slujit în oastea lui Diego de Ordaz, și probabil că a încălcat în mod grosolan disciplina militară, fiindcă a fost condamnat la moarte; ulterior a fost graţiat și, așezat într-o barcă fără lopeţi, a fost lăsat în voia norocului și a curentului fluviului Orinoco. A avut noroc. Niște indieni binevoitori l-au pescuit din fluviu și, socotindu-l o ciudăţenie nemaivăzută — om cu pielea albă?! –, l-au dus la Manoa ca să-l arate căpeteniei lor. Acolo Martínez a benchetuit șapte luni încheiate. Orașul de aur — spuse el — arată într-adevăr așa cum îl descriau povestirile oamenilor, și chiar mai frumos. Pe o stradă din Manoa și-au deschis prăvălii nu mai puţin de trei mii de aurari, și zi și noapte, în cele trei mii de ateliere, se prelucrează aurul.

După trecerea celor șapte luni, Martínez a fost lăsat să plece, dându-i-se chiar și o escortă. I s-a îngăduit să ia cu el atâta aur cât puteau să care în spate însoţitorii săi. Din păcate însă, pe drum a fost atacat de un alt trib indian, care l-a jefuit de tot aurul.

Când Sir Walter Raleigh a debarcat în insula Trinidad și, lipsit total de simţăminte prietenoase, a pârjolit capitala spaniolilor, speriatul guvernator spaniol i-a fluturat prin faţa ochilor descrierea călătoriei lui Martínez; pesemne spre a-l determina să-și vadă de drum și să caute aiurea El Dorado. S-a făcut chezaș că originalul procesului-verbal se poate găsi între actele arhivei de stat din capitala insulei Porto-Rico. Raleigh a crezut povestea, a transmis-o mai departe reginei Elisabeta, adăugând și acele informaţii pe care Francisco Lopez de Gomara le adunase în cartea intitulată *Historia general de las Indias…* (Medina, 1553). Gomara, înainte de a fi profesor de retorică la Alcala, a călătorit patru ani prin America pentru a strânge datele necesare importantei sale opere. Dar se vede treaba că bunul simţ al istoricului a fost înăbușit de verva profesorului de retorică, deoarece iată ce a fost în stare să scrie despre palatul șefului de trib Guaynacapa:

„Toate vasele, până și cele de bucătărie, sunt de aur. Prin sălile palatului se află statui uriașe, din aur curat. Se pot vedea, de asemenea, mulajele în mărime naturală ale tuturor vieţuitoarelor care trăiesc în ţară, fie ele patrupede uriașe, păsări ori pești. Guaynacapa are și o grădină în care îşi petrece clipele de răgaz. Toate plantele grădinii, pomi, arbuști, flori, sunt din aur curat. Printre alte comori, măreaţa căpetenie are stivuite și cantităţi incomensurabile de aur brut".

Ulterior, Humboldt a încercat să demitizeze fantasticele pălăvrăgeli, dezvăluind miezul lor real. În regiunea dintre Amazon și Orinoco, spune Humboldt, se află din abundenţă un minereu cu sclipiri aurii, care însă nu are nicio valoare deosebită. Acest minereu este *mică.* El se află la suprafaţa solului și în unele locuri îmbracă în întregime coastele dealurilor. Când razele piezișe ale apusului se răsfrâng pe coaste, regiunea pare, într-adevăr, scăldată în văpăi de aur. Războinicii unor triburi indiene, în loc să se tatueze sau să-și ungă trupul și faţa cu vopsele, cum fac cei din alte triburi, se pudrează din cap până în picioare cu praf de mică, praf care face parte, și el, din arsenalul podoabelor marţiale.

Cu poveștile despre Manoa, indienii încercau să-i prostească și să-i păcălească pe spaniolii pe care-i urau. În dorinţa de a se scălda în gloria iniţiatului și totodată spre a-și spăla petele dubiosului său trecut, Martínez a mai înflorit și el balivernele. Natural că faimosul proces-verbal, care ar fi atestat întreaga poveste, nu este de găsit în nicio arhivă, iar grădina de aur a șefului de trib cu nume sonor n-a înflorit vreodată decât în închipuirea profesorului de la Alcala.

Abia dacă se mai află în istoria omenirii vreun exemplu de fantasmagorie care să fi ameţit, de-a lungul unui secol aproape, nu numai creierii înfierbântaţi ai unor aventurieri nechibzuiţi, ci și guverne serioase și bancheri calculaţi.

Iată, pe scurt, bilanţul afacerii cu aurul din El Dorado:

1530, din însărcinarea casei Welser din Augsburg pleacă la drum Ambrosius Dalfingei. Ia cu el două sute de însoţitori și câteva sute de sclavi. Sclavii erau legaţi, unul de altul, cu un lanţ prins de gât. Dacă vreunul dintre ei se prăbușea, nu se pierdea timpul cu lecuirea sau eventual cu pilirea lanţului de la gât; i se reteza pur și simplu capul, iar peste ceilalţi robi, biciul vâjâia mai departe. N-au găsit El Dorado, în schimb gâtul lui Dalfinger a fost străpuns de o săgeată indiană, și omul

s-a prăpădit.

1536. Pornește la drum Georg Hohemut. Tot german. Î însoţesc câteva sute de aventurieri germani și spanioli. Insucces total. Hohemut moare în patul său, însă străpuns de pumnalul unui ucigaș spaniol.

1541. O ultimă expediţie germană, sub conducerea lui Philipp von Hutten. Când se înapoiază din explorare fără rezultat, guvernatorul Venezuelei îl decapitează.

1552. Prima încercare spaniolă de mai mare anvergură, comandată de Don Pedro de Ursua, nobil din Navarra. Ca să bage în sperieţi triburile băștinașe, îi invită pe șefii de trib la un ospăţ prietenesc și îi măcelărește pe toţi. Pe ajutorul său. Pedro Ramiro, îl ucid din gelozie doi ofiţeri, camarazi de-ai lui. Ursua decapitează pe cei doi făptași.

1560. Al doilea drum al lui Ursua. Un ofiţer în subordine, cu numele de Aguirre, instigă un complot împotriva lui și este omorât de propriii săi soldaţi.

1561. Sub conducerea lui Aguirre, expediţia se transformă într-o bandă de tâlhari. Pradă și ucid. Cu toate acestea, câteodată li se întâmplă să rămână fără alimente. Atunci și boabele de porumb se împart numărate cu bucata. Din însărcinarea lui Aguirre, Martin Perez ucide pe Sancho Pizarro, devenit suspect. Apoi, bănuindu-l pe Perez, șeful îl ucide și pe el. Un subaltern, pe nume Antonio Llamosa, ca să-și dovedească credinţa, bea din sângele presupusului trădător Perez. Pe cel pe care-l atingea doar aripa bănuielii, Aguirre îl omora. În decursul a cinci luni de jafuri, a prădat patru orașe, și din propriii lui spanioli șaizeci au fost omorâţi la porunca lui.

Printre aceștia se numără trei preoţi și cinci femei. A fost încercuit de armata trimisă pentru capturarea lui, iar oamenii săi au dezertat. Când a văzut că nu mai are scăpare, și-a înjunghiat, cu pumnalul, *propria-i fată.* L-au prins și l-au împușcat. Camaradul lui credincios — băutorul de sânge —, împreună cu alţi câţiva complici de-ai să-i au fost spânzuraţi.

1595 — 1618, Repetatele expediţii ale lui Sir Walter Raleigh. Această figură de factură shakespeariană, care întruchipa în fiinţa lui savantul, scriitorul, marinarul, comandantul, curteanul și aventurierul, credea orbește în basmul cu El Dorado. A armat pe cont propriu corăbii, cheltuind 40.000 de lire pentru sterilele-i rătăciri. La ultima călătorie, secundul său a incendiat un oraș spaniol, din care cauză regele Iacob I La condamnat pe Sir Walter la moarte; a fost decapitat la 29 octombrie 1618.

Deci, *soldul*, sânge, sânge, numai sânge.

Oh, aur, zgură galbenă a pământului!…

HARPAGONI

Avarul nu-și dezleagă baierele pungii decât pentru a şi-o îndesa și mai tare.

Crescit amor nummi, quantum lipsa pecunia crescit

(Patima pentru bani crește în raport cu cantitatea lor.)

Din constatarea lui Juvenal se poate trage concluzia că, deoarece numai acela

care are bani poate să fie cu adevărat zgârcit, pe cei mai mulţi avari îi vom întâlni deci în rândul oamenilor care au bani din belșug. Înainte de a fi întrecută de America, Anglia era ţara cea mai bogată a epocii moderne; deci acolo trebuie să investigăm dacă dorim să evidenţiem tipul reprezentativ al avarului. Ziarele engleze de pe vremuri rezervau întâmplărilor cu zgârciţi faimoși un spaţiu considerabil.

În toamna anului 1852, ziarele londoneze relatau despre moartea lui John Camden Neild, un faimos avar care a murit la vârsta de 72 de ani.

Conform datelor sale biografice, și-a făcut studiile la Cambridge, devenind avocat; într-un cuvânt a pornit ca un om cumsecade. Când a împlinit treizeci și patra de ani, a moștenit de la taică-său o avere uriașă de 250.000 de lire.

După moștenire și-a schimbat cariera în cea de avar, transformându-se într-un zgârcit cum scrie la carte: nu-i plăcea să-și achite datoriile, se tocmea pentru fiecare părăluţă, nu făcea nimănui niciun serviciu, și nu era cu adevărat fericită dcât atunci când obţinea ceva pe gratis. Odată, iarna, călătorea într-un poștalion, împreună cu niște oameni sărmani. În timp ce se schimbau caii, călătorii au intrat în cârciumă să se încălzească cu un păhărel de brandy; economul domn, însă, dârdâia mai departe în trăsură. Celorlalţi li s-a făcut mila de el, și adunând mână de la mână i-au luat și „sărmanului domn" un păhărel de băutură, pe care i l-au trimis ca să se dezmorţească și el. „Sărmanul domn" a mulţumit frumos și l-a băut.

Ca orice zgârcit pur-sânge se trata și pe sine însuși de parcă ar fi fost un concurent în afaceri. Nu mânca decât niște pâine uscată, ouă tari și puţin lapte. Dormea pe scândura goală iar pentru spălat nu-și îngăduia decât o cojiţă de săpun. Nu permitea să i se perie hainele fiindcă postavul s-ar fi tocit mai repede. În anul 1828 l-a ajuns o mare nenorocire: pe neașteptate i-au scăzut acţiunile. În disperarea lui s-a răzbunat tot pe el însuși: și-a tăiat beregata. Ar fi murit de hemoragie dacă o anume Mrs. Neal, soţia unui chiriaș de-al său, nu i-ar fi sărit în ajutor ca să-l salveze pentru anii ce-i mai avea de trăit în zgârcenie.

Toate acestea n-ar fi fost încă suficiente ca să ajungă în rubricile ziarelor; se mai găseau în Anglia destui avari asemănători. Adevărata surpriză s-a produs la deschiderea testamentului său. A ieșit la iveală că Neild a sporit averea rămasă de la tatăl său până la fabuloasa sumă de 500.000 de lire, bani pe care i-a lăsat moștenire reginei Victoria. N-a cerut nicio recompensă în schimb; a rugat-o pe regină să primească suma și să o întrebuinţeze în scopurile ei personale. Victoria, cum era de așteptat, a acceptat moștenirea. I-a făcut bătrânului avar o înmormântare ca lumea, a renovat biserica, lăsată în paragină, de pe moșia lui și i-a fixat o pensie viageră acelei doamne Neal, care a salvat — atunci când cu tăierea beregatei — viaţa bravului domn, dându-i astfel bătrânului posibilitatea să se înfrupte, încă un sfert de veac, din plăcerile economiei, sporindu-și averea.

Un om tot atât de ciudat a fost și Daniel Dancer, vlăstarul unei distinse familii. S-a purtat la fel de dușmănos cu el însuși ca toţi veritabilii avari. N-avea decât o singură cămașă pe care o purta până ce putrezea pe el.

Acest lucru trebuie luat aproape ad litteram, pentru că și spălatul îi concepea la fel ca și colegii săi zgârciţi, adică îi era milă de banii cheltuiţi pe săpun. În zilele

însorite se ducea până la malul râului din vecinătate, unde se spăla cu nisip și se usca culcat la soare. Trăia împreună cu sora lui care duminica gătea toată mâncarea pentru o săptămână: supă de oase și paisprezece budinci, socotite câte două pentru fiecare zi. Asta au mâncat ei zi de zi, săptămână de săptămână, an de an, până când bătrâna lady s-a îmbolnăvit.

Fratele său a fost cuprins de o pioasă religiozitate, care s-a manifestat prin faptul că n-a chemat un medic. Zicea el: „aș comite un sacrilegiu dacă m-aș amesteca în sentinţa providenţei". Presupunând că zilele bătrânei doamne sunt numărate era firesc să n-o mai poată ajuta nicio intervenţie medicală.

Bineînţeles că în astfel de condiţii providenţa a chemat-o la ea pe înfometata fiinţă, astfel că domnul Daniel a fost obligat să ducă tratative cu întreprinderea de pompe funebre. După îndelungi târguieli, afacerea s-a încheiat în felul următor: întreprinderea va confecţiona coșciugul, însă cu scândurile domnului Daniel. Mult timp după înmormântare îndoliatul frate sa zbuciumat deoarece fuseseră întrebuinţate prea multe cuie, deși ar fi fost de ajuns și mai puţine.

Daniel Dancer a trăit până la vârsta de șaptezeci și opt de ani, și cum nu putea proceda la fel ca și avarul despre care József Aszalay spune că s-a desemnat pe sine drept moștenitorul său, domnul Daniel și-a lăsat toată averea verișoarei sale Lady Tempestre. Era o avere considerabilă. Însă a trebuit să fie adunată pe bucăţele. În staulul vacilor au fost găsite ascunse 2500 de lire sterline, din grajduri a ieșit la iveală aur în valoare de vreo 500 de lire sterline, în horn se aflau 200 de lire sterline iar într-un ibric vechi se piteau bancnote în valoare de 600 de lire sterline.

Toate acestea sunt date autentice. Cei pe care îi interesează latura anecdotică a întâmplărilor cu zgârciţi, pot apela la culegerea intitulată Harpagoniana[15].

În literatură, după cum bine este știut, tipul statornic al avarului a fost creat de Plaut și Molière. Mai puţin cunoscută este însă acea avalanșă de cărţi care s-a ocupat cu regulamentul de funcţionare și viaţa inexistentului club al avarilor. Gluma a fost lansată cam pe la mijlocul secolului al XVI-lea în Italia. Onorabilul club ar fi avut numele de Compagnia della Lesina (Asociaţia avarilor)[16]. Se spunea, printre altele, că membrii clubului se obligau: să nu-și schimbe cămașa vreme de 45 de zile, să-și taie unghiile de la picioare până la carne ca nu cumva să le găurească ciorapii, să nu-și presare praf de uscat pe scrisori spre a nu le îngreuna, ca să poată plăti o taxă poștală mai mică; să nu pună punctul pe litera „i" ca să economisească

---

[15] Paris 1801. La bătrânețe, autorul ei, Cousin d'Avallon, a ajuns într-o neagra mizerie. Mai mult, s-a prăpădit la fel cum obișnuiau să-și sfârșească zilele eroii lui care răbdau de foame. Într-o dimineață a fost găsit mort în fața catedralei Notredame; murise de inaniție.

[16] Titlul întreg al volumului italian, fără specificarea locului și anului, este Capitoli de osservarsi inviolabilmente da tutti i confratelli dell onorevole compagnia della Lesina. Prima traducere în limba franceză se intitulează: La fameţise Compagnie de la Lesine, Paris, 1604.

cerneală.

S-ar mai putea vorbi și despre o categorie curioasă a avarilor, și anume despre cerșetorii bogaţi. Mai demult apărea prin ziare știrea că la moartea vreunuia dintre cerșetorii de la colţul străzilor, s-au găsit, dosite prin saltele, pungi întregi cu bani și pachete de bancnote. Poate că cel mai vestit din acest soi de avari a fost un profesor berlinez. Acesta, în timpul zilei, preda lecţii de limbi străine, iar noaptea cerșea. A murit în 1812. Sub pragul casei lui au fost găsiţi, ascunși, 20.000 de taleri. Scoţianul William Stevenson (mort în 1817) și-a petrecut 87 de ani cerșind cu sârguinţă. În mizerabilul său bordei a fost găsită o adevărată colecţie de bani de aur și de argint. Au ieșit la iveală și multe poliţe, unele în valoare de 1.000 de lire sterline. Pe acești cerșetori, însă, nu i-aș trece în categoria avarilor pur-sânge, pentru că ei nu adunau banii de dragul banilor. Îi stârnea la economii mai degrabă grija pentru asigurarea traiului la bătrâneţe sau în caz de boală.

L-am lăsat anume la urmă pe baronetul englez Sir John Elwes, regele zgârciţilor din toate timpurile, a cărui faimă va rămâne pe veci nepieritoare.

Sir John a murit la 26 noiembrie 1789 ca membra al Parlamentului englez.

Moștenirea pe care o lăsa în urma sa a fost evaluată la 800.000 de lire sterline. Personalitatea lui parcă era alcătuită din caracterul a doi oameni deosebiţi. Biografii lui îl prezintă ca pe un domn cu maniere foarte plăcute; totdeauna era gata să-și servească prietenii, chiar și cu bani. Ciudatul lui fel de a fi s-a manifestat în cea mai caracteristică formă cu prilejul unor curse de cai de la Newmark. A invitat la aceste curse pe preotul de pe moșia sa. Au pomii la drum călare, dimineaţa la ora șase. La plecare preotul n-a mâncat nimic, socotind că, și așa, în timpul curselor va fi musafirul bogatului moșier. Acesta, însă, a găsit de cuviinţă să uite, în focul emoţiilor, de stomacul lui și de cel al invitatului său. S-a făcut după-amiază și în drum spre casă bietul popă a anunţat timid că lui, zău, îi este foame; probabil că aerul proaspăt de la Newmark să-i fi provocat această stare excepţională.

„Sigur, sigur”, i-a răspuns Sir John și a scos de prin buzunare o bucată uscată de cozonac, pe care, împărţind-o cu preotul, l-a asigurat că, deși cozonacul fusese adus de la Londra cu șase luni în urmă, era la fel de gustos de parcă ar fi fost copt de curând. Au ajuns acasă seara la ora nouă. Sir John s-a culcat plin de veselie că, sustrăgându-se de la obligaţiile sale de gazdă, a putut economisi trei șilingi. În schimb, cu prilejul acelorași curse s-a întâmplat că Lordul Abington, prietenul domnului avar, a pierdut șapte mii de lire sterline pe care nu le putea onora. Sir John s-a obligat, fără să tresară măcar, să plătească în locul lordului datoria, știind precis că n-o să-și revadă banii în vecii vecilor.

Despre el se scria că este *penny-wise and pound-foolish*; înţelept când era vorba de a economisi un bănuţ de aramă și nebun când era vorba de a irosi aurul. Nopţi întregi juca, la clubul său, cărţi. Câteodată pierdea mii grele, însă dimineaţa se întorcea acasă pe jos ca să economisească banii de birjă. Dormea într-o cameră neîncălzită, însă o dată a investit 26.000 de lire sterline într-o dubioasă afacere americană cu niște mine de cărbuni. A și pierdut banii, dar a suportai mult mai ușor această pagubă decât știrea că i-au pierit câţiva berbeci. Avea la Londra o mulţime

de case. Cu una dintre ele a avut un mare bucluc, fiindcă, dând faliment, chiriașul nu-i mai plătea chirie.

Casa s-a aprins și a ars până la temelie. Sir John a primit știrea cu un suspin de ușurare: „Slavă Domnului că a ars, fiindcă altfel n-aveam cum să mă descotorosesc de neghiob și ar fi trebuit să-l las să locuiască pe gratis".

Dacă vreunul dintre chiriașii săi rezilia contractul și Sir John nu reușea să reînchirieze casă, se muta el însuși în locuinţă până o închiria din nou. Din cauza aceasta nu avea la Londra o locuinţă ca lumea, fiindcă tot timpul se muta dintr-un loc într-altul. Nu-i venea greu s-o facă deoarece în afară de două paturi, două scaune și o masă nu avea nicio altă mobilă, și nici alţi servitori în afară de o bătrână care îi făcea curăţenie.

Ca toţi avarii reglementari, și Sir John îşi considera propria sa persoană ca pe un dușman. Trăia cu ouă răscoapte și morfolea pâine uscată.

Nu îngăduia să i se instruiască cizmele ca să nu i se tocească mai repede. Nu s-ar fi suit pentru nimic în lume într-o birjă fie că ploua cu găleata sau era lapoviţă; prefera să se ude până la piele. Acasă stătea ore întregi cu hainele ude pe el până se uscau. O dată a găsit pe stradă o perucă năpârlită ca vai de lume, pe care probabil că a aruncat-o vreun cerșetor, fiindu-i și lui rușine să se mai arate cu ea. Sir John a pus mâna pe neașteptata pradă și de atunci încolo a purtat-o mereu. Dacă mergea călare la una dintre moșiile sale, în buzunar cu proverbialele ouă răscoapte, lucrul se petrecea în felul următor: pe cât posibil nu călărea decât pe iarbă pentru ca potcoavele calului să se tocească cât mai puţin. Când trecea pe vreun drumeag mărginit cu mărăcini încetinea lăsând calul să mănânce firele de paie agăţate în mărăciniș. Cu riscul să-și frângă gâtul îşi conducea calul prin toate hârtoapele, ocolind de departe toate barierele ca să nu plătească taxa de trecere. Dacă, în vreo iarnă deosebit de friguroasă, era totuși obligat să încălzească vreunul din castelele sale, punea să se adune pentru foc toate rămășiţele de lemne, de paie, de oase. Într-un rând, vecinul său de moșie l-a surprins smulgând cuiburile de ciori de pe copaci. „Este de-a dreptul o nerușinare, explica el omului perplex, cât material pot să risipească ciorile astea pentru un cuib. Ar putea fi mai econoame".

Dintre toate cheltuielile pe care le socotea inutile, mai groază îi era de banii pe care i-ar fi băgat în buzunar medicul. O dată a căzut, totuși, pe mâna doctorului. Într-o noapte, conform obiceiului său, întorcându-se pe jos de la o ședinţă a Parlamentului, s-a împiedicat de ceva și, în cădere, și-a rănit ambele picioare. Acasă, a răbdat el cât a răbdat până ce vărul său, trecând din întâmplare pe la el, l-a hotărât să cheme medicul. Cu mare greutate a cedat sfatului și a îngăduit să fie consultat. Ca să economisească jumătate din onorariu, a minţit că-l doare doar un picior, prezentându-l doar pe acela spre a fi tratat; pe celălalt l-a lăsat în seama mumei noastre Natura.

Piciorul tăinuit s-a vindecat cu două săptămâni mai repede decât cel pe care medicul îşi exercitase profesiunea.

*

Ar trebui să întregesc șirul celor posedaţi de demonul aurului cu visătorii care credeau că aurul se va supune poruncii lor. Alchimistul nu fugea după aur; voia să forţeze aurul să vină la el. Dar pomelnicul despre aur s-a întins și așa prea mult; personajele capitolului următor sunt nerăbdătoare, doresc să se prezinte, și astfel de feţe simandicoase nu-i bine să le lași să aștepte.

THEATRUM CEREMONIALE

Drept urmare a unei migăloase și trudnice activităţi de cercetare, istoricul german Johann Christian Lünig a scos o lucrare în două volume, cu ti ţiul sonor de *Theatrum ceremoniale* (Leipzig, 1719). Cântărite, cele două uriașe volume *in-folio,* ar trage vreo 10 kg. Lucrarea relatează, descrie, dezvăluie, explică, analizează cu minuţiozitate ceremonialurile și eticheta care reglementează cu severitate de lege viaţa de la curţile domnitorilor europeni. Pe deasupra, temerarul autor îngrămădește, în fidele tomurilor, o sumedenie de întâmplări de la diferitele curţi, întâmplări pe care le relatează cu o foarte exactă cunoaştere a protocolului. Pagini întregi sunt pline cu amănuntele vizitelor și deplasărilor unor mărinimi principi germani, de exemplu.

Uriașul material brut a tentat și pe un alt autor să-l sistematizeze într-o clasificare știinţifică. Julius Bernhard von Rohr, căci despre el este vorba, și-a intitulat cartea: *Einleitung zur Ceremoniall-Wissenschaft der grossen Herren* (Introducere la știinţa protocolului nobiliar), Berlin, 1729. Parcă prin acest modest titlu s-ar exprima speranţa că mai târziu firavul vlăstar al noii știinţe va crește şi-şi va ocupa locul ce i se cuvine printre știinţele mature ale omenirii.

Lünig îşi rezumă în următorul fel părerea cu privire la necesitatea ceremonialelor:

„Deoarece marii domnitori sunt întruchiparea pământească a Atotputernicului, trebuie, pe cât posibil, să semene cu El. Dumnezeu este și Dumnezeul ordinii, ordine care se arată în fiece lucru creat. Cu cât doresc să-i semene mai mult, cu atât reprezentanţii lui pământeni trebuie să menţină o mai mare ordine în treburile lor personale. Gloata (Pöbel!) mai degrabă se orientează după pilda stăpânitorului ei decât după legi. Dacă în felul de viaţă al domnitorului observă o ordine folositoare, şi-o va însuși și gloata; prin aceasta propășește întreaga ţară. Dacă mulţimea descoperă undeva dezordine, ea îşi zice că acel domnitor nu-i întruchiparea fidelă a celui adevărat (adică a lui Dumnezeu). Respectul piere și ţările acelea vor cădea pradă dezordinii. De aceea, marii domnitori au creat reguli pe care curtenii lor trebuie să le respecte și cărora li se supun și ei înșiși”.

Deși consider exagerată concepţia după care până și domnitorii pe care istoria ni-i prezintă drept lipsiţi de inteligenţă și cu moravuri îndoielnice ar fi întruchipări ale divinităţii, totuși voi porni pe făgașul deschis de Lünig.

Teoria cu chipul lui Dumnezeu pe pământ a avut mare priză la *împăraţii bizantini.*

În anul 404. Drept urmare a unui eveniment rămas obscur, împăraţii Arcadius și

Honorius au hotărât să-și disciplineze curtenii, dând un decret de ordine interioară, care se încheia astfel: „fără toţi aceia care, mânaţi de o cutezanţă *profanatoare,* îndrăznesc să se împotrivească *divinităţii noastre,* vor fi despuiaţi de slujba și averea lor". În această ordonanţă, scrisă cu cerneală de șofran, nu bubuie glasul păgânilor imperatori romani, ci al blânzilor împăraţi creștini. Scrisoarea împăratului bizantin era considerată *sfântă*; legislaţia lui, *revelaţie divină.* Trebuia să i te adresezi cu titlul de Eternitatea-Ta.

Fiind o personificare divină, și lui, la fel ca și lui Dumnezeu, i se cuvenea adoraţia. Nemiloasele canoane ale ceremonialului obligau nu numai pe supuși, ci și pe ambasadorii străini *să se prosterneze* în faţa domnitorului.

Episcopul din Cremona, Liutorand, ambasadorul ducelui din Milano, n-a vrut cu niciun chip să se prosterneze în faţa unui pământean. Până la urmă, totuși, a fost nevoit s-o facă. În descrierea soliei sale, el povestește cum s-a desfășurat prezentarea la curte. Împăratul stătea pe un tron de aur, așezat la umbra unui copac, cu crengile și frunzele din aur. Pe ramuri stăteau păsări artificiale; de cele două părţi ale tronului îşi holbau ochii lei de mărime naturală, făuriţi din aur curat. Când ambasadorul a fost introdus în sala tronului, păsările artificiale au început să fluiere și să cânte; cei doi lei au izbucnit în răgete. Rezistenţa episcopului s-a frânt și, împreună cu suita lui, s-a prăbușit în faţa tronului. Când și-a ridicat din nou privirea, nu mai era *nici împărat, nici tron*: un mecanism secret ridicase toată panorama în aer și fulgerele dumnezeiești ale privirii împăratului îl săgetară de sus pe ambasadorul înlemnit.

Ceilalţi domnitori europeni nu pretindeau o astfel de umilinţă cu iz asiatic. Ei se mulţumeau cu simpla *îngenunchere.* Se pare că faimoasa etichetă spaniolă a născocit acest frumos, dar incomod fel de cinstire. Îngenuncherea este întâlnită și la Viena unde, evident, a sosit odată cu eticheta spaniolă. Împăraţilor austrieci le-a plăcut mult de tot această flexiune a articulaţiei genunchiului. Ei s-au străduit să înmulţească pe cât se poate ocaziile de îngenunchere. Solicitanţii îşi înmânau cererile stând în genunchi; în alte ocazii, era de ajuns doar îndoirea unui singur genunchi.

Dacă împăratul trecea prin oraș cu trăsura, toţi trecătorii erau obligaţi să-și plece genunchiul în faţa lui; mai mult chiar, nici înalţii demnitari nu erau scutiţi de *knix* pe stradă, dacă din întâmplare, trăsura lor se încrucișa cu caleașca domnitorului. Chiar așa, cât de mare demnitar să fi fost trebuia să coboare din trăsura sa și să se lase frumos pe un genunchi. Sub domnia Mariei Tereza, s-a mai ușurat un pic povara etichetei. Când Lessing apăru în audienţă la suverană poetul, lipsit total de antrenament și experienţă, se împiedică în propriile sale picioare și nu-i reuși *knixul*, drept care împărăteasa l-a dispensat de acest exerciţiu de gimnastică.

Cu toată tendinţa sa spre idolatrie, curtea de la Versailles n-a urmat, în această privinţă, eticheta spaniolă. Gustul francez se opunea categoric îngenuncherii. În schimb în Anglia, rotulele curtenilor erau puse la grea încercare. În 1547, mareșalul Vieilleville a fost invitat la masă de regele englez Eduard al VI-lea. În memoriile sale, el prezintă oribila experienţă astfel:

„Masa a fost servită de cavalerii Ordinului Jartierei, care purtau tăvile; când ajungeau în dreptul mesei se lăsau în genunchi. Tăvile erau preluate de maestrul de ceremonii al curţii și el, tot în genunchi, îl servea pe rege. Nouă, francezilor, ni s-a părut foarte ciudat. Să îngenuncheze cavaleri care descind din familiile cele mai vestite ale Angliei, bărbaţi și oșteni bravi, când la noi și lacheii îşi pleacă genunchiul numai la ușă, când intră în sală?!"

Sub domnia reginei Elisabeta sfera de activitate a genunchilor curtenilor s-a lărgit și mai mult. Călătorul german Paul Henzner, în descrierea drumurilor sale[17], povestește că a avut ocazia să asiste când se așternea masa reginei. Întâi a intrat un demnitar de la curte, cu bastonul de ceremonie în mână; după el, un alt gentleman, cu faţa de masă pe braţ. Amândoi *și-au aplecat de trei ori genunchii* în faţa mesei goale. Gentlemanul numărul doi a întins faţa de masă, din nou și-a aplecat genunchii, apoi cei doi domni s-au retras, plini ele solemnitate. După ei au sosit alţi doi gentlemani, dintre care unul purta solniţa, farfuria și pâinea, iar celălalt, un domn serios, cu baston, pășea în faţa lui servindu-i drept gardă de onoare. Trei îndoiri de genunchi în faţa mesei, înainte și după depunerea obiectelor din mână. Au intrat apoi, cu paşi mărunţi, două *ladies*; ele aduceau cuţitul. (Pe vremea aceea încă nu se folosea furculiţa.) Flexiunea genunchilor etc. etc. Sunete de corn, hârâit de tobă — sosește garda, depune pe masă 24 de tăvi cu mâncare, pe niște platouri de aur. Regina nu se arată încă, în schimb se îngrămădesc în sală o mulţime de doamne de onoare, tinere. Cu mult respect, ele ridică tăvile și le duc în apartamentul reginei. Prin urmare, Elisabeta voia să mănânce singură. Ea și-a ales un fel sau două din mâncărurile aduse, restul a fost trimis înapoi și mâncat de doamnele de onoare.

Regele, chiar și pe vremea lui Carol al II-lea, era servit în genunchi.

Cavalerul francez Grammont a luat parte la un prânz de la curte. Pe rege îl cuprinsese lăudăroșenia și i-a spus cavalerului:

„Nu-i așa că acasă nu vedeţi ceva asemănător? Regele francez nu este servit în genunchi!"

Francezul a răspuns prompt:

„Sire, într-adevăr, nu. În schimb, mărturisesc că m-am înșelat. La început crezusem că domnii aceștia stau în genunchi ca să ceară iertare Maiestăţii voastre pentru mâncărurile proaste pe care i le servesc".

ETICHETA SPANIOLA

De obicei, în culegerile de anecdote absurdităţile etichetei spaniole sunt servite ca niște delicatese.

Persoana sacră a perechii regale spaniole nu putea fi atinsă de orice muritor. O dată, calul reginei luând-o razna, ea alunecă din șa; doi ofiţeri au prins-o în cădere, eliberându-i piciorul din scară, salvându-i astfel viaţa. De îndată însă, salvatorii au

[17] Itinerarium, Germaniae, Galliae, Angliae etc, Nürnberg.

pornit-o în goană peste graniţă, în străinătate, spre a scăpa de inevitabila pedeapsă cu moartea ce-i ameninţa, fiindcă *atinseseră* trupul reginei.

Filip al III-lea s-a ars stând lângă cămin, pentru că nu fuse găsit la repezeala acel grande, care avea dreptul să dea deoparte fotoliul regelui.

Iama, regina trebuia să se culce la ora nouă. Dacă eventual întârzia la cină peste ora nouă, doamnele de companie o luau cu asalt, o dezbrăcau și o culcau.

Ana Maria de Austria, mireasa lui Filip al II-lea, a fost întâmpinată cu pompă în fiecare oraș prin care a trecut. Primarul unuia dintre orașe i-a oferit în dar o duzină de perechi de ciorapi de mătase, mândria fabricii locale. Majordomul, încruntat, a dat deoparte cutia: „Să ştiţi, domnule primar, că regina Spaniei *n-are picioare".* Cică, mireasa ar fi leșinat de spaimă, crezând că la Madrid de dragul etichetei o să i se amputeze picioarele.

Aceasta este una dintre cele mai cunoscute anecdote. Găsim una asemănătoare și din vremea revoluţiei franceze. În timpul dezbaterilor asupra constituţiei, un deputat a propus o moţiune către rege, care începea cam așa:

„Naţiunea îşi depune omagiul la picioarele regelui". Mirabeau însă a stricat frumuseţea de frază, strigând cu vocea sa de leu: „Regele n-are picioare!"

Dar anecdota are și picioare, și aripi: face ocolul pământului, zboară din secol în secol, iar dacă vrem să-i descoperim izvorul, nu-l aflăm niciodată. Nu avem date demne de crezare care să ateste faptul că aceste gogoriţe ale etichetei ar fi existat cu adevărat. Lünig le amintește cu mare prudenţă și spune că informaţii mai ample se pot găsi în memoriile contesei d'Aulnoy. Contesa d'Aulnoy fusese o preţioasă în toată legea; a scris multe romane și povești; toate s-au scufundat însă în uitare. O singură carte a supravieţuit până în zilele noastre și anume *Memorii despre curtea spaniolă,* editată în 1690. Această lucrare a fost izvorul din care ulterior s-au inspirat și autorii cărţilor cu anecdote și autorii lucrărilor serioase, cum ar fi de pildă culegerea de curiozităţi literare a bătrânului Disraeli; deși era evident că distinsa contesă a recurs la multe artificii, înfrumuseţând bârfelile și pălăvrăgelile cu aparenţa realităţii.

Un fapt este neîndoielnic, și anume că domnitorii spanioli, scrântiţi la cap de puterea absolută, s-au afundat în temniţa celei mai rigide etichete, făurită de ei înșiși. Ei și-au pus cătușe de aur la mâini și la picioare. Fiecare oră a vieţii li se scurgea cu o rigurozitate cronometrică. Regele spaniol nu putea face nici măcar dragoste altfel decât după regulile stabilite de etichetă.

Seriosul și respectuosul Lünig descrie înălţătorul moment în care regele pornește, pe vreme de noapte, să-și îndeplinească drepturile și datoriile de soţ astfel echipat:

„Cu papuci în picioare, iar peste umeri cu o mantie de mătase neagră.

În mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă, în stânga, un felinar. De braţul stâng îi atârnă, prinsă cu o fundă, o ploscă, care *nicht zum trincken, sondern sonst bey Nacht-Zeiten gebrauchet wird"* (care nu folosea la băut, ci, pe vreme de noapte, la cu totul altceva).

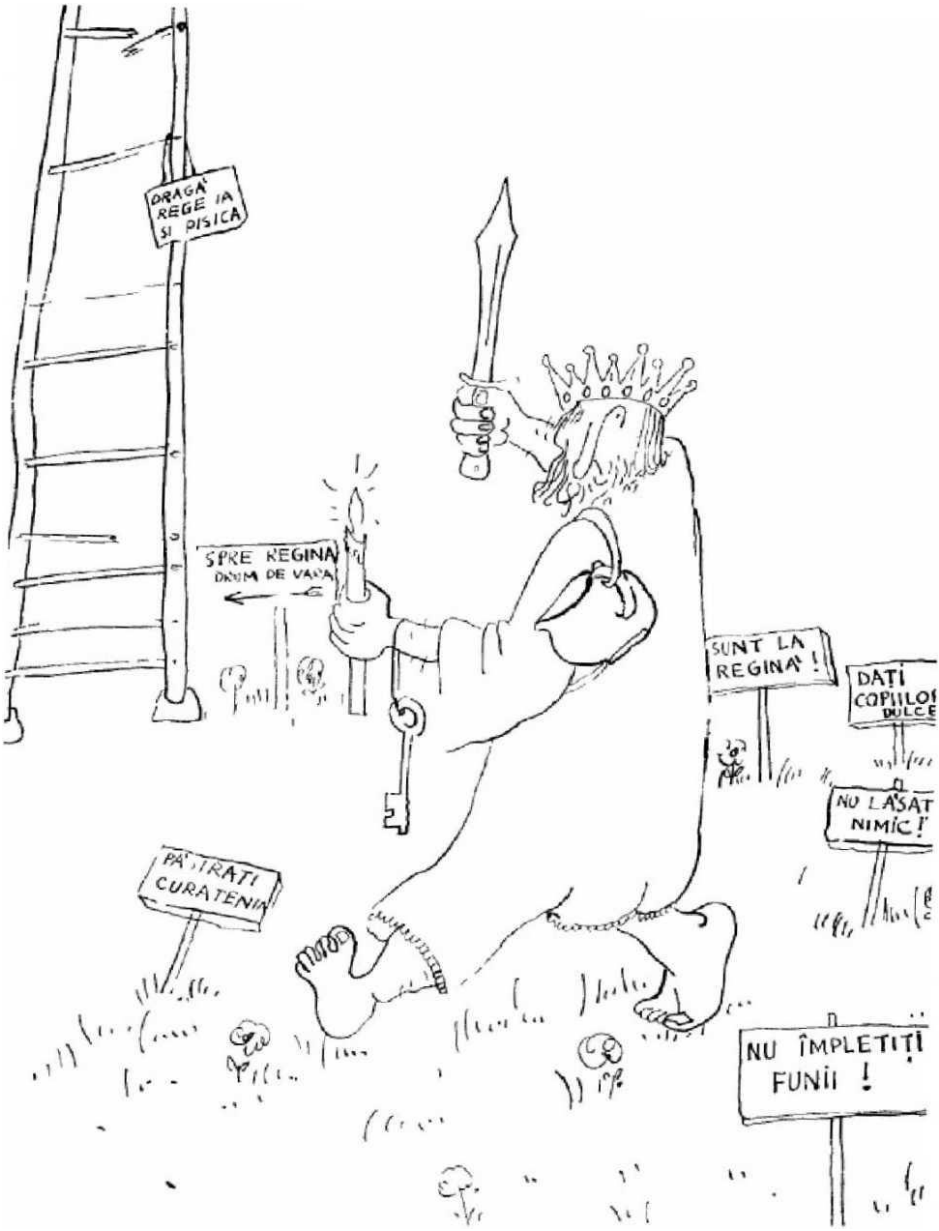
DRAGĂ REGE IA SI PISICA
SPRE REGINA
SUNT LA REGINĂ !
DAȚI COPIILOR
NU LĂSAȚ NIMIC !
PĂSTRAȚI CURĂȚENIA
NU ÎMPLETIȚI FUNII !

ETICHETA DE LA CURTEA REGELUI SOARE

Vechilor regi francezi le venea peste mână să încătușeze liberul și spumosul spirit galic în chingile etichetei. Ei au preluat, de fapt, ceremonialul curţii burgunde, însă au avut grijă să lase în el destule fisuri prin care să poată lua contact nemijlocit cu anturajul lor. Lui Henric al IV-lea îi plăcea vorba neprefăcută. El a renunţat și la stupidul obicei de la curţile germane de a folosi tineri nobili în funcţia de *Prugelknabe* (băiat de bătut), obicei prin care tovarășii de joc ai micului prinţ erau bătuţi, în locul lui, dacă prinţul se obrăznicea. Henric al IV-lea la împuternicit pe educatorul fiului său ca ori de câte ori copilul face vreo răutate să-l bată bine. La 14 noiembrie 1607, îi scrie următoarele: „Vreau ca Dauphinul să fie bătut cu nuielele ori de câte ori se încăpăţânează sau face răutăţi; știu din proprie experienţă că nimic nu-i mai folositor decât bălaia din belșug".

Sub Ludovic al XIV-lea se schimbă situaţia. Lui îi plăcea viaţa de la curte, era pe gustul lui lumea plină de animaţie a Versailles-ului însă dorea să fie ci soarele, în jurul căruia se învârte întregul univers al curţii.

A reajustat deci și a împopoţonat eticheta spaniolă după propriul său gust.

Dau la o parte cortina secolelor ca să arunc o privire în dormitorul Regelui Soare. Prim-cameristul face același lucru ca și mine: trage draperiile patului, fiindcă e dimineaţă. Regele se trezește. Lacheii îi introduc pe nobilii care au dreptul să fie de faţă la această clipă solemnă. Îşi fac apariţia prinţii de sânge; șambelanul-șef înaintează cu plecăciuni, apoi șeful garderobier, împreună cu patru șambelani.

Începe Zeverul, ceremonialul de sculare a regelui.

Regele coboară din ilustrul pat, care este așezat pe direcţia axei grădinii de la Versailles și constituie centrul castelului; Regele Soare este centrul curţii sale, precum Soarele e centrul sistemului planetar. După o scurtă rugăciune, prim-cameristul îi picură pe mână câţiva stropi de esenţă aromată și cu aceasta spălatul de dimineaţă s-a isprăvit. Primul-șambelan îi pune papucii, apoi îi predă șambelanului-șef halatul de casă, iar acesta îl îmbracă pe rege. Apoi regele se aşază în fotoliu. Frizerul curţii îi scoate boneta de noapte și îi piaptănă părul, în timp ce primul-șambelan îi ţine în faţă oglinda.

Acestea sunt amănunte neinteresante, până la plictis, însă în viaţa curţii de la Versailles ele erau de mare importanţă și pline de semnificaţie. Să-i pui regelui papucii sau halului de casă era o favoare extraordinară, pe care ceilalţi curteni o priveau galbeni de invidie.

Ordinea în care decurgea îmbrăcatul a fost hotărâtă de însuși regele, stabilindu-i desfășurarea cu o rigurozitate matematică. Regele, până la vârsta de 77 de ani, întotdeauna a fost încălţat cu papucii de către primul-șambelan și îmbrăcat cu halatul de către șambelanul-șef. Să propui schimbarea rolurilor ar fi dovedit gânduri revoluţionare.

Până aici ţinea partea întâi, intimă, a /everului. Urma a doua parte, ceremonioasă.

Lacheii deschideau larg ușile. Intra curtea: prinţii și ceilalţi nobili de rang înalt,

ambasadorii, mareșalii Franţei, miniștrii, înalţii judecători și tot felul de demnitari de la curte. Se înșiruiau în dosul barierei aurite care împărţea încăperea în două, urmărind într-o liniște religioasă panorama care se desfășura în faţa lor, de parcă ar fi urmărit o reprezentaţie de gală, jucată de cel mai mare actor al Franţei.

Primul act: dezbrăcarea halatului. Garderobierul-șef ajută din dreapta, cameristul-șef — din stânga. Se pare că halatul era un obiect vestimentar mai puţin distins decât cămașa, fiindcă schimbarea cămășii se făcea mai complicat: un ofiţer garderobier o dădea primului-șambelan, acesta o transmitea prinţului de Orléans, care urma în rang imediat după rege. Regele prelua cămașa de la prinţ, o trăgea pe umeri și cu ajutorul a doi șambelani se descotorosea de cămașa de noapte pentru a o îmbrăca pe cea de zi. Reprezentaţia de gală continua. Funcţionarii de la curte îl îmbrăcau pe rând și cu celelalte obiecte vestimentare, îi puneau pantofii, îi prindeau cataramele cu diamante, îi potriveau sabia și decoraţiile. Garderobierul-șef, care de obicei era unul dintre cei mai distinși prinţi ai Franţei, avea un rol important. El ţinea hainele din ziua precedentă, până ce regele scotea din buzunarele lor diferitele mărunţișuri și le potrivea în buzunarele hainei pe care o îmbrăcase; tot el întindea, spre alegere, pe o tavă de argint trei batiste brodate. Îi oferea apoi regelui pălăria, mănușile, bastonul.

În dimineţile mohorâte, dacă era nevoie de lumină, avea de lucru și vreunul din membrii asistenţei. Șambelanul-șef îl întreba în șoaptă pe rege cui să i se acorde favoarea de a ţine lumânarea. Regele desemna o notabilitate și respectivul, cu pieptul umflat de mândrie, ţinea un sfeșnic cu două braţe cât timp dura îmbrăcatul. Să fim bine înţeleși: un sfeșnic cu două braţe. Fiindcă în mecanismul bine gândit și șlefuit al etichetei de la curte.

Ludovic a prevăzut până și dreptul de întrebuinţare a sfeșnicelor. Numai regele avea voie să întrebuinţeze un sfeșnic cu două braţe; toţi ceilalţi trebuia să-și facă lumină doar cu un sfeșnic cu un singur braţ. De altfel, așa era pe toată linia. Lui Ludovic îi plăceau hainele cu găitane, deci nu-i era îngăduit oricărui muritor să poarte una la fel. Permitea, ca pe o rară favoare, unor bărbaţi cu totul excepţionali să-și coasă și ei niște galoane pe haină. Ca autorizaţie de port al galoanelor se întocmea un act cu peceţi, iscălit de rege și contrasemnat de primul-ministru. Această îmbrăcăminte excepţională se numea *justaucorps a brevet,* adică haină cu autorizaţie.

După ce admiratul spectacol zilnic lua sfârșit, regele părăsea dormitorul, iar curtea venea buluc după el. În dormitor, se mai desfășură un mic ceremonial suplimentar. Prea importantul pat trebuia pus în ordine. Nu așa în fugă, cum se obișnuiește cu paturile de rând. Această operaţie avea prescrise propriile sale reguli. Unul dintre cameriști se plasa la capul patului, altul la picioarele lui, iar tapiţerul curţii aşternea, cu atenţia cuvenită, cel mai ilustru loc de dormit. Unul dintre șambelani era de faţă până la sfârșitul operaţiilor și avea grijă să fie respectate întocmai toate regulile.

De altfel, ca tuturor obiectelor de întrebuinţare legate de persoana regelui, și patului i se cuvenea respect. Oricine și oricând ar fi trecut prin partea despărţită cu

barieră a sălii de dormit trebuia să salute, îndoindu-și adânc genunchiul în faţa patului.

Cu și mai mare paradă decurgea scena *dejunului.*

La timpul potrivit, majordomul Ciocănea cu bastonul în ușa camerei gărzii și striga cu o voce tunătoare:

— Domnilor, tacâmul regelui!

Fiecare ofiţer din gardă lua cu sine acea parte a tacâmului a cărei îngrijire îi era încredinţată și alaiul pornea spre sufragerie. În frunte, majordomul, cu faţa de masă, după el ofiţerii, iar pe de lături, garda.

Obiectele componente ale tacâmului se depuneau pe masa de servit și cu asta, deocamdată, activitatea ofiţerilor lua sfârșit. Așternutul mesei era treaba altor demnitari de la curte. Masa fiind așternută, șambelanul de serviciu tăia pâinea și cerceta dacă totul este cum se cuvine. Totul fiind găsit în ordine, majordomul se răstea din nou la gardă:

— Domnilor, friptura regelui!

Garda stătea în așteptare, o mulţime de feţe simandicoase treceau în sala de serviciu, unde cercetau minuţios fripturile hărăzite pentru masă.

Mareșalul curţii orânduia tăvile, apoi înmuia două felii de pâine în puţin sos.

Din una gusta chiar el, iar pe cealaltă o dădea stolnicului. Gustul fripturilor fiind găsit apetisant, alaiul se constituia din nou. În frunte, tot majordomul cu bastonul, după el mareșalul curţii cu toiagul de ceremonii, în spatele lui șambelanul de serviciu cu una din tăvile cu friptură, stolnicul cu o altă tavă, inspectorul bucătăriei cu o a treia, eventual încă vreo câţiva demnitari cu celelalte tăvi. Tăvilor cu friptură li se cuvenea deosebita cinste de a fi *escortate pe de lături, de o gardă cu archebuze la umăr.*

După ce preţiosul transport ajungea nevătămat în sala de mâncare, regele era anunţat, printr-un ritual bine stabilit, că masa este servită. Servitul era treaba a șase nobili, șambelani. Unul tăia carnea, altul o scotea pe farfurie, un al treilea o oferea, și așa mai departe. Când regele voia să bea, paharnicul striga:

— Băutura regelui!

Apoi îşi pleca genunchiul în faţa regelui, mergea la bufet și prelua din mâna pivnicerului o tavă cu două sticle de cristal. Într-una era vin, într-alta apă. Cu o nouă îndoitură a genunchiului, el preda tava șambelanului care servea; acesta îşi amesteca în paharul lui, separat, puţin vin cu apă, gusta, apoi înapoia tava paharnicului. După ce toate acestea se săvârșeau cu serozitatea și solemnitatea cuvenită, regele putea să bea în sfârșit.

La fiecare fel, se repeta același ceremonial.

După ce ziua schilodită cu fel de fel de ceremonialuri lua sfârșit, când în sfârșit regele mergea la culcare, în jurul lui se desfășură din nou eticheta sculatului de dimineaţă, de data aceasta însă în ordine inversă, ca într-un film rulat de-a-ndoaselea. Cu singura deosebire că acum spălatul lua proporţii mai mari decât cu ocazia stropitului de dimineaţă. Întins pe două tăvi de aur, se aducea un prosop care avea un capăt umed și celălalt uscat.

Regele îşi „spăla" faţa și mâinile cu capătul umed, iar cu celălalt se ștergea.

Nici nu mai e necesar să amintim că înmânarea ștergarului era socotită o onoare deosebită și constituia un privilegiu al prinţilor de sânge. Și la acest act simplu, eticheta curţii făcea deosebiri teribil de subtile. Dacă fiii sau nepoţii regelui erau de faţă, ștergarul era înmânat prinţului mai mare în vârstă de însuși șambelanul-sef. Dacă ei nu erau prezenţi, ștergarul era transportat de unul dintre cameriști.

Din acest fragment de ceremonial, posteritatea a putut să afle că Regele Soare s-a scăldat în glorie, s-a scăldat în omagiul plin de veneraţie al supușilor săi, s-a scăldat în multe, multe alte lucruri, numai în apă nu s-a scăldat niciodată.

Idolatria zilnică punea în mișcare o imensă armată de curteni. Pentru desemnarea rangurilor și funcţiilor lor nu avem expresii îndestulătoare.

Numai cu supravegherea bucătăriei regelui se ocupau 96 de notabilităţi, dintre care 36 stolnici, 16 controlori, 12 mareșali ai curţii și un prim-mareșal al curţii. Personalul curţii se ridica la 448 de capete, fără a lua în considerare servitorii personalului și lacheii servitorilor.

REGI DE CEARĂ PE CATAFALC

Într-una din sălile mănăstirii Westminster din Londra se pot vedea, în schimbul unei taxe de intrare de doi șilingi, niște manechine de ceară, înveșmântate în podoabe regești. Să nu credeţi că păpușile au fost confecţionate pentru panopticul doamnei Tussaud[18]. Nu, ele substituiau pe catafalc, cu prilejul înmormântărilor regale, pe suveranul mort.

Lucrul este ciudat, deci trebuie explicat. Spre a-l putea lămuri, sunt obligat să mă reîntorc în Franţa — și acolo păpușile de ceară au avut un rol asemănător celui din Anglia —, unde se găsesc descrieri amănunţite asupra ceremonialelor care se desfășurau cu ajutorul manechinelor.

Trupul îmbălsămat al regilor francezi era înhumat la patruzeci de zile după moarte. Până atunci sicriul era depus pe un catafalc luxos, acoperit cu o cuvertură din brocart ele aur, tivită, de jur-împrejur, cu hermină. Pe cuvertură era culcată o păpușă, *copia de ceară a regelui,* pe cap cu coroană, iar în mână cu sceptrul regal.

Manechinului de ceară i se dădeau toate onorurile, de parcă ar fi fost însuși regele, în viaţă, doritor de toate cele lumești. Bineînţeles că ceremonialul sculatului și culcatului nu se mai îndeplinea; cu atât mai minuţios se desfășură însă întreaga ceremonie a meselor. Personalul curţii aducea tăvile care erau preluate de către nobili, îndeplinindu-se toate chiţibușurile etichetei. Cu o seriozitate de nezdruncinat amestecau și gustau vinurile, respectau, la predarea șervetului, legile priorităţii în rang, de faţă fiind, în afara nobililor de serviciu, întreaga curte. Cel care avea dreptul să participe la masa regelui viu insista să fie de faţă și la „hrănirea" păpușii de ceară.

Manechinul de ceară suporta în tăcere intrările, ieșirile, complimentele. Nici

[18] Faimoasă colecție de figuri de ceafa, reprezentând oameni celebri.

măcar n-avea cum să zâmbească.

Cum o fi luat oare ființă această comedie absurdă?

Fără discuţie, în apariţia ei a jucat un rol însemnat vanitatea tară de margini a curtenilor. Timp de 40 de zile se puteau etala ranguri și se putea uza și abuza de favoruri. Dacă unul dintre curteni apuca să îndeplinească vreo funcţie, se declanșa o reacţie în lanţ: și al doilea și al patrulea şi la o sutălea îşi pretindea, cu vehemenţă, dreptul de a se evidenţia. Cina și prânzul păpușii de ceară erau fapte binevenite ca să hrănească vanitatea întregi curţi.

De unde s-a ivit însă ideea dementă de a confecţiona un manechin de ceară? îi vom găsi geneza întorcându-ne la împăraţii romani.

Din descrierile lui Herodianus se poate afla că atunci când murea împăratul, *copia lui de ceara* era depusă în vestibulul palatului, culcată pe un pat de fildeș. Sulemenit în culori care să-i dea un aspect livid, împăratul de ceară era tot timpul înconjurat de senatori în haine de doliu. Pe afară, poporul se îmbulzea așteptând știrile. Din timp în timp, medicii examinau bolnavul de ceară și, clătinând îngrijoraţi din cap, declarau că starea i se înrăutăţește din ce în ce. În cea de-a șaptea zi se declara, oficial, moartea.

Abia după aceea urma adevărata înmormântare, apoteoza, adică incinerarea pe uriașul rug festiv și zeificarea împăratului.

S-a modelat și după Ludovic al XVIII-lea o păpușă de ceară. La catafalcul lui însă ceremonialul hrănirii nu s-a mai îndeplinit, deoarece ultimului vlăstar al celei mai vechi ramuri a Bourbonilor i se dusese buhul de mâncău ce era și curtenii s-au ferit să stârnească mulţimea, ca nu cumva hohotele de râs ale străzii să pătrundă în sala catafalcului.

CURTEA NAPOLEONILOR DIN HAITI

În anul 1810, partea apuseană a insulei Haiti era republica. Funcţia de președinte era deţinută de Henri Christophe. Născut sclav, cu timpul s-a eliberat și a devenit bucătarul unui conte francez. S-a înrolat, apoi, în armată și dovedindu-se, în luptele purtate, viteaz, a avansat din grad în grad, până a ajuns general și, în sfârșit, președintele republicii. Spre cinstea lui, nici după ce a ajuns în funcţii înalte nu și-a alungat soţia, deși femeia era o ființă tare simplă.

Înaintea președintelui haitian strălucea exemplul lui Napoleon. Și el a pornit-o tot de jos. Deși președinte de republică, Christophe îşi aroga o autoritate de cezar. Posterităţii i-a rămas un exemplar al organului de presă oficial din Haiti, în care este descrisă amănunţit festivitatea organizată cu prilejul zilei de naștere a soţiei președintelui.

Titlul ziarului: „Buletinul oficial al statului Haiti” (30 august 1810, în anul al șaptelea al Independenţei).

Urmărind articolul de fond al buletinului, se poate afla că:

„Ziua de 15 august s-a caracterizat printr-o bucurie generală. Fiecare cetăţean a fost pătruns de debordantul entuziasm ce însoţește de obicei sărbătorirea zilei

de naștere a preaînaltei doamne, soţia Președintelui nostru.

Deoarece pe cetăţenii Haitiului îi interesează și cele mai mici amănunte legate de înalta doamna pe care o iubesc și o respectă atât de mult, vom relata în amănunţime toate acele splendori care au dat strălucire acestei măreţe sărbătoriri".

Grandioasele festivităţi au început încă din ajun. Semnalul începerii lor a fost dat de salve de tun, care au marcat clipele izbucnirii delirantei bucurii obștești. Pe coline s-au aprins focuri. Noaptea, capitala era luminată ca ziua. Casele și drapelele erau presărate cu inscripţii de laudă și preamărire. La miezul nopţii, în faţa palatului prezidenţial s-a dat un concert.

„Ariile și duetele interpretate cu ardoare aduceau prinos de dragoste sărbătoritei. După serenadă, publicul s-a retras, cu regret însă, la odihnă; tobosarii îl vor chema în zorii zilei următoare să participe în continuare la festivităţile sublimei ceremonii".

La ora șase dimineaţa, în timp ce tunurile bubuiau, notabilităţile s-au adunat la palat, spre a fi prezentate, pe rând, de către maestrul de ceremonii *graţiozităţii sale, eminentei doamne președintă.* Prim-ministrul a ţinut un discurs de felicitare, terminat cu un imn de slavă către stăpânul cerurilor, care a binecuvântat Haitiul cu graţiozitatea sa, eminenta doamna președintă (așa scria gazeta oficială).

Doamna președintă a răspuns foarte emoţionată și foarte pe scurt. A vorbit doar preţ de trei rânduri, și aceasta a fost, din partea ei, o realizare remarcabilă, deoarece nu știa nici să scrie, nici să citească. Iată răspunsul: „Domnilor! Apreciind pe deplin omagiul domniilor voastre, inima mea nu dorește altceva decât să se facă pe zi ce trece mai demnă de dragostea și respectul poporului haitian".

Trebuie să recunoaştem că a fost un discurs cumsecade și de ispravă.

Iată și bombasticul comentariu al ziarului oficial:

„La aceste cuvinte, insuflate de modestia și bunătatea întruchipate, asistenţa a izbucnit într-un freamăt plin de emoţie. Pribeagul care, după un drum lung prin pustiuri, dă în sfârșit de un izvor unde îşi astâmpără setea arzătoare nu poate simţi o mai mare încântare decât aceea care s-a revărsat în sufletul supușilor haitieni la auzul acestor nobile cuvinte".

După multe alte numere de program, a urmat un banchet la care notabilităţile și-au stins, și la propriu, setea arzătoare.

Președintele Christophe nu s-a oprit la jumătatea drumului. A urmat fidel pilda lui Napoleon, idolul său, și la 2 iunie 1811 se încorona, ca rege, sub numele de Henric I.

Prima sa îndeletnicire a fost să consolideze strălucirea curţii sale. Și în această privinţă l-a imitat conștiincios pe Napoleon. Almanahul curţii haitiene din 1813 enumeră membrii familiei regale și nobilimea de la curte.

Iată câteva spicuiri:

Familia regală: Maiestatea sa Henric, regele Haitiului, și soţia sa.

Maiestatea sa Maria-Ludovica, regina Haitiului; copiii Maiestăţilor lor, și anume: dauphinul, prinţul Iacob-Victor, prinţesele Emethyste și Athenais Henriette, dintre care, prinţesei Emethyste îi revine titlul de *madamepremiere* (prima doamnă),

împreună cu toate onorurile cuvenite.

Prinţii și prinţesele de sânge: alteţa sa regală, prinţul Noel, fratele reginei, și madame Celestine, soţia acestuia; alteţa sa regală, prinţul Jean, vărul regelui, madame Marie-Augustine, văduva prinţului Gonaives.

Marii demnitari ai regatului: prinţul Noel, colonelul gărzii; prinţul Jean, amiral. Mareșalii regatului (urmează o mulţime de conţi și de prinţi).

Marii demnitari ai coroanei: marele pomănar, marele paharnic, marele șambelan, marele comis, marele maestru de vânătoare, marele maestru de ceremonii.

Curtea reginei: un mare pomănar, două doamne de onoare personale, douăsprezece doamne de palat, un mare șambelan, doi șambelani, doi comiși, un secretar particular și o mulţime de paji.

Și moștenitorul tronului, dauphinul, avea curtea sa personală. În plus, mai avea și doi profesori, educatori.

De unde a răsărit această mulţime de demnitari?

Din Almanah aflăm că Maiestatea sa a investit o nobilime succesorală cu: 11 titluri de prinţ, 20 titluri de conte, 39 de titluri de baron și 11 titluri de cavaler.

Almanahul amintește și despre eticheta de la curte. Aflăm că maiestăţile lor aveau zi de primire în fiecare joi. Regele și regina se așezau în fotolii; celorlalţi nobili li se ofereau scaune conform gradului, exact după canoanele curţii franceze. Prinţeselor de sânge li se cuvin *scaune cu spetează,* iar celorlalte doamne numai *taburete,* adică scăunele fără spătar.

În prezenţa maiestăţilor lor, invitaţii nu au voie să se salute între ei.

Era de asemenea interzis să te adresezi direct maiestăţilor lor. Acest lucru era îngăduit numai cu aprobarea marelui maestru de ceremonii.

Și așa mai departe, până la 8 octombrie 1820, când, după obișnuita „Reţetă" haitiană, a izbucnit o răscoală militară. Regele Henric, văzând că i senăruie tronul, s-a împușcat.

Familia regală, împreună cu întreaga curte, s-a mistuit în negurile anonimatului din care răsărise.

*

După câteva decenii, strălucirea coroanei sclipi din nou în Haiti. De data aceasta este vorba nu de o coroană regală, ci de una imperială.

Generalul Faustin Soulouque nu s-a mulţumit cu președinţia republicii, a dorit mai multe onoruri, proclamându-se *împărat.* Importantul act a avut loc la 26 august 1849. Nefiind la îndemână o coroană de aur, s-a încropit una din carton aurit, pe care președintele senatului a așezat-o solemn pe creștetul noului împărat.

Faustin I — acest nume și-l luase — și-a organizat curtea împărătească după același model ca și regele Henric. A făcut mari nobili și mari demnitari, a instituit un ordin cavaleresc. Printre demnităţile curţii, era și cea de mare maestru brutar, copiată după aceea de *grand panetier,* de la curtea franceză. Dar, interveni o încurcătură, fiindcă nimeni nu putu să-i spună demnitarului în ce constă funcţia lui. Fiind teribil de încurcat, el ceru audienţă împăratului, care, plin de mărinimie, îl

concedie cu următoarele cuvinte: *Cest quelque chose de bon* (este ceva bun).

Numele marelui maestru brutar era contele *Limonadă.*

Într-adevăr, ciudat nume! Iată însă și un alt nobil: ducele Marmeladă. Dar să citim lista noii aristocraţii:

Ducele de Durduliu *(Duc de Dondori),* ducele de înaintare *(Duc de l'Avancée),* contele de Aversă *(Comte de l'Avalasse),* contele de Câine-Roșu *(Comte de Terrier-Rouge),* baronul de Seringă *(Baron de la Seringile),* baronul de Gaură-Murdară *(Baron de Sale-Trou),* contele de Numărul-Doi *(Comte de Numero-Deux).*

Aceste absurdităţi au și ele o explicaţie:

Când împăratul Faustin a instaurat nobilimea, i-a donat și proprietăţi, plantaţii mai mari sau mai mici, confiscate de la diverși proprietari. Fiind cunoscut faptul că membrii nobilimii franceze, pe care o maimuţăreau, îşi împrumutau numele de la domeniile pe care le stăpâneau, s-a găsit de cuviinţă ca și nobilimea haitiană să poarte nume de latifundii. Numai că plantaţiile lor n-aveau denumiri melodioase cum aveau castelele nobiliare franceze. Vechii proprietari au dat plantaţiilor niște nume tare de rând, potrivite fie cu produsul care se cultiva ori se prelucra pe ele, fie cu așezarea sau cu însușirile specifice ale terenului. Astfel, s-a ajuns ca în actul de donaţie, noul proprietar al livezii de lămâi să figureze cu numele de *Comte de Limonade,* iar proaspătul proprietar al fabricii de marmeladă să se mândrească, pe viitor, că este *Duc de Marmelade.*

La 18 aprilie 1852, împăratul Faustin s-a încoronat din nou, împreună cu împărăteasa. De data aceasta, eu o coroană de aur veritabil. Solemnitatea a decurs după modelul încoronării lui Napoleon.

Mai trebuie să amintesc doar câte ceva despre gardă. Împăratul ţinea la ea ca la ochii din cap, nimic nefiind socotit prea scump pentru nevoile ei.

A poruncit să i se facă o uniformă fastuoasă; coifurile au fost comandate la o renumită firmă din Marsilia. Firma a livrat, într-adevăr, niște coifuri minunate; pe fiecare strălucea, ca podoabă deosebită, o plăcuţă de metal.

O dată s-a nimerit la curte un călător francez, care luă parte la o paradă militară. I-a bătut la ochi plăcuţa de metal, S-a dus lângă un militar din gardă s-o privească mai de aproape. Pe plăcuţă era însemnată, cu litere mărunte, o inscripţie care nu avea nici în clin, nici în mânecă cu maximele împărătești; era doar o marcă de o filistină simplitate: *„Sardines a l'huile, Barton et Cie., Lorinet".*

Garda nu s-a dovedit demnă de coifuri, în 1859, cu ocazia răscoalei iscate conform obiceiurilor haitiene, garda îl părăsi pe împărat; drept care și acesta părăsi „limonada", „marmelada", fugind, împreună cu familia lui, pe insula Jamaica, unde și-a trăit viaţa neîncoronat, urmând și în această privinţă pilda napoleoniană.

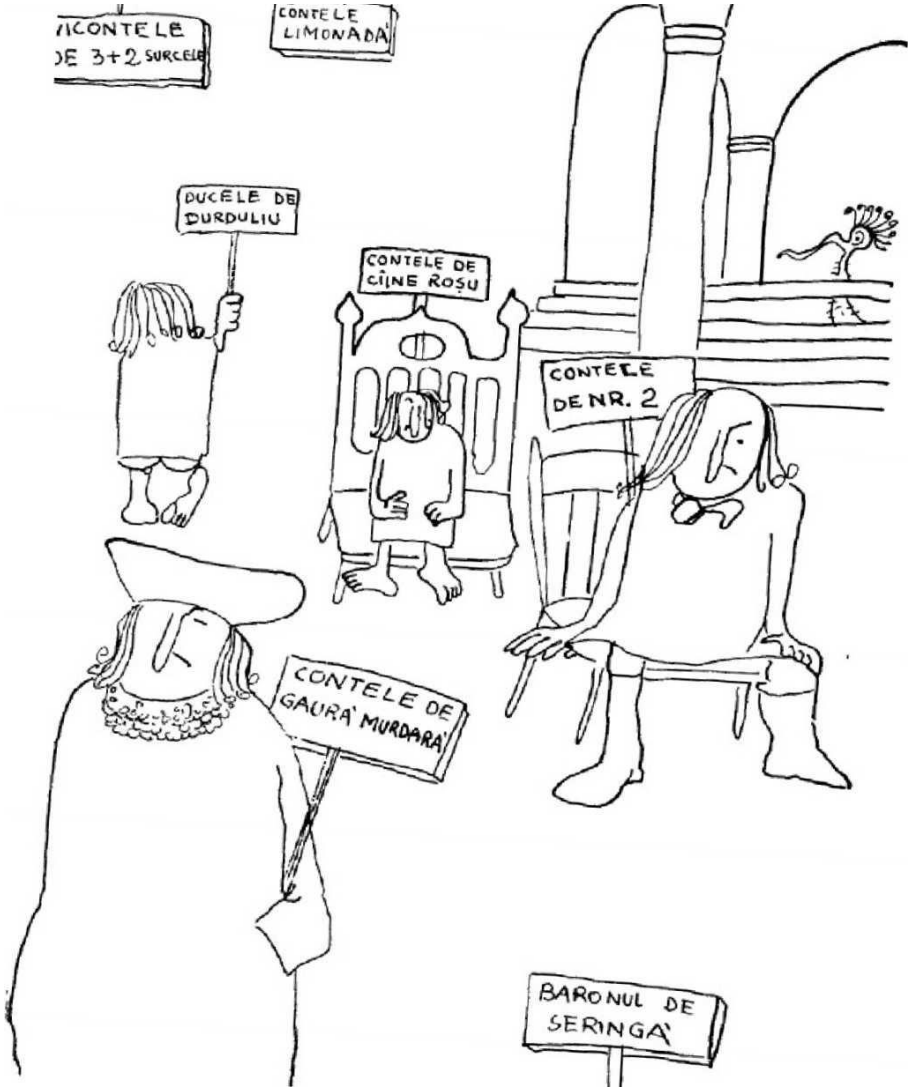
ICONTELE
DE 3+2 SURCELE
CONTELE LIMONADĂ
DUCELE DE DURDULIU
CONTELE DE CÎINE ROȘU
CONTELE DE NR. 2
CONTELE DE GAURĂ MURDARĂ
BARONUL DE SERINGĂ

PANTOFII CU TOC ROȘU

În Bizanţ, numai împăratul avea dreptul să poarte pantofi roșii, care, la fel ca și diadema, reprezentau unul dintre însemnele puterii împărătești. După căderea Bizanţului, pantofii roșii s-au refugiat la Paris, dar pe drumşi-au pierdut tălpile și feţele; la curtea regilor francezi nu și-au făcut intrarea decât tocurile roșii. Tocul roșu — *talon rouge* — a devenit un accesoriu al portului de la curte, deosebind pe nobilul de la curte de ceilalţi oameni.

Fiecare curte domnitoare constituia o lume închisă. Îngrădită era lumea curţii strălucitorului Versailles, la fel cu a sumbrului Escurial ori cu cea a micilor principi germani care, la rândul lor, se dădeau în vânt ca să maimuţărească obiceiurile marilor domnitori. Această lume nu se desfășură în lăţime, ci suia în trepte. Ea trebuie închipuită ca o piramidă, în vârful căreia tronează domnitorul, iar pe scări, în jos, se înghesuie curtenii, fiecare ajungând până la treapta pe care i-a hărăzit-o ierarhia rangurilor.

Rangul! Mirajul fiecărui curtean: să o iei altuia înainte, să ajungi cu o treaptă mai aproape de idolul care tronează deasupra. Chiar și atunci când acel tron nu este deloc fastuos, din aur, ci este un simplu scaun găurit, întrebuinţat de domnitor pentru scopuri cu totul prozaice. Încă de pe timpul regelui francez Francisc I, în ierarhia rangurilor figura și demnitatea purtătorilor de scaun *(porte-chaise d'affaires).* Aceștia îşi îndeplineau misiunea îmbrăcaţi într-o uniformă specială, purtând decoraţii și sabie. Îndatoririle legate de scaunul mai sus amintit făceau parte din serviciile cele mai invidiate la curte, deoarece, în cazul unui rezultat favorabil, Maiestatea sa nu se zgârcea cu împărţirea favorurilor. Mai de mult, înălţătorul spectacol se desfășură în public. Publicitatea i-a fost îngrădită de Ludovic al XIV-lea. El a considerat că o acţiune atât de intimă nu trebuie îndeplinită în faţa unui public numeros. Când făcea uz de prozaicul tron, în scurtul interval de o jumătate sau trei sferturi de ceas nu accepta în preajma sa decât prinţi și prinţese de sânge, pe Madame de Maintenon, miniștri și mari demnitari de la curte[19].

Ierarhia punea de multe ori probleme foarte dificile, care necesitau nuanţări subtile, pe care le stabilea chiar domnitorul. Și cei mai neînsemnaţi prinţi germani hotărau, prin edict oficial, ierarhia demnităţilor de la curtea lor. De exemplu, Karl

---

[19] Așa-numitul scaun găurit (chaise percée) merita onoarea ce i se dădea, pentru că era ornat cu podoabe scumpe. Caterina de Medicis avea două scaune găurite: unul îmbrăcat în catifea albastră, celălalt în catifea roșie. După moartea bărbatului ei, și-a comandat și un al treilea scaun, îmbrăcat, din pricina doliului, în negru.

Când regele napolitan Ferdinand al IV-lea mergea la teatru, un detașament special al gărzii, condus de un ofițer, ducea după el amintita mobilă. În fiecare seară de reprezentație, se repeta interesantul spectacol — de la castel pornea un fastuos cortegiu militar cu torțe, având la mijloc scaunul destinat înaltelor scopuri. Pe unde trecea cortegiul, militarii dădeau onorul iar ofițerii salutau cu sabia scoasă.

Theodor, principele elector de Pfalz, i-a repartizat, în cadrul cancelariei comisului, atât pe cei care trebuia să se îndeletnicească cu îngrijirea cailor, cât și pe educatorii și preceptorii aprozilor nobili: *Praeceptores et profesores philosophiae* — spune ordonanţa —, deci nu era vorba de predarea ştiinţelor hipice. Probabil că blajinii învăţaţi au luat cunoştinţă, cu resemnare, de faptul că după rang erau aşezaţi în rând cu grăjdarii și vizitiii. Cel mult se necăjeau din cauza lefii mici, și pe drept cuvânt: vizitiul de la curte primea 300 de fiorini pe an, ajutorul lui — 250 de florini. Și cei 12 trompeţi de la curte se bucurau de o leafa tot de 250 de florini; un *profesor philosophiae* însă era nevoit să se mulţumească doar cu 200 de florini pe an. (Se știe că un prinţ de Eszterházi l-a angajat pe Haydn ca muzicant de curte, fapt care a ușurat considerabil viaţa artistului; însă trebuia să poarte livrea și în contract era stipulat că la serviciu este obligat să vină *curat*… E adevărat că, mai târziu, Universitatea din Oxford l-a făcut pe Haydn doctor, ceea ce oricum înseamnă ceva.)

Urzeala complicată a problemelor stârnite de rangurile de la curte merită tot interesul. Cel mai indicat este să se studieze pulsul curţii din Versailles, pentru că aici febra rangurilor s-a ridicat la cel mai înalt grad.

Pe cea mai înalta treaptă a piramidei se aflau prinţii de sânge, prinţii în general și pairii. Aceștia din urmă erau consideraţi, pe baza legii, nobilimea de bază a Franţei, și, totodată, membri de drept ai parlamentului și ai consiliului de stat. Acestei grupe sus-puse i se cuveneau cele mai multe onoruri și privilegii. Cu mult în urma lor veneau ceilalţi nobili.

Trebuie subliniat că una înseamnă *rangul* și alta *puterea.* Cineva putea fi ministru atotputernic, comandant victorios, guvernator de colonii sau președinte de parlament cu prestigiu în toată ţara; în viaţa de la curte însă avea un rang mai mic decât un oarecare prinţ cu tuleie în barbă. În tabără, mareșalii Franţei le-o luau înainte prinţilor și pairilor, însă în viaţa de la curie nu beneficiau de niciun rang, iar soţiile lor nu se bucurau nici măcar de invidiatul și mult râvnitul *tabouret.* „Dumnezeiescul taburet", cum se entuziasmează doamna de Sevigné, într-o scrisoare. Vechile dicţionare ungurești îl traduceau cu *guggony* (ghemuici). Era o mobilă fără braţe, fără spătar, mai degrabă un scăunel decât un scaun, însă, în pofida bicisniciei lui, la curtea franceză avea un rol important.

Dacă, fiind în mijlocul curtenilor, regele sau regina se așeza, curtea rămânea în picioare. Dintre doamne, numai prinţesele se așezau, însă nici ele pe fotolii, ci pe renumitele taburete. Cu toate acestea, și în faţa doamnelor condamnate la chinuitorul stat în picioare rămânea deschisă portiţa speranţei; ele se puteau împărtăși cu deliciile taburetului, când perechea regală nu era de faţă. Eticheta de la curte a prevăzut, grijulie, toate situaţiile care s-ar fi putut ivi. Astfel a luat fiinţă „dreptul taburetului", codificat în legi severe, de nezdruncinat.

Deci:

În faţa tatălui sau a mamei lor, copiii regali ședeau pe taburete; în orice altă împrejurare aveau şi ei dreptul la fotoliu. În prezenţa copiilor regali, nepoţii regali nu puteau avea pretenţie decât la taburet; în oricare altă ocazie, și sub ei se

împingea un fotoliu. De faţă cu perechea regală, prinţesele de sânge stăteau smerite, pe taburete; în societatea nepoţilor regali, beneficiau de o favoare specială, intermediară: primeau un fotoliu tară braţe, dar cu spetează, un jeţ adică. Bineînţeles, nici ele nu erau excluse de la favoarea fotoliului, de care beneficiau atunci când luau loc în cercul unor doamne de rang mai mic decât al lor.

Cu aceasta încă nu s-a încheiat șirul problemelor juridice: trebuia să se aibă în vedere și plasarea înalţilor demnitari. În prezenţa regelui, cardinalii rămâneau în picioare; în prezenţa reginei și a copiilor regali, puteau să se așeze pe taburete; în mijlocul prinţilor și al prinţeselor de sânge, puteau revendica dreptul la fotoliu. În prezenţa perechii regale și a copiilor regali, principii străini și granzii spanioli stăteau în picioare, în faţa nepoţilor regali, pe taburet, iar în mijlocul prinţilor și prinţeselor de sânge, în fotoliu.

Vor mai fi fiind încă multe de spus despre dreptul taburetului, însă nu-i pot consacra mai mult spaţiu, deoarece am în faţă cartea lui Galeotto Marzio și citesc câte ceva despre ordinea așezării la curtea regelui Matei.

Beatrice, soţia lui, a adus cu sine obiceiul italian potrivit căruia dacă ea se așeza, și celelalte doamne de la curte puteau să se așeze, fără vreo învoire specială. Un curtean mofturos a adus vorba despre aceasta în faţa regelui Matei, manifestându-și profunda dezaprobare, adăugând că ar fi mai potrivit ca doamnele să rămână în picioare. „Lasă-le să se așeze — l-a liniștit regele — sunt așa de pocite, încât dacă ar sta în picioare ar supăra și mai mult privirile omului".

Dreptul taburetului reprezintă doar o fărâmiţă din tava încărcată cu apetisantele delicatese, care constituiau deliciile nobilimii.

La recepţiile de la curte, doamnele de rang mai mic trebuia să sărute tivul rochiei reginei; prinţesele și soţiile de pairi nu erau nici ele scutite de sărut, privilegiul lor însă consta în faptul că ele puteau săruta fusta *ceva mai sus* de tiv.

După Saint-Simon, legile curţii hotărau astfel lungimea trenei:

Regina — 11 coţi.

Principesele — 9 coţi.

Nepoatele regale — 7 coţi.

Prinţesele de sânge — 5 coţi.

Celelalte prinţese — 3 coţi.

Și cu trena de trei coţi se putea mătura destul praf, fiindcă un cot parizian măsura 1,19 m.

Doamnele de onoare beau din pahare cu picior mic. Privilegiul prinţeselor consta în faptul că sub paharul lor se punea o farfurioară de sticlă.

S-a întâmplat o dată ca pe lângă prinţesa de Valois, prinţesă de sânge, să fie atașată, ca doamnă de onoare, în timpul unei călătorii, doamna Villars, ca rang tot prinţesă, dar nu „de sânge". Amândouă puteau beneficia de privilegiul farfurioarei de sticlă, drept care, de la primul prânz, au izbucnit conflicte furtunoase. Domnișoara de Valois pretindea să nu i se dea și celeilalte farfurioara, fiindcă altminteri prin ce se va sublinia rangul ei mai înalt? Replicând, doamna Villars a declarat că și ea, ca prinţesă, are dreptul la farfurioară. Din pricina farfurioarelor

s-au certat în toată legea. Nu li se putea face dreptate, deoarece în privinţa dreptului la farfurioara de sticlă nu exista încă o jurisprudenţă lămuritoare. Problema neputând fi deci soluţionată, cele două protagoniste s-au văzut silite ca în tot cursul călătoriei — cu prilejul dejunurilor și cinelor comune — să nu bea niciun strop, preferând mai degrabă să se usuce de sete decât să cedeze din privilegiul lor[20].

Minima non curat praetor — spune proverbul latin, care s-ar putea tălmăci cam astfel: nu-ţi bate capul cu mărunţișurile. Însă la Versailles, lumea se uita și la fărâmă fărâmei.

Un alt privilegiu al prinţeselor era că îşi puteau acoperi landourile cu o cuvertură purpurie. Copiii și nepoatele regelui trebuia să se deosebească într-un fel de ele. Deci privilegiul lor s-a amplificat, îngăduindu-le să prindă cuvertura de acoperișul trăsurii, bătând-o în cuie. Din această pricină, o dată s-a și iscat o gâlceavă grozavă, deoarece prinţul „de sânge" Conde a pretins ca și principesele de sânge să aibă dreptul să-și fixeze cuverturile în cuie.

Intriga de la curte i-a băgat beţe în roate lui Conde. Revoltat, el a azvârlii cuvertura purpurie de pe landoul soţiei sale și, spre groaza tuturor, a intrat tară cuvertură la palat.

Felul cum se *intra la palat* era de asemenea foarte important, fiindcă trăsurile nobililor cu rang mai mic decât cel de prinţ nu puteau înainta mai departe de curtea interioară; acolo ei trebuia să coboare și s-o ia pe jos până la intrare.

Dacă regele îşi vizita vreun castel din provincie, curtea venea buluc după el. În castel, aprozi îmbrăcaţi în haine albastre indicau, scriind cu creta pe ușile camerelor, numele personalităţilor care le ocupau: Monsieur X sau Madame Y. Dar nici această simplă formalitate nu se putea desfășura în liniște. Demonul priorităţii în rang a umplut cu rânjetele sale coridoarele de la Marly și Fontainebleau. Domni și doamne de rang mai înalt primeau și un *pour* (pentru) înaintea numelui.

Cele patru litere scrise cu cretă ale acestui *pour* reprezentau o valoare cu sclipiri de aur. Și anume: în dreptul numelui prinţilor de sânge, cardinalilor și capetelor domnitoare străine, aprozii înscriau cu cretă pe ușile camerelor ce le erau destinate aceste patru litere. Inscripţia suna deci în felul următor: *Pour Monsieur X.* Această distincţie deosebit de „subtilă" avea cam aceeași însemnătate pe care ar fi avut-o făptui dacă însuși *regele ar fi salutat în prag musafirul.*

Ambasadorii străini socoteau o mare jignire că pe ușile lor nu se înscria acest faimos *pour.* Însă toate insistenţele lor au fost zadarnice: n-au putut stoarce de la regele îndărătnic acele patru litere desenate cu cretă. Cu atât mai mare senzaţie a făcut evenimentul că o prinţesă Ursins a obţinut vocabula *pour.* Femeia reușind să

[20] Acestea cel puțin au mâncat împreună. Nu ca acel conic german despre care C. Meiners scrie că, fiind căsătorii din dragoste cu o prințesă austriacă, se plângea amarnic din cauza marii diferențe de rang: „Era îngăduit să dormim în același pat, însă nu mă puteam așeza la aceeași masa cu ea" (Geschichte des weiblichen Geschlecht, Hanovra, 1788).

dovedească că se trage dintr-o familie domnitoare străină, în faţa uşii sale a apărut, pe loc, aprodul îmbrăcat în haine albastre și a desenat cuvântul *pour.*

„Toată Franţa — scria ea cu entuziasm bărbatului ei — s-a înghesuit în jurul meu, ca să-și exprime felicitările pentru acest *pour* râvnit cu atâta patimă. M-au înconjurat cu stima cuvenită. Lucrul a făcut mare vâlvă la Paris[21].

O și mai mare senzaţie a făcut știrea că cei doi fi ai lui Ludovic al XIV-lea făcuţi cu doamna de Montespan *au traversat prin mijloc sala de ședinţe a parlamentului.* Da, au traversat-o. Da. Chiar prin mijloc!

Pentru a înţelege senzaţia stârnită, trebuie știute următoarele:

Ludovic îi iubea pe cei doi copii nelegitimi mai mult decât pe cel legitim. L-a copleşit cu titluri și demnităţi. Unul, prinţul de Mâine, încă de la vârsta de patru ani, fusese numit colonel, iar la vârsta de doisprezece ani avansase până la postul de guvernator al Languedocului. Celălalt, contele de Toulouse, n-a ajuns în funcţia de guvernator decât la vârsta de paisprezece ani; în schimb, când copilul a împlinit cinci ani, tatăl său l-a numit amiral al Franţei.

Amândoi băieţii au făcut o frumoasă carieră, însă în ceea ce privește rangul nobiliar n-au ajuns cine știe ce sus. Înaintea lor erau prinţii de sânge, legitimi. Trebuia să se întreprindă ceva. La 29 iulie 1714, un edict regal a aranjat intrarea celor doi băieţi în parlament, în împrejurările arătate mai sus și, cu aceasta, i-a ridicat la rangul prinţilor de sânge.

Sub *ancien régime,* parlamentul era cel mai înalt for al justiţiei. Pairii, prinţii și prinţii de sânge erau membri în parlament. Prinţii de sânge se bucurau de privilegii importante. Când se făcea apelul, președintele nu le rostea, numele, ci se uita doar la ei, iar când li se adresa, îşi scotea toca. La venire și la plecare îi conduceau doi uşieri. Dar toate acestea încă nu înseamnă nimic. Cel mai serios privilegiu consta în felul cum îşi ocupau locul. Ca să ajungă la locurile lor, pairii, de exemplu, nu aveau dreptul să traverseze sala prin mijloc, ci trebuia să treacă prin părţile laterale, pe lângă pereţi. Prin mijlocul sălii nu puteau trece decât președintele și prinţii de sânge.

Saint-Simon descrie cu lux de amănunte memorabila zi în care, îmbătaţi de glorie, cei doi fii ai regelui au înaintat prin mijlocul sălii.

SERVILISMUL

După ce Jan Sobieski i-a pus pe fugă pe turci lângă Viena, a avut loc întâlnirea dintre el și împăratul Leopold. Palatinul polonez, de fapt locţiitorul regelui, s-a prăbuşit la picioarele împăratului, vrând să-i sărute cizmele de călărie. Sobieski a văzut roşu în faţa ochilor și și-a smucit în sus palatinul:

Palatin! Point de bassesse! – i-a strigat. Cuvântul *bassesse* se poate traduce în mai multe feluri — josnicie, înjosire, degradare —, însă înţelesul lui adevărat este umil singur: *servilism.*

---

[21] Henri B r o c h e t, Le rang et l'etiquette sons l'ancien régime, Paris. 1934, p. 48.

Cu greu poţi găsi sinonime termenului de servilism. I se poate da ca echivalent: slugărnicie, suflet de slugă, umilire, căciulire, gudurare, lingușire, însă niciunul nu-i acoperă conţinutul.

Rămân, deci, la termenul de servilism.

Morala servila de la curte s-a cristalizat în modul cel mai evident în aceasta lege de bază: *sângele domnesc nu poate dezonora.* Atât simplul cetăţean, cât și îngâmfatul nobil luau la cunoștinţă, cu aceeași fericită mândrie, că fata sau nevasta lor era râvnită de prinţi de sânge sau, eventual, chiar de către suveran. Cronicile de scandal ale timpului cuprind o sumedenie de cancanuri de la curte în care este vorba de astfel de povești de „Dragoste". Așii acestor întâmplări sunt regii francezi care „conduc" detașat, deși nu rămân cu mult în urma lor nici istoriile amoroase ale englezului Carol al II-lea, nici vestitele aventuri ale lui August cel Puternic[22].

Este arhicunoscută porecla de *încornoraţi,* care se dă soţilor înșelaţi.

Se pare că li se trage de la împăratul bizantin Andronicus, care își alegea amantele dintre soţiile demnitarilor de la curte. Drept despăgubire, bărbatul primea vaste terenuri de vânătoare, iar ca semn al noii proprietăţi avea dreptul să prindă pe poarta casei sale coame de cerb. Despre aceste gospodării împodobite cu coame de cerb lumea știa cum stau cu cinstea conjugală.

Putem citi o întâmplare edificatoare în biografia unuia dintre cei mai eminenţi oameni de stat ai Angliei, lordul Clarendon. Ca lord-cancelar, tocmai lua parte la o ședinţă a consiliului de stat, când fu înștiinţat că prinţul de York (viitorul rege Iacob al II-lea) vrea să se însoare cu fata lui, Ana. Mai mult, că nunta ar fi urgentă, deoarece urmările atenţiei princiare încep să fie vizibile. După propriile sale memorii, afectuosul tată a izbucnit acolo, în faţa consiliului, în cele mai aspre reproșuri la adresa fetei sale. Nu pentru că devenise amanta prinţului, ci *pentru că pretindea să se mărite cu el.* A cerut consiliului să dispună imediat închiderea fetei în Tower, iar acolo fiind, s-o arunce în văgăuna cea mai întunecoasă. Totodată, consiliul să înainteze parlamentului un proiect de acuzare, cerând pentru fată pedeapsa cu moartea. El va fi primul care să o voteze!

Nu s-a întâmplat chiar așa. Prinţul a luat fata de soţie, iar aceasta a devenit apoi regina Angliei, spre marea tristeţe a tatălui cu „moralitate" severa[23].

Căminul unei familii burgheze de la Augsburg păstrează amintirea unui caz mai nevinovat. Sub un clopot de sticlă se pot vedea bustul de ceară al regelui suedez Gustav Adolf și gulerul său brodat.

---

[22] Acestea sunt lucruri binecunoscute. Pentru cei care se interesează de amănunte vor fi de folos următoarele cărți: S a u v a l, Galanteries des rois de France; Chateauneuf, Les favorites des rois de France; Saint-Edme, Amours et galanteries des rois de France; J e a n H e r v e z, seria de șase volume: La Régence galante; Les maitresses de Louis XV etc. În cartea baronului P o l l n i t z, care a avut o sumedenie de ediții, este vorba de legăturile lui August cel Puternic: La Saxe galante etc. etc.

[23] Cazul e relatat de T a i n e, Histoire de la littérature anglaise, cartea a III-a, cap. IV

Istoria gulerului, devenit relicvă, e imortalizată de o pioasă placă comemorativă, în felul următor:

„Acest guler a fost purtat de către regele suedez Gustav Adolf și dat în dar iubitei mele soţii Jakobine Lauber, cu ocazia vizitei preamăritului rege la Augsburg; iar iubita mea soţie, fiind cea mai frumoasă fecioară, cu mult respect amintita maiestate a învrednicit-o să danseze cu ea, la bal.

Împrejurarea care a provocat darul a fost că în timp ce regele încerca să mângâie pe amintita fecioară, ea, din pudoare, n-a îngăduit anumite lucruri, și cu degetele ei a făcut găurile ce se văd pe guler".

Gulerul era tare zdrenţuit, din care se poate deduce cât de furtunoasă fusese mângâierea[24].

*

În această căciulire și lingușire servilă nu-i nimic surprinzător.

Pantoful cu toc roșu știa care sunt obligaţiile lui când în faţă i se înălţa regala cizmă de vânătoare. Altceva trebuie să ne mire, și anume că fumul dens de tămâie[25] nu irita ochii și nasul tămâiatului idol pământesc.

Este uimitor ce de laude fățișe, lipsite de pudoare, suporta idolul, fără să roșească. Trebuie să citez din nou exemple din Franţa; de altfel, și prin alte părţi spinarea omenească s-a îndoit la fel de servil, atât numai cât literatura franceză ne pune la dispoziţie date mai bogate.

Contemporanii entuziaști l-au considera! pe Ronsard drept suveranul poeţilor și poetul suveranilor. În această din urină calitate, el a compus o odă lui Henric al III-lea, deși, se știe, în schimb, că pe tronul Franţei aproape că nu a stat vreun rege mai imoral și mai mârșav ca el. Tradusă în cenușie proză, poezia avântată pe aripile rimelor răsunătoare ar glăsui în felul următor:

„Europa, Asia și Africa sunt prea miei pentru tine, care vei fi regele lumii întregi; Cerul de aceea a înălţat America din mijlocul mării, ca acest Mare Tot să devină, în întregime, imperiu francez, să se supună poruncilor tale; după cum sceptrul tău a supus Polul Nord, tot astfel să ia în stăpânire pe cel din Sud. Și când vei fi singurul stăpân al pământului, vei închide cu pereţi templele Războiului; atunci, pacea și virtutea vor înflori pe pământ. Jupiter și Henric îşi vor împărţi lumea: unul ca împărat al cerurilor, celălalt al pământului[26].

Minunatul vis de pace, după cum se știe, nu s-a realizat.

Cel mai dens fum de tămâie se învălătucea în jurul persoanei lui Ludovic al XIV-

---

[24] O povestește S a m u e l B a u r, Denkwürdigkeiten etc., VIII, Ulm 1819, p. 339

[25] Cuvântul tămâiere este o moștenire lăsată de epoca feudală. În timpul serviciului religios, preotul oficiant trebuia să meargă la suzeran și să miște de trei ori cădelnița în fața lui. Aceasta constituia o parte importantă a drepturilor suzeranului. La francezi era în vigoare sub denumirea de droit de l'encens.

[26] Pentru autenticitate, dăm în original ultimele două versuri:
„Jupiter et Henri le monde partiront. / L'nu Empereur du Ci el, et l'autre de la Terre".

lea, Cine vizitează sălile castelului de la Versailles se poate minuna de splendidele fresce din *Galerie des Glaces.* Ludovic este reprezentat în chip de comandant glorios, erou în lupte victorioase, cuceritor de ţări. Atâta s-au îmbulzit în faţa ochilor Regelui Soare operele de artă pictate cu pensule lipsite de bun-simţ, încât, până la urmă, a crezut și el că bătăliile au fost într-adevăr câştigate de el și nu de generalii săi. Este adevărat că nimeni n-a pictat și luptele pierdute.

Probabil că Le Brun se justifica faţă de sine însuși spunându-și că tablourile i-au fost comandate; el nu făcuse decât să împopoţoneze tema.

Însă nimeni n-a obligat Academia Franceză, adunarea celor nemuritori, să instituie un concurs cu următoarea temă de interes general: *Căreia dintre virtuţile regelui i se cuvine locul întâi?* Ulterior, și-au dat seama că au cam exagerat și au înmormântat concursul sub lespezi de tăcere.

Nimbul Academiei a mai fost adumbrit și de un alt eșec.

La I octombrie 1684, prin moartea marelui Corneille, scaunul său de nemuritor rămăsese gol. Prinţul de Mâine, în vârstă de paisprezece ani — despre care știm că pe vremea aceea era guvernatorul Languedocului —, râvnea la mai mare. La trimis vorbă l-ai Racine, directorul Academiei, că vrea să fie urmașul lui Corneille. Racine a convocat adunarea nemuritorilor și a comunicat dorinţa feciorului de rege. Adunarea ilustră l-a însărcinat pe director să-i transmită din partea Academiei următorul răspuns:

„Chiar dacă n-ar fi vreun loc vacant, nu există membru al Academiei care să nu moară fericit spre a-și ceda locul ilustrului prinţ".

Nefiind vorba de persoana lui, de data aceasta, Ludovic a găsit exagerată politeţea savanţilor și a dat candidatului semnalul de retragere.

Cu alte prilejuri, nu obișnuia să fie atât de rezonabil. La Versailles s-a dat un bal mascat. Un demnitar de la curte s-a travestit în avocat, punându-și robă și perucă. Pe piept îi atârna o tăbliţă, iar pe ea — un catren. Potrivit poezioarei de patru rânduri, avocatul pleda că *Ludovic e cel mai mare dintre oameni,* și se considera îndreptăţit să fie cu totul sigur că va câştiga procesul[27]. Pseudoavocatul oferi regelui băloasa poezie; Maiestatea a binevoit s-o primească și să ateste cu mulţumire ingeniozitatea ideii.

Nicicând literatura servilă nu s-a dezvoltat în așa hal ca pe vremea lui Ludovic. Pentru ca tipografii să nu rămână mai prejos decât scriitorii, un tipograf de la curte, cu numele de Colombar, a publicat un studiu despre rezultatele vânătorilor regale. Cu ajutorul unei informări minuţioase și a unei sârguincioase cercetări, autorul stabilește că, până în ziua când a fost dată la tipar cartea, regele doborâse 104 ciute, de asemenea 27 de cerb;, 57 de iepuri, 50 de mistreţi și 4 lupi. Cu ajutorul

---

[27] „De tant d'Avocats que nous sommes.
Je ne sçaurais plaider qu'avec un bon succès;
Je soutiens que LOUIS est le plus grand des hommes.
Et je suis asseuré de gagner mon procès

unor calcule exacte el a mai demonstrat că regele a parcurs, cu ocazia acestor vânători, în total, vreo 3.255 de mile.

*

Manifestarea cea mai anostă a servilismului era imitarea. Să gândești la fel ca domnitorul, să te comporţi asemănător cu el sau măcar să prinzi ceva din felul său de a se îmbrăca, și prin aceasta să te apropii, în asemănare, de idol.

Când, în sfârșit, Maria Antoaneta a ajuns și ea pe pragul bucuriilor materne, doamnele de la curte au creat, cu iuţeala unui pârjol, moda *graviditățţii.* Au agăţat pe ele niște fuste care, cu ajutorul unor perniţe bine plasate, dădeau purtătoarelor aspectul femeii gravide. S-au întrecut cumplit între ele, dornice de succes. Se străduiau să-și potrivească pernele în conformitate cu *stadiul de înaintare al graviditățţii reginei.* Din timp în timp, schimbau înfoierea fustei, făcând să apară modele potrivite diverselor stadii de graviditate, modele pe care le denumeau *quart de terme, demiterme* etc. — fustă pentru trei luni, fustă pentru patru luni jumătate, și așa mai departe, până la luna a nouă.

Sosind pe lume, primul lucru pe care l-a făcut micul Dauphin a fost să se scape în scutece, de faţă cu toată nobilimea de la curte. N-avea ce face, deși încă de pe atunci era cavaler al ordinului Sfântul Ludovic și comandantul mai multor regimente. Înaltul act fiziologic a fost aplaudat cu mare însufleţire de către curteni, iar a doua zi, atelierele pariziene nu pridideau să fabrice cea mai proaspătă culoare la modă, caca Dauphin. Este un fapt real din istoria modei, nu o anecdotă.

Mare panică s-a produs în jurul unuia dintre cele mai palpitante evenimente ale curţii din Versailles. În istoria curţii franceze, cazul deveni celebru sub titlul de furunculul lui Ludovic al XIV-lea. Îl povestesc pe scurt, cu omiterea amănuntelor care aici nu sunt necesare. Regele Soare suferea de un buboi. Și încă plasat pe o parte a trupului nu prea bătută de soare, ba, chiar dimpotrivă. După o mulţime de încercări de lecuire nereușite, el se hotărî pentru operaţie. Intervenţia a avut loc la 18 noiembrie 1686, în prezenţa doamnei de Maintenon și a lui Louvois: operaţia a reușit și din punctul de vedere al bolnavului și din cel al medicilor. Primul chirurg a primit un rang nobiliar și un premiu în bani de 300.000 de franci, ceilalţi trei medici, câte 40.000, 60.000 și respectiv 80.000 de franci; cei patru farmaciști câte 12.000 de franci de cap.

Este ușor de imaginat emoţia care a sfâșiat nervii curţii de la Versailles, înainte, în timpul și după operaţie. Luni de zile nu se vorbea decât despre operaţie. Era socotit norocos acela căruia i se întâmpla un necaz asemănător. Medicii îi făceau și preafericitului suferind intervenţia regală *(operation du Roi),* iar despre starea respectivului i se raporta regelui. Aceasta era o evidenţiere nemaipomenită, detașându-l pe privilegiat de pâcla deasă a invidioșilor. Și acum, urmează poanta: *chiar și cei care mi aveau furuncul se duceau, în ascuns, la chirurgi, oferind sume colosale numai să li se facă și lor „intervenţia regală”.* Cel mai renumit chirurg al Parisului. Dionis, numără *treizeci* de domni cuprinși de această febră, pretinzând să li se opereze și lor marele nimic. Medicii nu luau asupra lor riscul pseudointervenţiei, drept care domnii s-au supărat grozav, spunând că, în definitiv,

de vreme ce nu medicii suportă durerea operaţiei, nu văd de ce se codesc atâta, complicând inutil lucrurile[28].

Îmi iau rămas-bun de la luxul și strălucirea curţii din Versailles. Îmi iau rămas-bun de la papucii cu toc roșu, de la mătăsurile spumoase și volanele dantelate de pe cămășuţele doamnelor de la curte. Păcat numai că fermecătoarele cămășuţe nu erau schimbate decât o dată pe lună.

Nu eu o spun, ci Scarron:

„Que sur el les blanche chemise
N'est point que de mois en mois mise.
El qu'elles prennent seulement
Le linge blanc pour l'omament".

Scarron avea dreptate. Doamnele de la Versailles nu puteau fi învinuite de curăţenie exagerată. Doar în acea epocă s-a inventat *grattoir-ul,* o gheruţă lungă, confecţionată din aur sau fildeș. Coafura, clădită și lipită în fel și fel de chipuri, ca să ţină câteva zile sau chiar săptămâni, făcea inaccesibilă pielea capului, transformând-o într-un teren virgin, propice pentru dezvoltarea diferitelor vietăţi. Eticheta a rezolvat problema, dând drept de cetăţenie la curte *grattoir-ului.* În situaţiile date, era îngăduit să-l introduci sub coafură și să scarpini cu gingășie locurile expuse atacului.

MORBUL TITLURILOR

Pe vremea când în Birmania mai domneau regi autohtoni, ei purtau următorul titlu: „Regele regilor, căruia i se supun toţi ceilalţi stăpânitori; diriguitorul anotimpurilor; îndrumătorul atotputernic al fluxului și refluxului fratele mezin al soarelui; proprietarul celor douăzeci și patru de umbrele".

Și căpeteniile malaeziene din Sumatra aveau titluri destul de atrăgătoare: „Domnul Atolului, al cărui trup luminează ca soarele, pe care Dumnezeu l-a făurit desăvârșit ca și luna plină; ai cărui ochi strălucesc la fel ca și steaua polară; cel care, dacă se ridică în picioare, umbrește întreaga împărăţie; picioarele căruia răspândesc miresme dulci etc., etc."

În privinţa ultimei însușiri, este știut că Henric al IV-lea este vestit tocmai pentru contrariul ei. Probabil de aceea s-a și mulţumit cu modestul „Sire".

Șahul Persiei, sultanii! otoman, maharadjahul indian pretindeau, de asemenea, ca după numele lor să se anine un lung șirag compus din cele mai răsunătoare titluri.

Morbul titlurilor s-a întins, epidemic, din Asia în Europa. Terenul cel mai favorabil l-au oferit curţile micilor domnitori germani. Cu totul neașteptat, a făcut mai puţine ravagii în preajma domnitorilor, cât mai ales a înfierbântat vanitatea nobililor

---

[28] Din punct de vedere medical, istoricul operației este comunicat de către dr. Cabanès, Le cabinet secret de l'histoire. F.a., I-e série. Paris, p.163.

mărunţi și, apoi, pe cea a burgheziei. Prinţul domnitor se mulţumea cu titlul de *Durchlacht* (alteţă), care mai târziu s-a amplificat, devenind *Allerdurchblauchtigster* (alteţă serenisimă). În plus, regii mai pretindeau și titlul de *Grossmächtigster* (prea-putemicul). După un *Titularbuch* (Carte de titluri) apărut pe vremea lui Leopold al II-lea, în afară de titlurile amintite, împăratului austriac i se cuvenea și titlul de *Unuberwiridlichster* (cel mai de neînvins).

În secolul al XV-lea, conţii erau de bună obârșie *(Wohigeboreri)* și au trebuit să aștepte, până în secolul al XVII-lea, ca să ajungă la titlul de: înaltă obârșie *(Hochgeboren).* În mod miraculos, unificarea celor două titluri înseamnă mai puţină cinstire. De înaltă și bună obârșie *(Hochwohigeboren)* se cuvenea baronilor de rang mai mic. Dacă era vorba de un baron imperial, titlul se întindea, devenind *Reichsfreyhochwohigeborner.*

Samuel Baur, decan din Göttingen, a urmărit variaţia titlurilor nobiliare[29] de-a lungul a trei secole. Unele dintre titluri de-abia se pot traduce. Se mai înţelege că titlurile de *Ehrbar, Wohledler, Hochedler.*

Hoebedelgeborner, Hochwohigehonier înseamnă: venerabil, cu adevărat nobil, de înaltă nobleţe, de înaltă și nobilă obârșie. E mai dificil însă de tălmăcit calificativul de *Ehrenvester* și *Gestrenger.* Primul ar desemna pe cineva careâşi păstrează onoarea, cinstea; ultimul are iz de iobăgie și exprima ceva în genul că supusul se bucură mult dacă seniorul lui este aspru.

Din cauza întrebuinţării excesive, strălucirea titlurilor păli. Și după cum burghezele se dădeau în vânt după rochiile lepădate de doamnele de la curte, tot astfel clasa burgheză se împodobea, bucuroasă, cu titlurile nobiliare scâlciate de atâta purtare. Consilierul municipal îşi făcea intrarea în sala de ședinţe denumindu-se de bună obârșie. La titlurile năpârlite de pe nobilime s-au înșirat noi adăugiri, cu rezonanţe burgheze, pe care filistinii le fâlfâiau cu mândrie.

Am citat *Titularbuch-ul* de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Acesta dă îndrumări în privinţa felului în care trebuie să te adresezi în scris diverselor personalităţi de ranguri diferite. Primarului unui oraș liber imperial trebuia să i te adresezi astfel:

„Celui de bună obârșie, severului, neclintitului în cinste, de mare și eminentă erudiţie, de mare și eminentă înţelepciune, domnului Primar cutare și cutare".

Adăugirile burgheze sunt reprezentate de calificativele *Hochund Wohigelehrter* și *Hochtind Wohiweiser.*

Medicul curţii trebuia onorat în felul următor:

„Domnului de înaltă obârșie și mare experienţă, neclintitului în cinste și prea învăţatului domn X, Y, doctor prea-vestit în ştiinţe medicale, precum și prin înaltă decizie princiara, medic al curţii".

La fel cu vagonul de cale ferată care, împins în timpul manevrei, transmite izbitura întregii garnituri, tot astfel s-a transmis și febra titlurilor de-a lungul societăţii burgheze, până jos, la cârpaci și lachei.

Studenţii purtau titlul „nobilul și de mare ştiinţă domn X, Y, care se hărnicește

---

[29] S. Baur. Historische Memorabilien etc. Augsburg. 1934.

cu înţelepciunea”. Librarul, peruchierul și bijutierul ţineau la calificativul de „distins”. La numele croitorului trebuia adăugat „neclintit în cinste și prudent” *(Dem Ehrenvesten und Vorsichtigen Meister N.N. Schneider zu X).* Și cizmarul pretindea titulatura de „prudent’însă datorită unei nuanţări inexplicabile, el nu era „neclintit în cinste”, ci era „demn de cinste” *(Ehrengeachter).* Lacheului princiar — neputându-se lăuda cu o meserie pe care s-o fi învăţat —, nu i-a rămas decât titlul de „bine așezat în funcţie” *(Wohibestalltet).*

Firește, femeile nu puteau aspira la splendidele titluri bărbătești. S-au descurcat însă, asociindu-se la postul, serviciul sau meseria bărbatului lor.

Așa au devenit soţiile doamna doctor, doamna profesor, doamna general, doamna consilier. Acestea mai treacă-meargă, însă morbul evolua mai departe. În arenă apărură și doamna perceptor, doamna trompet al curţii, doamna husar de casă, doamna străjer-călare, doamna năsturar de curte, doamna brigadier-călare. Doamna armurier de gardă *(Frau Einnehmerin Hoftrompeterin, Kammerhusarin, Landreiterin, Hofknopfmacherin, reitende Forsterin, Leibbuchsenspanneriri).*

Femeile și-au apărat cu strășnicie titlurile astfel dobândite. Nici câteva secole n-au fost în stare să le zdruncine. Galoanele de titluri ale bărbaţilor s-au deșirat de mult, însă femeile ţineau la ale lor cu îndărătnicie.

ARBORI GENEALOGICI FANTASTICI

Dintr-o arhivă londoneză a apărut un act interesant. El cuprinde ordinea descendenţilor regilor anglo-saxoni, cu începere de la Adam. Este adevărat că Potrivit *Bibliei,* toţi ne tragem de la Adam. Dar nu orice om sărac are posibilitatea să dovedească — din tată în fiu — acest lucru. Mare domn trebuia să fie cel ce putea să angajeze în solda sa știinţa. Cândva, o droaie de învăţaţi îşi frământau capul cu acești fantastici arbori genealogici; domnitorii le onorau munca prin *sume* considerabile; rezultatele cercetărilor lor le dezvăluiau lumii în cărţi pompoase.

Documentul descoperii la Londra a fost întocmit, mai mult ca sigur, în urma străduinţelor scriitorului englez Statyer. Savantul servil l-a măgulit pe regele Iacob I cu un enorm și stufos arbore genealogic, la rădăcina căruia era așezat însuși Adam.

În cartea sa despre Carol al V-lea, istoricul spaniol Prudencio de Sandoval, dornic să cucerească obârșia adamită în favoarea regilor spanioli, a prelucrat cu o nemaipomenită trudă o sută douăzeci de generaţii până să ajungă la biblicul străbun. O asemănătoare osârdie l-a cuprins și pe suedezul Messenius; cu ajutorul penei sale de istoric, regii suedezi s-au căţărat pe cele mai înalte ramuri ale arborelui genealogic adamit.

Trebuie să citim însă și printre rânduri. De fapt nu Adam era personajul principal. Dacă, trecând de la o generaţie la alta, reușeai să ajungi până la Avram, de aici, urmând datele Evangheliei lui Matei, era ușor de dovedit *rudenia cu sfântul Iosif* deci cu însuși Iisus Hristos.

Pierzându-și într-asemenea hal bunul-simţ, nobilii s-au făcut vrednici de satira

lui Boilcau, care îşi exprima temerea că datorită deselor ispite la care a fost expusă credinţa conjugală, s-ar fi putut frânge, totuși, pe undeva linia directă a descendenţei[30].

RUBEDENII DIN VECHIUL TESTAMENT

Gloria regilor englezi, spanioli și suedezi a stârnit invidia străvechii familii franceze Levis. Aceasta era de viţă nobilă și bogată. A apărut în istoria Franţei încă de la începutul secolului al XI-lea; diverși mareșali, ambasadori și guvernatori au sporii de-a lungul veacurilor gloria familiei.

Mai târziu, au fost ridicaţi la rang princiar. Membrii familiei însă nu se mulţumiră cu obișnuita faimă, care putea reveni și altora. Au căutat și au găsit un genealog, iar acesta la rândul său a descoperit că familia princiară *se trage din viţa leviţilor* Vechiului Testament. Un prim fapt a fost asemănarea de nume; adunarea datelor suplimentare reprezenta un fleac pentru un învăţat versat în ale istoriei. Cine ar fi îndrăznit, pe vremea aceea, să pună la îndoială autenticitatea datelor?

Familia Levis era nemaipomenit de mândră de rubedenia biblică.

În memoriile sale, Lady Morgan povestește (Londra, 1818) despre călătoria ei în Franţa; fusese invitată și la castelul prinţilor Levis. Într-o sală, atârna o pictură mare în ulei; pe ea se vedea Fecioara Maria, iar în faţa ei, îngenuncheat și cu capul descoperit, un Levis. Din gura Mariei ieșeau următoarele cuvinte: *Mon cousin, couvrez-vous!* (Vere, pune-ţi pălăria!)

Un prinţ Levis, de câte ori se urca în trăsură ca să meargă la catedrala Notre Dame la liturghie, avea obiceiul să-i strige vizitiului: *Chez ma cousine, cocher!* (Vizitiu, la vară-mea!)[31].

Familia baronilor Pons nu era atât de pretenţioasă, îi ţinea de strămoș pe Pilatus Pontius. O dată s-au întâlnit seniorii celor două familii. Șeful familiei Levis i-a arătat celuilalt un crucifix, spunându-i cu un ușor repros:

Vezi, baroane, cum s-a purtat ruda dumitale cu ruda mea?[32].

Perechea demnă a tabloului de familie al prinţilor Levis se află în posesia familiei franceze Croy. Pictura reprezintă potopul. Dintre valuri se întinde o mână, ţinând o diplomă nobiliară. Lângă ea, în vâltoare, un cap de om, gata-gata să se scufunde, din gura căruia șerpuiește, pe o panglică, asemănătoare celei de pe pictura Levis, următoarele cuvinte:

---

[30] Satira a V-a:
„Mais qui m'assurera qu'en ce long cercle d'ans / A leurs fameux époux vos Ayeules fidelles / Aux douceurs des galans furent toujours rebelles?"

[31] Peignot Predicatonan a, Dijon, 1841, p. 181.

[32] A l b e r t C i m, Nouvelles recreations littéraires, Paris. 1921, p. 159

Sauvez les titres de la maison de Croy![33] (Salvaţi titlurile casei de Croy!).

Și familia franceză Jesse a concurat la rudenia cu personaje din Vechiul Testament. Întocmitorul arborelui genealogic și-a ridicat construcţia piramidală tot pe o asemănare de nume. În Evanghelia lui Matei se află:

„Ovid a născut pe Jessei: Jessei a născut pe David, care a fost rege". De dragul unei și mai temeinice atestări a autenticităţii obârșiei, în 1668, un Jesse și-a prezentat blazonul și documentele privitoare la istoria familiei în faţa unei comisii oficiale. După ample cercetări, comisia a întocmit un abil și minuţios raport, în care se ajungea la concluzia că lucrul este plauzibil și legătura familială cu regele David e absolut demnă de crezare[34].

NOE, STRĂMOȘUL HABSBURGILOR?

Era cât pe-aci să se stabilească oficial și provenienţa biblică a Habsburgilor.

Împăratul Maximilian a avut un istoric de curte, pe nume Johann Stab, cu numele latinizat Stabius, un bărbat de mare erudiţie, care cocheta și cu poezia; se pare, cu succes, fiindcă, în 1502, colegiul poeţilor din Viena ia decernat, în mod solemn, cununa de lauri. Datorându-și cariera în mare parte bunăvoinţei împăratului, el se strădui să-i fie recunoscător. A întocmit un arbore genealogic. În care Ham, fiul lui Noc, era socotit drept strămoș al Habsburgilor; descendenţa a indicat-o precis și documentat din tată în fiu.

Împăratul punea mare preţ pe vechimea familiei sale și nu-l supăra deloc dacă învăţaţii dovedeau legăturile de rudenie ale casei imperiale cu un sfânt sau altul.

Însă Noc, ca strămoș? Lucrul era oarecum suspect.

S-a gândit: cel mai înţelept lucru e drumul drept.

Problema a fost transmisă, spre a fi elucidată, Facultăţii de teologie a Universităţii din Viena.

Domnii de la facultate fură cuprinși de călduri. În zadar îl blestemau pe Stabius pentru încurcătura produsă; se părea că nu se pot sustrage de la luarea unei decizii. Spre norocul lor, în timp ce hotărârea se tărăgăna.

Împăratul *muri.* Urmașul lui nu avea pretenţii ia rubedenia biblică și capodopera lui Stabius a fost depusă la arhivă.

De altfel, fabricarea arborilor genealogici a devenit o industrie din ce în ce mai înfloritoare. Cu ea se putea câștiga bine. La întocmirea genealogiei casei de Brandenburg au lucrat *59 de scriitori*! Preţiosul material a fost prelucrat cu sârguinţă nemaipomenită, cercetându-se date din arhive și cronici, luându-se în considerare

---

[33] S. Baur. Denkwurdigkeiten, vol. VIII, Ulm, 1819, p. 324. „... ce que contribue beaucoup a persuader l'opinion publique, gue cette race tient en quelque façon a cette grande race de Jesse, la plus noble, la plus glorieuse et la plus connue du monde".

[34] Referatul este publicat integral de Gourdon de Genouillac, Les mysteres du blason, Paris, 1868, p. 73 și urm., M Bermann, Alt und neu Wien, Viena, 1880, p. 628.

inscripţiile de pe pietrele funerare. Lucrării terminate i s-a dat un titlu poetic: *Brandenburgischer Cedern-Hain* (Dumbrava de cedri a Brandenburgului).

SÂNGELE BOURBON AL LUI NAPOLEON

Este caracteristic că în goana după arbori genealogici străluciţi, nu conta nici faptul dacă înalta obârșie se dovedea a fi urmarea unei legături *nelegitime.* După cum am aflat dintr-un capitol precedent, „sângele de rege nu murdărește".

Această mentalitate a născut extrem de burlescul tabel genealogic prin care servila industrie de arbori genealogici a vrut să-i fie pe plac și lui Napoleon.

Punctul de pornire al genealogului pus pe fapte mari a fost legenda *măștii de fier.*

Pe atunci era încă unanimă credinţa că misteriosul prizonier al Bastiliei, care nu se putea arăta în faţa temnicerilor decât cu mască de fier, nu era altul decât fratele geamăn al lui Ludovic al XIV-lea. El ar fi fost închis în Bastilia fiindcă se născuse cu câteva minute înaintea lui Ludovic, drept care lui i s-ar fi cuvenit tronul. Mai mult, baronul Gleichen a mers și mai departe: după el omul cu masca de fier fusese adevăratul moștenitor, iar Ludovic ar fi provenit din legătura lui Mazarin cu regina. După moartea regelui, amanţii ar fi schimbat copiii: drept care pe tron l-au așezat, ilegal, pe bastard, iar pe adevăratul rege l-au închis în temniţă, forţându-l să poarte mască de fier, ca în felul acesta nimeni să nu-i poată vedea faţa, ca nu cumva să recunoască asemănarea lui cu familia Bourbon.

Acum știm că misteriosul prizonier a fost contele italian Matthioli, ambasadorul la Paris al ducelui din Mantua. Nobilul conte a săvârșit un act de spionaj atât de evident, încât regele, înfuriindu-se grozav, a contravenit dreptului internaţional, arestându-l; la început, l-a ţinut închis în fortăreaţa Pignerol, pe urmă l-a transferat pe insula Sainte Marguerite, ca apoi să-l ducă la Bastilia, unde a și murit în 1703. De fapt, „masca de fier" era din mătase și, în ceea ce-l privea pe deţinut, ea constituia o favoare, deoarece dacă îşi punea masca nu trebuia să stea toată ziua în celulă, ci i se îngăduia să se plimbe prin curte.

Genealogii au făcut legătura între Napoleon și masca de fier în următorul chip: Pe insula Sainte Marguerite, fetei comandantului i s-a făcut milă de bietul prizonier; din milă s-a născut dragostea, iar din dragoste, un băieţaș. Copilul trebuia îndepărtat. Persoane de încredere îl duseră în apropiata Corsică și acolo îl crescură. Copilul purta numele mamei, iar mama — și aici iese cuiul din sac — se numea *Bonpart.* Pentru cele ce urmează nu mai era nevoie de cine știe ce fantezie. Numele de Bonpart a devenit Bonaparte, care, mai apoi italienizat — Buonaparte. Bonaparţii sunt, aşadar, urmașii acelui băiat sau, pe scurt: Napoleon era strănepotul omului cu masca de fier, deci al regelui legitim al Franţei. În felul acesta, nu era un uzurpator, ci-și legaliza drepturile ca descendent de sânge al regelui prizonier.

Au fost și dintre aceia care au crezut cumplita aiureală. Funck

Brentano publică textul unui afiș care, cu prilejul răscoalei din Vendée, avertiza

pe regaliști să nu dea crezare zvonurilor că Napoleon ar fi descendent al Bourbonilor și ar avea dreptul la tron![35]

Și ce a spus Napoleon la toate acestea?

— Prostii! Cine vrea să știe de când trebuie socotită originea familiei Bonaparte, să afle: de la 18 brumar[36].

ÎNCĂ O STRĂBUNĂ NELEGITIMĂ

Printre cei mai îndrăzneţi fabricanţi de arbori genealogici se numără Antoine du Pinet (1515 — 1 584). Socotit de altfel unul dintre cei mai eruditi scriitori ai secolului său. Dintre numeroasele sale cărţi, cel mai mare succes la avut traducerea lui Plinius.

Du Pinet primise însărcinarea de a întocmi pentru ilustra familie Agôult un arbore genealogic corespunzător. Învăţatul s-a pus pe lucru. Ca punct de pornire: lupul de pe blazonul familiei. La acest lup a adăugat o inexistentă moșie din Pomerania, împreună cu o și mai puţin existentă principesă de Valdugue, precum și un tânăr numit Hugo, care n-a trăit niciodată pe acest pământ. Restul urmează după reţeta cunoscută: dragoste, apoi copil. În secret, pruncul este dat unei doici să-l crească, însă pe drum, la marginea unei păduri, o lupoaică îl răpește din mâinile doicii, îl duce în vizuina ei și îl alăptează, împreună cu puii săi. A doua zi, vânând pe acolo, regele împușcă lupoaica și găsește copilul. Totul iese la iveală, urmează binecuvântarea părintească, apoi căsătoria. Copilul crește, se căsătorește cu fata împăratului bizantin; la rândul său, copilul din această căsătorie „intră prin alianţă" în familia ţarului rus, și așa mai departe, până la saxonul Detre.

Familia Agôult a primit cu bucurie aventurosul arbore genealogic. Nu ca Pierre Bayle, care îl atacă vehement pe savantul autor de baliverne, declarându-l nedemn să poarte numele de învăţat[37].

Cum s-ar mai fi indignat dacă ar fi citit și întâmplarea deșucheată descrisă de renumitul istoric al secolului al XII-lea *Scixe Grammaticus,* despre acea nobilă fată răpită de un urs în timpul unei plimbări! Desfrânatul animal a târât fata în bârlogul lui, unde a ţinut-o luni de zile. Îi căra de mâncare și de băut, și între timp… – dar restul se știe. Ursul a fost împușcat de vânători, iar fata dusă acasă, unde, după câteva luni, dădu naștere unui băiat perfect dezvoltat, numai puţin cam prea păros pe trup. Copilul a primit numele de *Bjørn* (ursul). El a devenit un bărbat uriaș, puternic, și a avansat până la șefia de trib. A fost un șef drept. Aceasta reiese și din faptul că, aflând care au fost ucigașii ursului, *i-a executat,* spunând că *este*

---

[35] Légendes et archives de la Bastille, cap. IV. Paris, f a

[36] În franceză, brume — ceață; brumaire = denumirea unei luni în calendarul revoluționar; 18 brumar al anului VII (9 noiembrie 1799) – data loviturii de stat a lui Napoleon Bonaparte. – N. trad.

[37] În Dictionnaire, la numele Pinet.

adevărat că le datorează recunoştinţă pentru salvarea mamei sale, în schimb este tot atât de adevărat *că trebuie să răzbune moartea tatălui său.*

Regii danezi se trag din urmașii acestui șef de trib.

NEPOŢII FRUMOASEI MELUSINE

Étienne de Lusignan a întocmit, fără îndoială, cel mai aiurit arbore genealogic. Istoricul (1537 — 1590) era o rubedenie îndepărtată a vestitei familii franceze cu același nume. Pe blazonul familiei era reprezentată o sirenă care ţine în mâna stângă o oglindă, iar cu mâna dreaptă se piaptănă.

Sirena era *frumoasa Meluisine,* cunoscută din romanul cavaleresc al lui Jean d'Arras, din secolul al XV-lea. Ea fusese o zână, care se îndrăgostise de principele breton și se căsătorise cu el, dar îl făcuse să jure că-i va lăsa liberă totdeauna *ziua de sâmbătă,* fără s-o iscodească atunci când se va închide în camera ei. Câtva timp, bărbatul s-a ţinut de făgăduială; trăiau fericiţi, au avut și copii. Într-o zi însă soţul a fost învins de curiozitate și s-a uitat prin gaura cheii: soţia lui, *pe jumătate femeie, pe jumătate șarpe,* era culcată într-o cadă. Lucrul se întâmpla drept urmare a unei misterioase orânduieli a zânelor.

Femeia pândită, pe loc redeveni zână, la fel cum Lohengrin redevenise, la vremea lui, cavaler al Graalului. Din copiii ei s-au tras — dacă ar fi să luăm în considerare felul în care istoricul le-a expus descendenţa – conţii Lusignan și Sassenage de mai târziu.

Întreaga genealogie n-a avut alt temei decât faptul că familia locuia în castelul Lusignan, și, după o legendă populară, de câte ori murea cineva din familie, apărea și zâna Melusine, care zbura în junii castelului, croncănind jalnic. Figura legendară a Melusinei s-a născut, probabil, din legenda păgână a zeiţei naşterii, Lucina, pe care femeile, când se zbăteau în durerile facerii, o implorau, prin ţipete sfâșietoare, să le vină în ajutor. *Mater Lucina — Mere Lucine.* Din ultima formă a apărut hibridul Melusine.

Cu toate acestea, blazonul trebuie să fi fost tare frumos: o copaie de argint cu cercuri azurii, din care se ivește, nudă, sirena cu trup seducător…

Nu toate blazoanele nobiliare reușiseră să fie atât de fermecătoare.

Regele francez Carol al IX-lea ridică la rangul de nobil pe bărbatul doicii sale. Blazonul lor arăta astfel: pe un câmp roșu, o vacă de argint, cu o coroană între coarne. Dacă-i simbol, simbol să fie.

În 1430, regele Sigismund al Ungariei i-a conferit bărbierului curţii, Mihály Dabi, un titlu nobiliar. Proaspătul nobil și-a ales personal blazonul, pe care se văd trei măsele, împreună cu o a patra măsea, ţinută, în chip de trofeu, deasupra celor trei.

Mai elocvent și cu efect mai surprinzător este însă blazonul lui István Vârallyay, un cetăţean de la Huszt, înnobilat în anul 1599. Înnobilându-l, Gábor Báthory i-a răsplătit îndemânarea excepţională cu care reușea să stingă, în herghelii, focul de prisos al armăsarilor. Blazonul lui reprezenta un câmp albastru, pe care se vede un braţ ridicat, în mână cu un ciocan de lemn gata să lovească, iar dedesubtul

ciocanului apar, foarte naturalist și cu neputinţă de confundat, podoabele armăsarului, care constituiau obiectul operaţiei pentru care a fost înnobilat Várallyay[38].

ARISTOCRAŢIA SAVANŢILOR

Universităţile germane ale secolelor al XVI-lea și al XVII-lea revărsau cu miile doctori și magiștri, din care cauză a luat naștere o nouă stare socială: aristocraţia învăţaţilor. Oamenii de știinţă se bucurau de mare cinstire: erau apreciaţi de domnitori, respectaţi de popor. Au și devenit tare încrezuţi; poate că niciodată un om de știinţă n-a umblat cu nasul mai pe sus, ca atunci. Aveau doar un singur necaz: noua aristocraţie nu se putea făli cu nume patinate cu rezonanţă nobilă, ca vechea aristocraţie. Ei îşi luau vânt spre nemurire, împovăraţi de numele simplu, ba chiar vulgar, al părinţilor lor burghezi și, zău, aceste nume sunau, în frumoasele texte latine, ca o crudă cacofonie.

Schurtzfleisch[39] și Lämmerschwanz[40]!

Cu asemenea nume nu te poţi căţăra pe Olimp, deoarece muzele te iau la palme. Trebuia găsită, aşadar, o modalitate care să facă posibilă ajustarea acestor nume buruienoase, astfel încât să devină demne de a circula în lumea „bună".

Una dintre metode era cât se poate de primitivă. Pur și simplu, s-a lipit de coada numelui german un *us* latin. Cu ajutorul acestei terminaţii și savantul profesor al Universităţii din Wittenberg, Konrad Samuel Schurtzfleischius, s-a descotorosit de rușinosul semn de cunoaştere al umilei sale obârșii; *us*-ul îl consacra drept un demn membru al nobilei stări a învăţaţilor.

Timp de secole, autorii cărţilor de știinţă au întrebuinţat această lipitură și, într-adevăr, au reușit ca terminaţia *us* să le dea un oarecare aer de nobleţe; dacă cineva era *us,* sigur că era învăţat; *muritorilor de rând nu li se îngăduia acest us.* Pe copertele cărţilor sau în citate, omul de știinţă putea apărea numai cu un *us* la coada numelui, care nu numai că suna distins, ci era și practic, fiindcă se putea declina.

Dacă de exemplu, cineva s-ar fi numit pur și simplu Bullinger ar fi fost osândit, în textele latine, la veșnica rigiditate a nominativului, îndărătnic și inert; în schimb, Bullingerus poseda o graţioasă flexibilitate și declinat suna foarte variat:

---

[38] Acest blazon, împreună cu cel cu măseaua sunt prezentate amănunţit, cu ilustraţiile cuvenite, în volumul III al lucrării, deosebit de bine documentată a doctorului Gyula Magyary-Kossa: Magyar orvosi emlekek (Amintiri din viaţa medicală maghiară), la poziţiile 299, 1038.

[39] Schurtzfleisch — șorţ de came sau cingătoare.

[40] Lämmerschwanz — coadă de miel.

Bullingerum, Bullingeri, Bullingero. Ba mai mult încă, dacă în literatura ştiinţifică erau prezenţi mai mulţi membri ai familiei Bullinger, ei puteau fi înşiruiţi astfel: Bullingeros, Bullingerorum.

Un luciu însă este foarte ciudat: nimănui nu i-a trecut prin cap ce teribilă barbarie este să lipeşti unui nume german latinul *us* şi să vâri această monstruoasă cârpăceală în armonia textelor scrise în limba vechilor romani, chiar dacă aceasta era o latină vulgară. Cu numele germane, simple, mai treacă-meargă: *Hallerus, Gesnerus, Mollerus, Happelius, Morhoflus, Gerhardus, Forsterus* şi alte sute de nume germane latinizate au devenit, în urma întrebuinţării lor seculare, obişnuite; până şi cititorul contemporan se resemnează, tară efort, neluând în seamă grotescul lor. Însă Buxtorfius, Nierembergius, Ravenspergius, Schwenckfeldius, Pufendorfius sună mai ciudat; în ceea ce-l priveşte pe profesorul de matematici din Freiburg, Schreckenfuchsius[41], numele bunului domn s-ar putea pune în podgorii, drept sperietoare de ciori.

Strâmtoraţii posesor; ai scrâşnitoarelor nume germane simţeaţi şi ei înşişi că usul nu prea le poate împrumuta cine ştie ce vrajă melodioasă, şi de aceea s-au văzut nevoiţi să recurgă la un alt procedeu: au tradus numele germane în armonioasa *latină* ori *greacă,* astfel că omida germană s-a metamorfozat într-un fluture cu sclipiri clasice.

Eminentul Lămmerschwanz preda logica şi etica la Universitatea din

Jena sub numele de Casparus Amurus; învăţatul doctor Rindficisch a devenit Bucretius, iar Brodkorb din Pomerania îşi iscălea scrierile cu numele, plin de muzicalitate, Artocophinus.

Iată o mică colecţie de omizi metamorfozate în fluturi:

Oecolampadius	fost Hausschein
Melanchton	fost Schwarzfeld
Apianus	fost Bienewitz
Angelocrator	fost Engelhart
Archimagrius	fost Küchenmeister
Lycosthenes	fost Wolfhart
Opsopocus	fost Koch
Osiander	fost Hosenenderle
Pelargus	fost Storcii
Siderocrates	fost Eisemnenger
Avenarius	fost Habermann

[41] Schreckefuchs — vulpe-sperietoare. – N. trad.

Camerarius	fost Kammermeister
Parsimonius	fost Karg
Pierius	fost Bimfeld
Ursisalius	fost Beersprung
Malleolus	fost Hemmerlin
Pepericomus	fost Pfefferkorn

În faţa acestei mode deșucheate au capitulat și alte popoare. Elveţianul Calvinus și-a latinizat cinstitul nume franţuzesc Chauvin; belgianul Weir a devenit Wierus; polonezul Stojinszky, Statorius; francezul Ouvrier, Operarius; englezul Bridgewater, Aquapontanus.

Lista numelor s-ar putea completa cu sute, poate chiar cu mii. Ciudatei mode nu i-a pus capăt nici măcar ucigătoarea satiră din *Epistolae Obscurorum Virorum,* care și-a înfipt ghimpii și în aceste nume clasicizante. În faimoasele scrisori apăreau nume ca: *Mammotrectus, Buntemantellus, Pultronius Cultifrex, Pardormannus Fornacificis* etc. Mare noroc a avut inventatorul tiparului, Hans Gensfleisch, că n-a ajuns în aiuritul pomelnic. Dacă ar fi trăit cu o sută de ani mai târziu, probabil cu astăzi elevii ar trebui să memoreze numele de Johannes Ansericarnosus sau ceva în genul acesta, în locul nemuritorului nume de Gutenberg.

EVENIMENTELE FAMILIALE ALE NOII STĂRI NOBILIARE

Noua aristocraţie și-a procurat, ce-i drept, nume care sunau distins, însă în alte privinţe a rămas mult în urma vechii nobilimi: îi lipseau, de exemplu, *arborii genealogici.* Trebuia să se întreprindă ceva pentru a se da numelor de provenienţă recentă cuvenita aureolă. Datorită acestui efort, au luat naștere acele descrieri în care sunt adunaţi toţi bărbaţii iluștri din foarte răspânditele familii Schmidt, Wolf, Müller, sau mai exact Schmidius, Wolfius, Müllerus. Superintendentul Goez din Lübeck a scris o carte despre familia Schmidt, intitulată *de Claris Schmidiis* (Despre strălucitii Schmidt).

Cei din neamul Wolf au fost imortalizaţi într-o dizertaţie, intitulată *De Nominibus Lupinis,* pe care a susţinut-o la Universitatea din Lipsea un savant membru al foarte răspânditei familii, latinizând ingenios insignifiantul nume de Wolf în Lupus.

În ceea ce îi privește pe membrii familiei Müller, despre ei se pregătea o mare și temeinică operă care, din păcate, a rămas doar la stadiul de proiect.

Profesorul Johannes Müllerus din Flensburg, în cartea sa *Homonymoscopia,* a promis că va scrie istoria celor ce purtau numele Müller, sub titlul de *Mola Musarum Castalia,* ceea ce ar însemna aproximativ: *Moara ca izvor de castă al muzelor.* Sub promiţătorul titlu, cu splendidă rezonanţă, preaînvăţatul istoric danez avea de gând să cuprindă pe toţi acei învăţaţi al căror nume era în legătura cu moara și

morăritul. În operă ar fi intrat toţi renumiţii Moller, Müller, Molitor, Molináry, Molina, Molinetto, Mylius, Meulen, Mollenbeck, Mühlrad, Mühlberg, Mühibach etc. etc.; nici maghiarii nu lipseau de pe listă. Spre dauna gloriei eterne a morilor și morarilor, opera n-a mai apărut. Autorul n-a dat din ea decât o mostră, în care a înșirat doar cincizeci de capete Müller, cu specificarea riguroasă a activităţii lor literare, Despre ceilalţi nu dă decât o statistică, dar și acest scurt rezumat a fost de ajuns pentru a naște în cercurile ştiinţifice regrete profunde pentru nerealizarea acestui uriaș monument de istoriografie conceput în stil mare.

Statistica se ocupă și de prenumele diferiţilor purtători ai numelui de Müller. Din ea aflăm că dintre Molitori au fost patru Ioani, dintre Myliusi — 8, dintre Molano — 3, dintre Mühlmanni — 4, iar printre Mühlpforti, din păcate, niciunul; în schimb, această sărăcie ioanescă este din plin compensată de către familia Müller, din sânul căreia s-au găsit, până în 1697, nu mai puţin de 44 Ioani. Cu siguranţă că-l interesează și pe cititorul de azi ca, în afară de acești Ioani, în rândul Müllerilor se găseau și 9 Andrei, 3 Armanzi, 2 Balthasari, 5 Bernarzi, 3 Caroli, 6 Gaspari, 6 Danieli, 7 Ioachimi, 2 Tobiasi etc. etc. Mai mult, dacă lista se parcurge cu atenţie, reiese că au fost 4 Ioan-Iacobi și 4 Ioan-Gheorghe; împreună cu aceștia, deci, șirul vestiţilor Ioani s-a ridicat la 52.

Ce reprezintă însă toate acestea faţă de ce comori pot dezvălui numiţii Mayer?! Excelentul doctor Paullini, unul dintre cei mai multilaterali scriitori ai perioadei baroce, a întocmit o listă în care a adunat nu mai puţin de 207 Mayer iluștri, grupaţi după profesiuni: juriști, medici, teologi etc.

Strălucitei trupe îi aparţineau toţi cei care se mândreau cu numele Mayer, Maier, Meyer, Meier, cu sau fără vreo adăugire la numele de bază. Exemple pentru primii: Strohmeyer, Stolmayer, Listmayer, Gastmayer, Ziegenmayer, Spitzmeyer, Kirchmeyer, Stallmeyer, Hintermeyer, Wisehmeyer, Distelmeyer, Hunermeyer, Mönchmeier, Buchmeyer, Hundemeyer, și încă mulţi alţii. Doctorul Paullini nu voia să se împopoţoneze cu pene străine și, de aceea, a arătat că în munca de sistematizare a fost ajutat de profesorul Ioachim Mayer din Göttingen.

Se pare că această listă a fost primită favorabil în lumea savanţilor, deoarece Ioachim Mayer a început să facă cercetări și pe cont propriu. Rodul obositoarei sale munci l-a expus într-o cărticică intitulată *Antiquitates Meieriamae,* apărută în 1700, la Göttingen.

ORIGINEA SEMINŢIEI MAYER

Până acum filologii trăiau în greșita credinţă că numele de Mayer – Meier, se trage din latinescul *major* și ar însemna un superior al unor oameni subordonaţi; la moșii — logofăt, la sate — un fel de primar.

Mayer din Göttingen a demonstrat că nici nu poate fi vorba despre așa ceva; strămoșii lor au fost bărbaţi mult mai distinși. Numele provine din celticul Mar, Mär, Mir, care la început însemna cal, apoi călăreţ. Vechii germani transcriau vocala A cu ai, cum fac și francezii, și în felul acesta, cuvântul s-a modificat în Mair, iar mai

târziu în Maier.

Clarificând acestea, cercurile ştiinţifice au aprobat pesemne — şi deducţiile următoare, după care strămoşii celor numiţi Mayer au fost *cavaleri* şi, prin urmare, ţineau de distinsa clasă a nobilimii. Dintre ei s-au ridicat în vechea Germanie, probabil, şi domnitori. Dar nu numai Germania, ci şi Italia îi respecta; drept dovadă stă numele familiei Marius, care a dat Romei nu mai puţin de şapte consuli, iar dacă vom căuta mai departe dăm de zeul războiului, al cărui nume este de asemenea de origine celtă. Pe scurt: nu spre mica fală a familiei, şi zeul Marş a fost tot un Mayer. (Autorul a omis numele de Marcius, evident din cauză că trădarea unuia dintre ei, Coriolanus, a întinat cinstea seminţiei.)

Cei ce purtau numele Mayer au acostat şi în Franţa la loc de cinste, deoarece, în trecut, dintre ei s-a ales *Maire du Palais,* adică *Meierus Palatinus,* care reprezenta cea mai distinsă demnitate de la curte. Şi astăzi, cel mai însemnat om al fiecărui oraş se numeşte *maire,* adică Mayer. Dacă traversăm Canalul Mânecii, primul cetăţean al Londrei este şi el un Mayer: *lord mayor-ul.*

Din păcate, nemţii Mayer au sărăcit şi majoritatea lor a pierdut vechea distincţie. Însă şi unul dintre Mayerii aceşti săraci s-a străduit să facă tot ce i-a stat în putinţă spre a spori renumele seminţiei: în 1598, nevasta ţăranului Hans Mayer a născut trei gemeni. Faptul în sine încă n-ar reprezenta cine ştie ce minune, dacă n-ar fi survenit o ciudată coincidenţă: în acelaşi an, săracilor Mayer fiecare oaie le-a flatat câte trei miei, iar vaca trei viţei.

Cu asta încă nu se încheie marşul triumfal al seminţiei Mayer. Şi nume de popoare, oraşe şi fluvii vestesc faima numelui Mayer. Marcomanii, acei călăreţi plini de bărbăţie, cu siguranţă că aparţineau şi ei familiei. Dintre oraşe, Marburg, Merseburg, Wismar, ba chiar şi olandezul Alkmaar sunt vestigiile gloriei străvechi a numelui Mayer. De asemenea, nu încape nicio discuţie că fluviul Morava, în denumirea veche Marus, adică Mairus, şi-a împrumutat numele tot de la ei.

Datorită rubedeniei celto-scito-tătare, renumele Mayerilor s-a întins peste mări şi ţări, ajungând până în Orient. *Mârza, Murza* înseamnă căpetenie de călăreţi la tătari, iar *Emir* este denumirea celei mai înalte demnităţi la turci şi arabi. Deci, toţi aceştia sunt Mayeri. Ca încheiere, autorul nostru înalţă, pe creasta uriaşului edificiu al seminţiei Mayer, drapelul supremei victorii demonstrând că ea a dat omenirii şi un profet, întrucât, în Palestina, profetul Ilie era cunoscut sub numele de Mar-Elias.

Cu asta aş putea încheia legenda Mayerilor. Însă am uitat ceva foarte interesant. Pe urmele cronicarului latin Marcellinus (oare şi acesta era un Mayer?) din secolul al VI-lea, autorul descoperă că şi sarmaţii întrebuinţau *mim ele de Mayer ca strigăt de luptă,* deoarece cuvântul *mar* însemna şi la ei cal, şi ajutat de un mic sufix exprima: pe cai! pe cai! Acest lucru Marcellinus îl povesteşte în felul următor: „Şi atunci, unul dintre sarmaţi, cuprins de furie războinică, s-a întors către comandant şi a izbucnit în sălbaticul strigăt de luptă care la ei suna astfel: MARHA!

MARHA![42]

SARABANDA NUMELOR

Un nume ce-i? Un trandafir, oricum
Îi spui, îţi dă acelaşi scump parfum!
Aşa Romeo, de nu-i spun Romeo.
Nu pierde din desăvârşirea lui
Nimic…"
(Romeo şi Julieta, actul II, scena a 2-a)

Cât se poate de adevărat. Orice nume să fi purtat, în loc de Romeo, este absolut sigur că tânărului din Verona nu i s-ar fi ştirbit, cu nimic, însuşirile-i demne de laudă. Dar câta deosebire între nobilul nume Romeo şi un nume ca „Buffalmacco".

În fiecare nume sunt cuprinse două elemente: formă şi conţinut.

Cum sună adică şi ce înseamnă numele respectiv.

Cât de bine se asortează cu sonetele lui Petrarca suavul nume de Laura şi cât de bolovănos se prăvale de pe buze numele de Ursula — ursoaica, deşi astăzi înţelesul lui s-a estompat, pitindu-se în dosul literelor. Emiliei din zilele noastre nici prin gând nu-i trece ca ea, în limba greacă, înseamnă *„Demnă de iubire",* după cum nici Philippina nu ştie că este, pur şi simplu, *„prietena cailor".*

Cândva, însă, numele era învăluit în fel de fel de superstiţii. După pitagoreici, soarta omului se cuprinde în nume. Ahile de aceea a reuşit să-l învingă pe Hector, pentru că valoarea cifrică a iniţialelor sale era mai mare ca acea a lui Hector, deci şi în luptă trebuia să-i fie superior. Romanii dădeau întâietate, cu prilejul diverselor festivităţi, acelor bărbaţi ale căror nume aminteau lucruri bune, plăcute, ca De exemplu, Gaius (de la cuvântul *gaudium),* bucuria părinţilor. Faustus *(favere),* de zei îndrăgit. Tullus *(tollere),* cel demn de a fi crescut. În schimb, numele de Spurius avea o rezonanţă dezagreabilă, fiindcă începea cu două litere neplăcute: Sp = *sine parte,* cu tatăl necunoscut. Pe vremea aceea numele de Proculus era considerat un nume favorabil. El însemna că, deşi în lipsa tatălui, totuşi omul s-a născut reglementar…

TAINA NUMELUI LUI NAPOLEON

Teoria pitagoreicilor nu s-a înecat în oceanul vremilor apuse. Din timp în timp se iveşte la fel ca şi legendarul şarpe de mare. La începutul secolului trecut, englezii care îl pizmuiau pe Napoleon au dovedit că el este de fapt fiara cu mai multe capete pe care o pomeneşte Apocalipsul, adică este Anticrist. Este cunoscută cifra 666,

[42] Quidam ex illis fiecare percitus truci, MARHA. MARHA. quod est signum apud eos bellicum exclamavit. În textul maghiar, joc de cuvinte; în ungureşte, marhaa — vită — N.t.

care apare în ultimul rând al părţii a treisprezecea din Apocalips. Acest număr reprezintă numărul fiarei. Și-acum, dacă numele lui Napoleon va fi defalcat așa cum trebuie, iată ce rezultă:

Napole (6) on Buon (6) aparte (6). Adică 666.

Este limpede. Eventualele suspiciuni au fost înlăturate cu ajutorul unui nou calcul. Reverendul Faber a luat drept bază valoarea ebraică a literelor numelui, drept care iată rezultatul:

B	2	N	40
U	110	A	1
O	50	P	60
N	40	O	50
A	1	L	20
P	60	E	5
A	1	O	1
R	80	N	40
T	100		217
E	5		449
	449		666

Deci, fără niciun dubiu, Napoleon a fost monstrul apocaliptic. Doar o singură greșeală s-a strecurat în calcul, și anume că reverendul Faber a considerat al doilea o din prenumele lui Napoleon drept A. Avea însă tot dreptul, fiindcă englezul pronunţă bietele vocale așa cum poftește[43].

Un domn englez i-a comunicat și lui Macaulay surprinzătoarea descoperire, așteptând efectul. Istoricul insular a clătinat din cap: „Eroare, monstrul apocaliptic este Camera engleză, fiindcă are 658 de membri și 8 funcţionari superiori. Totalizate, numerele dau 666[44].

Dacă dorim să aflăm în ce fel s-a zbenguit hazardul în numele lui Napoleon, nici măcar nu-i nevoie să recurgem la valori cifrice. Este de ajuns să-l fragmentăm astfel:

---

[43] Dr. Ernst Horn, profesor la universitatea din Iowa, a calculat în câte feluri se poate pronunța cuvântul englez: Circumference. Chiar și prima vocală a cuvântului se poate pronunța în 21 de feluri. La fel și celelalte silabe. Făcând toate combinațiile posibile ies 396.000.000 de variante. Să fie oare exactă cifra? Profesorul nu ne-o mai spune.

[44] Calculele și întâmplarea cu Macaulay se află în cartea lui W. Jones. Credulities Past and present, Londra, 1380, pp. 283 — 284.

1 NAPOLEON
2 APOLEON
3 POLEON
4 OLEON
5 LEON
6 EON
7 ON

Dacă recompunem fragmentele, va rezulta, în limba greacă, următoarea frază: *Napoleon, on o Leon Leon eon, apoleon poleon.* Adică Napoleon, leul popoarelor, a pornit distrugând orașele.

După căderea lui Napoleon, anagramiștii au început să-i amestece cu osârdie în fel și chip literele numelui și iată ce au născocit:

Napoleon Bonaparte: Bonaranta leno pone (înapoiază bunurile furate, pczevenghiule).

Napoleon, empereur des français: Un pape serf a sacre le noir demon (Un papă serv a sfinţit demonul negru).

Soarta și-a înfipt ghearele chiar și în numele rudelor lui Napoleon.

Dacă se vor scrie, sub numele lui Napoleon, numele celor patru fraţi ai săi, iată ce iese:

NAPOLEON
IOSEPHUS
HIERONYMUS (Jérôme)
IOACHIMUS
LUDOVICUS

Citite, de sus în jos, iniţialele numelor dau cuvântul latin: *NIHIL.*

SOARTA OMULUI STĂ ASCUNSĂ ÎN NUMELE LUI

Suntem tentaţi să conchidem: amuzament nevinovat. Da, dar acest amuzament a generat superstiţii, ca de exemplu: toţi cei care vor avea prima și ultima literă a numelui identică vor împărtăși o soartă sumbră. Vezi istoria patru care au purtat numele de Seleucos au pierit de moarte violentă. Scopas a murit executat. Spartacus a căzut în luptă. Sejanus, favoritul lui Tiberius, după ce a căzut în dizgraţie a fost gâtuit. Attila a murit în noaptea nunţii. Împăratul Otto al II-lea a fost otrăvit la Roma. Papa Eugen al III-lea a fost nevoit, în trei rânduri, să se refugieze în Franţa. Cauza nu putea fi decât faptul că francezii îi scriau numele după ortografia franceză. Dacă ar fi întrebuinţat latinul Eugenius, papa n-ar fi păţit

nimic[45].

Doctorul Chr. Fr. Paullini, din Eisenach, care a avut un rol activ în literatura ştiinţifică de la începutul secolului al XVIII-lea, nu prea lua în considerare superstiţiile, însă a recunoscut şi el că sunt unele nume care pot să fie fatale. Ca să-şi demonstreze afirmaţia a puricat toată istoria şi iată ce date a spicuit: şapte regi scoţieni care purtau numele de Donald au avut o moarte violentă. Identitatea literei de la începutul şi de la sfârşitul numelui este doar întâmplătoare fiindcă şi regii francezi care aveau numele de Henri au avut un sfârşit tragic. Dintre împăraţii germani, viaţa tuturor Fredericilor s-a desfăşurat în mijlocul unui război continuu. Tronului grec numele de Nikiphoros i-a fost nefast, iar celui spaniol numele de Filip. Nici numele de Richard nu-i recomandabil, deoarece toţi regii englezi cu acest nume au sfârşit-o rău. În schimb se recomandă călduros numele de Poppo, deosebit de frecvent în familia Henneberg. Autorul pomeneşte optsprezece Poppo Hennebergi, care toţi au avut o soartă norocoasă şi fericită.

NUMELE ŞI ÎNTÂMPLAREA

Într-un fel, numele se poate într-adevăr răsfrânge asupra întregii vieţi.

Şi ca să-l scot la iveală din nou pe Napoleon: oare ce soartă ar fi avut dacă, de exemplu, s-ar fi numit Moinaux (vrabie) cum s-a numit unul dintre iluştrii membri ai Academici Goncourt? (în literatură este cunoscut ca Courteline.)

Cum s-ar fi transformat, oare, vrabia în vultur? Nefasta moştenire părintească poate fi o stavilă în faţa gloriei. De aceea şi-au latinizat numele, unul după altul, nemţii Schurtzfleisch şi Lämmerschwanz, de aceea a devenit, spre mulţumirea noastră a tuturor a, Gensficisch, Gutenberg, de aceea şi-au lepădat cei doi Rosny ciudatul nume de Boex, de aceea s-a grăbit Roger Vercel să întâmpine laurii premiului Goncourt cu un alt nume pentru că — de ce s-o negăm? – numele lui iniţial era „Cretin”.

Lucruri asemănătoare se întâmplă şi cu prenumele. Părinţii înţelepţi îşi înzestrează pruncii cu prenume răsunătoare, nobile. Încă din şcoală Ervin şi Zeno evită soarta neîndurătoare care se abate asupra Fridolinei ori asupra lui Nepomuc.

---

[45] Nu ştiu dacă şi acele scrieri oculte pe care nu le cunosc decât după titlu sunt pline tot de înţelepciuni asemănătoare. Nu le cunosc conţinutul, însă titlurile sunt edificatoare: Cazeneuve. Les hommes celebres caracterises par leurs noms.Paris, 1880; Mouesan de la Villirouet, Recherches sur les fonctions providentielles des dates et des noms dans les armales de tous les peuples Paris. 1852; A. Rochetal. Une Science nouvelle: l'Onomatologie. Le caractere par le prenom, suivi de la liste des prenoms usuels avec l'explication des qualites et defauts que chacun d'eux impose a celui qui la porte. Paris, 1908.
Dintre lucrările mai vechi: D. G. Moller, De nominum fatalitate, Altdorf, 1684; J. H. Stass, De omine in nomine, Gotha, 1735.

Pentru a da un nume ca lumea, de multe ori nici nu este nevoie să-ţi baţi prea mult capul. Este suficient să urmezi moda epocii. După apariţia lui Werther, căminele nemţeşti erau asurzite de urletele micuţelor Lotte: într-o vreme în Franţa numai mărunţi Jean-Jacques erau băgaţi în cristelniţă, ca apoi, după apariţia cărţii *Cei trei mușchetari,* să se răspândească grozav numele de Aramis și Artagnan.

LEGEA NUMELUI ÎN FRANŢA

La 1 aprilie 1803, guvernul francez a dat publicităţii o lege care reglementa întrebuinţarea prenumelor. Noua lege glăsuia că:

„Începând cu ziua de astăzi *nu se vor mai înmatricula* decât prenume care se găsesc în diverse calendare sau nume care au fost purtate de către personalităţi istorice din antichitate. Înmatricularea oricărui alt prenume este strict interzisă".

Se observă că legea a văzut lumina zilei de 1 aprilie. A fost redactată atât de aiurit și fără chibzuinţă, încât în locul trăsnăilor pe care au vrut să le evite, au apărut altele la fel de gogonate.

Chiar și în actuala Franţă se întâmplă adesea ca interpretarea diferitelor paragrafe de lege să ţină de bunul plac al eternului oficiu al stării civile. Între taţi și oficii se duce o luptă permanentă în legătură cu numele din calendare. Un tată a dorit să-i dea fetiţei sale numele de Automne.

Funcţionarul s-a opus, însă energicul tată a pus mâna pe primul calendar ce i-a căzut sub ochi și i-a arătat slujbașului că numele este perfect legal, deoarece în calendar se află scris, negru pe alb, Automne (Toamna).

Funcţionarul a capitulat, drept care părintele ameţit de victorie și-a botezat, și de ciudă, următoarele vlăstare cu numele de Iarna și Vara (Hiver, Ete).

N-a reușit, însă, să-și dovedească dreptatea părintele care a ales pentru copilul său numele de Covor. A susţinut el sus și tare că există un sfânt cu un astfel de nume. Ca unul care este absolut sigur de dreptatea sa, a prezentat calendarul unui mare magazin parizian în care pe una dintre file stătea scris: *Tapis.* Anume, respectivul magazii) vindea în fiecare zi câte o marfă cu preţ redus iar pentru ziua aceea era la rând covorul.

De-abia a putut fi redus la tăcere un tată care se încăpăţâna să-și boteze copilul: Dicat Gleton Bastopol. Se jura că aceștia sunt sfinţi care trebuie, neapărat, să se afle în vreun calendar. N-a putut fi descoperit de unde o fi adunat el aceste așa-zise nume.

Un alt tată a pretins pentru fetiţa sa numele de: Syphilide.

Funcţionarul îngrozit a încercat să-l facă să înţeleagă că poate este vorba de

Sylphide, însă părintele se crampona cu încăpăţânare de numele Syphilide, fiindcă el așa l-a auzit și lui așa-i place. Discuţia a fost stăvilită aducându-se drept argument legea din 1803. Numele a fost respins sub motivul că nu se află în niciun calendar și nicio personalitate istorică nu există cu un astfel de nume.

În alte cazuri, chiar funcţionarii de la oficiul stării civile făceau boroboaţe. Chiar și în secolul al XX-lea s-au găsit funcţionari care au respins numele de Henriette,

Paulette și Violette, în schimb nu aveau nimic să-i obiecteze numelui de Cleopatra, dat unui băieţel. Au fost neîndurători faţă de Ginette, Josette, Pierrette, în schimb au acceptat fără nicio discuţie nume atât de fioroase încât omul rămânea cu gura căscată la auzul lor.

Astfel sunt: Angadresme, Almedorine, Aoline, Capitalie, Appolise, Valcherie, Algarade, Theotise, Lumance, Philegante, Obelie, Phiolie și multe altele. De pe filele unei matricole din Caen îţi face cu ochiul numele Bonnie, Marie Derzelje Exilma. E foarte muzical și numele plin de igrecuri, dat unei fetiţe din Paris și trecut în matricola arondismentului nr. 7 în ziua de 19 Ianuarie 1920: Myrrhis Lilyanne Elys Mirtys Maryelle.

Și mai multe ciudăţenii au loc în jurul prenumelor istorice. La politicieni mai treacă-meargă, ba mai mult chiar, lui Briand, de exemplu, i se potrivea foarte bine numele de Aristide; însă ce să mai spui de micul burghez din Amiens care, cu prilejul recensământului din anul 1889, s-a prezentat drept: Dioscore Alcctas Olympiodore Zozine? Probabil că Arhimede arăta destul de bine în funcţia de consilier la Curtea de conturi. Demostene, ca agent de asigurări, Brennus, ca proprietar de fabrică făcându-şi bilanţul anual și Vercingetorix. Care în limba celtă veche suna: VerKenn Kedo-righ — adică „șeful celor o sută de șefi", ca mic funcţionar, foarte mândru de numele său.

Hotărârea ofiţerului stării civile în legătură cu reglementarea numelor se putea contesta. Astfel, forurile superioare aveau posibilitatea să desăvârșească încurcătura. În 1865 a apărut un tabel orientativ de prenume, întocmit, din proprie iniţiativă, de niște oameni de specialitate. În 1920, un colaborator al ziarului parizian *„La Liberté",* a descoperit pe undeva un exemplar din învechitul tabel și a publicat din el, în numărul din 5 noiembrie al ziarului, o mostră spre edificarea cititorilor, Iată câteva prenume pentru bărbaţi:

Abide. Abscode. Bananuphe. Trichoux. Guthagon. Mappalique, Moucherat. Tychique. Ubede. Ynsingo. Zotouques. Riran. Rhodopien, Tround. Eutichien. Eusebiote.

Pentru femei: Bibicnnc. Ensvide. Golinduche. Mazote. Rusticule, Zingue. Yxte. Moico, Suniverque.

Va rămâne o taină ce anume i-a făcut pe sus-amintiţii specialiști să dezgroape prenumele citate mai sus, din diversele calendare prăfuite.

În ceea ce le privește pe: Leutichidas, Anacydarax, Zypoetes și Hippocoon, ar fi de competenţa secţiei de arheologie a Academiei franceze să descopere căror personalităţi istorice le-au aparţinut.

MINUNĂŢIILE PRENUMELOR PURITANE

Pentru marea majoritate a oamenilor, prenumele nu este altceva decât un mijloc de a desemna și de a recunoaşte individul; are cam aceeași valoare pe care o au pentru străzi numerele, întrebuinţate în locul denumirilor.

Exagerând cucernicia, strămoșii puritanilor alegeau prenume care

propovăduiau evlavia lor.

Barebone, președintele parlamentului din vremea lui Cromwell, se mulţumea doar cu scurtul prenume de Praise-God (Laudă-l pe Domnul); era de ajuns că avea un nume destul de comic (Om numai piele şi oase). Pe deasupra mai era și fabricant de piele. Prenumele fraţilor săi, însă, doar cu chiu cu vai se puteau înghesui în rubricile matricolei de la starea civilă[46].

Unul a fost numit Jesus-Christ-came-into-worid-to-save-Barebone (Iisus Hristos-a-coborât-să-ne-mântuiască-Barebone). Celălalt răspundea la numele și prenumele de: If-Christ-had-not-died-for-thee-thou-hatist-beendamned Barebone (Dacă-Hristos-n-ar-fi-murit-pentru-tine-ai-fi-fost-blestemat Barebone). Registrele suportau numele kilometrice, însă pentru uzul de toate zilele trebuiau scurtate. De obicei se decupau primele silabe, pe care le întrebuinţau, apoi, în locul prenumelui care se întindea ca o peltea. În cazul celui din urmă Barebone, s-a ales ultimul cuvânt al prenumelui. Numele lui prescurtat a devenit Damned Barebone (Blestematul Barebone).

Alte nume puritane:

Swear-not-all Ireton (Să-nu-te-juri-niciodată Ireton).

Glory-be-to-God Pennyman (Lăudat-să-fie - Domnul Pennyman).

Hew-Agag-in-pieces-before-the-Lord Robinson (Să-l tai-in-bucăţi-în-faţa-Domnului-pe-Agagot Robinson.

Obadiah-bind-their-Kings-in-chains-and-their-nobles-in-irons-Needham (Obadiah-să-fereci-regii-lor-în-lanţuri-și-pe-nobili-în-cătușe-Needham).

Chiar și aceste câteva exemple ar fi de ajuns pentru a-i caracteriza pe puritanii cei preacredincioși. Două cuvinte sunt suficiente pentru a-i defini: evlavie și cruzime. Nu este întâmplător că piosul Robinson a ales din miile de episoade ale *Bibliei* tocmai întâmplarea cu regele Agag, care n-a fost executat într-un mod banal, ci pe care Samuel, în sfânta lui furie, l-a tăiat în bucăţi, în faţa regelui Saul. Trebuie că și Obadiah se găsește pe undeva prin Biblie; despre el știu doar atât că în slang[47] astfel sunt denumiţi quakerii. El, Cromwell, a rămas fidel prenumelui de Oliver, iar pe fiul său l-a lăsat să-l cheme doar Richard, deși de numele acesta, datorită lui Richard al III-lea, se leagă amintiri nu tocmai frumoase[48].

---

[46] Deși matricolele engleze sunt destul de răbdătoare și încăpătoare. La parohia din Old Swineford am găsit această transcriere, care mărturisește o nobilă obârșie: Dancell Daliphebo Marc Antony Dallery Gallery Caesar — fiul domnului Dancell Dalphebo Marc Antony Dallery Gallery William.

[47] Nume dat argoului în Anglia.

[48] În legătură cu numele puritanilor, a se vedea cartea reverendului C. W. Bardsley, Curiosities of Puritan Nomenclature, Londra, 1882

ECOURI ARGOTICE ÎN PRENUME

Am citit că în America s-a format și un fel de asociaţie, care are drept scop să aducă o înviorare în „veșnica monotonie" a prenumelor. W. Pride, unul dintre liderii ei, și-a botezat băiatul cu numele de Dollar iar pe fiică-sa cu numele de Prosperity. Părinţii din Louisiana s-au luat la întrecere care este în stare să născocească un nume mai trăsnit pentru nefericitul său copil.

Sau poate că nici nu se putea numi nefericită tânăra generaţie? Dacă prin vine îi curgea sângele tatălui, atunci poate se și bucura că măcar prin nume poate să se evidenţieze din mijlocul mulţimii. Nume ca Lift, Eter, Foiţă de hârtie, îngheţată de vanilie. Ulei de ricină, și altele asemănătoare sunt într-adevăr tocmai potrivite ca să învioreze monotonia aridă a prenumelor uzuale. O doamnă din Massachusetts răspundea la numele romantic de Preserved Bullok (Conservă de viţel). Măcar de s-ar fi numit Preserved Fish (Conservă de pește), ca un comerciant din New Jersey! Două surori au fost botezate cu denumirea a doua state din S.U.A.: Nebraska și Kansas. La nașterea surorii lor mezine, tatăl a făcut o singură concesie, și anume a fost de acord să dea un iz feminin numelui statului Texas și astfel fetiţa s-a alăturat, ca Texana, surorilor ei cu nume geografice. Cele cinci progenituri ale unui tată cu evidente înclinări bibliofile se bucurau de frumoase prenume latine, pe care le-au primit în următoarea ordine: Imprimis, Finis.

Appendix, Adenddum, Erratum (început, Sfârșit, Adăugire, Supliment, Greșeală). Se vede că la al doilea copil părinţii au vrut să pună punct înmulţirii familiei, dar, cum-necum, încă trei intruși le-au dat peste cap planurile. În special ultimul nume este foarte spiritual, numai că, desigur, când a crescut mare, copilul putea să-și tot bată capul, gândindu-se oare din vina cui s-a strecurat în familie eroarea?

Toate acestea mi-au întărit încrederea în datele și exemplificările pe care le-am găsit în cartea lui Robert L. Ripley *(Believe it or not).* Printre altele am aflat despre un locuitor al Texasului, cu numele de Ramei, care i-a dat copilului său prenumele de Lemar D., drept care numele lui era la fel și de la cap la coadă și de la coadă la cap: Ramei D. Lemar. Tot în această carte este vorba despre un bucătar newyorkez cu numele de Zuriel. Ăstuia ia trăsnit prin minte să-și procopsească fiecare copil cu iniţială numelui său.

Pe primul copil l-a numit Zerena; la al doilea, fiind în pana de imaginaţie, n-a reușit să născocească ceva mai acătării decât să-și biseze prenumele, pruncul devenind Zuriel Zuriel. După Zuriel Zuriel, în cuibul bucătarului au mai văzut lumina zilei încă douăsprezece progenituri, cărora astfel Le-a fost ajustată iniţială familială „Z"; Zerema, Ziruri, Zephrona. Zerusba, Zetna, Zustis, Zelora, Zethaniel, Zeruth. Zelotus, Zejames, Zedelia.

Doar un singur caz este cunoscut când părintele a lăsat la aprecierea copilului să-și aleagă singur prenumele care-i place. Dr. Gatewood, medic din Chicago, n-a primit niciun prenume la naștere. Tatăl era de părere că n-are de unde să cunoască gusturile copilului, deci a hotărât să-și aleagă băiatul, când va fi mare, prenumele

care-i va conveni. Junele Gatewood a crescut, a meditat asupra problemei. Și a ajuns la concluzia că, în fond, la ce i-ar folosi lui prenumele? Nu și-a ales deci niciunul. Și așa a trăit el cincizeci și unu de ani fără să aibă prenume.

FRACUL DE DIPLOMAT

În Biblioteca de stat din München zăcea, acoperit ele praf, un voluminos teanc de manuscrise, cam de vreo 50 — 60 de tomuri. La începutul deceniului al optulea al secolului trecut, prelatul papal Sebastian Brunner s-a apucat să cerceteze materialul de proporţii înspăimântătoare, iar rezultatul oboselilor sale la prezentat lumii, în două volume interesante: *Der Humor in der Diplomaţie* etc, Wien, 1872. Teancurile de acte, înfricoșător de groase, cuprindeau rapoartele ambasadorilor imperiali austrieci acreditaţi între anii 1750 și 1790 la München. Cum au ajuns actele din nou la München, nu se știe.

După cum arată și titlul cărţii, materialul este plin de umor; ceea ce nu trebuie luat în sensul că domnii ambasadori obișnuiau să-și condimenteze rapoartele cu sare atică. Prin faţa cititorului, frazele se perindă cu seriozitate diplomatică și conform cu uzanţele de la curte; e prea puţin probabil ca autorii lor să se fi gândit, vreodată, că posteritatea nerecunoscătoare va extrage din ele material de lectură umoristică.

În faţa noastră se dezvăluie mărunte intrigi de curte: oameni neînsemnaţi, dându-și aere; probleme de titlu și rang; zumzet de ţânţar, orchestrat pentru muget de elefant.

La 10 aprilie 1756, ambasadorul deplânge faptul că lacheii, deși îmbrăcaţi în livrele, trebuie să plătească, ca orice cetăţean de rând, taxa de poarta, dacă stingerea îi găsește, seara, în afara zidurilor orașului. Oare lacheii ambasadorului bavarez plătesc și ei, la Viena, o taxă asemănătoare? Răspunsul era: da. Dezbaterea problemei ocupă treisprezece coli! în sfârșit, la 30 aprilie, ambasadorul austriac îl anunţă pe Kaunitz că principele elector bavarez a anulat taxa de poartă pentru lacheii ambasadei. „Nu pot decide dacă rezultatul favorabil este o urmare a perseverenţei mele — principele elector vrând să-și exprime bunăvoinţa faţă de persoana mea — sau favoarea înseamnă recunoaşterea deosebirii dintre ambasadorul imperial și ambasadorul principelui elector?”

Din 6 aprilie 1770, ne-au rămas alte patru pagini privitoare la pregătirile legate de vizita unei arhiducese austriece la München. Organizarea parăzii provoacă o încurcăturii de o gravitate uluitoare. Ambasadorul austriac pretindea ca garda nobiliară care o va conduce pe arhiducesă să poată intra călare *în curtea interioara* a palatului. Principele elector refuză însă cu încăpăţânare: garda călare poate însoţi înaltul oaspete numai *până la poarta* palatului. De data aceasta, stăruinţa ambasadorului rămase zadarnică și toate încercările sale eșuară în faţa rezistenţei principelui.

La 27 martie 1778 se ţine o *conferinţă,* sub înalta președinţie a principelui elector, pentru a se hotărî cum să se poarte panglica ordinului bavarez „Sf.

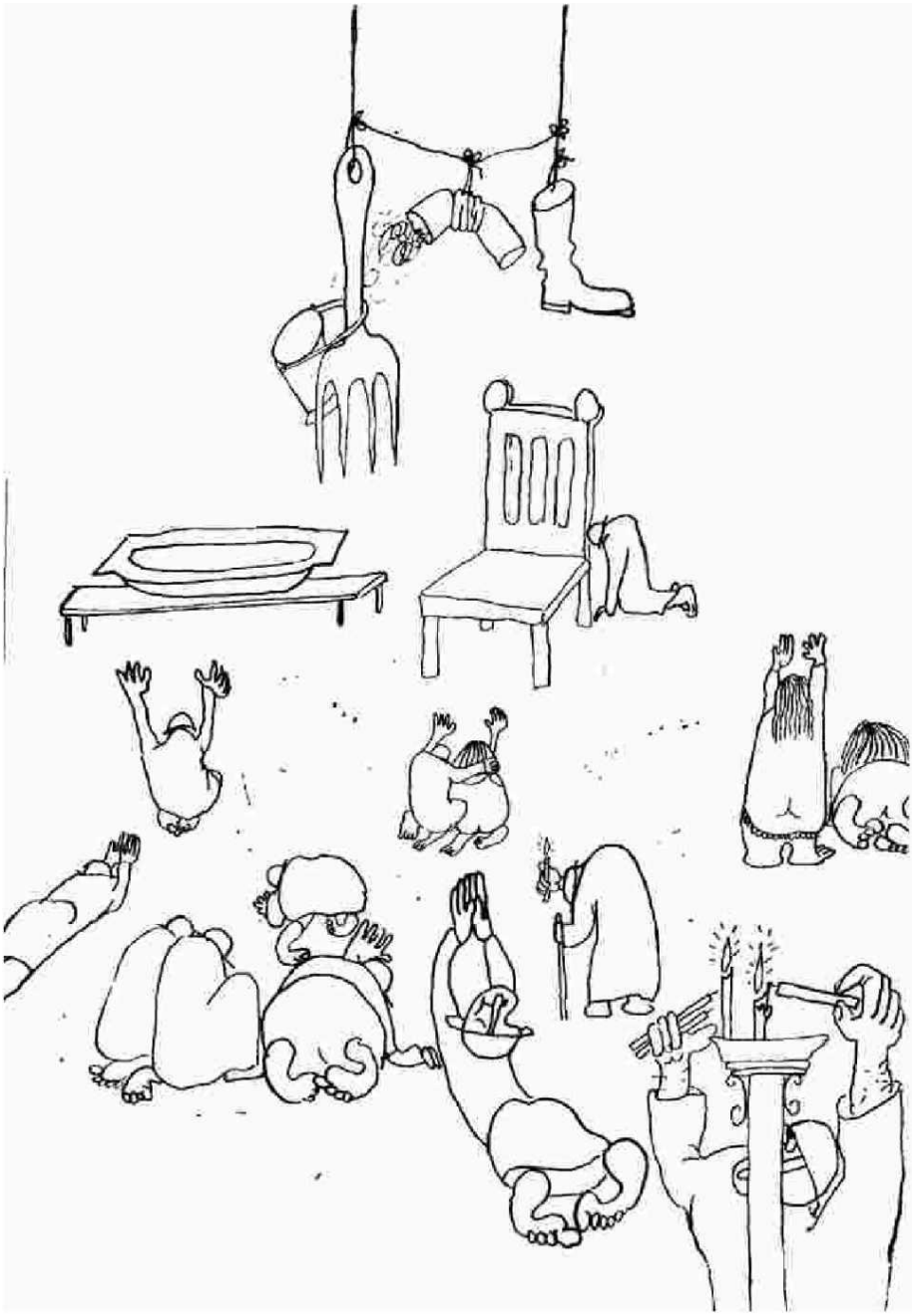

Gheorghe": trebuie legată în diagonala de la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga? Conferinţa a decis pentru soluţia din urmă. Mare a fost consternarea ambasadorului când, la prima recepţie de la curte, principele a purtat panglica de *la stânga spre dreapta.* Împăciuitor, totuși, raportul adaugă: *„Cu toate acestea,* suveranul a avut grijă să-și prindă la loc de frunte ordinul «Lâna de aur»".

Și mai nestăvilite se revărsau, în mormanul de rapoarte, discuţiile în legătură cu prioritatea, *praecedenţia.* Ambasadorii nu cedau din privilegiile stăpânirii lor nici cât un fir de păr de perucă. Principiul conducător era bilateral: să se obţină tot ceea ce i se cuvenea aceluia pe care îl reprezentau și să împiedice ca ambasadorul altui domnitor să beneficieze de același privilegiu.

În 1761, contele Potistaski participa, ca reprezentant al împăratului austriac, la alegerea episcopului de Passau. Nu era vorba de o ceremonie bisericească, ci de una laică: în calitate de suzeran, împăratul îi dădea noului episcop, arhiducele saxon Coloman, feudele corespunzătoare titlului său. A fost mare paradă. De la început însă s-a iscat un diferend între împuternicitul împăratului și consistoriul episcopal. Referindu-se la procesul-verbal al unui ceremonial din 1723. Contele a pretins de la cei doi canonici, desemnaţi pentru a-l primi solemn, să-l aștepte, înconjuraţi de întreaga suită episcopală, *înjosii! primei scări.* Aceeași suită să-l conducă apoi, *de-a lungul celei de-a doua scări,* până în sala de festivităţi. Maestrul de ceremonii al consistoriului i-a pus în faţa un alt proces-verbal, mai vechi, din 1680, din care reieșea că cei doi canonici nu sunt obligaţi să-l întâmpine pe reprezentantul imperial *la baza primei scări,* ci doar pe *palierul dintre scara întâi și scara a doua.*

Fiind în criză de timp, contele a fost nevoit să cedeze, însă sub rezerva tuturor privilegiilor, ca nu cumva cazul să servească drept normă pentru viitor, și astfel drepturile împăratului să fie știrbite.

În ceea ce privește plasarea, a repurtat un succes deosebit. În timpul alegerii fusese așezat, sub un baldachin negru, pe un fotoliu îmbrăcat în postav negru: fotoliul său se deosebea de cel al canonicilor prin ciucurii de fir ce-l împodobeau. La banchet, fotoliul său fusese îmbrăcat în întregime în catifea roșie. În sănătatea împăratului a băut dintr-o *cupă de cristal,* pusă pe o tavă de aur; când însă a felicitat conciliul și pe membrii săi, după rang, sa folosit doar de un pahar obișnuit.

Contele nu uită să povestească nici *cum* și-a ocupat locul la masa de ședinţă. *A dextro tăiere* (pe partea dreaptă) stăteau canonicii cu scaunele strâns lipite de masă; cei din partea stângă, în schimb, și-au împins scaunele înapoi în așa fel, încât reprezentantul imperial a putut să înainteze, spre locul său, *între ei* și masă.

De-abia când omul ia cunoștinţa de aceste amănunte îşi poate da scama cât de grea era cariera de diplomat.

Ambasadorul nu putea ști niciodată când va aluneca și-şi va frânge gâtul pe terenul lustruit de eticheta înscăunată de secole. Acest lucru avea drept urmare o veșnică neliniște, o permanentă alarmă și imputări continue în ceea ce privește prioritatea și privilegiile.

Contele Ottingen, ambasadorul împăratului Leopold I, s-a întâlnit la Zalánkemèn

cu solii sultanului. Ambii emisari se pândeau unul pe altul cum coboară de pe cal, fiindcă dacă vreunul ar fi atins pământul înaintea celuilalt, faptul ar fi însemnat pentru el o umilire. Contele austriac era om în vârstă, se mișca greoi și n-a putut sări din șa dintr-odată. În timp ce-și dădea drumul în jos încetișor, *turcii stăteau încremeniţi numai cu un picior în scară.* În clipa în care contele a reușit să se pună în sfârșit cumva pe picioare, turcii au descălecat și ei.

În diplomaţie, nu numai talpa a avut un rol important. Cine se așeza mai repede pe scaun îşi cucerea prestigiul priorităţii. La conferinţa de pace de la Karlovitz, s-a găsit o modalitate ingenioasă pentru a preîntâmpina discuţiile dintre ambasadorii austro-ungar, turc, polonez și veneţian, în ceea ce privește prioritatea de rang. S-a construit un edificiu rotund, cu o singură sală, în mijlocul căreia se afla o masă rotundă. Casa-sală avea patru uși, iar în faţa fiecărei uși era așezat cortul unuia dintre ambasadori. La un semn dat, ambasadorii ieșeau, în același timp, din corturi, intrau deodată pe cele patru uși ale sălii și, cu o promptitudine ostășească, se trânteau, deodată, pe scaunele de lângă masa de ședinţe. Niciunul n-a fost prejudiciat în rangul său[49].

Frederic cel Mare a trimis la Versailles un ambasador ciung, fapt care a pus curtea franceză în mare încurcătură. Dacă la Berlin ar fi fost trimis ca ambasador al Franţei un om teafăr, regele prusac și-ar fi râs în pumni. Atât sau tot sfătuit și au căutat, până au găsit, în sfârșit, un diplomat olog; acesta dobândi, aşadar, funcţia de ambasador, datorită infirmităţii sale.

S-ar putea să fie vorba doar de o simplă anecdotă, deși lucrul este plauzibil!

În schimb, marele maestru de ceremonii, englezul Sir John Finett, în jurnalul său, care cuprinde curiozităţile ceremonialelor la care a participat, relatează purul adevăr[50].Jurnalul n-a apărut decât după moartea sa, deci este sigur că și-a scris amintirile doar pentru propria sa plăcere, fără a se gândi să-l dea publicităţii.

Cele mai multe bucluri le-a avut cu încăpăţânatul ambasador veneţian. Odată, italianul fusese invitat cu prilejul unei serbări la curte.

Înainte de a răspunde invitaţiei, acesta l-a poftit pe Sir John la el acasă, pretinzând să i se reproducă *cuvânt cu cuvânt* textul invitaţiei adresate ambasadorului francez. A cerut cu îndărătnicie ca invitaţia lui să fie întru totul

---

[49] Turistul poate găsi și astăzi rămășițele unei rezolvări asemănătoare în partea de nord-est a Scoției, la o milă și jumătate de Duncasby Head. Clădirea se cheamă: John O'Groats's House. Acum e un hotel ademenitor pentru străini. Constructorul ei a fost un anume John O'Groat. Capul unei familii numeroase. O dată pe an se adunau la el toți membrii familiei, însă niciodată nu încetau discuțiile în legătură cu prioritatea. Bătrânul John a clădit o casă octogonală, cu o singură cameră, având opt uși și în mijloc o masă octogonală. Fiecare intra în sală pe propria sa ușă; se așeza pe propriul său scaun; înțeleptul bătrân a exclus, astfel, problema locului de frunte.

[50] Some choice observations of Sir John Finett, Knight and Master of the ceremonios etc., 1565.

identică cu cea a francezului; să nu lipsească din ea nicio literă. Sir John i-a îndeplinit dorinţa și, ca unul care și-a isprăvit treaba cu bine, s-a dus acasă. Din nou sosi un curier, anunţând — cu sufletul la gură — că veneţianul dorește să știe dacă ambasadorul Marelui Ducat o să fie și el de faţă la serbare. I s-a răspuns că da. În acest caz, binevoiască Sir John să-i comunice anume care ambasador a primit mai întâi invitaţia, el sau cel al Marelui Ducat, fiindcă de acest lucru depinde participarea lui la serbare. Ce putea să facă Sir John? L-a liniștit spunându-i că, bineînţeles, Veneţia a fost invitată mai întâi.

Sir John a realizat cea mai strașnică lovitura de maestru, când a aplanat gâlceava dintre ambasadorul francez și cel spaniol, care erau în veșnică harţă. Problema era care dintre ei să șadă, cu ocazia unei conferinţe, la dreapta nunţiului papal. Nu încăpea nicio îndoială că nunţiul n-are decât o singură parte dreaptă. Necăjitul maestru de ceremonii a găsit, până la urmă, o soluţie magistrală. L-a rugat pe nunţiul papal de la Londra să-l invite la conferinţă pe nunţiul de la Paris. Omul a râs și i-a făcut pe plac. În această situaţie era firesc că nunţiului de la Paris i se cuvine să stea la dreapta nunţiului de la Londra. Celor doi arţăgoși li s-a oferit să-și aleagă singuri locul. Francezul a ales locul din stânga nunţiului de la Londra, fiindcă în felul acesta era mai aproape de el; spaniolul a optat pentru dreapta lui, fiindcă, deși era între ei un interpus, totuși locul putea fi socotit *mai de cinste.* Amândoi erau mulţumiţi.

Au fost și situaţii când n-ajuta niciun șiretlic. În astfel de cazuri, ambasadorii soluţionau problema priorităţii *cu ajutorul armelor.*

Întâmplarea incredibilă s-a petrecut în septembrie 1661, la Londra. Pe Tamisa, sosea la Londra noul ambasador suedez. Conform etichetei de la curte, pe malul Towerului îl aștepta echipajul regal, care avea să-l conducă spre Whitehall. Cortegiului trebuia să i se alăture și landourile ambasadorilor străini. Acest protocol făcu să izbucnească o discuţie furibundă: care trăsură trebuie să urmeze imediat după landoul ambasadorului suedez, cea a francezului sau cea a spaniolului? Regele Carol a ridicai din umeri: domnii să se înţeleagă între ei. De acord, să se înţeleagă ei între ei.

Guvernul englez știa că „înţelegerea" va degenera într-o încăierare urâtă; a luat deci toate măsurile ca să fie îndepărtaţi de la locul scandalului cetăţenii englezi. În faţa portului a fost scoasă armata, care a dat deoparte mulţimea imensă de curioși. Guvernului puţin îi pasă în ce fel îşi vor sparge capetele domnii ambasadori.

Ambasadorul suedez trebuia să sosească la orele trei după masă. Încă de la ora zece, trăsura spaniolului se afla la faţa locului, escortată de cincizeci de oameni înarmaţi. Francezul a întârziat puţin, fiind astfel în dezavantaj. În schimb, avea o sută cincizeci de ostași: o sută de pedestrași și cincizeci de călăreţi.

Apăru și ambarcaţiunea; ambasadorul suedez coborî, ocupându-și locul în caleașca regală. În momentul în care cupeul s-a pus în mișcare, cei doi adversari, care se pândeau, au și tăbărât unul asupra celuilalt. Spaniolii sau desfășurat în linie de bătaie, barând drumul, pentru a-și acoperi trăsura, care, profitând de situaţia avantajoasă, o pornise la trap în urma trăsurii suedezului. Francezii au tras o salvă

cu pistoalele și archebuzele apoi au năvălit cu sabia scoasă asupra spaniolilor. S-a iscat o bătălie în toată legea.

Spaniolii luptau împotriva atacatorilor francezi, superiori ca număr, cu o furie nebună, fără a ceda o palmă de loc. Au fost omorâţi doisprezece oameni, răniţi — patruzeci. Numărul morţilor a fost sporit și de un cetăţean englez. Mânat de curiozitate într-un loc primejdios, s-a ales cu un glonţ în cap.

Părea că faţă de eroismul orb al spaniolilor, francezii ar fi superiori în strategie. Pentru orice eventualitate, ei au ţinut în rezervă un grup de călăreţi

acesta avea sarcina s-o ia în galop după trăsura spaniolilor, s-o atace și *să-i taie hăţurile.* Așa s-a și întâmplat. Însă, minunea minunilor: sabia nu reușea să taie hăţurile. Spaniolii fuseseră și mai șireţi: *în loc de curele puseseră la trăsurii lanţuri îmbrăcate în piele.*

Soarta bătăliei s-a decis; nu însă și cea a priorităţii. Ludovic al XIV-lea îşi smulgea de furie… peruca. *A întrerupt legăturile diplomatice cu Spania.* A remis pașaportul ambasadorului spaniol, iar pe al său l-a rechemat de la Madrid. În jurul Pirineilor sufla vânt de război. Fiind mai slabă, Spania a fost nevoită să cedeze. Ambasadorul spaniol, marchizul Fuentes, a declarat solemn, în prezenţa curţii de la Versailles și a celor douăzeci și șase de ambasadori și reprezentanţi străini, că Spania *recunoaşte* prioritatea Franţei.

În amintirea importantului eveniment, Ludovic *a bătut* o medalie. Pe o parte a medaliei se vede un cap încununat, iar pe cealaltă parte, Ludovic pe tron, și în faţa lui, într-o atitudine umilă, marchizul Fuentes, înconjurat de ceilalţi ambasadori. Inscripţia medaliei: *Jus praecedendi assertum, confitente hispanorum oratore* (Prioritatea a fost confirmată, ambasadorul spaniolilor a recunoscut-o).

ROBA ȘI PERUCA

Judecătorul de odinioară se îmbrăca în robă, îşi punea peruca și din momentul acela se dezumaniza; devenea o mașină judiciară, îmbrăcată cu fast oficial. Degeaba spunea apostolul Pavel: „Litera omoară, spiritul însufleţește". Dreptul medieval nu lua în considerare decât litera[51]. Nu-l interesa intenţia, ci fapta. Pedeapsa pe care legea a hotărât-o pentru fapta respectivă era aplicată fără cruţare. Nu exista nici discernământ, nici circumstanţă atenuantă, nici îndurare!

Robotul cu robă și perucă trimitea la eșafod chiar și un copil, dacă acesta comisese vreo faptă pe care legea o pedepsea cu moartea. Între tipăriturile aflate în biblioteca Szechenyi, într-un pachet de manuscrise din 1780 se găsește descrierea amănunţită a felului în care a fost *decapitată o fetiţă de treisprezece ani,* cu numele de Margarete Dissler. Acest lucru s-a întâmplat în secolul care se numea

[51] De dragul simplificării, întrebuinţez aici, și în cele ce urmează, denumirea de „medieval", chiar dacă relatez cazuri din secolele XVI — XVII, socotindu-le răbufniri întârziate ale dreptului medieval.

al luminilor! În numărul 30 din anul 1681, al ziarului berlinez *„Sonntagischer Postilion”,* se află o știre care relatează despre *o fetiţă de paisprezece ani* care a fost prinsă încercând să provoace un incendiu. Astăzi, medicii s-ar pronunţa: piromanie. Pe vremea aceea însă au condamnat-o la moarte, au decapitat-o, iar cadavru! i l-au ars.

Un alt ziar berlinez, *„Vossische Zeitung”,* relatează, în numărul 112 din 1749, că în Bavaria a fost arsă pe mg o vrăjitoare. Având în vedere că s-ar fi dovedit că ea a iniţiat în meserie și o fetiţă de opt ani, au executat și copila: călăul i-a deschis venele.

Nu se ceda din îndărătnicul principiu de represiune nici când făptașul nu putea fi adus în faţa instanţei. În acest caz, pedeapsa se execută simbolic, în *effigie.* Dacă prin sentinţă s-a pronunţat condamnarea la moarte, se confecţiona un manechin de paie care era târât în centrul orașului, sub spânzurătoare. Acolo, manechinului de paie i se citea, în mod solemn, sentinţa, apoi i se dădea ordin călăului să-și facă datoria. Respectând strict toate canoanele meseriei sale, călăul spânzura manechinul. Lipsea doar medicul care să confirme, cu ajutorul stetoscopului, moartea.

Dacă sentinţa era deosebit de aspră, ea prevedea și arderea cadavrului după execuţie; și acest ordin era adus la îndeplinire cu stricta respectare a legii. *După ce-l spânzura, călăul scotea din ștreang manechinul de paie, îl așeza pe rug și îi ardea cu mare pompă, spre edificarea publicului spectator.*

PROCESE PENALE ÎMPOTRIVA CADAVRELOR

Neiertătoarea practică judiciară se aplică și în cazul când făptașul murise între timp. Principiul aspru al represiunii, cu alte *cuvinte răzbunarea etatizată,* îşi descărca furia rece și pe cadavru.

Atunci când Carol al II-lea s-a întors în Anglia pentru a ocupa tronul tatălui său, Cromwell și câţiva dintre cei ce împărţiseră puterea cu el odihneau sub lespezile de marmură ale catedralei Westminster.

La 30 ianuarie 1661 — aniversarea execuţiei lui Carol I — sicriele lui Cromwell și a doi dintre tovarășii săi au fost scoase din mormintele lor și duse la Tybum, locul de execuţie al criminalilor de rând. Acolo, cele trei cadavre au fost spânzurate, lăsate în spânzurătoare până seara, apoi decapitate și înmormântate la piciorul spânzurătorii. Acest spectacol „rar a avut loc în prezenţa unui public numeros: doamnele din elita Londrei considerau de datoria lor să se abată pe la Tybum, pentru a se „îmbogăţi cu plăcuta amintire” a unui tablou interesant. Ce nervi trebuie să fi avut femeile acelea! Memorialistul Pepys relatează întâmplările din ziua de 30 ianuarie a acelui an: a ascultat o predică, a primit o scrisoare de la fratele său, apoi a vizitat-o pe lady Batten. Aceasta. Împreună cu soţia lui Pepys, sosise chiar atunci de la Tybum, unde fuseseră să vadă cele trei cadavre spânzurate.

Excursia doamnelor este amintită, fără niciun comentariu, ca cel mai firesc lucru.

Este caracteristic pentru formalismul vechii legislaţii că procesul împotriva

cadavrului celui vinovat decurgea cu respectarea tuturor normelor procedurale. Diferenţa era doar că se desemna un curator pentru cadavru, deoarece, după cum se știe, cadavrul nu poate vorbi și, în consecinţă, n-are cum să se apere. Astfel se proceda în cazul sinucigașilor; un foarte interesant extras de proces, din 1725, ilustrează semnificativ faptul: „Proces penal, intentat de către procurorul regal din Fontaine des Nonnes, împotriva lui Jacques de la Porte, funcţionar al judecătoriei din Marcilly, curator pe lângă cadavru! lui Charles Hayon. La proces s-a dovedit că Charles Hayon. Locuitor din Chaussee, s-a sinucis, din proprie iniţiativă și în mod criminal; legându-și picioarele, el s-a aruncat în râu, înecându-se.

Drept pedeapsă, cadavrul lui este condamnat să fie plimbat pe străzile comunei Chaussee întins cu faţa în jos pe un grătar de lemn[52].

N-am putut constata dacă, în căzu! lui Cromwell, procesul a decurs după toate formalităţile: în schimb, actele procesului intentat împotriva cadavrului ucigașului lui Henric al III-lea se păstrează integral până în zilele noastre[53].

Cu acei prilej au fost ascultaţi nouă martori, care au declarat cu toţii, sub jurământ, ceea ce toată lumea știa, și anume: atentatorul Jacques Clement la înjunghiat pe rege, după care soldaţii și curtenii, năvălind în cameră, l-au ciopârţit pe atentator, omorându-l. După obișnuita introducere, sentinţa rostită în numele urmașului regal, Henric al IV-lea, dispune:

„Urmând sfatul consiliului judecătoresc, maiestatea sa a hotărât și hotărăște: cadavrul amintitului Clement să fie rupt în patru de patru cai, apoi ars, iar cenușa aruncată în fluviu, pentru ca în felul acesta să-i piară până și urma. Dat la St. Cloud, 2 august 1589.— Iscălit: Henry.— Adnotare: S-a îndeplinit în același loc și în aceeași zi".

Ruperea în patru era pedeapsa ucigașilor de regi.

Henric al IV-lea nu bănuia că și el va fi victima pumnalului unui atentator, iar ucigașul său, Ravaillac, va suporta pe viu supliciul lui Clement.

Era mai puţin tragic când legea îşi descărca setea de răzbuna re pe *obiectele neînsufleţite.*

La 8 aprilie 1498, mulţimea ridicată împotriva lui Savonarola a asediat mănăstirea San Marco din Florenţa. Unul dintre discipolii călugărului a tras clopotul. La semnalul de alarmă cei din mănăstire s-au strâns și au rezistat un timp: până la urmă, însă, a biruit mulţimea. Restul îl știm. Însă puţini știu că arderea pe rug a lui Savonarola a fost urmată, în vara aceluiași an, de *condamnarea clopotului* de către un consiliu de magistraţi. Clopotul a fost scos din turn, pus într-o căruţă trasă de măgari și purtat prin tot orașul: călăul îl biciuia tot timpul, la fel cum zbirii lui Xerxes biciuiseră Helespontul.

---

[52] Publicat de Charles Des Mazes în excelenta sa colecție; Tresor judiciaire de la France, curiosites des anciennes justices, Paris 1867. P.376.

[53] Collection des meilleurs dissertations etc, par C. Leber, J.B., Salguese et J Cohen, Paris, 1826; întâmplarea este descrisă în vol. XVIII.

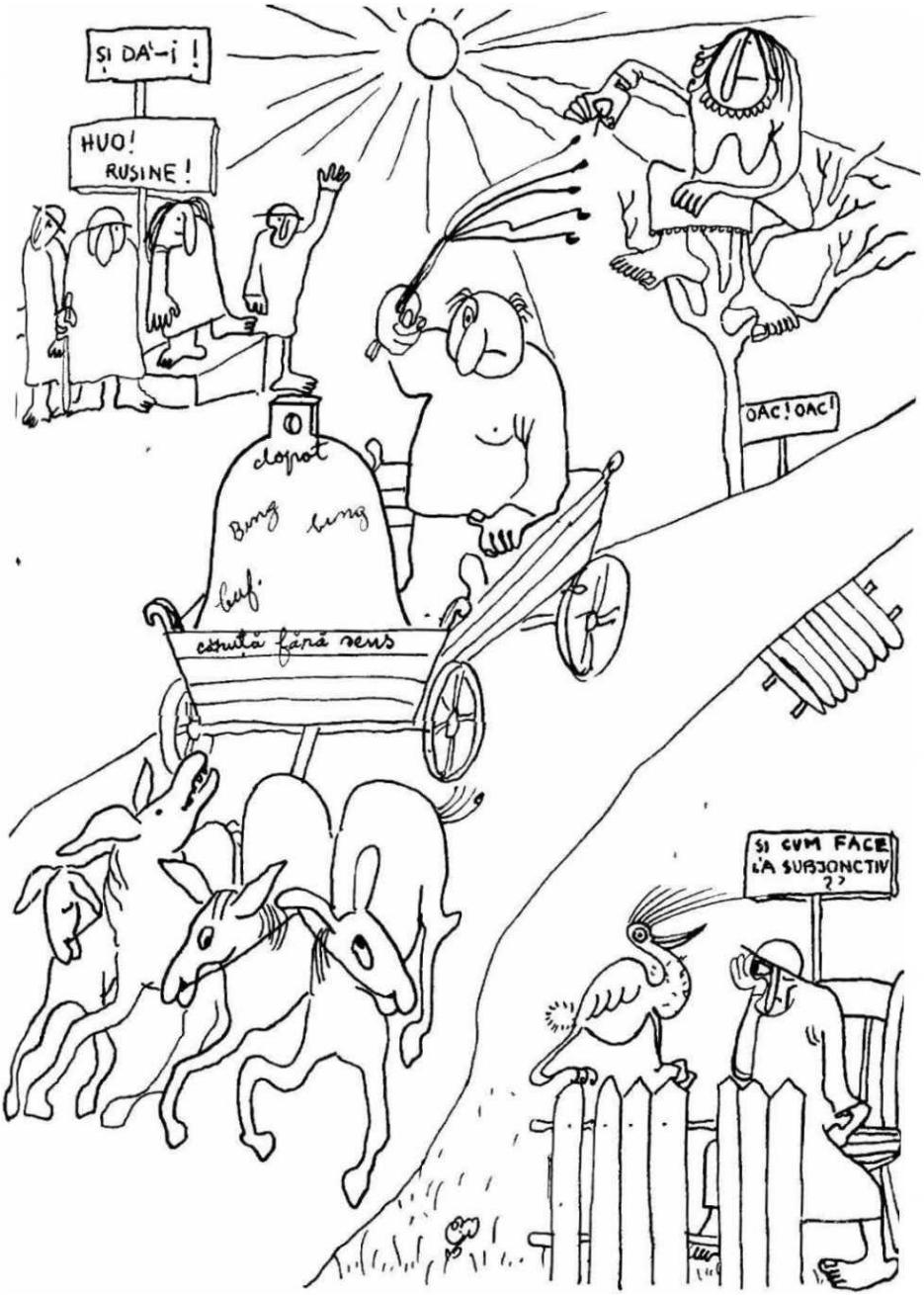
ȘI DA'-i !
HUO! RUSINE!
OAC! OAC!
clopot
Bing bing
buf.
căruță fără sens
SI CUM FACE L'A SUBJONCTIV ??

Am enumerat aceste câteva pilde, ca să pot deschide, cu ajutorul lor, cărare prin bălăriile vechiului drept, și, în felul acesta, să ajung la cea mai absurdă procedură judiciară feudală, la așa-numitele procese intentate animalelor.

PROCESE INTENTATE ANIMALELOR

Să acuzi și să condamni animale: iată o temă minoră pentru umoriști.

Trebuie să deosebim două feluri de procese intentate animatelor:

O categorie de procese avea ca scop izgonirea animalelor dăunătoare care aduceau pagube mai însemnate. Aceste procese ţineau de competenţa tribunalului ecleziastic.

O altă categorie de procese era formată din cele care se intentau împotriva unui *anumit animal criminal,* și aveau ca scop pedepsirea fărădelegii săvârșite. Acestea ţineau de judecătoriile civile.

Procesele bisericești nu intră în cadrul cărţii mele. Le amintesc, pe scurt, numai pentru a releva deosebirea dintre cele două soiuri de procese.

Printre calamităţile naturale ale evului mediu, un loc important îl ocupau imensele roiuri de vieţuitoare mărunte care se abăteau peste o regiune: lăcuste, viermi, cărăbuși, șerpi, broaște, șoareci, guzgani, cârtiţe etc.

Ele distrugeau recolta și, de multe ori, în urma lor izbucnea foametea. Știinţa din vremea aceea privea neputincioasă dezastrul. Oamenii deci au renunţat la știinţă, apelând la religie.

Primejdia, care izbea pe neașteptate și cu putere necruţătoare, nu şi-o puteau explica decât ca pe o faptă a vreunui demon. Nu lăcustele devorează recolta, nu șoarecii rod rădăcinile plantelor, *ci însuși necuratul o distruge, întruchipat în acele animale dăunătoare.* Oamenii îngroziţi așteptau ajutorul de la preoţii lor și pretindeau ca *demonul să fie afurisit.*

Bine, dar afurisirea avea reguli foarte precise. Formalismul evului mediu s-a insinuat și în dreptul bisericesc, la fel ca şi în cel laic, lucru cu atât mai de înţeles cu cât în ambele domenii legislative paragrafele erau învârtite, sucite și cârpăcite de aceiași juriști.

Trebuia respectate, prin urmare, și la afurisenie normele de judecată: denunţul, desemnarea apărării, procesul, acuzarea, apărarea, sentinţa. Firește, astăzi toate aceste lucruri par comice, dar privite prin optica epocii erau ciudate doar în măsura în care astăzi ni se par ciudate unele dintre obiceiurile tradiţiei engleze. Știm, de pildă, că în amintirea „conspiraţiei prafului de pușcă”, și astăzi, într-o anumită zi a anului, o gardă coboară în pivniţele parlamentului britanic, luminând cu *lămpașe de ulei* fiecare ungher spre a vedea dacă nu cumva se ascunde, pe undeva, ceva suspect! Cred că nici nu trebuie să amintim că întreaga pivniţă este inundată de lumină electrică. Cu toate acestea, nu râde nimeni de zelul emeritei gărzi.

Sentinţa tribunalului bisericesc cuprindea, pentru început, un avertisment (*monitoire*). Apoi urma afurisirea propriu-zisă (*maledictio*). *Nu împotriva animalului, ci a demonului!*

S-au întâmplat cazuri când și tribunalele laice încercau o procedură asemănătoare. Aceasta era o caricatură a proceselor bisericești, cum ne informează, plin de umor involuntar, un detaliat proces-verbal de procedură care s-a păstrat.

Procesul a avut loc în Elveţia, în faţa judecătoriei din comuna Glurns[54].

„Anno Domini 1519, de ziua Ursulei, în faţa judecătorului comunei.

Wilhelm von Hasslingen. s-a înfăţișat Simon Fliss, locuitor al comunei

Stilfs, anunţând, în numele locuitorilor comunei, că, în conformitate cu prevederile legii, dorește să intenteze acţiune penală împotriva șoarecilor de câmp. Cum, potrivit prevederilor legale, în astfel de cazuri șoarecii au nevoie de apărător, el a cerut ca autorităţile să numească din oficiu un apărător, astfel ca șoarecii să n-aibă motiv a se plânge. Pe baza acestei cereri, judecătorul l-a numit pe cetăţeanul Hans Grienebner din Glums ca apărător al sus-numiţilor șoareci, împuternicindu-l legal în această funcţie. După aceasta, din partea locuitorilor comunei Stilfs, Simon Fliss a desemnat acuzatorul împotriva șoarecilor, în persoana lui Minig von Tartsch".

(Se pare fie că procesul s-a tot amânat, fie că se ţinea zi de judecată numai de două ori pe an, fiindcă ultima dezbatere n-a avut ioc decât în 1520, în miercurea următoare zilei lui Filip și Jacob.)

Judecător: Conrad Spergser (Căpitan de mercenari în trupele conetabilului de Bourbon.) *Juraţi* (se înșiră numele a 10 cetăţeni).

Împuternicit de toţi locuitorii comunei Stilfs, acuzatorul Minig von

Tartsch a arătat că el a citat pentru ziua aceea în faţa instanţei pe Hans

Grienebner, apărătorul animalelor lipsite de raţiune, numite șoareci de câmp, drept care respectivul Hans Grienebner s-a și înfăţișat, prezentându-se ca reprezentant al șoarecilor de câmp.

Fiind audiat ca martor, Minig Waltsch, locuitor din Sulden, a spus că el umblă de 18 ani prin ogoarele din Stilfs şi a putut constata că șoarecii de câmp produc într-adevăr pagube însemnate, astfel încât locuitorilor abia de le rămâne puţin fân.

Locuitorul Niklas Stocker din Stilfs a arătat că el ajuta la lucrul câmpului pe acele ogoare și a văzut cum niște animale — ale căror nume și prenume nu le cunoaşte — produc mari pagube gospodarilor: acest lucru la putui constata mai ales toamna, la cositul otavei.

În prezent, Vilas von Raining locuiește în vecinătatea comunei Stilfs, dar acum zece ani era locuitor al Stilfsului. El arată că poate afirma același lucru ca Niklas Stocker, fiindcă și el i-a văzut de multe ori pe șoarecii stricători.

Acestea fiind zise, martorii și-au întărit prin jurământ depoziţiile".

(După cum se vede, judecătorul a evitat să audieze gospodarii interesaţi din Stilfs, dovedindu-și imparţialitatea prin faptul că a ascultat numai martori nepărtinitori, dezinteresaţi: doi cetăţeni de prin împrejurimi și un zilier localnic.

---

[54] F. Nork, Die Sitten, und Gebräuchen der Deutschen etc… Stuttgart.

SILVA
SILVAE
SORICEL

Acuzarea:

„Minig von Tartsch acuză șoarecii de câmp pentru daunele pe care le provoacă și demonstră că dacă lucrurile vor continua, iar animalele dăunătoare nu vor fi îndepărtate, cei care l-au împuternicit vor ajunge în situaţia să nu mai poată plăti impozitele și vor fi nevoiţi să se mute prin alte părţi".

Apărarea:

„Faţă de această acuzare, Grienebner arătă: A înţeles acuzaţia, însă reamintește că protejaţii săi aduc și foloase (distrug larvele insectelor), deci el contează pe faptul că judecătoria nu le va retrage ocrotirea sa. Dacă acest lucru totuși se va întâmpla, el cere ca instanţa să oblige prin decizie pe pârâtori să desemneze un alt teritoriu, unde naraţii să poată trăi mai departe netulburaţi; să pună la dispoziţia lor o gardă care, în timpul mutării, să-i apere de dușmanii lor firești, câinii și pisicile, iar în încheiere îşi formulează pretenţia că dacă în cazul că printre protejatele sale s-ar găsi vreunele gravide, să li se dea un termen de graţie suficient pentru a-și putea naște puii și a-i transporta în condiţii optime".

Sentinţa:

„După audierea acuzării și a apărării, precum și a martorilor, se hotărăște că animalele dăunătoare cu mumele de șoareci de câmp sunt obligate să evacueze ogoarele și pășunile comunei Stilfs și să se mute în termen de 14 zile, fiindu-le interzisă pe veci întoarcerea pe meleagurile de unde au plecat; dacă însă vreuna din rozătoare este însărcinată sau dacă din cauza vârstei fragede n-ar suporta călătoria, pentru acestea se asigură ocrotire încă 14 zile: în schimb, toţi cei în stare să călătorească trebuie să plece, la termenul fixat".

Se poate vedea că formele procedurale s-au respectat cu stricteţe, instanţa fiind la fel de nepărtinitoare în sentinţă ca și la audierea martorilor. Șoarecii trebuia să fie condamnaţi, deoarece comportarea lor distrugătoare a fost dovedită de martori imparţiali. Faţă de unii dintre condamnaţi instanţa a dovedit însă o atitudine deosebit de înţelegătoare, luându-se după procedura legală, care asigura diferite înlesniri femeilor însărcinate. Faţă de propunerea apărătorului a avut o atitudine rezervată și rigidă: n-a desemnat vreun alt loc de pripas, ci pur și simplu i-a expulzat pe vinovaţi. Să se ducă unde vor! S-au dus? Au rămas? Nu se știe!

Procesul penal individual, agăţat de gâtul animalului vinovat, avea cu totul alt caracter. În asemenea cazuri, prin judecător glăsuia vechiul principiu juridic *jus talionis*: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Dacă pedeapsa se putea „executa" de vinovaţi fugiţi sau de oameni morţi, de ce n-ar putea-o executa și animalele delincvente? Principiul rigid al răzbunării și al terorii poruncea ca cel în culpă să ispășească: zeiţa Themis și-a legat ochii, n-o interesa dacă paloșul ei cade peste om sau animal[55].

---

[55] În ceea ce privește cazurile următoare, în locul unei bibliografii detaliate trimit la cea precisă și adecvată, întocmită de E.P. E v a n s. În cartea sa The Criminal Prosecution and

Prima sentinţă care ne-a parvenit datează din 1266 și a fost pronunţată împotriva unui porc: cea din urmă sentinţă împotriva animalelor condamnă la moarte, o iapă. În 1692. Deci moda proceselor de o absurditate tară seamăn aţ inut mai mult de *patru secole.* Ne-au rămas în total 93 de însemnări și procese-verbale autentice, ceea ce reprezintă un număr foarte mare, având în vedere prăpădul pe care-l făceau în vechile arhive incendiile, pustiirile războaielor și lipsa de grijă a oamenilor. Cele mai multe cazuri provin din Franţa, dar avem date și din Germania, Elveţia, Italia. Din Anglia ne-au rămas foarte puţine date autentice, însă câteva rânduri din opera lui Shakespeare ne lasă să înţelegem că și acolo probabil erau frecvente execuţiile de animale „vinovate". În *Negustorul din Veneţia,* Gratiano se repede la nemilosul Shylock cu aceste cuvinte:

„Firea ta de călău îmi aduce aminte de lupul spânzurat pentru omucidere, al cărui spirit hain s-a smuls până și de pe spânzurătoare".

Procedura era îndeplinită de judecătoria de resort. Procurorul reprezenta acuzarea. Se întâmpla să se delege și un apărător din oficiu. Se audiau martori, uneori se făcea și o anchetă la faţa locului, consemnând totul în procese-verbaleamănun ţite. Se întâmpla, de pildă, ca în virtutea anumitor reguli de procedură, un porc vinovat să fie supus torturii, iar amarnicul său guiţat să fie luat drept recunoaştere a vinovăţiei.

Până la pronunţarea sentinţei, animalul inculpat îşi petrecea zilele în tristă detenţie, la fel ca și tovarășii săi de suferinţă, oameni, în aceeași închisoare și sub supravegherea acelorași temniceri. Mai mult, facturi oficiale atestă că autorităţile alocau pentru hrana animalelor deţinute aceeași sumă ca pentru pușcăriașii oameni. În cazurile mai sus amintite se ivea doar o singură dificultate. Conform regulilor, trebuia ţinută evidenţa celor arestaţi.

Sub ce nume urma să figureze deci animalul deţinut? Și cu aceasta birocraţia a scos-o la capăt, înregistrând deţinutul patruped pe numele stăpânului său:

„Porcul lui XY".

Dacă dezbaterile dovedeau vinovăţia animalului acuzat, instanţa pronunţa sentinţa. Cunoaştem un caz din 1499, când, potrivit regulilor, sentinţa s-a citit în faţa animalului condamnat, la închisoarea unde acesta era ţinut în prevenţie. Pedeapsa unui animal care a săvârșit un omor era moartea.

Dintre toate felurile de execuţii, se aplică, îndeosebi, spânzurătoarea, socotită ca fiind cea mai rușinoasă pedeapsă. Puteau surveni cazuri și mai grave, de pildă când animalul vinovat și-a impus sau și-a sfâșiat victima cu o cruzime deosebită. În astfel de cazuri, pedepsele se înăspreau, aplicându-se aceleași suplicii prin care se făcea mai îngrozitoare moartea fiorosilor criminali.

În 1463 au fost îngropaţi de vii doi porci criminali; tot un porc a fost condamnat în 1386 să fie târât prin tot orașul, de către călău, spre locul de execuţie, întins pe un grătar de lemn.

Capital Punishment of Animate, London, 1906, pp. 362 — 371, el enumeră aproape toate cărțile și Studiile cunoscute, consacrate proceselor animalelor.

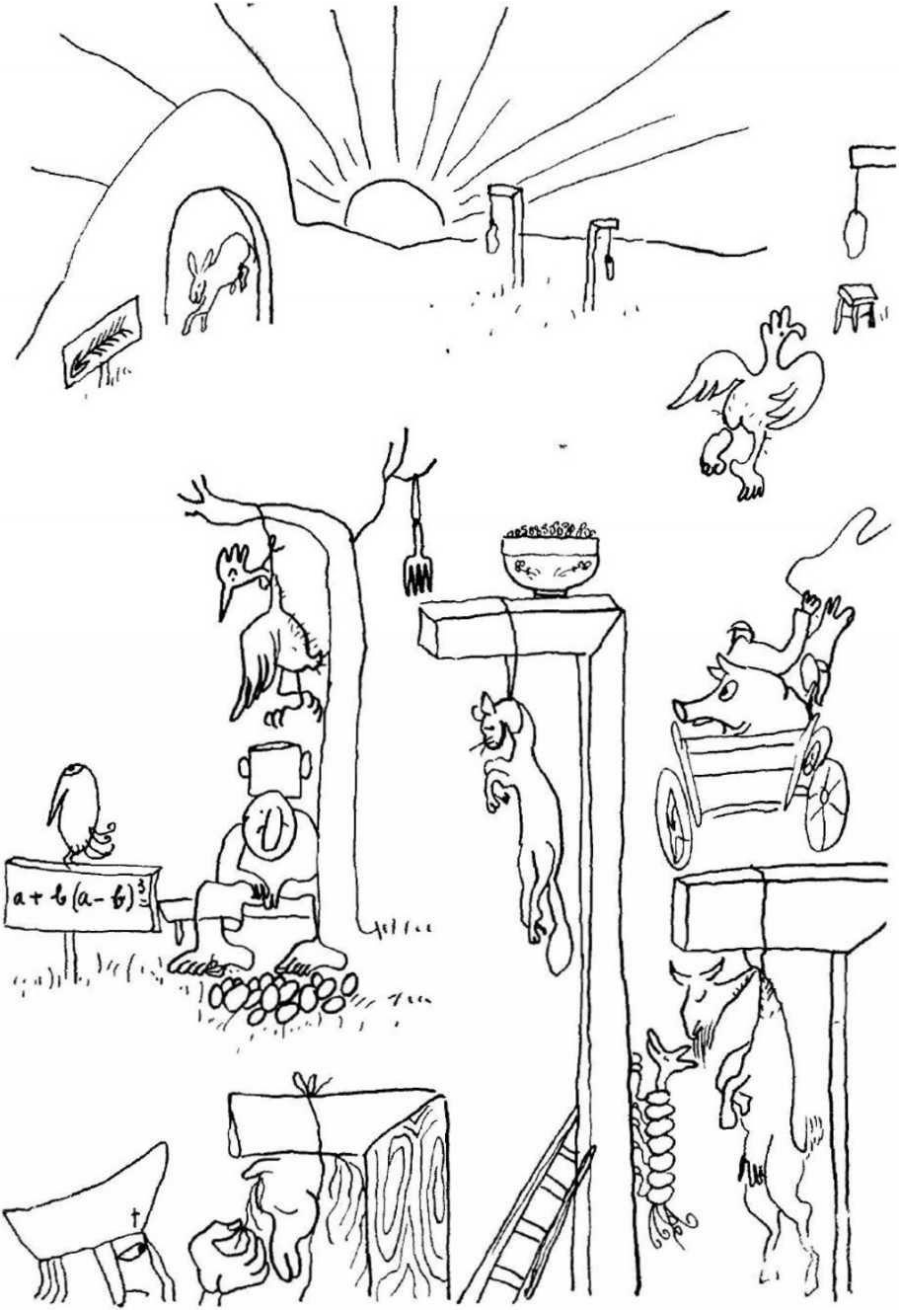
a+b(a-b)=

Sentinţa de condamnare la moarte o executa călăul oficial, în public, cu respectarea tuturor formalităţilor. Călăul primea remuneraţia reglementară, ca în cazurile de execuţie obișnuită, în arhiva orașului Meulan din Franţa există și astăzi o noul datând din 1403, în care sunt trecute cheltuielile pricinuite de executarea unui porc condamnat. Faimosul document glăsuiește astfel:

„Pentru hrana porcului din închisoare: 6 sous parizieni.

Item, ca urmare a ordinului domnului judecător-șef, pentru călăul care a venit de la Paris să execute sentinţa, 54 sous parizieni.

Item, plata pentru căruţa în care porcul a fost dus la locul de execuţie, 6 sous parizieni.

Item, pentru frânghia cu care a fost legat și spânzurat porcul, 2 sous parizieni și 8 centime.

Item, pentru mănuși. 2 centime pariziene".

Din notă reiese, aşadar, că la dramaticul eveniment călăul purta mănuși, la fel ca și la executarea unui om. Erau cazuri când se tăia rătul porcului și pe capul astfel ciopârţit se punea o mască umană. Câteodată se îmbrăca animalul cu pantaloni și vestă, spre a se crea o și mai mare asemănare cu oamenii.

De cele mai multe ori apare ca acuzat porcul, fiind totodată și un martor care atesta nemaipomenita neglijenţă a părinţilor faţa de copiii lor.

Acești părinţi neglijenţi, de vreme ce și așa era la îndemână un călău, ar fi meritat să fie cel puţin plesniţi. Mai rar apare ca acuzat taurul sau calul, și mai rar catârul sau măgarul. În 1462 a fost spânzurată și o pisică, fiindcă înăbușise un prunc.

În cazuri mai puţin grave, animalul acuzat avea șansa să scape de pedeapsa cu moartea. Cunoaştem legea din 1395 din Sardinia în legătură cu măgarii care pătrund într-un loc interzis: dacă măgarul intră pentru prima dată în locul cu pricina, legea ordona să i se taie o ureche: în caz de recidivă, se tăia și cealaltă ureche. Poate este singurul caz din istorie când o pedeapsă infamatoare face să dispară tocmai semnul infamiei — urechile de măgar.

Din păcate, nu avem decât foarte puţine informaţii în legătură cu un proces penal din vechea Rusie intentat unui *berbec* împungăcios. Știm doar atât, că judecătorul l-a condamnat pe animalul arţăgos la *deportare în Siberia.* Nu ne-au rămas date despre felul în care s-a adus la îndeplinire sentinţa, nici despre viaţa particulară a berbecului, condamnat să mănânce pâinea amară a deportării.

Știm însă mai multe despre câinele care, într-un orășel din Austria, a mușcat un consilier municipal. Stăpânul câinelui și-a dovedit nevinovăţia, obţinându-și achitarea. În schimb, animalul trebuia să ispășească. Pentru oribilul atentat a fost condamnat la închisoare pe un an și o zi. În urma unor circumstanţe agravante, trebuia să-și ispășească pedeapsa nu în închisoarea obișnuită, ci într-o cușcă în mijlocul orașului. Numele acelei cuști de fier era *Narrenketterlein* (cușca infamiei), și în ea se închideau vinovăţii condamnaţi să suporte și batjocura publică.

MĂGARILOR !
Dragă măgarule ! află despre mine că
ZIAR DE IERI
23 01 55
TEL 12 81
MIMI
ULEI DE MASLINE

Cunoaştem, de asemenea, și cazul unui *conflict de competenţa.* În 1314, în comuna Moissy din Franţa, un taur scăpat din staul a luat în coarne un om. Fiind înștiinţat, contele de Valois, vecin de domeniu cu comuna, a dispus arestarea taurului și a ordonai deschiderea procedurii penale.

Funcţionarii contelui au descins la Moissy și, în mod reglementar, au dat curs procesului. Audiindu-se martorii, taurul a fost dovedit criminal. Instanţa contelui, cu drept de viaţă și de moarte *(jus gladiif* a dat sentinţa, care a fost executată pe loc, la spânzurătoarea comunei. Dar, după asta, primăria comunei Moissy și-a adus aminte că pe teritoriul ei contele n-ar fi avut drept de judecată. A făcut recurs la instanţa superioară, dieta comitatului. Dieta s-a luat cu mâinile de cap: pe de o parte, comuna avea dreptate, iar pe de alta nu era recomandabil să te pui rău cu puternicul conte de Valois. În consecinţă, a decis în mod înţelept că într-adevăr contele n-a avut dreptul să judece pe teritoriul comunei, în schimb, spânzurarea taurului fusese legală, fiindcă acesta o meritase.

Au rămas însemnări și despre *acordarea înaltei graţieri.*

În septembrie 1379. Pe imașul comunei Jussey, trei porci turbaţi s-au repezit la băieţașul porcarului comunei și l-au sfâșiat. S-a iscat mare zarvă, porcii alergau în toate părţile și, la îmbulzeală, turma de porci a moșierului sa amestecat cu turma comunei. Pentru a potoli revolta opiniei publice, moșierul a dispus deschiderea procedurii penale, închizând, deocamdată, ambele turme într-o cocină de prevenţie. Dar, după primul elan, atât moșierul, cât și primăria și-au dat seama că de aici poate ieși o mare belea, fiindcă judecata supremă o exercita ducele de Burgundia. Dacă acesta s-ar fi amestecat în proces, se putea foarte ușor întâmpla ca el să nu se mulţumească doar cu condamnarea celor trei porci — vinovăţii principali —, ci să dispună executarea, *pentru complicitate,* a ambelor turme. Aceasta însemna o imensă pagubă, deoarece vânzarea cărnii animalelor executate era interzisă. Ea se arunca la câini ori se îngropa la piciorul spânzurătorii. Prin urmare, seniorul s-a dus personal în audienţă la Filip cel îndrăzneţ, ducele cu renume istoric al Burgundiei. Intervenţia a avut rezultat, obţinându-se de la duce înalta graţiere a complicilor porcilor criminali. S-a trimis către judecătorul suprem al ducatului o ordonanţă dispunând doar condamnarea celor trei făptaşi principali. În urma graţierii, ceilalţi, „deși toţi au fost de faţă la uciderea copilului porcarului", trebuiau să fie lăsaţi liberi.

Pentru a prezenta și sub aspectul formal înscrisurile întocmite cu prilejul unor astfel de procese, voi reda, în traducere exactă, un foarte interesant proces-verbal și sentinţa respectivă. Mă abat de la original doar prin aceea că pe alocuri introduc semne de punctuaţie, fiindcă ar fi imposibil să citești dintr-o singură suflare întortocheatele și interminabilele salbe de cuvinte ale textului oficial. Din nou este vorba de o scroafă criminală, care n-a fost acuzată de una singură, ci împreună cu cei șase purcei ai săi, fiindcă provocaseră moartea unui băieţaș de cinci ani. Cazul s-a întâmplat la

Savigny, pe teritoriul de sub *jus gladii* al doamnei de Savigny. În proces a fost implicat și stăpânul scroafei, însă acestuia nu i s-a întâmplat niciun necaz.

Actul sună în felul următor:

„S-a judecat în Savigny, de către noi, nobilul judecător Nicolas Quarroillon, în ziua de 10 ianuarie 1457, de faţă cu martori numiţi și citaţi.

Huguemin Martin, procurorul nobilei doamne de Savigny, a ridicat acuză împotriva lui Jean Bailly, locuitor tot de aici, din pricina acelei întâmplări că marţea dinaintea Crăciunului trecut, o scroafă cu cei șase purcei ai săi, aflaţi în momentul de faţă în arestul amintitei doamne, a fost prinsă asupra faptului, săvârșind, din vina numitului Jean Bailly, crima de omucidere asupra lui Jean Martin, în vârstă de cinei ani. Numitul procuror, dorind să ia în considerare hotărârea instanţei numitei doamne, întreabă prin noi pe numitul acuzat dacă dorește să se pronunţe în cazul acum amintit al numitei scroafe și al purceilor săi. După care, somat o dată, de două ori, și în al treilea rând, constatând că întrucât nu are nicio obiecţie care să împiedice procesul, poate să expună totul în ceea ce privește vinovăţia și ispășirea numitei scroafe; numitul acuzat a declarat că n-are nimic de spus; drept care, numitul procuror ne-a adresat acea rugăminte, ca fără nicio amânare să pronunţăm hotărâre în acest caz. Din această pricina, noi, sus-numitul judecător, dăm spre cunoștinţa tuturor că decidem următoarele:

Luând în considerare că este îndeajuns de dovedit cazul înaintat nouă, referindu-ne la procedura și legile ducatului Burgundiei, ne pronunţăm și facem cunoscut ca porcul lui Jean Bailly — la dispoziţia doamnei de Savigny — să fie spânzurat de cele două picioare de dinapoi, pe spânzurătoarea aflată pe teritoriul de sub jurisdicţia doamnei de Savigny. În ceea ce privește purceii de lapte ai numitei scroafe, ne pronunţăm și facem cunoscut că, deși numiţii purcei au fost găsiţi plini de sânge, vinovăţia lor nu este, totuși, pe deplin dovedită, fapt pentru care cazul lor este separat de cei al scroafei și până la un nou termen, care se va fixa, se dau în îngrijirea lui Jean Bailly, presupunând că Jean Bailly va depune 100 sous, garanţie a unor viitoare cheltuieli de judecată, în cazul că totuși se va dovedi vinovăţia purceilor.

După pronunţare, numitul procuror a cerut ca sentinţa să i se înmâneze în scris, drept care eu, jos-iscălitul Huguemin de Montgachot, notar de curte al înălţimii sale ducele de Burgundia, i-am eliberat prezentul act; în ziua sus-amintită și în faţa martorilor amintiţi, Ita est[56].

În legătură cu acest caz complicat, și bravul Montgachot, notarul înălţimii sale, a mai întocmit încă *trei acte.* Într-unul e cuprinsă declaraţia stăpânului purceilor, des-amintitul Jean Bailly, cum că el n-are niciun ban pentru cheltuieli de judecată și nu-i dispus să-și asume nicio răspundere în ceea ce privește viitoarea comportare a purceilor. Al doilea act a fost întocmit la executarea sentinţei de condamnare la moarte a scroafei și atestă execuţia. Cel mai interesant act este al treilea care cuprinde hotărârea luată în cazul purceilor rămași orfani. Pentru soluţionarea problemei, s-a ţinut, în ziua de 2 februarie, în prezenţa persoanelor pomenite de către sus-amintitul judecător, un proces suplimentar, dându-se o

[56] În latină (formulă uzuală) = asta-i; s-a sfârșit, s-a terminat.

sentinţă care amintește înţelepciunea lui Solomon: întrucât stăpânul purceilor n-a fost dispus să depună garanţia pentru cheltuielile de judecată, cei *șase purcei* vor fi consideraţi bunuri fără de stăpân, și, ca atare, pe baza uzanţelor juridice ale ţării, vor fi predaţi *latifundiarei.*

În felul acesta, toată lumea a fost mulţumită. Gospodarul cu porcii a scăpat de plata daunelor, cucoana a obţinut purceii, persoanele oficiale au încasat taxele, iar tinerii porci au scăpat fără cazier judiciar.

JURISPRUDENŢA ROMANŢATĂ

E dificil să acordezi barocul cu romanticul. Totuși, nu pot caracteriza altfel grupul de juriști care s-a format, la începutul secolului al XVIII-lea, în jurul universităţilor germane, care făcea să răsară flori — fie ele cât de bizare — pe aridul teren al jurisprudenţei. Cine are posibilitatea să răsfoiască noianul dizertaţiilor, disputelor, comentariilor și tratatelor acelei vremi se va simţi de parc-ar sta în faţa unui câmp smălţuit cu flori stranii.

Aceste studii dezbat problemele juridice *într-un mod vădit romanţios.*

Autorii lor nu-și încercau agerimea spiritului asupra instituţiilor juridice.

Juristul de azi, de pildă, îşi alege ca temă legea chiriilor, dreptul de succesiune, dreptul familiei, dreptul cambial, și despre fiecare în parte scrie câte un studiu mai mult sau mai puţin substanţial. Nu astfel se apuca de treabă juristul barocului german. El îşi punea ochii pe o persoană sau un obiect și pe acesta îl plimba de-a lungul diferitelor paragrafe.

S-a redactat dreptul morarilor, al brutarilor, al fierarilor, al trompeţilor, ba chiar și al prostituatelor. Ei discutau cu seriozitate despre drepturile câinilor, ale porumbeilor, ale albinelor. Au luat în vârful condeielor raporturile juridice privitoare la scrisorile de dragoste, problemele juridice ivite în legătură cu palmele, au rezolvat problemele juridice iscate de bântuirile stafiilor.

Toate acestea sunt prezentate în stilul pompos al barocului, esenţa fiind înlocuită cu strălucire moartă, cu speculaţii lipsite de conţinut.

Cu un cuvânt, romanţat.

BUNA'I
VAI TU
2
BALAMALE
DE 245 m.

DREPTUL CANIN

De jure canum. Cu acest titlu apare, în 1734, expunerea populară a avocatului Heinrich Kliiver din Wittenberg despre dreptul câinilor. Acest opuscul ar putea servi în școli drept model al felului de gândire barocă.

Primul capitol se ocupă cu apologia câinelui; autorul povestește întâmplări despre docilitatea și lealitatea animalului. Pofta de a povesti îl târăște. În § 23 și 24, pe tărâmuri neobișnuite:

§ 23. Odată, găina unei femei bătrâne și sărace îşi ouase conștiincios ouăle cu care a fost prevăzută de către natură, însă n-a mai apucat să le clocească, murind dintr-o cauză oarecare. Biata femeie îşi frângea mâinile de necăjită ce era. Deoarece se gândea că s-a isprăvit cu creșterea găinilor, fiindcă n-o să mai aibă cine să clocească ouăle. Căţelușul ei, de parcă ar fi înţeles tragica situaţie, s-a așezat pe ouă și le-a clocit pe toate.

§ 24. O cărturăreasă de la ţară a preparat găinilor sale o hrană deosebită, pentru ca ele să devină bune ouătoare. Câinele ei a înfulecat mâncarea găinilor. Rezultatul: atât timp cât a ţinut efectul alimentului, câinele oua un ou după altul, de parcă ar fi fost găină.

Doar în capitolul trei încep să mârâie problemele propriu-zise ale dreptului canin. Se perindă, ca unii care stârnesc diferite încurcături juridice, câinii de casă, cei de vânătoare și cei turbaţi. Pe scenă apare și hingherul.

Rolul acestuia nu-i așa de simplu, cum s-ar părea. După regulamentul vechilor bresle, un om care fusese odată hingher nu mai putea fi vreodată membru al vreunei bresle, deoarece meseria aceasta era trecută în rândul ocupaţiilor dezonorante. Totuși, se putea întâmpla ca vreun meseriaș onorabil să omoare un câine. Problema juridică consta în ce măsură se poate califica acest meseriaș drept hingher de ocazie, cu alte cuvinte, amator și nu profesionist în meseria de hingher.

Câinii doctorului Kluver și-au amestecat lătratul și în dreptul de succesiune. Aflăm astfel că un câine nu se consideră avere succesorală, în consecinţă este moștenit de către celălalt soţ. În schimb, zgarda câinelui numai în acel caz poate fi moștenită de către soţ dacă este confecţionată din curea simplă. În caz că e bătută cu argint, se va preda moștenitorilor în drept.

Autorul mai scormonește o mulţime de probleme canine interesante, însă, în locul lor, voi face cunoscută o altă capodoperă de-a lui: studiul – apărut în multe ediţii — despre copilul născut în poștalion.

COPILUL NĂSCUT ÎN POȘTALION ȘI TAXA DE TRANSPORT

Titlul întreg sună astfel: Kurtzes Bedencken über die juristische Frage: Ob cine schwangere Frau, wenn sie wărender Reise auf den Wagen eines Kindes genesen, fur selbiges Fuhr-Lohn zu geben gehalten sey (Jena.1709) (Scurtă monografie despre problema juridică: dacă o femeie însărcinată naște un copil în timp ce călătorește într-un poștalion, este obligată să plătească taxă de transport și pentru

prunc).

Înainte de a se naște în poștalion copilul, autorul discută problema dacă în general se cade ca o femeie să călătorească neînsoţită. El citează, în legătură cu aceasta, pe profesorul Beier de la Jena, care e categoric împotriva acestor călătorii, *quia suspectum reddunt pudicitiam* (fiindcă ridică îndoieli în privinţa pudorii). Însuși autorul nostru recunoaşte că se pot isca suspiciuni în jurul pudorii). În schimb, descoperă și o circumstanţă atenuantă: este posibil — spune el — ca femeia *să aibă treabă,* și astfel este obligată să călătorească. S-ar putea întâmpla însă ca vreun călător să dea târcoale cu propuneri obraznice doamnei care călătorește singură; în acest caz, autorul recomandă un răspuns strașnic, cu referire la pudoare. Îndrăzneţului trebuie să i se răspundă în felul următor: „Dacă mă iubiţi cu adevărat, nu-mi răpiţi ceea ce mă face demnă de iubit". Pentru și mai mare efect, răspunsul este trecut în text în limba franceză, așa cum l-a copiat autorul din vreo carte franceză de anecdote *(Si vous m'aimez, vous ne songerez pas a me ravir ce qui me rend aimable).*

După acestea, are loc evenimentul care slujește ca subiect dizertaţiei: călătoarea singuratică naște, pe neașteptate, un copil în poștalion. Autorul nu este preocupat de problema ajutorului medical, pentru el fiind importantă doar problema juridică: oare taxa de transport trebuie plătită separat pentru nou-născut? În limbajul de azi: trebuie cumpărat bilet și pentru copil?

Sunt două cazuri posibile:

1. Dacă femeia a închiriat toată trăsura. În acest caz, are dreptul să invite oricâţi musafiri dorește, fără ca proprietarul poștalionului să poată pretinde vreo taxă separată. Copilul se consideră drept un astfel de oaspete.

2. Dacă a cumpărat bilet doar pentru ea. Această eventualitate a fost discutată de mai mulţi învăţaţi și s-a ajuns la părerea generală că pentru copil nu trebuie plătit bilet, quia partus est porţio mulieris, vei viscerum (fiindcă fătul face parte din trupul femeii, asemeni organelor ei interne). Autorul împărtășește aceeași opinie, însă din cu totul alte motive, și se pare că întreaga dizertaţie a scris-o ca să opună argumentelor juriștilor retrograzi argumentele sale „înnoitoare" și surprinzătoare. Argumentul de mai sus. După care copilul face parte din trupul femeii și deci poate fi considerat ca persoană de sine stătătoare tot atât de puţin ca oricare dintre organele ei interne, nu stă în picioare. Adică stă, însă numai atât timp cât copilul se ascunde pe dinăuntru. Din momentul în care s-a desprins de mamă, el trebuie considerat o persoană independentă.

Care sunt, aşadar, noile argumente hotărâtoare?

1. Copilul nu ocupă uni loc separat pe bancă, deci nu-l păgubește pe cărăuș. Chiar dacă mama n-ar fi în stare să-l ţină în braţe, nici atunci nu-i nevoie să-l așezi pe bancă fiindcă poate fi culcat pe paiele din fundul trăsurii.

2. Cărăușul putea să vadă că femeia este însărcinată, deci trebuia să ţină cont de sporire.

Lucrul e clar. Se schimbă oare situaţia dacă femeia, din precauţie, îşi ia cu sine și un leagăn? Da. Se schimbă, fiindcă leagănul ocupă loc în trăsură. Dar nici în

acest caz nu se va plăti pentru copil, ci pentru leagăn, și anume numai în cazul în care proprietarul poștalionului dovedește că locul ocupat de leagăn l-ar fi putut da altcuiva.

O nouă încurcătură: femeia nu vrea să plătească pentru leagăn. Ce poate să facă, în acest caz, cărăușul? Poate opri leagănul? Foarte bine, dar cu ce drept 7 Cu drept de zălog ori eu simplul drept de reţinere? Nu-i totuna, fiindcă dacă n-are decât drept de reţinere, i-o poate lua înainte un creditor cu drept de zălog. După ce citează o groază de autorităţi în materie de drept, autorul ajunge la concluzia importantă că proprietarul poștalionului n-are decât drept de reţinere. Cine se îndoiește de corectitudinea citatelor — scrie la sfârșit — să frunzărească opul, unanim apreciat, al doctorului Harprecht, intitulat *Recht der Fuhrleute* (Dreptul cărăușilor), în care va găsi toate citatele în partea I, cap. 4, § I, p. 63.

Eu unul nu m-am îndoit și n-am mai răsfoit acea carte de mare autoritate.

DOMENIUL JURIDIC AL SCRISORILOR DE DRAGOSTE

Dacă m-am ocupat de complicaţiile juridice iscate în jurul nou-născutului, o să amintesc și despre antecedente.

Bernhard Peretzscher, jurist, savant din Wittenberg, s-a aventurat pe acest tărâm ai dreptului, neglijat până atunci, scriind o lucrare de interes obștesc despre scrisorile de dragoste: *De litteris amatoriis.* Von Liebesbriefen (Witembergae, 1744).

Studiul se împarte în două părţi: se discută separat despre dragostea cinstită și despre cea vinovată.

Primul caz, prima întrebare: întrucât obligă la căsătorie scrisoarea de dragoste a unui minor? Răspuns: dacă părinţii au consimţit să fie scrisă, ea obligă — altfel, nu. Hotărârea este corectă, cu toate că în practică, de la Papinianus încoace, e foarte puţin probabil să se fi întocmit scrisori de dragoste cu aprobare părintească.

Întrebarea următoare: scrisoarea alienatului obligă la căsătorie?

Problema nu-i deloc simplă. Dacă studiem cu atenţie cazurile, găsim câte exemple vrem, în care *chiar dragostea a tulburat mintea aceluia care a compus scrisoarea.* Câteodată la ţicnit în așa măsură, încât arăta de parcă ar fi fost nebun de legat. După unii juriști, astfel de îndrăgostiţi exaltaţi trebuie consideraţi nebuni, deci scrisorile lor de dragoste nu-i obligă la nimic.

Punctul de vedere al autorului: trebuie cerută *părerea medicilor specialiști* spre a putea stabili gradul de nebunie.

O altă complicaţie: în ce măsura obliga scrisoarea *omului beat ?*

Depinde de gradul de beţie — își dă cu părerea autorul.

Trebuie să se procedeze foarte prudent cu interpretarea declaraţiilor nu tocmai limpezi din scrisorile de dragoste.

Juriștii au căzut de acord că declaraţiile vagi, în genul locurilor comune ca, de exemplu: „Ești a mea", „Să fii a mea" etc., nu obligă. În schimb, da, sunt considerate drept promisiuni de căsătorie frazele astfel însăilate: „Orice ar spune lumea, vreau

să fii a mea"; „Scumpa mea, ești a mea, niciodată nu le voi părăsi"; „Numai moartea ne poate despărţi".

Ce de îndrumări folositoare pentru tinerii corespondenţi! În special se remarcă ultima frază a colecţiei de exemple: *„Dacă mă căsătoresc vreodată, atunci mimai pe tine te iau".* Autorul se plasează pe o bază riguros legală, trecând declaraţia de mai sus în rândul promisiunilor ipotetice, conform regulii *texpermittens*; în cazul prezenţei unei condiţii de amânare (dacă…), contractul nu intră în vigoare decât odată cu îndeplinirea condiţiei. Deci, în cazul în care autorul scrisorii e hotărât să nu se căsătorească niciodată, nu poate fi obligat să se căsătorească nici cu domnișoara în cauză.

Ultima întrebare din domeniul dragostei cinstite: ce se întâmplă dacă adresanta nu răspunde la scrisoare? După autor, nici nu e obligată să răspundă. O declaraţie valabilă obligă chiar dacă onorabila nu răspunde. În caz de dubiu, se ia hotărârea ca femeia să declare sub jurământ în ce fel a interpretat conţinutul scrisorii.

Cu dragostea vinovată autorul termină repede. De această rubrică ţin scrisorile de dragoste ale soţilor, și anume cele adresate unor terţe persoane.

Dacă soţia se pretează la astfel de lucruri, soţul poate proceda în două feluri:

1. Întrucât femeia a greșii din lipsă de experienţă, trebuie iertată.

2. Întrucât a corespondat în mod conștient, soţul poate s-o pălmuiască. De altfel, și puncte de vedere utilitariste justifică o palmă aplicată la timp, lucru care-l scutește pe soţ ca mai târziu să fie nevoit să recurgă la măsuri disciplinare mai grave.

Dar dacă femeia îşi prinde bărbatul asupra faptului? Ea nu poate uza de palme și de procedee teroriste ca mijloace represive, ci trebuie să aranjeze afacerea în mod pașnic.

Cu această expunere de motive, vădit părtinitoare, s-ar parca ca autorul a făcut ordine definitivă în imensitatea stufoasă a problemelor juridice iscate de scrisorile de dragoste.

În timp ce citeam micul studiu, mi-a atras atenţia acea afirmaţie a autorului că poţi înnebuni din dragoste. Este cunoscută minuscula operă a spaniolului Quevedo, despre spitalul nebunilor din dragoste; aceasta însă nu este altceva decât jocul imaginaţiei marelui satiric al veacului al XVII-lea. În schimb expertiza Facultăţii de medicină de la Helmstadt, din anul 1726, a fost emisă de niște savanţi.

Pretextul a fost furnizat de un tânăr teolog luteran, care s-a îndrăgostit de servitoarea tatălui său. Fata fiind calvinistă, în faţa căsătoriei s-au ridicat grave obstacole religioase. La un moment dat, în biserica luterană s-au găsit bileţele batjocoritoare la adresa luteranilor. Cercetările au scos la iveală că autorul răvașelor fusese tânărul teolog.

Dar, oare de ce îşi bătea joc tânărul de propria sa credinţa? Fiind citat în faţa conciliului bisericesc, a recunoscut totul. Voia să aţâţe preoţimea luterană, ca apoi aceștia, la rândul lor, să-i atace pe calviniști cu putere înteţită, drept care să ia naștere o puternică dispută teologică, iar fata, convinsă de argumentele disputei teologice, să treacă la religia luterană.

Dragoste complicată de teolog!

Autoritatea bisericească, bănuind că ceva nu-i în ordine cu teologul, s-a adresat Facultăţii de medicină din Helmstadt. Iată răspunsul acesteia:

„Responsum Facultatis Medicae (Răspunsul Facultăţii de medicină).

Având în vedere actele privitoare la când. Teol. C.H. și cerându-ni-se părerea privitoare la faptul dacă din acte se poate constata că la numitul candidat *judicium rationis* e pervertit *per nimium amorem* (dacă dragostea peste măsură nu i-a luat minţile), noi, Decanul, Seniorul și Profesorii Facultăţii de medicină de aici, studiind și cumpănind temeinic cazul, *am sintetizat părerile noastre.* Împrejurările cuprinse în acte permit într-adevăr să se tragă concluzia că în cazul numitei persoane nu-i totul în ordine, deoarece la persoanele predispuse la melancolie, *amor frustratus* (dragostea neîmpărtășită) poate provoca tulburarea minţii în așa măsură, încât individul nu mai e răspunzător de faptele sale".

Timpul trecea, însă idila teologului se târa mai departe prin labirintul actelor. Expertiza Facultăţii de medicina a fost transferată la Facultatea de drept din Wittenberg. S-a dispus un consult medical. Teologul a fost luat în primire de către medici, care l-au examinat, întocmind despre cele constatate un proces-verbal. Conform procesului-verbal, afacerea s-a isprăvit în mod surprinzător: teologul a declarat ca *n-are nici pe dracii și, de altfel, nici nu mai este îndrăgostit…*

JURISPRUDENŢA PRIVITOARE LA STAFII ȘI LEGEA PĂLMUITULUI

Părintele juriștilor romantici îşi desfășură activitatea la Facultatea din Halle. Se numea Samuci Stryk, după numele latinizat Strykius; între altele, decan al Facultăţii de drept, consilier secret al curţii; cu un cuvânt, era un bărbat important. A împodobit literatura juridică cu o sumedenie de studii.

Una dintre cele mai vestite cărţi ale sale a fost *De jure spectrorum* (Despre dreptul strigoilor), Halle, 1700. În ea se lămuresc încâlcitele complicaţii juridice ivite de pe urma stafiilor.

Arţăgoasele fantome făceau tapaj mai ales în jurul *dreptului de închiriere: Chiriașul poate oare desface contractul, dacă în locuinţă se ivesc stafii?* întrucât bântuitul stafiilor este suportabil — de exemplu, dacă în părţile laterale ale casei, strigoii ciocănesc mai domol sau răcnesc mai moderat — locuinţa nu poate fi abzisă. În cazuri mai grave, chiriașul poate desface contractul. Proprietarul este obligat să accepte rezilierea, cu excepţia cazului când poate dovedi că înainte de închiriere nu s-a ivit în casa nimic neobișnuit. Prin urmare, dacă stafiile s-au instalat în casa odată cu noul chiriaș, aceasta se datorează faptului că el a aţâţat împotriva sa vrăjitori şi vrăjitoare.

În cazul când se dovedea ca o casă este bântuita de stafii, actul de vânzare-cumpărare se anula. Mai mult, dacă ginerele primea ca zestre de la socrul sau o astfel de casă stăpânită de stafii, el putea s-o înapoieze și să pretindă completarea dotei. În cazul caselor cu stafii, proprietarilor li se cuvin și *reduceri la impozit.*

Demonii bântuie nu numai casele, ci intra și-n oameni. Ce se întâmpla dacă iau în stăpânire pe vreunul dintre soţi? Data aceasta are loc în timpul logodnei,

logodnicul sănătos se putea retrage. Dacă s-a legat căsnicia, soţul nebântuit trebuie să rabde. Divorţul nu este îndreptăţit. Exemplu: s-a întâmplat ca într-o femeie, care ducea o viaţă pioasă, să intre un *vârcolac.*

Uneltirile duhului blestemat se manifestau prin aceea că femeia devenea *tot mai murdară, iar din casă dispăreau, pe rând, toate obiectele preţioase.*

Bărbatul s-a ruinat complet, însă a trebuit să rămână lângă nevasta lui, deoarece decăderea ei era isprava vârcolacului, iar femeia n-avea nicio vină.

O întrebare importantă, era, de asemenea, dacă o comoară găsită sub îndrumarea unui duh este a celui care a găsit-o sau se poate confisca în favoarea statului? Se recomandă multă prudenţă, deoarece este posibil ca duhul care apăra comoara să nu fie împuternicitul diavolului, ci eventual *un duh bun.* Totuși, trebuie făcută deosebire și în cazul intervenţiei *duhurilor rele.* Dacă duhul nu face altceva decât să indice locul comorii, iar respectivul o găsește și o duce acasă prin propriile sale puteri, comoara devine proprietatea legală a găsitorului. În schimb, dacă duhul îl învaţă fel de fel de vrăji secrete ca să poată ajunge la comoară, adică îi servește mijloacele pentru a o procura, comoara se va confisca.

Profesorul Strykius descâlcește încă multe alte probleme. Se poate oare declara decesul unui sol dispărut pe baza faptului că a apărut ca strigoi?

Nu!, vine răspunsul, fiindcă apariţia se poate baza pe o înșelăciune. În caz de omor, oare constituie o dovadă îndestulătoare dacă stafia victimei apare însângerată la locul crimei? Nu, din același motiv ca în exemplul de mai sus. Are circumstanţe atenuante o crimă, dacă făptașul a fost îndemnat de către un vârcolac s-o facă? Numai în cazul când se poate dovedi că vârcolacul i-a dat târcoale omului și l-a amenințai că, dacă se codește, îi sucește gâtul.

O altă operă de seamă a decanului Strykius pune la punct discuţiile în jurul dreptului pălmuitului. Titlul ei: *Tractatio juridica de al apa* (Tratarea juridica a pălmii).

Lucrarea se împarte în patru capitole: pentru a ilustra temeinicia și seriozitatea tratării juridice, iată-le titlurile:

I. *De alapae descriptione,* adică despre definirea noţiunii de palmă.

II. *De subiecto activa* — despre cel care trage palmele.

III. *De subiecto passivo* — despre cel care primește palmele.

IV. *De efectu alapae* — despre urmările palmelor.

Nu voi urmări clasificarea ştiinţifică a profesoralul, ci voi da câteva mostre, demne de reţinut, din expunere. Omul ar fi tentat să-și închipuie că întreg capitolul întâi este de prisos, deoarece palma este palmă, n-are neve de de nicio explicaţie. Cum să n-aibă nevoie?! Se poate cădea de acord că nu-i cazul să se vorbească despre pălmuire, atunci când i se trage cuiva un picior în faţă; în schimb, când palma este dată de un om căruia *îi lipsesc toate degetele de la mână,* este necesară o precizare căi se poate de riguroasa. Nu importă dacă — de când e lumea — s-a ivit vreodată vreun caz de acest fel; *posibilitatea* ivirii lui este suficientă spre a incita la speculaţie pe juristul pur-sânge. Așadar, aflaţi că o astfel de palmă nu-i palmă.

În schimb, demonstraţia autorului, după care stăpânul n-are dreptul să-și

pălmuiască servitorul, vorbește despre concepţia sa umanistă. Totuși, în anumite situaţii, soţul poate să-și pălmuiască în mod legal soţia, și anume dacă o prinde sărutându-se cu altul; sau — după cum s-a mai arătat — dacă întreţine corespondenţă de dragoste cu un bărbat străin, sau, în fine, dacă hoinărește și nu se întoarce acasă decât seara târziu. Însă dacă o plesnește dei dă sângele din nas, faptul constituie un motiv de divorţ.

Ce se întâmplă, dimpotrivă, dacă soţia îşi *pălmuiește* bărbatul?

Intervin două cazuri posibile: 1) dacă bărbatul este mai tare decât femeia, poate liniștit s-o pălmuiască și el; 2) dacă bărbatul este mai slab decât femeia, și acţiunea de pedepsire nu are sorţi de izbândă, poate intenta divorţ.

În ambele cazuri, bărbatul are dreptul de a nu lua cunoștinţă că a fost pălmuit, și de a se resemna fără a întreprinde nimic.

Este interzis să recurgi la palmă ca mijloc de represalii împotriva unei jigniri verbale. Acest principiu juridic este important și fiindcă în practică se ridică următoarea problemă: dacă vreun domn, cu ocazia unui bal, invită la dans vreo duduie şi ea îl refuză, *respectivul domn are sau nu dreptul să-i tragă o palmă respectivei dudui*? Concluzia este negativă, pentru că, pe de o parte, femeia dansează cu cine îi place, iar pe de altă parte, chiar dacă refuzul de a dansa s-ar considera drept jignire, aceasta este doar o jignire verbală, deci nu se poate răzbuna prin pălmuire.

La baluri și în alte ocazii asemănătoare, se poate întâmpla și altceva.

Anumiţi bărbaţi cu moravuri proaste obișnuiesc să se atingă de domnișoarele cu bune moravuri, într-un fel care nu este strict necesar desfășurării dansului.

În astfel de cazuri atentatorul poate fi pălmuit imediat, deoarece o cunoscută regulă juridică glăsuiește că cine cu ce greșește, cu aceea să și ispășească. Ce a greșii deci mâna păcătoasă de bărbat, pedepsește mâna femeii jignite.

Pe tărâmul dreptului pălmuitului, s-ar mai găsi mea multe lucruri folositoare de știut, însă acestea nu-i interesează decât pe istoricii dreptului.

Asemănătoare dizertaţii juridice în stil baroc ocupă, în cantităţi înspăimântătoare, rafturile bibliotecilor mai mari. S-a scris despre *legea fecioriei,* iscându-se controverse asupra întrebării dacă mireasa are dreptul să-și pună lămâiţă pe cap dacă a fost *violată* ca fată? Un jurist a susţinut că da; lămâiţa este simbolul nevinovăţiei morale, iar atacul n-a avut decât urmări fizice, cinstea fetei nesuferind nicio lezare. Juriștii tipicari mârâiau însă: oricum și-ar pierde cineva nevinovăţia, nu poate păși, în faţa altarului, cu simbolul ei. S-a susţinut și o părere de compromis: bine, să fie interzisă cununa de lămâiţă unei astfel de mirese, însă trebuie să i se asigure cel puţin dreptul de a putea pretinde mirelui *preţul cununii.*

Un doctorand, pe nume Simon Christoph Ursinus, a stors o teză de doctorat — desigur pe bază de cercetări asidue — despre problema dreptului prostituatelor *(De quaestu meretricio).* Când se poate numi o femeie *meretrix*? Când îşi împarte graţiile pentru bani. Dar dacă nu ia bani, câţi cavaleri sunt necesari pentru a merita calificativul? Știinţa n-a luat o poziţie hotărâtă; după unii autori, ar fi nevoie de patruzeci. Ceea ce i s-a dat *meretrix-ei* nu i se mai poate cere înapoi; dacă cineva

s-a bucurat de ea și i-a lăsat un zălog, zălogul trebuie preschimbat. Dacă nu i s-a plătit și nu i s-a lăsat nici zălog, onorariul promiţându-i-se doar, această promisiune obligă.

Nicio posibilitate nu era ocolită de ochiul ager al vlăstarului de jurist. O *meretrix* poate face testament sau nu? Dacă da, are dreptul de a face donaţii pioase? Mai mult ca sigur că autorul s-a gândit la Phiyne, care s-ar fi oferit să reclădească, din câştigul ei, zidurile Tebei. Cea mai teribilă problemă juridică a fost dacă o astfel de fată — care îşi risipește câştigul fără cruţare, refuzând să trăiască economicos, cumpătat, conform principiilor burgheze — poate fi pusă *sub tutelă.* Răspunsul este negativ și, în felul acesta, autorul scapă de discutarea amănuntelor asupra felului în care ar trebui să activeze tutorele.

S-a scris despre dreptul bărbii, despre dreptul tăcerii, despre dreptul nasului, al piciorului, al mâinii, ba chiar separat despre dreptul mâinii stângi și al celei drepte, precum și despre dreptul fiecărui deget în parte etc.

Etc?

Și acesta avea dreptul lui separat.

Da, el, modestul și neînsemnatul *et caetera,* care până atunci nu dusese o viaţă independentă, ci uitându-și umil propria existenţa s-a mulţumit să facă aluzie la existenţa altor noţiuni, mai distinse; mereu neobservat sau neluat în considerare, tânjind ca un paria, acest *et caetera* a ieșit — prin bunăvoinţa profesorului Strykius — din anonimat și s-a alăturat, cu capul sus, șirului de concepte juridice, asemenea micii răţuști urâte din poveste, care devine apoi o lebădă albă, strălucitoare.

Strykius a scris despre el o carte intitulată *Tractatio juridica de et caetera,* adică Tratat juridic despre et caetera. Care este povestea lui *et caetera?* Care este esenţa lui? Când poate fi întrebuinţat? Ce fel de încurcături pot lua naștere din întrebuinţarea lui nejustă, etc.?

Iată, de exemplu, dacă în vreun act juridic trebuie înșirate toate titlurile principelui domnitor, nu este îngăduit să pui stavila șirului lung de titluri la cel de-al treilea sau al patrulea, din motiv de scurtare, scriindu-l pe *et caetera.* Mai departe: notarul este răspunzător de actele oficiale completate în fala lui, deci să evite întrebuinţarea lui *et caetera,* fiindcă partea adversă, răuvoitoare, poate să-i atribuie diverse înţelesuri.

Din mica și admirabila lucrare mai aflăm că pe vremea aceea reprezenta o insultă gravă să-i spui cuiva: ești un *et caetera\ (Du et caetera!).* Deși, după cum s-a arătat, nu era îngăduit să-i tragi unuia o palmă dacă te jignea, în schimb îi puteai intenta un proces, iar judecătorul era obligat să-l pedepsească aspru. Se pare că pedepsele aspre au avut un efect binevenit nu numai ca sancţiuni, ci au dus la abandonarea treptată a folosirii cuvântului în sens jignitor. Cu aceasta s-a restabilit onoarea lui *et caetera.*

Et caetera.

NEMURITORUL NU ESTE INFAILIBIL

La 11 martie 1878, la Academia de Ştiinţe a Franţei a avut loc o scenă memorabilă. Fizicianul *Du Moncel* a prezentat fonograful, noua invenţie a lui Edison. Mare a fost surpriza adunării, când mica maşină neînsufleţită a prins deodată grai şi a redat fidel cuvintele prezentatorului său. Care răsunaseră în incintă cu puţin înainte.

Deodată, un academician mai în vârstă, cu numele de Bouillaud, a sărit din fotoliu şi, repezindu-se la Du Moncel, *a început să-l strângă de gât* cu o furie nu tocmai demnă de un savant. „Mizerabile — i-a urlat el —, chiar un *ventrilog* o să ne păcălească!?”

Întâmplarea este relatată de un martor ocular. Camille Flammarion, în capitolul întâi al cărţii sale *LInconnu* (Necunoscutul). El mai adăugă că furiosul domn nu s-a potolit nici după o jumătate de an. La 30 septembrie, Academia a ţinut din nou o şedinţă; incredulul încăpăţânat a cerut din nou cuvântul şi a declarat că, după o matură chibzuinţă, îşi menţine părerea: fonograful a fost demonstraţia unui ventrilog. „Fiindcă a spus el — nu este posibil ca un nenorocit de metal să înlocuiască nobilele organe ale graiului omenesc”.

Posteritatea n-ar fi aflat niciodată despre bravul domn, dacă Flammarion nu i-ar fi imortalizat numele. Însă Academia a avu! un membru cu un nume într-adevăr nemuritor: marele astronom Lalande. În 1781.

Blanchard a prezentat lumii nava sa zburătoare şi dirijabilă. Fantezia marelui public s-a înflăcărat, lumea aproape că şi vedea zburând stoluri de oameni deasupra Parisului. Lalande s-a grăbit să potolească excesul de însufleţire, scriind un articol în numărul din 18 mai 1782 al ziarului „Journal de Paris”.

Folosind în articolul său tot lestul ştiinţei, el a doborât nava zburătoare. „Din orice punct de vedere am cerceta problema — scria Lalande —, este absolut imposibil ca omul să se ridice în aer şi să plutească. Pentru aceasta, ar fi nevoie de aripi cu dimensiuni uriaşe, mişcate cu o viteză de *trei picioare pe secunda.* Numai un nebun poate să creadă că aşa ceva s-ar putea realiza vreodată”.

La 5 iunie 1783, fraţii Montgolfier lansează primul aerostat…

O lună după aceea, la 11 iulie 1783. Jouffroy, inventatorul navei cu abur, a făcut primul drum cu vaporul său pe Saone. El şi-a prezentat invenţia guvernului. Acesta a înaintat-o Academiei. Referatul: experienţa nu dovedeşte nimic, cazul nu e demn de interes.

Primii cuceritori ai acrului şi ai apei au căzut în faţa comisiei de examen a ştiinţei. Nici pionierii căii ferate n-au avut o soartă mai bună.

Ştiinţa oficială a lichidat invenţia cu o ridicare din umeri: niciodată n-o să pornească trenul acela — se spunea —, fiindcă roţile se vor învârti pe loc.

Însă roţile de fier au dezminţit uruitul roţilor din capul savanţilor. Ele se învârteau, se tot învârteau, iar locomotiva a luat-o din loc. Atunci se ivi o altă pacoste, şi anume că mişcarea cu viteză mare o să dezlănţuie boli grave.

Conform părerii Colegiului medical regal al Bavariei, cine se va urca în tren va

suferi *o comoţie cerebrala,* iar cine îl va privi cum merge *va ameţi.* Din acest motiv — recomanda referatul —, dacă statul îngăduie această experienţă periculoasă, măcar să se construiască *de-a lungul terasamentului un gard de scânduri de înălţimea trenului.*

De secole, căderea *meteoriţilor* era văzută, observată și dovedită în toată Europa. Meteoriţii se înghesuiau prin vitrinele muzeelor, însoţiţi de atestate despre locul și data căderii. În sfârșit, s-a trezit din somnu-i științific și Academia, însărcinându-l pe marele chimist Lavoisier să facă un referat despre aventuroasele pietre. Pe baza referatului, Academia a decretat că treaba cu meteoriţii este de necrezut și imposibil de acceptat, deoarece nu pot cădea pietre din cer. Pietrele suspecte au fost aruncate probabil de vreo erupţie vulcanică necunoscută.

Planurile cablului transoceanic au fost taxate de către academicianul Babinet drept neserioase. Pe Lebon, inventatorul becului cu gaz, l-au pus la punct argumentând că o lampă tară fitil nu poate să ardă. Când Harvey și-a expus teoria despre circulaţia sângelui, colegii lui s-au repezii la el atât de sălbatic, încât i-au împrăștiat pacienţii. Cazul lui Galilei a luat o întorsătură aproape tragică, fiindcă noua sa descoperire irita nervii „sensibili" ai bisericii și științei slugarnice de pe atunci. Universitatea din Paris preda, încă și în secolul al XVII-lea, tezele osificate ale școlii aristotelice, și împotriva îndrăzneţilor înnoitori recurgea la ajutorul Parlamentului. Acesta i-a exilat din Paris, în 1624, pe autorii noilor teorii și a interzis, sub sancţiunea pedepsei cu moartea, „să se predea noile principii care se abat de la vechii autori consacraţi".

Lui Galvani, colegii de ia Universitatea din Bologna i-au pus pe cap o tichie de bufon, l-au făcut de râs și l-au poreclii „maestrul de dans al broaștelor".

O soartă crudă a avut și una dintre marile glorii ale științei medicale engleze, Jenner, realizatorul vaccinului împotriva vărsatului. Când a expus ideea că împotriva flagelului trebuie să te aperi cu vaccinul extras de la vacile infectate cu aceeași boală, colegii lui s-au năpustit asupra lui cu furia unei turme înnebunite. Trăgeau în cutezătorul înnoitor cu articole și pamflete. Un anume dr. Mosley s-a adresat opiniei publice cu mare indignare și fraze profetice; „dacă injectăm în corpul omenesc umori animale, cine poate să spună ce consecinţe vor apărea peste câţiva ani? Ce gânduri se vor forma în creierii infectaţi cu febra animalică? Ce efect va avea asupra caracterului uman influenţa patrupedelor? Și alţii și-au înscris pe stindardele lor ademenitoare lozinci. Coperta broșurii doctorului Rowley era împodobita cu poza colorată a unui *băiat cu cap de bou.* Doctorul Smyth a amestecat în balele furiei sale otrava minciunilor și nu s-a sfiit să fluture pe sub nasul „Neghiobului" de Jenner — drept pildă înfricoșătoare — un caz fatal.

Victima ar fi fost un băieţaș vaccinat cu ser de vacă și care, după vaccinare, umbla în patru labe, mugea ca o vacă și împungea ca taurul.

Cine nu se mulţumește cu această scurtă trecere în revistă, să răsfoiască istoria invenţiilor și descoperirilor; pildele vor mișuna în faţa ochilor, la fel ea şi gângăniile — care se ivesc, când le zgândări, de sub turtele care zac pe pășunile vitelor.

CREDULII INCREDULI

Câteodată creierul omenesc pare a fi alcătuit din niște amestecuri foarte bizare.

Omul cu un astfel de creier dobândește subit o mare erudiţie, orientându-se în cele mai profunde probleme ştiinţifice, pătrunzând tainele cele mai ascunse ale firii, dar nu sesizează uneltirile amăgitoare ale șarlatanilor de rând, lăsând, cu uimitoare naivitate, să i se agaţe o verigă de nas ca să spunem așa — și să fie pus să joace, ca namila de urs la târg.

Aceasta, cu toate că rămâne tot un savant eminent, podoabă a academiilor și universităţilor, la fel ca și faimoșii lui colegi neîncrezători, caic au pus o frână scrâșnitoare la carul progresului.

Cunoaştem academicieni, eroi pasivi ai unor astfel de înșelătorii, care n-ar fi fost îngăduit să li se întâmple nici unor copii de școală, necum unor nemuritori.

Eroul eroilor a fost matematicianul de renume mondial Michel Chasles, membru de vază în Academie des Sciences, autorul unor opere deschizătoare de drum, posesorul medaliei de aur a lui Royal Society din Londra, membru corespondent al Academiilor din Berlin, Petersburg, Roma.

Bruxelles, Stockholm, Madrid etc. Timp de opt ani, din 1861 până în 1869, savantul a fost purtat de nas de către un șarlatan semidoct. Acesta îi vindea, pentru bani grei, scrisorile falsificate ale unor personalităţi de scamă din istoria universală. Nu o duzină, două, nicio sută, două, ci în total 27 345, adică *douăzeci și șapte de mii trei sute patruzeci și cinci* de bucăţi în cei opt ani. Cât privește specialitatea academicianului, ea figurează în colecţie cu 1745 de scrisori de-ale lui Pascal, 622 de-ale lui Newton și 3.000 de-ale lui Galilei. Savantul atât de priceput în matematică risipește banii pe aceste scrisori, fără nicio socoteală. În decursul celor opt ani. Cât a, durat escrocheria, omul a plătii falsificatorului 140.000, adică *una sută patruzeci de mii de franci.*

Păianjenul nu e în stare să prindă cu atâta dibăcie musca în pânză, cum l-a prins escrocul, cu numele de Vrain-Lucas, pe savantul nostru. Iată povestea cu care opera:

Contele Bois-Jourdain, un nobil regalist, cică ar fi fost nevoit să emigreze din cauza terorii lui Robespierre. El s-a îmbarcat pe o corabie cu destinaţia America. Aproape de ţărm, corabia — prinsă de furtună — se scufundă, iar contele pieri în valuri. Dintre sfărâmăturile corăbiei, expediţia de salvare a pescuit o ladă în care era *colecţia de manuscrise,* de o valoare inestimabilă, a contelui. După înfrângerea revoluţiei, moștenitorii lui au obţinut preţioasa ladă, păstrând-o ca pe o relicvă de familie. Însă a doua generaţie nu mai este roaba pietăţii și, scăpătând, are nevoie de bani, așa că ar fi dispusă să se despartă de câteva exemplare. Bineînţeles, în taină, ca vanitatea familiei să nu fie știrbită. Din cele câteva bucăţi s-au făcut, cu timpul, încet, încet, 27 345, iar savantul se repezea la fiecare exemplar ce i se oferea, cu lăcomia colecţionarului.

Epistolele erau scrise — cu niște litere cu aspect învechii — pe hârtie de fabricaţie veche, tăiată din cărţi de demult. Falsificatorul n-a uitat nici să ţină câteva

zile *hârtia în apa sărată.* Cu aceasta el a preîntâmpinat eventuala suspiciune care s-ar fi ivit în legătură cu povestea *naufragiului.*

Lucrul cel mai semnificativ în ce privește naivitatea nemărginită a marelui matematician îl constituie faptul că nici nu s-a interesat măcar dacă a existat eu adevărat vreun emigrant cu numele de conte Bois-Jourdain, nici dacă e adevărat că s-a prăpădit pe mare. La fel nu-l preocupa cine sunt moștenitorii săi, unde locuiesc, dacă ar fi posibil să ia legătura personal cu ei și să cerceteze întreaga colecţie. Toate îndoielile i-au fost risipite de un truc temerar al falsificatorului: el vându savantului câteva scrisori rare, luând pe ele o sumă respectabilă, dar după câteva zile se prezentă din nou, cu o mutră amărâtă, cerând înapoi scrisorile și restituind banii. Pretindea că unul dintre moștenitori, un general regalist de modă veche, auzind despre vânzare, ar fi fost cuprins de o furie fără margini, interzicând vânzarea pe viitor și cerând restituirea scrisorilor. Chiar dacă în sufletul savantului a existat vreo îndoială, la auzul acestora ea s-a risipit ca o geană de nor. Acum, el îl implora pe intermediar să-l liniștească pe bătrânul combatant, deoarece la el scrisorile sunt în loc bun. Vrain-Lucas a luat asupră-și greaua sarcină, l-a dezarmat pe bătrânul general morocănos, iar comorile lăzii se scurgeau, mai departe, în dulapurile domnului Chasles.

Mai era însă un mic defect. Scrisorile lui Newton și Pascal erau scrise în limba franceză, însă pe un profan falsificarea pricepută a scrisului putea să-l inducă în eroare. Dar. *Oare din ce motiv îi scria Alexandru cel Mare lui Aristotel în limba franceză, și oare cum a putut. Scrie Cleopatra lui Iulius Caesar o scrisoare tot în limba franceză?* Pentru că din ladă ieșeau la iveală astfel de rarităţi cu sutele, ba unele chiar și mai teribile, după cum vom vedea mai jos.

Șarlatanul nu s-a încurcat în iţele poveștii. El urzea mai departe firul povestirii cu o iscusinţă scăpărătoare. „Aceste scrisori vechi — spunea el – nu sunt originalele, ci traduceri din Secolul al XVI-lea. Nu încape îndoială că pe vremea aceea mai existau originalele, și astfel traducerile sunt autentice. Colecţia originală fusese păstrată în arhiva mănăstirii de la Tours, unde s-au făcut tălmăcirile. Originalele s-au pierdut, dar autenticitatea traducerilor a fost recunoscută de însuși Ludovic al XIV-lea, care le-a trecut în colecţia sa personală de manuscrise. El și doamna de Pompadour au îmbogăţit mereu această colecţie, care a rămas în patrimoniul regal până la Ludovic al XVI-lea. În furtuna revoluţiei, acest rege a dăruit întreaga colecţie contelui Bois-Jourdain, ca nu cumva să cadă în mâinile iacobinilore.

Savantul s-a liniștii pe deplin.

Și poate s-ar fi desfătat liniștit, până la moarte, privindu-și comorile păstrate în taină, dacă amorul propriu nu-l îmboldea să dea publicităţii o parte din ele. Nu ambiţia sa personală l-a determinat, ci *orgoliul naţional de francez.*

Cu ajutorul scrisorilor obţinute pe bani grei, el voia să demonstreze că *nu englezul Newton descoperise legea gravitaţiei, ci francezul Pascal.*

Gloria ar reveni, pe drept, geniului francez, care trebuie repus, prin urmare, pe piedestalul de pe care l-au dat jos, în mod nedemn.

La 15 iulie 1867 s-a ţinut memorabila şedinţă a Academiei de Ştiinţe, la care Michel Chasles și-a prezentat comunicarea privitoare la *corespondenţa lui Pascal cu tânărul student Newton, anexând notiţele care dezvoltă teoria gravitaţiei și scrisorile mamei lui Newton,* adresate lui Pascal, prin care îşi exprima mulţumirile pentru bunătatea lui faţă de fiul ei.

Comunicarea produse însă explozie. Nici zicala strămoșească despre furnicarul zădărit nu exprimă îndeajuns agitaţia iscată de aceasta. Majoritatea l-a ovaţionat pe Chasles, savantul patriot care a redobândit pentru geniul francez gloria uzurpată de străini. S-a găsit chiar un chimist renumit, care a analizat cerneala întrebuinţată la o scrisoare, stabilind prin expertiză că este în mod cert din vremea lui Pascal. Însă, câţiva înăcriţi strâmbau din nas: „nu-i lucru curat — spuneau ei —, deoarece la data indicată pe prima scrisoare Newton era încă *un elev de 12 ani:* deci era neverosimil ca Pascal să-și fi împărtășit marea descoperire ştiinţifică unui băieţaș de vârsta aceasta". Mai băteau la ochi și alte mici erori și anacronisme din scrisori, făcând dubioasă autenticitatea lor. În discuţie s-a amestecai și Sir David Brewster, vestitul biograf al lui Newton, care a declarat, fără înconjur, că toată corespondenţa constituie un fals; de altfel, toată lumea ştie că Newton s-a ocupat de fizică mai târziu, iar în perioada corespondenţei cu Pascal nu putea nici măcar să viseze la legea gravitaţiei!

Profesorul Chasles nu s-a lăsat tulburat. Scepticilor francezi le-a răspuns așa cum se obișnuiește în astfel de împrejurări, și anume că sunt lipsiţi de patriotism și distructivi. Împotriva savantului englez a pornit la luptă cu un nou transport de arme; după câtva timp a publicat și scrisori atribuite lui Galilei, pe care învăţatul italian le-ar fi scris tânărului Pascal, în care acesta din urma dădea să se înţeleagă ceva despre teoria gravitaţiei. Iată cum Pascal se ocupa de legea gravitaţiei încă pe vremea când Newton nici nu se născuse.

Degeaba i se obiecta că la data pe care o poartă scrisorile, Galilei era orb; peste câteva zile se prezentă cu o scrisoare originală, în limba italiană, a lui Galilei în care bătrânul savant anunţa cu bucurie că i s-a ameliorat boala de ochi, putând să scrie din nou. La aceasta, partida adversă a dat lovitura de graţie: una din scrisorile lui Galilei era transcrisă, cuvânt cu cuvânt, dintr-o carte franceză din anul 1764, apărută deci cu mai mult de o sută de ani mai târziu: *Histoire des Philosophes modernes,* de Saverien. „Ha, ha — răspunse neclintitul academician —, în realitate lucrurile stau invers: Saverien a furat textul din scrisoarea lui Galilei". Drept care a depus la Academie scrisoarea lui Saverien adresată doamnei de Pompadour, prin care îi mulţumea pentru faptul că marchiza i-a pus la dispoziţie, din colecţia ei, scrisorile lui Pascal.

Newton și Galilei, ajutându-l cu bunăvoinţă la realizarea operei sale despre filosofii moderni.

Nu trebuie să mai spun că toate dovezile noi ieșeau tot din atelierul lui Vrain-Lucas.

Cine era acest Vrain-Lucas?

Fiu al unui grădinar de provincie, el n-a terminat decât școala primară, dar,

ajungând la Paris, cercetă bibliotecile, înghiţind o mulţime de cărţi și creându-şi cunoștinţe confuze de autodidact. Pe urmă, deveni copist la un genealog care, pentru bani grei, ticluia arbori genealogici. Aici și-a însușit elementele de bază ale nobilei îndeletniciri de plastograf. Întâmplarea l-a pus în legătură cu academicianul nostru, copilăros de naiv, și. Dându-și seama ce posibilităţi i se oferă, porni grandioasa campanie de falsificări despre care, la început, nu credea nici el că se va desfășură cu un astfel de succes napoleonian.

Timp de doi ani de zile a tălăzuit fluxul și refluxul disputei științifice, Chasles nu voia să destăinuie cu niciun chip cum obţinuse scrisorile. Păstra cu discreţie secretul familiei Bois-Jourdain! Ajungând la mare strâmtoare, el și-a deschis dulapurile în faţa câtorva colecţionari de autografe recunoscuţi, descoperindu-le resturile comorii sale. Voia să dovedească prin diversele raritățţi autenticitatea locului de provenienţă a scrisorilor.

Colecţionarii priviră înmărmuriţi minunile ce le stăteau în faţă. Erau acolo 27 de scrisori ale lui Shakespeare, 28 de la Pliniu, câte 10 de la Platon și Seneca, 6 de la Alexandrii cel Mare, 5 de la Alcibiade și mai mult de 100 de la Rabelais. În cutii zăceau vrafuri de scrisori de dragoste, vechi de mai multe secole: câteva ale lui Abélard către Helor sc. 18 ale Laurei către Petrarca, iar una — perla colecţiei — a Cleopatrei, topitoarea de perle, către Caesar. Iar când s-a crezut că șirul curiozităţilor se încheie cu aceasta, cu un zâmbet fin pe buze, bătrânul academician a scos la iveală o scrisoare a lui Attila, apoi una a lui Pontius Pilatus către împăratul Tiberius și, culmea culmilor, scrisoarea Mariei Magdalena către Lazăr *cel înviat din morţi !*

Această raritate a raritățţilor suna astfel:

„Mult iubite frate, în ceea ce îl privește pe Petru, apostolul lui Iisus al nostru, sper că nu peste mult o să-l vedem printre noi și mă pregătesc, cu zor, de primirea lui. Sora noastră Maria se bucură de asemenea mult de venirea lui. Ea o duce cam prost cu sănătatea, din care pricină ţi-o recomand s-o pomenești în rugile tale. Ne simţim așa de bine pe pământul galilor, încât n-avem de gând să plecăm acasă în curând. Acești gali, care suni numiţi barbari, nu sunt deloc barbari, şi din ceea ce am putut constata aici, pot presupune că de la ei se va răspândi pe pământ lumina științei. Ne-ar plăcea să te vedem o dată și pe tine, și-l rugăm pe Domnul să te primească în mila lui.

Magdalena”.

Numai un îndărătnic posedat de grandomania naţionalistă, cum era Chasles, putea să nu observe aţa albă cu care era cusută toată povestea.

Strămoșii gali, agitând făclia științei, au fost introduși în scrisoare pentru a face să palpite inima lui de francez și să nu cântărească banii pe care-i dă pe documentul de extraordinară valoare probatoare asupra geniului galic.

Dar în ochii compatrioţilor săi colecţionari, și mai puţin decât atât ar fi însemnat mult prea mult, Pe Maria Magdalena n-au mai putut-o înghiţi și l-au solicitat pe profesor să îngăduie cercetarea colecţiei de către oameni de știinţă și grafologi.

Profesorul n-a fost de acord. Refuzul și l-a motivat cu încăpăţânare șireată de nebun maniac: „Nu se poate spera nimic de la aceste cercetări, deoarece omul de Știinţă nu-i grafolog, iar grafologul nu-i om de știinţă”.

Nici de data asta nu s-a dat bătut. Și ar fi jurat, cu bună-credinţă, că și cea mai flagrantă falsificare este act autentic.

Avalanșa a fost pornită printr-o întâmplare. Comiţând câteva matrapazlâcuri mărunte în dauna bibliotecii imperiale, maestrul Vrain-Lucas a fost dat pe mâna poliţiei. Acolo s-au pus pe tapet și celelalte afaceri ale sale și s-au descurcat frumos și iţele poveștii Bois-Jourdain. Mărturisirea escrocului îl înfurie peste măsură de mult: pe profesor. În ședinţa din 13 septembrie 1869 a Academiei de Știinţe, el a recunoscui, cu pocăinţă, că fusese înșelat, iar gloria enunţării teoriei gravitaţiei trebuie lăsată lui Newton.

La proces, Vrain-Lucas s-a apărat cinic. Cică, nu la păgubit pe domnul Chasles cu nimic, deoarece plăcerea pe care i-a procurat-o cu falsificările lui face 140.000 de franci. Afară de aceasta, el a adus servicii și patriei, pentru că a îndreptat atenţia publică asupra gloriosului trecut francez.

Patria s-a dovedit nerecunoscătoare, Vrain-Lucas a fost condamnat la doi ani închisoare.

Michel Chasles n-a murit din cauza ridicolului. A mistuit durerile deziluziei, rușinea procesului, numai pateul cu care și-a stricat stomacul la vârsta de optzeci şi opt de ani nu l-a putut mistui: din cauza lui a şi murit la 8 decembrie 1880.

*

Ar fi interesant să se alcătuiască o antologie cu păţaniile savanţilor păcăliţi.

Farsa lui Fontenelle este unu dintre cele mai nevinovate. Bătrânul domn — care de altfel a murit la vârsta de o sută de ani, ca prim-secretar al Academiei Franceze — și-a invitat la masa colegii de la Academie. După masă, au ieșit la plimbare în grădină și acolo gazda a atras atenţia musafirilor asupra unui fenomen ciudat. „Pipăiţi, domnilor, acest glob de Sticlă. Soarele cade de-a dreptul pe el, și totuși sus este rece, iar jos este cald. Care poate fi cauza?” Savanţii l-au pipăit și l-au învârtit în mâini. În jurul faimoasei bile au început să roiască păreri înţelepte și întemeiate. În cele din urmă.

Fontenelle s-a plictisit de atâtea ipoteze. „Cred că pot să vă comunic dezlegarea exactă. Adineauri am fost în grădină și atunci globul era sus cald și jos rece. L-am întors, și acum, când l-aţi cercetat domniile voastre, sus e rece și jos e cald”.

Sir John Hill (1716 — 1775) i-a jucat Academiei din Londra o farsă mai răutăcioasă. După ce a asaltat în zadar societatea științifică, iar aceasta nu la primit ca membru, s-a răzbunat. Într-o zi, secretarul de la Royal Society a primit o scrisoare senzaţională, citită imediat în prima ședinţă.

Fusese trimisă de către un medic din provincie și relata despre vindecarea miraculoasă obţinută cu ajutorul unei soluţii de *smoală.* Un marinar și-a rupt piciorul; medicul a potrivit părţile rupte, le-a uns cu smoală, le-a bandajat și, după câteva zile, ele s-au sudat perfect. Marinarul umblă de parcă niciodată n-ar fi suferit vreun accident.

Pe vremea aceea, se vorbea mult despre puterea terapeutică a smoalci; se Spuneau minuni mai ales despre smoala ce s-ar fi găsit în mumiile egiptene. Savanţilor care jurau pe catran, cazul le veni la îndemână, constituind o nouă dovadă în sprijinul propriilor lor teorii. S-au găsit și sceptici; aceștia au opinat că piciorul marinarului nu putea să fi fost complet rupt. Medicul din provincie exagerează probabil, iar vindecarea trebuie că n-a fost chiar așa de rapidă. Nici nu să potolit discuţia și medicul din provincie s-a prezentat din nou. „În scrisoarea mea anterioară — scria el — am omis ceva. Am uitat să scriu că piciorul rupt al marinarului era de lemn".

Eminentul naturalist francez Boiy de Saint-Vincent (1780 1846) a fost victima unei farse și mai neobrăzate. De numele lui se leagă vestita poveste a *șobolanilor cu trompă.* S-a prezentat la el un zuav pensionat, pe nume Brinon, oferindu-i spre cumpărare câteva exemplare de animale ciudate, nemaivăzute. Erau niște șobolani, însă nu de soi obișnuit. Aveau coada scurtă, în schimb botul se prelungea într-o trompă lunga de mai mulţi centimetri. „Sunt așa-numiţii șobolani cu trompă, din Sahara *(rats a trompe du Sahara)* spuse zuavul. Savantul a cumpărat cu vreo trei sute de franci o femelă și un mascul. În curând, perechea de guzgani a fost blagoslovită cu fericirile familiale și, peste puţin, a venit pe lume noua generaţie de șobolani, însă niciunul nu avea trompă. Până la urmă, s-a aflat că zuavul fusese mai înainte om de serviciu într-o sală de disecţie și, folosindu-se de cunoștinţele sale, a tăiat cozile șobolanilor și le-a transplantat pe nas.

În cercurile ştiinţifice germane a produs o mare vâlva descoperirea lui J.B.A. Beringer, profesor universitar și consilier ducal din Würzburg.

Odată, plimbându-se printr-o veche cariera de piatră, privirea i-a fost atrasă de niște pietrificări interesante: păianjeni, viermi, râme și altele de soiul acesta. Profesorul deveni atent și începu în carieră cercetări sistematice.

Descoperirile sporeau. Apăreau la suprafaţă șerpi pietrificaţi, broaște, șopârle, apoi — minunea minunilor — *un păianjen, împreună cu pânza lui, întreagă, împietrit în momentul în care tocmai prindea o muscă.* Senzaţia luă proporţii. Pe unele din pietrele scoase se puteau vedea desenate soarele și luna; mai mult, savantul norocos a găsit și un desen înfăţișând o cometă.

Cea mai preţioasă parte a descoperirii o constituiau pietrele în perfectă stare, pe care se putea citi numele lui Iehova, scris cu litere ebraice. Și toate acestea nu săpate în piatră, ci parcă *sculptate, în relief!*

Au început să apară ipotezele. După una dintre păreri, pietrele au luat fiinţa drept urmare a unui *lusus naturae,* joc al naturii. Chiar și atunci când vărsăm pe pământ o găleată cu apă, aceasta va forma fel de fel de desene capricioase. Este adevărat însă că dacă am turna și o mie de găleţi — îşi dădea cu părerea un altul —, tot n-o să ia naștere figura unui păianjen prinzând o musca și nici numele lui Iehova scris corect. Trebuie să ne gândim la altceva, și anume că pietrele n-au apărut întâmplător, ci au fost create conștient de către *anima mundi,* spiritul universal, creator, care pătrunde întreaga fire.

Părerea profesorului Beringer era însă alta; de altfel, a și prezentat-o în faţa

lumii ştiinţifice într-o formă fastuoasă, corespunzătoare. El a prezentat materialul, împreună cu discipolul său Georg Ludwig Huber, sub forma unei dizertaţii de doctorat, ilustrată cu splendide anexe litografice. Cărticica apăru în 1726, la Wiirzburg. Din titlul său kilometric ajung doar cele două cuvinte de la început: *Lithographiae Wirceburgensis* etc. Comunicarea ştiinţifică de atunci este astăzi o raritate bibliofilă[57].

Profesorul n-a admis părerile prăpăstioase sus-amintite. De la prima vedere, un om de ştiinţă serios putea să ştie că nu avem de-a face cu pietrificări. Reprezentările sunt făcute de mâna omului, şi anume ele provin din vremea când străvechiul popor german trăia încă în starea întunecată a păgânismului. Cu alte cuvinte figurile erau idoli, obiecte de cult păgân şi, ca atare, reprezintă o valoare inestimabilă pentru cercetarea culturii germane străvechi. Probabil că au ajuns în cariera de piatră din Wiirzburg când germanii s-au creştinat. Este evident că primii episcopi creştini n-au admis obiectele cultului păgân şi, la ordinul lor, populaţia le-a strâns şi le-a îngropat pe toate. S-ar putea ca şi prin alte părţi, în adâncul pământului, să se ascundă pietre asemănătoare. Pentru lumea ştiinţifică este un noroc providenţial că tocmai la Wiirzburg, datorită întâmplării, ele au ieşit la suprafaţă.

Argumentarea era limpede şi simpla, putând fi acceptată.

Profesorul a dat un răspuns la fel de limpede şi acelor sceptici care nu puteau include în obiectele cultului păgân şi pietrele cu inscripţia *Iehova.*

În sânul populaţiei germane din timpul trecerii la creştinism au fost evrei care au trecut la creştinism odată cu ceilalţi, îngropându-şi şi ei obiectele cultului lor anterior.

Cărticica a ajuns la regele Saxonici. Descoperirea îl interesa şi a dat dispoziţii să i se scrie profesorului ca să-i trimită câteva exemplare din interesanta descoperire. Pietrele au fost cercetate la Dresda şi problema s-a elucidat şi mai simplu decât explicaţia „simplă" a profesorului.

Cu o truda demnă de o cauză mai bună, pietrele fuseseră cioplite de către studenţii din Würzburg. Le-au îngropat în cariera de piatră, având grijă ca profesorul să le găsească pe rând. Era o ştrengărie de o îndrăzneală nemaipomenită, însă a reuşit. Făptaşii au fost solidari, aşa că nu s-a putut descoperi banda care hohotea de râs în spatele profesorului.

Se spune că însuşi profesorul a cumpărat şi a distrus exemplarele lucrării ce-i vestea gloria; de aceea cartea a şi devenit o raritate bibliofilă.

TAINA CĂRŢII SĂLBATICILOR

Cei despre care am vorbit până acum erau savanţi fără experienţa vieţii. Ei nu erau pregătiţi sufleteşte pentru suspiciune; nu recunoşteau cursa întinsă cu viclenie. Însă abatele francez Domenech şi-a săpat cu propria lui mână groapa în

[57] Am dat de un exemplar în Biblioteca naţională din Viena. Se găseşte la cota: „44/.B.5.

care a căzut.

Biblioteca. Arsenalului din Paris păstra un caiet misterios; nimeni nu știa cum de ajunsese acolo. Catalogul îl ţinea în evidenţă sub titlul *Cartea sălbaticilor (Livre des Sauvages).* Caietul cuprindea niște figuri și desene ciudate, care după fișele bibliotecii erau opera unor piei-roșii din America.

Directorul bibliotecii. Paul Lacroix, a arătat-o unui renumit geograf francez, abatele Domenech. El știa că abatele cutreierase prin America de Nord, Texas și México, fiind recunoscut ca specialist în problema pieilor roșii.

Abatele s-a apucat să cerceteze caietul și, după câteva săptămâni de studiu, interpretarea a fost gata.

Figurile nu sunt altceva decât *ideogramele străvechiului scris al pieilor-roșii.* Ele sunt de o importanţă ştiinţifică uriașă, permiţând să se pătrundă în tainele străvechii culturi a pieilor-roșii, elucidând unele perioade din istoria lor. Abatele a recunoscut modest, că nici el n-a fost în stare să descifreze toate ideogramele, însă, în general, caietul cuprindea descrierea peregrinărilor unor triburi și a misterelor străvechilor religii. Deosebit de surprinzător este faptul că ilustraţiile primitive dau dovezi sigure și despre existenţa unui cult falie.

Descoperirea a fost primită de către cercurile competente pariziene cu aprecieri laudative. Era vorba ca abatele să concureze pentru Premiul Volney al Academiei, însă s-au răzgândit. Directorul bibliotecii a povestit că încă înaintea abatelui fusese la el un misionar din America de Nord și a făcut o copie exactă după caiet. De aici teama ca nu cumva vreo societate ştiinţifică americană sau mexicană să publice caietul în *facsimil* și astfel s-o ia înainte francezilor. Orgoliul naţional francez s-a burzuluit și, la propunerea Direcţiei artelor, guvernul a hotărât ca studiul abatelui Domenech, împreună cu materialul ilustrativ, să fie editat.

Cartea a apărut sub următorul titlu:

Manuscrit pictographique Americain, precede d'une Notice sur l'Ideographie des Peaux-Rouges pur l'Ahbe Em. Domenech, Membre de la Société Géographique de Paris etc. Ouvrage public sous les auspices de M. le Ministre d'Etat et de la Maison de l'empereur. Paris, 1860. (Manuscris pictografic american, precedat de o notă asupra ideografiei pieilor-roșii, de Abatele Em. Domenech, membru al Societăţii geografice din Paris etc. Lucrare publicată sub auspiciile domnului Ministru de Stat și a Casei împăratului).

Așadar, s-a reușit să i se ia înainte Americii.

Însă a ieșit cu bucluc.

Cu ocazia împărţirii premiilor expoziţiei de artă de la Paris, obișnuitul discurs festiv a fost rostit de contele Walewski, pe atunci ministru de stat. Avântul oratoric l-a împins pe vlăstarul napoleonian spre piscuri primejdioase. A făcut din Franţa maestra popoarelor și a constatat că întreaga civilizaţie apuseană există datorită pildei franceze, purtând amprenta spiritului francez.

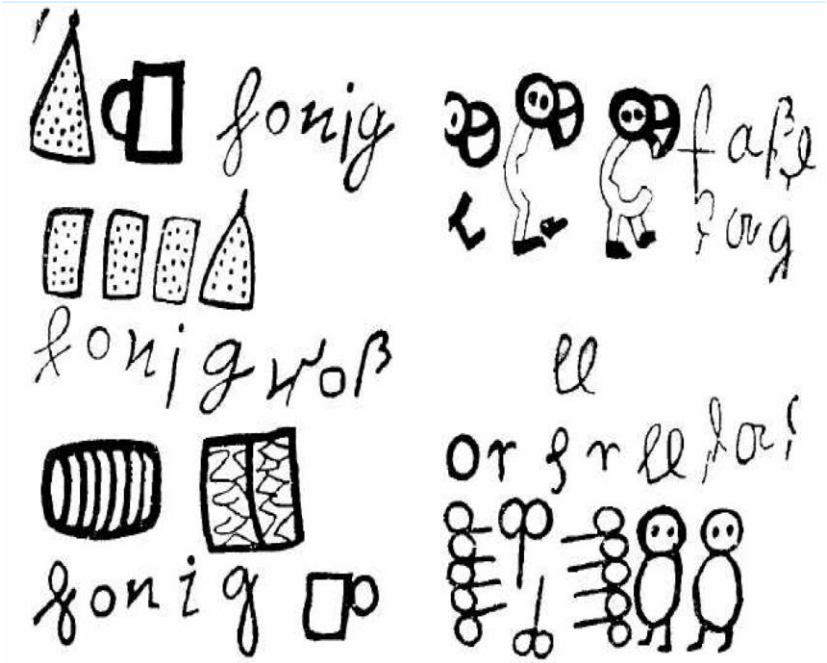

FRAGMENT DIN „CARTEA SĂLBATICILOR”

Stup de albine, fagure de miere, butoi cu miere, copil care mănâncă în timpul postului covrigi. Linguri și foarfece

În Germania, aceste osanale oficiale au fost primite cu indignare.

Deosebit de revoltat era vestitul savant bibliograf J. Petzholdt tun Dresda.

Tocmai îi căzuse în mână opera de mari pretenţii a lui Domenech.

Civilizaţie franceză? Bine. A luat pana în mână și a fericit piaţa germana cu o broşură de șaisprezece pagini:

„Das Buch der Wilden” im Lichte franzosischer Civilisation.

Dresden, 1861 (Cartea sălbaticilor” în lumina civilizaţiei franceze).

Băștinașii, piei-roșii, nu și-au înmuiat niciodată săgeţile într-o atât de ucigătoare otravă ca aceea cu care savantul german a împroșcat civilizaţia franceză. Și pentru a începe cu începutul: *Cartea sălbaticilor nu e decât maculatorul unui elev german din America.* Băiatul trebuie că locuia pe vreo plantaţie îndepărtată și, de plictiseală, și-a mâzgălit caietul cu tot felul de figuri și linii abracadabrante.

Silueta care șfichiuiește cu biciul nu este un vrăjitor, ci învăţătorul care bate un elev. Misterioasa figură lunguiaţă nu-i simbolul fulgerului și al pedepsei divine, ci

un cârnat oarecare. Figura cu șase ochi nu-i un șef de trib înţelept și viteaz, ci doar un monstru născut de fantezia copilului. Nu se văd trei preoţi ţinând în faţa gurii obiecte de cult, ci trei copii mâncând *covrigi.* Zeul norilor, spiritul focului și celelalte apariţii de pe celălalt tărâm îşi datorează existenţa cunoscutului fel de a desena al copiilor: un mic cerculeţ, cu două puncte, reprezintă capul; un cerc mare — abdomenul; două beţe de chibrit — picioarele. În ceea ce privește adorarea falusului, abatele desigur că a putut vedea acasă, la Paris, destul de multe măscări desenate rudimentar; copiii neastâmpăraţi obișnuiesc să mânjească cu ele pereţii unei anumite încăperi sanitare.

Afacerea are și o poantă. Învăţatul francez nu cunoștea deloc limba germană, *nici măcar literele gotice.* Desigur, nu-i nevoie să fie cineva savant pentru a distinge literele gotice, așa că primul neamţ care ar fi intrat în bibliotecă l-ar fi putut lămuri pe abate despre tragica sa eroare. El a scornit că un grup de desene reprezintă *băutura de foc,* adică rachiul distrugător de seminţii. În realitate, alături scrie: *Honig* (miere). Pe caiet copilul a desenat următoarele: un stup, un butoi cu miere și faguri. Și sub celelalte ideograme mișunau cuvinte germane: *will, grund heilig, hass, nicht wohl, unschuldig, schaedlich, bei Gott* și altele.

Frumosul castel din Spania s-a năruit.

Însă opinia publică franceză n-a fost zdruncinata de regretabila întâmplare. Cartea lui Petzholdt s-a tradus în franceză, îl lăudară pe savantul german și făcură haz de abatele Domenech. De bună seamă, și de ministrul de stat.

COMOARA EROILOR

Susţin că un simplu ţăran sau o calfa de croitor se pot considera eroi mai degrabă decât cavalerul luptător din evul mediu, care pornea la bătălie înzăuat până la copilele calului. Ba mai mult, chiar și eroii legendari ai mitologici le erau, la fel ca și cavalerii, inferiori în ceea ce privește vitejia.

După ce a fost înmuiat de maică-sa în apa Stixului, lui Ahile i-a convenit să facă pe eroul: de asemenea, nici lui Siegfried nu-i fusese greu să-și dovedească vitejia între dușmanii săi cu pielea moale, când, după baia făcută în sângele balaurului ucis de el, trupul său devenise invulnerabil. Asta nu e *fair play.* Se poate obţine o victorie cu astfel de șanse inegale, însă nu se poate aspira la cununa de lauri.

Să fi fost Ahile de planton în munţi într-o noapte ucigător de rece și să fi urmărit străfulgerări care nu erau urmate de fâșâit de săgeată, ci de exploziile bubuitoare ale grenadelor! Să fi încercat Siegfried să stea în cazematele care-i poartă numele, precum au făcut-o flăcăi anonimi de la ţară și de la oraș, sub o canonadă de artilerie care ţinea opt zile!

Comparaţia nu va fi favorabilă nici vechilor *mercenari,* dacă m-apuc să cercetez minuţios virtuţile lor de luptă. De fapt, ei nu erau prea entuziasmaţi de perspectiva pieirii pe câmpul de luptă. Chiar aș putea spune că se și temeau. Aceasta o dovedește mulţimea de practici superstiţioase, la care recurgeau domnii oșteni ca să devină invulnerabili, iar propria lor armă să nimerească la sigur.

ELIXIRELE INVULNERABILITĂŢII

Un autor cu pseudonimul Johannes Stancius a scos o carie cu un titlu promiţător: *Geheimnissvoller-Heldenschatz* (Comoara tainică a eroilor). Ea a fost redactata pe baza așa-numitei *ştiinţe magice.* Pe vremea aceea, chiar și învăţaţii serioși se prindeau în plasa prezentării acestei ademenitoare ramuri a „ştiinţei44. Publicul se prăpădea după ea. Deoarece superstiţia se prezenta învăluită în veșmintele ştiinţei, iar cel care o practica n-avea a se teme că va fi învinuit de vrăjitorie. Comoara eroilor a apărut în numeroase ediţii; extrasele următoare le-am cules din ediţia de la Köln, din 1750.

Iată o recomandare pentru a se evita rănirea:

„Caută o ţeastă de om spânzurat sau tras pe roată, pe care au început să crească mușchi. Notează-ţi bine locul și lasă ţeasta neatinsă. A doua zi, du-te din nou acolo și potrivește ţeasta într-o poziţie în care mușchiul poate fi scos ușor. Vinerea următoare, înainte de răsăritul soarelui, du-te din nou și scoate mușchiul, leagă-l într-o băsmăluţă și pune să ţi-l coasă în căptușeala tunicii, sub braţul stâng. Atât timp cât ai pe tine tunica, ești apărat de gloanţe, sabie sau pumnal44.

O altă varianta a reţetei recomandă să înghiţi înainte de bătălie o bucăţică (de mărimea unei boabe de piper) din acest mușchi. Autorul se referă la un căpitan cunoscut de-al său. Care i-a confirmat că apetisantul remediu l-a făcut invulnerabil timp de 24 de ore.

Acest remediu vegetal nu era o vrăjitorie oarecare a unei ţigănci nepricepute, ci se baza pe opiniile docte legate de neobișnuitul efect al *mușchiului crescut pe ţeastă.*

Mușchiul crescut pe oasele capului era privit de vechea farmacopee ca un remediu cu puteri uriașe, Numele oficial, latin, era *Usnea humana.*

După concepţia de pe atunci, faptul că creștea pe un craniu de om îl făcea bun împotriva bolilor mintale. Datorită naturii sale vegetale, se putea lăuda și cu însușiri hemostatice. Nici nu era nevoie să-l pui pe rană, fiind de ajuns ca rănitul să-l ţină strâns în pumn.

Este știut că după un anumit timp, dacă o ţeastă de om zace la suprafaţa pământului. Într-un loc umed, va fi năpădită de mușchi. Însă de ce oare *Comoara eroilor* aprecia mai ales ţeasta de om executat?

Conform practicilor medicale oculte, nu orice craniu era utilizabil, fiindcă în împrejurări normale, moartea fiind precedată de boală, trupul infectat al omului bolnav nu e potrivit ca medicament. Este nevoie deci de un om care să fi murit perfect sănătos. Adică unul executat. Ar fi fost bun și un craniu de pe câmpul de luptă, însă la el era greu de ajuns, deoarece nu peste tot câmpurile de luptă se află la îndemâna unui soldat căutător de mușchi.

Întâmplător, am dat într-o gazetă de o știre care anunţa o ocazie rară: posibilitatea de a procura de la târg un craniu corespunzător. Numărul 7 din anul 1584 al gazetei „Ordentliche Wochentliche Postzeitungen" relatează despre târgul de Anul Nou de la Lipsca. Ea amintește, ca o curiozitate a târgului, că s-au găsit

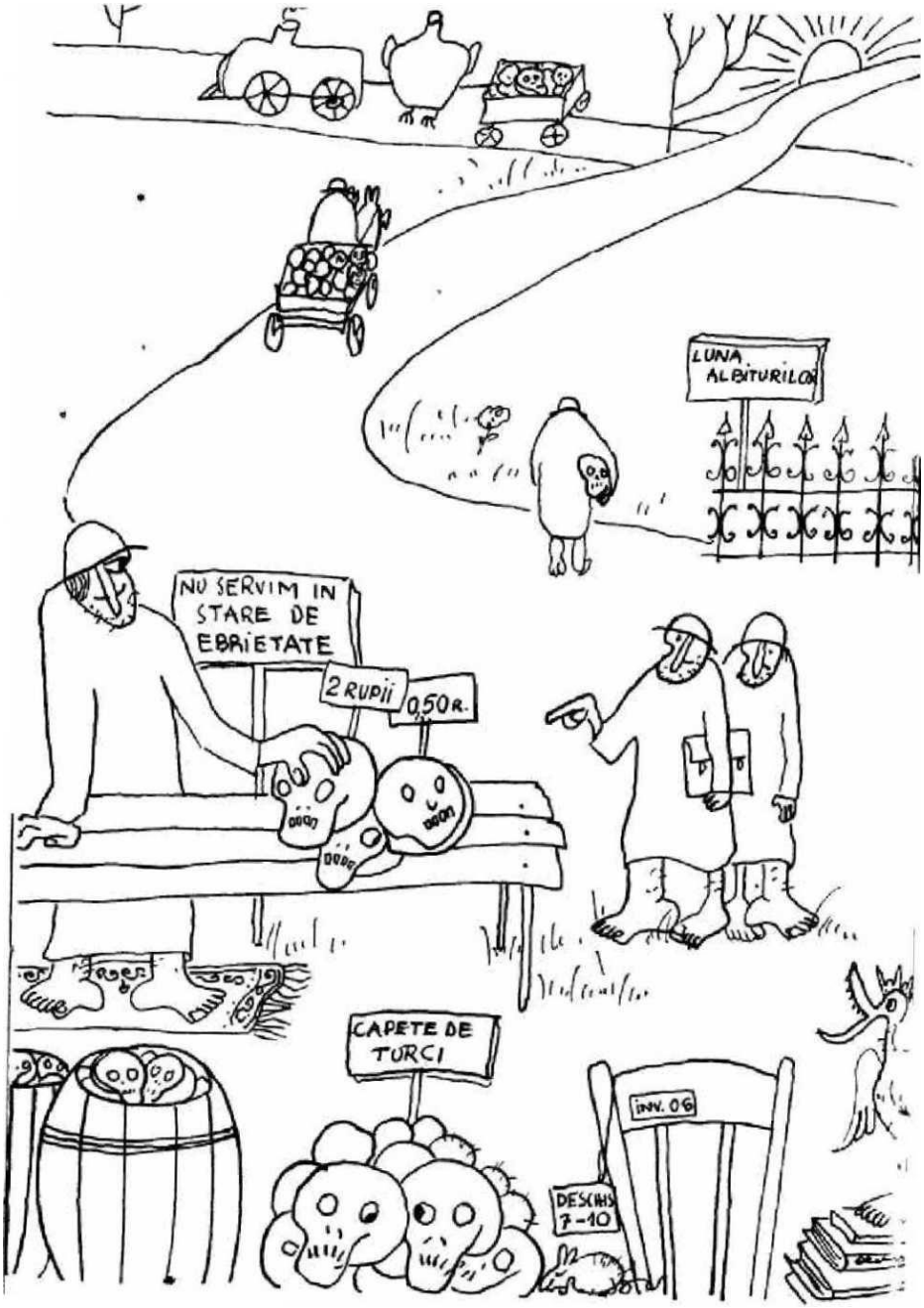
LUNA ALBITURILOR
NU SERVIM IN STARE DE EBRIETATE
2 RUPII
0,50 R.
CAPETE DE TURCI
INV. 06
DESCHIS 7-10

câţiva negustori descurcăreţi care *vindeau la butoi capele de turci.* Ele proveneau de pe urma luptelor din jurul Vienei. La început nu s-au găsit cumpărători, deși un cap era preţuit doar la un taler imperial. Mai târziu însă, cercurile militare aflând despre existenţa preţioasei mărfi, cererea a crescut, iar preţul de cumpărare se ridică la opt taleri.

Și regnul animal oferea remedii, presupuse cu efect. Trebuie cercetate *căprioarele* — scria Stancius. În cercurile vânătorești este cunoscut faptul că într-o anumită perioadă a anului glonţul nu le prinde. Aceasta, deoarece căprioara cunoaşte ierburile care produc invulnerabilitatea, și cât există buruienile paște veselă și fără teamă, fiindcă știe că nu i se poate întâmpla niciun rău. Problema este, prin urmare, simplă: trebuie procurate aceste ierburi. Da, dar care sunt și unde se găsesc?

Căprioara n-o destăinuie. Natura însă s-a îngrijit ca omul să poată ajunge totuși la ele. Câteodată, ierburile prost mistuite și amestecate cu păr de animal, adunându-se în stomacul căprioarei, se transformă într-un fel de bilă.

În vechile spiţerii această gălușcă era cunoscută sub numele de *piatră de căprioară.* Era o rubedenie mai modestă a *pietrei de bezoar,* care se forma în stomacul caprei bezoar din Asia și despre puterea căreia se povesteau minuni.

Deci, vânătorul să aștepte până ce, odată cu ofilirea ierburilor vrăjite, căprioara devine din nou vulnerabilă, s-o împuște și să-i scoată din stomac piatra, în care va găsi întrunită puterea misterioasă a tuturor ierburilor.

Modul de întrebuinţare:

„Când Pământul va intra în conjuncţie cu planeta Marte, pisează piatra de căprioară și ia din ea o fărâmiţă cu vin malvezian; aleargă apoi cât te ţin picioarele până ce sudoarea va curge șiroaie pe tine. Repetă operaţia de trei ori la rând și trupul îţi va deveni invulnerabili

ARTA DE LA PASSAU

În 1611, călăului de la Passau, Kaspar Neithart, i-a venit o idee strălucită. Mercenarilor grei de cap le arăta tot felul de bileţele umplute cu semne și cuvinte „magice44. I-a făcut să creadă că, prinse de gât sau, mai bine, *înghiţite,* ele apără de oţelul dușmanului.

Semnele și cuvintele magice n-aveau niciun înţeles.

Pe bileţele erau scrise lucruri de soiul acesta: *„Arios. Beji, Glaigi, Ulpke, nalat nasala, ieri lupie".*

Aiurelile ar fi putut fi scrise, tot atât de bine, și invers. Însă cuvintele sunau diabolic și, asociate cu misterul care înconjura persoana călăului, au aţâţat închipuirea mercenarilor, făcându-i să cadă pradă mistificării.

Cumpărau deci cu bani grei bileţelele și într-adevăr obţineau ceva: porneau la luptă plini de curaj, crezând că nu-i mai poate ajunge nicio armă. Dacă vreunul totuși îşi lăsa oasele pe unde umbla, n-avea cum să se plângă de ineficacitatea amuletei. Dacă era rănit numai, explicaţia era la îndemână: deși dușmanul a

întrebuinţat o vrajă mai puternică, totuși amuleta și-a făcut datoria, fiindcă rana n-a fost mortală.

Bileţelele l-au îmbogăţit pe călău. Mai mult, l-au făcut și celebru, deoarece mercenarii i-au păstrat mult timp amintirea, șarlatania lui fiind cunoscută sub numele de *Passauer Kunst* (arta de la Passau) și s-au făurit în jurul ei adevărate legende.

Mai târziu, și-a găsit un rival care promitea un succes mai sigur: aşa-numitul *taler de Mansfeld.* Acesta a fost bătut de către conţii Mansfeld, în memoria strămoșului lor Hoier Mansfeld. Străbunul fusese un bărbat vestit.

El nu s-a născut în mod obișnuit, ci prin operaţie cezariană, asemenea lui Macduff, învingătorul lui Macbeth. A fost norocos în războaie, nepierzând nicio bătălie. Și-a imortalizat propria glorie prin deviza: *Ich, Graf Hoier, ungebohren, Hab noch keine Schlacht verlohren* (Eu, contele Hoier. Care nu m-am născut, nicio bătălie n-am pierdut). Pe o faţă a talerilor de Mansfeld, bătuţi în timpul războiului de treizeci de ani, se afla deviza de mai sus, iar pe revers se putea vedea Sf. Gheorghe călare. Aveau foarte multă căutare, oamenii dând pentru ei, bucuroși, câte 10 — 12 taleri obișnuiţi.

Soldatul citit și cultivat era mai exigent decât mercenarul neînvăţat.

El purta amulete făcute de către alchimiști și astrologi, pe baza „științelor" magice.

Azi nu mai putem dezlega înţelesul cuvintelor magice săpate pe amulete. Nimeni n-ar putea explica de ce întrebuinţau chiar și căpeteniile și comandanţii cuvântul *Ananisanta.* S-ar părea să se fi format din iniţialele cuvintelor vreunei fraze magice. Nici înţelesul așa-numitei formule Sator nu s-a putut descifra; se pare că nici n-a avut vreodată vreunul. Se mai întrebuinţau și pătrate magice acoperite cu cifre. Pe un astfel de pătrat, oricum ai aduna cifrele, vertical, orizontal sau în diagonală, rezultatul e totdeauna treizeci și patru. Dacă aceste două numere sunt adunate, dau cifra șapte care, zice-se, are dintre toate numerele cea mai mare putere magică.

Acestea erau bucurii nevinovate, la fel ca și mascotele care atârnă de geamul automobilelor.

Însă magia amuletelor avea și o altă variantă, mai afurisita. Nemţii o numeau *Festmachen* (a încheia un pact). Cine o îndeplinea lega cârdășie cu diavolul. Gazetele timpului anunţau, cu groază superstiţioasă, o mulţime de cazuri. În timpul împărtășaniei, un soldat suedez n-a înghiţit azima, ci, scoţând-o din gură, a făcut din ea o amuletă. Nu prea i-a folosit însă nenorocitului; când s-a aflat fapta, i-au smuls limba și l-au tras pe roată.

Societatea germană de ştiinţe naturale și medicale avea o revistă foarte serioasă care apărea în limba latină. Lungul ei nume latin se întrebuinţa de obicei sub forma prescurtată de „Ephemerides". Această revistă serioasă, cu barbă și ochelari, nu se îndoia nicio clipă că pe baza cârdășiei cu diavolul acest *Festmachen* se poate realiza. Ba mai recomanda și un antidot eficace. Când cineva trebuie să se lupte cu un om suspectat de cârdășie cu dracul, în primul rând să-și înmoaie

vârful spadei în gunoi de porc. Înainte de a vârî glonţul în puşcă, să și-l bage în gură. Adică, mai bine zis, nu tocmai acolo, ci în locul opus. După aceste două acţiuni, diavolul batjocorit se înfurie și fuge, părăsindu-și fârtatul, care devine apoi vulnerabil, ca oricare alt om.

Iată un punct de vedere „științific" din 1691.

ZALELE REZISTENTE LA ARME

Ce-i sigur e sigur. Dacă invulnerabilitatea te-ar lăsa în pană, răul trebuie prevenit cu zale de nepătruns pentru armele dușmanului.

Cei din evul mediu nu se îndoiau că tot ce era scris de clasicii antichităţii reprezintă purul adevăr. După legendă, Vulcan i-a făurit lui Ahile asemenea zale; dușmanul se îngrozea chiar și la simpla lor vedere, și-i pierea curajul. (O nouă contribuţie la cercetarea profilului psihologic al marilor eroi greci; cu astfel de echipament era ușor s-o pornești împotriva troienilor.)

Și-au bătut ei oamenii mult timp capul cu secretul zalelor-minune. Se știa doar că ele fuseseră făcute dintr-un metal numit *electrum,* însă n-au putut descoperi compoziţia misteriosului aliaj. În sfârșit, Paracelsus se prezentă cu dezlegarea.

Orice metal — spunea el — este supus acţiunii unei stele. Prin urmare, dacă amestecăm metale corespunzătoare sub influenţa constelaţiilor corespunzătoare, vom dobândi un nou aliaj, pătruns de puterea magică a stelelor. Noul aliaj a fost botezat de Paracelsus. *Electrum magicum.* Se compunea dintr-un amestec de aur, argint, aramă, oţel, plumb, cositor și mercur. Reţeta prevedea o mare cantitate de aur și argint, așa încât metalulminune nu era la îndemâna oricui.

Dar nici cel bogat nu putea dobândi, cu una. Cu două, zale făurite din acest aliaj. Cărţile de magie care se ocupau cu prelucrarea faimosului *electrum magicum* legau reușita preparării lui de îndeplinirea precisă a unor reguli complicate.

Prima regulă: cel mai mic amănunt al procedurii trebuie să fie *marţial,* adică războinic. Să fie marţiale: cerul, aerul, vremea, ziua, ora, minutul, locul, uneltele, focul, ba mai mult, chiar sufletul, moralul și glasul făurarului respectiv. Aparatura, adică nicovala, ciocanul, cleștele, foalele. Să fi fost pregătită într-o zodie corespunzătoare; pentru toate acestea trebuie cerută părerea unui astrolog învăţat. Rolul cel mai însemnat în făurire îl avea planeta zeului războiului, Marte.

Dar în ce fel poate să t'le războinic, de pildă, focul?

Simplu de tot. Calificativul de marţial nu i se cuvine decât focului de fulger, pentru că se iscă, cu mare putere distrugătoare, din înălţimea cerului, însoţit de tunete cutremurătoare. Deci, trebuie pândită ocazia când fulgerul aprinde vreun copac sau ceva lemnărie, să se ia de acolo jar, să se păstreze și să se întreţină, apoi cu grijă într-o candelă, până când se ivește zodia prielnică pentru făurirea zalelor.

Cele șapte metale trebuia amestecate sub zodii diferite, ceea ce punea răbdarea la grea cumpănă. Însă nici aceasta nu era de ajuns, ci — după cum am mai amintit — însuși făurarul zalei trebuie să fie într-o dispoziţie *marţială.* Munca

aceasta trebuie să-l scoată din cotidian, iar în el să freamăte porniri războinice. Modul cel mai sigur de a realiza dispoziţia marţială *consta în a recita cu glas tunător, în timpul lucrului, hexametre eroice. Ritmul răpăitor al versurilor întreţine tot timpul flacăra pornirilor războinice*[58]*.*

Succesul va fi deplin dacă se va grava pe zale vreo deviză sau emblemă înălţătoare, eroică; mai departe, se va avea grijă ca și curelele zalelor să aibă putere magică, deci ele trebuie confecţionate din piele de lup sau de hienă, amândouă fiind animale marţiale. De lup și de hienă se lega superstiţia moștenită încă de pe vremea lui Plinius, după care *dacă animalele îl văd mai repede pe om decât acesta pe ele, privirea lor face ca omul să amuţească și să împietrească.* Pielea de lup va fi deosebit de eficace, dacă se taie de pe spatele unui *lup viu.* Raţionamentul este acebșs ca în cazul teoriei lui *Usnea humana.* Din animalul răpus, împreună, cu rămășiţele de viaţă dispar și puterile magice; deci aceste puteri trebuie extrase cât timp animalul este încă în viaţă.

Această teorie era aplicată într-un mod interesant și reţetelor care "ajutau" *să se câştige procesele.* Avocatului i se recomanda să smulgă limba unui cameleon viu și să şi-o pună, când pledează, sub propria sa limbă. Cu siguranţă că astfel va câştiga procesul. După cum se știe, cameleonul îşi schimba culoarea după împrejurări.

SABIA CU PUTERI MAGICE

Devenit invulnerabil și îmbrăcat cu zale rezistente, ostașul putea porni liniștit la bătălie. Însă nu-i de ajuns ca el să fie apărat; mai trebuie ca dușmanul să fie măcelărit și distrus.

Pentru aceasta era necesară *o sabie cu puteri magice.*

Legendele medievale sunt pline de întâmplări cu săbii-minune. Abia dacă găsim vreun erou de șoldul căruia să nu fi atârnat un paloș care trecea prin orice și nu putea fi sfărâmat[59]. Cei care ţineau contabilitatea legendelor nu s-au gândit că din echipamentul de virtuţi eroice al posesorilor unor astfel de arme, ar trebui să se facă un scăzământ de cel puţin cincizeci la sută.

Pentru palașul-minune era nevoie de piese înfiorătoare.

Lama să fie dintr-acelea cu care a fost omorât un om. Teaca să-i fie făcută din

---

[58] În mod deosebit sunt recomandate următoarele versuri:

Ut lupus îmbellis violent os territet agnos.

Ut timidus faevos exhorret Dama Molossos.

Șic haec incutiant mortalibus arma timorem.

Sunt rânduri cu o cadență destul de războinică și pentru cine nu le pricepe.

[59] Aceste paloșe-minune aveau numele lor proprii: Balmung (Siegfried), Durandal (Roland), Excalibur (regele Arthur), Joyeuse (Caro! cel Mare). Courtin (Ogier Danezul). Hanțe Clère (Olivier) etc.

spiţa unei roţi întrebuinţată de călău la o tragere pe roată. Prăseaua să-i fie făurită din metalul unui lanţ cu care a fost spânzurat cineva. Teaca trebuie îmbrăcată cu postav îmbibat în…[60], însă aici nu mai îndrăznesc să intru în detalii, fiindcă şi fără aceasta reţeta este destul de trăsnită.

ELIXIRUL CURAJULUI ŞI ARMĂSARUL CURAJOS

S-ar părea că prevăzut cu un echipament atât de îmbelșugat, viteazul se poate avânta plin de curaj împotriva dușmanului. Da' de unde! mai e nevoie și de un întăritor pentru suflet, de așa-numitul elixir al curajului, care să izgonească până și eventualele resturi ale fricii. În timpul războiului de treizeci de ani. Elixirul se numea *Aqua Magnanimitatis.*

Iată reţeta nobilei poșirci:

„În miez de vară biciuiește un mușuroi de furnici, ca ele, de groază, să secrete un lichid urzicător, cu miros puternic. Ia, după plac, o cantitate de furnici și pune-o într-un alambic. Toarnă peste furnici rachiu tare, astupă alambicul și pune-l la soare. Lasă-l să stea 14 zile, după care, distilează-l, și în spirtul astfel obţinut pune o uncie de scorţișoară".

Modul de întrebuinţare: înainte de luptă se va lua o jumătate de lingură de licoare, amestecată într-un vin bun. Soldatul va fi cuprins imediat de curaj, și nu de cine știe ce pornire sălbatică și sângeroasă, ci de o însufleţire eroică, înălţătoare, care îndeamnă la fapte mari.

Era, de asemenea, recomandabil să se amestece ulei de amarantă cu spirt și să se ungă cu el lama spadei și mâna. Un soldat astfel pregătit putea să facă de petrecanie la 10 — 12 vrăjmași, fiindcă dușmanul, văzându-l, va fi, la rândul său, apucat de frică. Puterea plină de vrajă a elixirului se explica prin natura marţială a furnicilor. Doar se știe ce insecte războinice sunt furnicile!

Însă nici cu aceasta practicile eroice nu s-au terminat.

Și calului de campanie trebuie să i se insufle curaj.

Potcoavele și zăbala trebuie să fie făcute dintr-un fier cu care a fost ucis cineva. Potcoavele îi vor de calului curaj, îl vor face ager, inteligent și cu pas ușor, iar zăbala va îmblânzi chiar și pe cel mai nărăvaș animal.

S-a găsit leac și pentru a evita epuizarea calului: dacă se vor agăţa de frâul lui dinţi de lup, calul va putea galopa, fără odihnă, zile în şir.

PRIVAŢIUNILE VIEŢII DE CAMPANIE

Nu-i de ajuns ca soldatul să fie invulnerabil, ca armele să-i fie imbatabile și el să poarte în suflet porniri eroice! în perioada vieţii de tabără luptătorul este expus la multe încercări: frig, sete, foame.

Împotriva frigului te poţi apăra în mai multe feluri. „Înfăşoară-ţi picioarele cu

---

[60] Sanguis menstnius primus virginis.

hârtie, apoi trage ciorapii, toarnă în cizme rachiu și încalţă-le”. Nici nu-i o idee prea zăludă. La fel ca o alta care recomanda ca rachiul să fie turnat nu în cizma soldatului, ci pe gâtul lui. Procedeul al treilea este mai complicat. „Ia o oală plină cu găinaţ de porumbel, arde-l, până se face scrum, fa din el leșie, cu care te speli apoi pe mâini și pe picioare. Dacă îţi înmoi și cămașa și pantalonii în leșie, și îi lași să se usuce, poţi suporta ușor, timp de 14 zile, cel mai aprig ger”.

Împotriva setei: în ficatul claponului de 4 ani se formează o piatră transparentă de mărimea unui bob de fasole; soldatul să şi-o pună sub limbă și nu va mai simţi setea.

Împotriva foamei este eficace un procedeu străvechi. Aulus Gellius scrie că atunci când luptătorul scit rămânea fără hrană, el se înfășură peste stomac cu un brăcinar lat. După părerea sciţilor, de la strânsoarea puternică, stomacul se adună de nu mai încape în el nimic; iar dacă tot nu încape nimic în el, ar fi absurd să te zbaţi să-l umpli! Se prea poate! În orice caz, contrariul este un adevăr verificat, deoarece, cu ocazia ospeţelor îmbelșugate, desfacerea curelei de la pantaloni a devenit proverbială.

Cu aceasta am epuizat, aproximativ, seria practicilor folosite de către vitejii precauţi.

Din păcate, se pare că aceste practici n-au dat rezultatele scontate, fiindcă experienţa a dovedit că în războaie soldaţii obișnuiau să fie răniţi și omorâţi.

TRATAREA RĂNILOR ȘI ALIFIA PENTRU ARME

Dacă arma se frânge în rană, trebuie să se recurgă la descântec.

Acesta avea multe formule, deși biserica interzicea categoric descântecele, socotindu-le copii ale vechilor incantaţii păgâne în care zeii erau înlocuiţi cu Iisus și cu diverși sfinţi.

Un manuscris maghiar din secolul al XVII-lea recomandă următoarele:

„O preafrumoasă rugă pentru extragerea vârfului de săgeată:

Nicodem, omul cu sfântă și pioasă viaţa, regelui nostru îi scoase din mâini și picioare cuiele de jug, carele cu mare ușurinţă ieșiră; la fel de cu mare ușurinţă să iasă din tine săgeata, la care ușurare să te ajute pretine acel om, carele pe crucea înaltă a murit pentru noi. Spune aceasta de trei ori în șir, la cea de-a treia oară apucă săgeata cu două degete și trage-o afară”.

De ce să ne mire credulitatea blajinului muritor de rând? Pe el îi scuză neștiinţa sa. Ce ar putea scuza. În schimb, groaznica scrânteală a științei medicale a secolului al XVII-lea. Care a născocit faimoasa și populara reţetă a alifiei de armă și a prescris modul ei de întrebuinţare?

Pentru uimitorul leac erau necesare tot atât de uimitoare componente:

„Ia osânză de la un vier sălbatic și de la unul domestic precum și unsoare de urs mascul; din fiecare câte o jumătate de uncie. Adună o măsură bună de râme, pune-le într-o oală, acoper-o și arde-le scrum. Ia din scrumul de râme de trei ori câte o jumătate de găoace de ou. Adaugă-i, ca de patru ori mărimea unei nuci,

mușchi de ţeastă presat, luat de pe craniul unui om spânzurat sau tras pe roată. Mai ia încă trei uncii de hematită și șase uncii de lemn de santal roșu, pisat măruţ. Toate acestea amestecă-le bine cu grăsime, adaugă-i un pic de vin și-i gata *unguentum armanum”,* nobila „alifie de arme”.

Pe omul de azi îi apucă ameţeala când se gândește că rănile ar fi putut fi unse cu această oribilă fiertură.

Spre liniștea dumneavoastră: *nu se ungeau rănile, ci armele!* Da, așa este! Cu această pomadă *trebuia unsă arma care a provocat rana,* presupunând că arma se mai afla la îndemână. Dacă, nu ieșea la iveală, trebuia înlocuită cu altceva, după cum se va vedea în cele ce urmează.

Trebuia să se constate precis, pe armă, până unde a pătruns în rană.

Indicaţia spune că acea porţiune de pe armă trebuie, unsă și încă în mod diferit, după felul armei: armă de lovit sau armă de înjunghiat. În primul caz, se recomandă ungerea în direcţia tăișului, fiindcă altfel rana se cicatrizează doar la suprafaţă, iar în profunzime rămâne deschisă. În cazul armelor de înjunghiat, ungerea trebuie făcută dinspre vârful armei, de jos în sus.

A doua etapă a tratamentului: se leagă arma cu o cârpă curată și se ţine închisă într-un loc călduţ, ferit de curent. Dacă arma este expusă curentului sau schimbărilor bruște de temperatură, rana se va resimţi imediat.

Pansamentul trebuie schimbat zilnic, ca și cum am trata însăși rana.

Începe să se contureze sensul și non-sensul științific. Curiosul procedeu nu-i altceva decât aplicarea așa-numitei terapii *simpatetice.*

După teoria simpatetică, legătura dintre om, animal, plantă — și, în genera!, dintre toate elementele componente ale universului — este determinată de simpatie sau de antipatie. Sângele rămas pe armă are exact aceeași compoziţie ca sângele din rană, adică sunt în *legătură simpatetică.*

La fel de misterios, după cum magnetul atrage fierul, și rana atrage ascunsele puteri terapeutice ale componentelor alifiei de armă. Deci, este de ajuns să tratăm doar sângele rămas pe armă: rănitul se va însănătoși chiar și de la o distanţă de 40 de mile.

Lucrul este destul de ciudat. Opinia științifică generală însă considera teoria simpatetică atât de indiscutabilă, încât în caz de boală — de exemplu — se deducea starea bolnavului din calitatea sângelui, tratat separat. Trebuie, se spunea, să se ia sânge bolnavului și să se închidă într-un vas de sticlă.

Datorită puterii simpatetice, sângele din sticlă va indica schimbările care au loc în sângele bolnavului: rămâne limpede, dacă bolnavul se vindecă: se tulbură, dacă boala se agravează.

Dacă nu se poate da de urma armei care a provocat rana, rana trebuie zgândărită cu o bucată de lemn, până când dă din nou sânge. *Această bucată de lemn trebuie apoi unsă* cu alifie de armă.

În tot timpul tratamentului, bolnavul să rămână liniștit, să nu facă nimic, să păstreze rana curată și să ţină regim.

LOTO. AZI
ULTIMA ZI
CAPORAL
DE SCHIMB
ZIAR
INV. 31
ALLO!!
VIND BRĂCINAR
STARETĂ - NOU
ZIAR

Acum urmează partea cea mai interesantă. S-a dovedit că *majoritatea bolnavilor,* în urma tratamentului cu alifie de armă *s-au însănătoșit,* pe câtă vreme răniţii pe care medicii îi tratau cu alte procedee *piereau* într-un procentaj extraordinar de mare!

Care să fie cheia misterului?

În locul unei lungi dizertaţii de istorie a medicinei, voi mai da o singură reţetă, aparţinând neobișnuitei terapii cunoscută sub numele de copropharmacia[61].

„Dacă hemoragia este foarte puternică, pregătește din tămâie, sânge de balaur, aloe, precum și balegă de cal o pulbere pe care s-o presari pe rană. Poţi obţine rezultat bun și cu gunoi de capră amestecat cu oţet. Poţi obţine un plasture la fel de eficace, amestecând gunoi de gâscă în oţet tare".

Ca rezultatul să fie și mai sigur, medicul recomanda și o băutură.

Trebuia amestecat *album graecum* cu bere și apoi distilat; din drojdia depusă să i se dea rănitului, în fiecare dimineaţă, două linguri. Această drojdie se putea pregăti ușor pentru că materia, cu denumirea sonoră de *album graecum,* era la îndemână în casele care ţineau *câini…*

Este clar, prin urinare, că bolnavul tratat cu alifie de armă se vindeca fiindcă niciun medic nu se atingea de rănile sale. Natura îşi putea duce la îndeplinire opera de vindecare fără nicio tulburare.

INVENŢIA DOCTORULUI FERENC

În istoria *soldatului ungur* nu am găsit nimic despre aceste practici.

Adică de ceva tot am dat. Numărul 11, din 1838, al revistei „Nemzeti Társalkodó" face cunoscută descoperirea doctorului Ferenc. Medicul de curte al lui Sigismund Báthory. Este vorba de leacul împotriva rănilor provocate de glonţ.

Doctorul Ferenc era un medic vestit. Știinţa lui era apreciată și de domnitor, care îl ţinea tot timpul în preajma sa. În 1595, Báthory a pornit la luptă împotriva turcilor, ducându-și oastea în Ţara Românească. Doctorul

Ferenc trebuia să-l însoţească, lucru ce nu-i convenea deloc pașnicului învăţat, care avea oroare de avatarele războiului. A socotit util să mărturisească confidenţial, câtorva curteni că „ar ști el un leac, care-l ajută pe cel ce-l întrebuinţează să poată trăi liniștit, fără frică de vreo armă, fie ea numai o pușcă mică ori un tun cât de mare".

Bineînţeles, știrea a ajuns până la Báthory și i-a dat de gândit.

Doctorul Ferenc fiind foarte învăţat, lucrul putea să fie adevărat. Încercarea moarte n-are. A poruncit deci domnitorul ca medicul să pregătească leacul minune.

Doctorul Ferenc a acceptat. A cerut însă permisiunea să se întoarcă la Brașov,

---

[61] Vezi Pharmacopoea nova în qua reposita sunt strecora etc, din 1644, a celebrului medic Ioan David Ruland din Bratislava. Între altele, pentru creșterea părului și a mustăților el recomandă fecale de șoareci.

pentru că acolo — spunea el — are lada cu substanţele necesare.

Domnitorul a dispus ca doctorul Ferenc să fie condus înapoi la Brașov și aștepta rezultatul. Înștiinţarea doctorului sosi cu o repeziciune neașteptată. Scrisoarea este reprodusă astfel în „Nemzeti Társalkodó”:

„În ladă am găsit următorul leac: acela care dorește să fie ferit de loviturile armelor și de obuzele tunurilor din Ţara Românească *să stea frumos la Brașov.* Cum el socotește că acesta ar fi leacul cel mai sigur, va rămâne la Brașov, așteptând acolo sfârșitul războiului; propune, o dată pentru totdeauna, atât domnitorului cât și altora care doresc să se apere de pericolele bătăliilor să procedeze la fel”.

Nu cunoaştem răspunsul domnitorului.

PREAONORATUL PUBLIC

Cu ceva timp în urmă, un ziarist american, pornit pe farse, a propus colegilor săi un pariu. A spus că va solicita președintelui cea mai stupidă aiureală, și se obligă să facă astfel încât cererea să fie semnată cu bună-credinţă de o serie de cetăţeni inteligenţi. Pariul a fost acceptat. N-au trecut nici trei zile și pe masa redacţiei se lăfăia cererea adresată președintelui Roosevelt, prin care șaptezeci și cinci de semnatari îi solicitau să propună votarea unei pensii pentru *văduva soldatului necunoscut.*

Cazul este verosimil. Publicistul american Brisbane, de la concernul Hearst, atribuie cititorilor americani o naivitate fără margini. Aceștia, spune Brisbane, cred orice, cu condiţia ca minciunile să fie dozate în mod corespunzător. Americanul mijlociu, *the man of the Street* (omul de pe stradă), socotește același Brisbane, aleargă după treburile lui și n-are vreme să gândească; chiar dacă i-ar mai rămâne timp, nici acest lucru nu l-ar ajuta, fiindcă are o cultură generală uimitor de lacunară[62].

---

[62] În această afirmație există un sâmbure de adevăr. Se pare că și americanii își dau seama de carențe și caută să le elimine prin cursuri cu termen redus. Un reporter al ziarului „Wiking Press” a vizitat câteva cursuri de acest fel și și-a notat răspunsurile cursanților. De exemplu:

— Epistola este soția apostolului (în engleză se înțelege mai bine: epistle, apostle).
— Văduvă de paie se numește văduva vegetarianului.
— În Nil se găsesc crocodili și piramide.
— Martin Luther a murit de o moarte groaznică: l-a excomunicat o bulă.
— Zebra a dispărut astăzi complet și se întrebuințează doar pentru ilustrarea literei Z.
— Apa este compusă din două feluri de gin: oxigin și hidrogin.

Și acum o experiență proprie: la hotelul „Britania” din Veneția sosește un grup de excursioniști americani. După vizitarea palatului Dogilor, o doamnă se duce la director și îl întreabă: pentru care câine s-a clădit acest frumos palat!

Cititorului mijlociu din Europa nu i se poate pune în cârcă învinuirea că ar fi incult, însă goana zilnică îi răpește de multe ori disponibilitatea de a elimina din informaţia sa senzaţionalul știrilor false care se învolburează împreună cu cele adevărate.

Credulitatea cititorului de ziare este stimulată și de vraja literei tipărite[63].

O bază psihologică asemănătoare poate avea și succesul care întovărășește stolul știrilor false[64], ale „răţoilor", sau, cum li se mai spune, gogoși, brașoave.

Din ce găoace a ieșit pasărea-minune, ce origine are denumirea de „Răţoi", nimeni nu poate s-o spună.

La nemţi, expresia *„blaue Ente",* care înseamnă raţă albastră, adică un luciu imposibil, este cunoscută încă din secolul al XV-lea.

Francezii leagă obârșia expresiei *„canard"* cu care denumesc minciuna gazetărească, de cunoscutele peripeţii ale *münchhausen-ului* gascon, *Monsieur* de Crac, care, după cum se povestește, a înșirat 12 raţe pe o sfoară, la capătul căreia era legată o bucată de slănină.

Englezii nu întrebuinţează expresia „răţoi". La ei numele comun al tuturor mistificărilor este „hoax". Cu acest cuvânt, ei se găsesc, de altfel, în aceeași încurcătură ca și cei care întrebuinţează expresia „răţoi": nu sunt în stare să ghicească de unde provine. Se spune că ar fi deformarea lui *hocus-pocus,* lucru care-i vârâ într-o nouă fundătură, fiindcă de asemenea nu pot dovedi nicicum de unde li s-a strecurat în vorbire *hocus-pocus-ul,* popular de altfel și prin alte părţi.

Belgienii leagă originea expresiei „răţoi" de faimoasa născocire a lui Comelissen, un ziarist din Anvers. Cazul s-a întâmplat în al treilea deceniu al secolului trecut. Cornelissen s-a plictisit de minciunile prostești ale ziarelor de pe vremea aceea și a vrut să dea un exemplu de cum trebuie să se mintă spiritual. A scris, în ziarul său, un articol despre o experienţă ştiinţifică menită să demonstreze lăcomia fără de margini a raţelor. Niște savanţi ar fi închis într-un coteţ *douăzeci de raţe.* Una a fost tăiată pe loc și tocată, cu pene cu tot, apoi dată ca hrană celorlalte. Acestea s-au repezit ca niște căpcăuni și au înghiţit-o. Au rămas nouăsprezece raţe. Din nou a fost tăiată o pasăre și, făcută bucăţi, a fost dată celorlalte optsprezece. Și aceasta a fost imediat înfulecată. Din nou au tocat o raţă; au rămas

---

—?!

— Da, câine, fiindcă așa scrie în prospect: „Palatul câinelui".

Directorul s-a plesnit peste frunte. În englezește era specificat Doge's Palace. Însă din fața ochilor cucoanei americane, mereu grăbite, a dispărut litera e și a citit Dog's Palace, adică palatul câinelui. Ea vizitase palatul de a un capăt la altul și s-a împăcat cu gândul că în Europa cuștile câinilor se clădesc atât de mari, se împodobesc cu aur și picturi.

[63] Autorul are în vedere presa anului 1938, când apare prima ediție a cărții — N. trad.

[64] În limba maghiară: hirlapi kacsa (răţoi gazetăresc). Expresie intraductibilă; ea se întâlnește și în germană: Die Ente (raţă), precum și în franceză: le canard (răţoiul), pentru a desemna zvonurile, știri mincinoase, scornite.

deci șaptesprezece. Și așa au continuat hrănirea raţelor, făcându-se tocătură din câte o raţă, pe care o dădeau apoi celorlalte. Penultima i s-a dat ultimei raţe, care și-a înghiţit tovarășa făcută tocătură cu o poftă de mâncare de invidiat. Iată deci cum s-a adeverit că raţa este fiinţa cea mai lacoma de pe pământ, *fiindcă o singură raţă a fost în stare să mănânce, în câteva ore, alte nouăsprezece raţe.*

Știrea a făcut o carieră strălucită. A parcurs toate gazetele din Europa, ajungând până în America. După câţiva ani, ea s-a reîntors la locul său natal, în Europa, însoţită de *un proces-verbal autentic, întocmit la disecţia raţei cu pricina,* potrivit căruia profesorii au găsit în cadavrul păsării diferite deformaţii.

În cele din urmă Comelissen a dat în vileag adevărul. De atunci știrile false ale ziarelor se numesc „răţoi".

Chiar dacă originea expresiei nu se poate lega de această întâmplare, este cert totuși că popularitatea şi-o datorește cetăţeanului din Anvers. În prima jumătate a secolului al XIX-lea apăreau, ca ciupercile, ziare pariziene bulevardiere, care se denumeau, cu o cinică sinceritate, „răţoi". Astfel au fost: „Le Canard raisonnable" și „Le Canard véridique" (1834), „Le Canard en colère" (1835), „Canards de l'année" (1847) și, în sfârșit, vestitul „Le Canard" (1848), ziarul lui Xavier de Montepin și al tovarășilor săi.

Oricând s-ar fi născut denumirea, este neîndoielnic că știrea mincinoasă, adică „răţoiul", este de o vârstă cu gazetăria. Ziarul era încă în pruncie, n-avea decât o singură pagină, dar de pe ea măcăia răţoiul. De cele mai multe ori, ziarul se împodobea și cu vreo ilustraţie senzaţională, al cărei text aţâţa nervii și ademenea cumpărătorii. Pe unul se putea vedea un moșier polonez transformat în câine, drept pedeapsă pentru că se purta rău cu iobagii. Pe un altul erau imortalizate ororile săvârșite de un monstru uman cu cap de cămilă; un altul relata despre o pereche din comuna Bdnningheim, care a dat patriei nu mai puţin de cincizeci și trei de copii. La Germanisches National Museum din Nürnberg s-a păstrat o frumoasă xilografie în culori, care încearcă să confere autenticitate acestui caz unic; pe ea se văd toţi copiii fericiţilor soţi, treizeci și opt de băieţi și cincisprezece fete. Ziarele aduceau, pe baza datelor fanteziste din cartea a șaptea a lui Pliniu, știri despre neobișnuiţii locuitori ai unor ţări îndepărtate. Întâlnim în coloanele ziarelor ţara oamenilor cu un picior, în care locuitorii n-au, așa cum îi arată numele, decât un singur picior, însă cu o talpă atât de mare, încât dacă îşi ridică piciorul se pot adăposti de arșiţa celui mai arzător soare, la umbra propriei lor tălpi. Aceleași ziare informau că există popoare blagoslovite cu urechi de mărimea celor de elefant; cetăţenii astfel împodobiţi se culcă pe o ureche, iar cu cealaltă se învelesc. Sunt tară număr știrile despre viţeii cu două capete și vacile cu șase picioare. Dintre știrile de acest fel, cea mai caracteristică este știrea referitoare la iepurele dublu. El avea cică opt picioare: patru plasate obișnuit, pe partea de jos a trupului, și patru așezate pe partea de sus a corpului. Dacă iepurele, fiind gonit, obosea, făcea frumos o tumbă și alerga mai departe pe celelalte patru picioare odihnite.

Un ziar din 1664, care se găsește în colecţia pinacotecii din München, îşi dăruiește cititorii cu o știre și mai senzaţională. Contele Miklós Zrínyi ar fi capturat,

în luptele sale cu turcii, *un tătar cu gât de girafă.* Gâtul numitului prizonier de război era la fel de lung ca și braţul. Știrile despre soarta omului cu gât de girafa lipsesc; la fel și cele despre felul cum a decurs, în 1530, în Ungaria invazia de șerpi, deși, după un ziar din colecţia

„Wickiana", din Zürich, isprăvile reptilelor abundă în orori nemaipomenite.

În comunele din regiunea Tisei, *trei mii de oameni* ar fi fost mușcaţi mortal de către șerpi. Se spunea că șerpii se vârau în gâtlejul oamenilor și nu ieșeau de acolo decât atunci când omul se culca la soare. Dacă voiau însă să-i prindă, șerpii nu se lăsau și se strecurau din nou în gâtul nefericitelor lor victime.

Multele nebunii nu erau chiar atât de inofensive, după cum am fi tentaţi să credem. Vraja amintită înainte a literei tipărite, însoţită de puterea sugestivă a ilustraţiei, submina discernământul oamenilor, făcând să izbucnească norul otrăvit al superstiţiilor. Dacă este adevărată întâmplarea cu nobilul transformat în câine, de ce n-ar fi adevărate zvonurile despre existenţa *oamenii or-lupi,* transformaţi, tot cu ajutorul vrăjilor, în fiare, care răpesc copiii și fac ravagii în rândul turmelor? De ce n-ar exista vampiri?

De ce nu s-ar ascunde prin sate vrăjitori și vrăjitoare? De ce strigoii nu l-ar putea îngrozi pe blajinul cetăţean?

„Răţoiul" și-a continuat opera distructivă și atunci când ziarele s-au mai cizelat și au început să apară regulat. În mintea oamenilor era încă vie credinţa în existenţa vrăjitoarelor; prin Europa mai ardeau ruguri în flăcări purpurii. Pofta de profit a editorilor nu s-a reţinut să aţâţe și mai tare focul.

Știrile despre stricăciunile afurisitelor de vrăjitoare curgeau potop. Erau preferate știrile despre vrăjitoria cu păpuși de ceară; cineva modela după vreun domnitor o păpușă de ceară, pe care o înţepa cu acul, iar domnitorul resimţea pe propriul său trup fiecare înţepătură, ca pe un junghi dureros.

Odată, s-a găsit în patul regelui spaniol o broască uscată, de bună seamă vreo vrajă ocultă îndreptată împotriva vieţii regelui. Goarna știrilor răspândea prin lume întâmplări despre iscări de furtună, vrăjirea copiilor, provocări de boli și despre vrăjitoare care iau parte la sabatul diavolilor. Vraja acelui *Festmachen,* despre care am mai vorbit, bântuia prin gazete încă și pe la sfârșitul secolului al XVII-lea. Numărul 11 din anul 1681 al gazetei berlineze „Sonntagischer Postilion" a furnizat abonaţilor săi următorul „Răţoi":

„La Stockholm, cu ocazia executării unei femei condamnate la decapitare, s-a întâmplat următorul fapt miraculos: când condamnata și-a pus capul pe butuc, iar călăul a izbit cu toată puterea, barda a ricoșat pe gâtul ei de parcă s-ar fi lovit de oţel. Femeia nici n-a fost măcar rănită; pe gât îi apăru doar o dâră roșie. Autorităţile au cercetat barda și au găsit-o ascuţită ca briciul".

Fantezia inventatorilor de gogoși nu s-a mulţumit doar cu prezentarea slugilor diavolului. Ea a adus în faţa cititorilor pe însuși marele maestru, pe diavol. Numărul 37 din anul 1628 al gazetei „Wochentliche Ordinari Zeitung", din München, ne bagă în sperieţi cu următoarea știre:

„În orașul Itzehoe s-a arătat dracul în persoană. El a sucit gâtul la mai mult de

douăzeci de boi și i-a izbit cu atâta putere de pământ, încât boii s-au afundat, de nu li se mai vedeau decât coamele. Diavolul a împletit și oiștile de la căruţe, încât a trebuit să fie despărţite cu toporul. A ridicat apoi poarta orașului și a aruncat-o cu câţiva pași mai înăuntru. Ce-o să mai iasă din asta?"

„Răţoiul" nu s-a mulţumit să planeze doar pe filele gazetelor, ci râvnea spre piscuri, spre regiunile răcoroase și pure ale *științei.* Una dintre revistele cu cel mai mare prestigiu din secolul al XVII-lea a fost „Theatrum Europaeum" din Frankfurt, revistă tipărită deosebit de îngrijit. Această publicaţie serioasă și cu prestigiu anunţa, cu o rece obiectivitate, că în anul 1630 orașul Milano a fost scena unei întâmplări miraculoase: și-a făcut apariţia acolo diavolul, în întruchiparea lui subpământeană.

De unde a dezgropat „Theatrum Europaeum" această fantastică nebunie?

Hazardul ne-a condus la sursa știrii.

În 1621, micul oraș Rinteln, din Hesse, a fost înzestrat cu o universitate. Podoaba corpului didactic era profesorul J.P. Lotichius, om de știinţă vestit pe vremea aceea. Probabil, pentru a ridica prestigiul noii universităţi, în 1631, el a prezentat o comunicare ce promitea să fie de-a dreptul senzaţională. Scrisă în latină[65], a fost publicată, în același an, și în traducere germană. Profesorul și-a citit referatul în faţa plenului universităţii.

Este de mirare că auditoriul nu s-a repezit la tribună ca să-l lege burduf pe profesor, pentru că în conferinţă se spuneau următoarele:

„După cum relatează numeroși bărbaţi iluștri, în prezent dracul s-a instalat la Milano, înjghebându-și acolo o adevărată curte. Zilnic, în văzul lumii, trece triumfal prin oraș într-o caleașca trasă de patru cai diavolești. Se înconjură cu numeroși curteni, care se fudulesc în uniforme de catifea verde cu fireturi de aur. El nu neagă că ar fi stăpânul iadului, și cere să fie numit prinţul Mammon".

N-am putut să urmăresc mai departe zborul obezului „răţoi" științific.

Bănuiesc doar că vreun șarlatan și-a făcut apariţia prin Milano și, după obiceiul vracilor, s-a înconjurat cu mare pompă și tămbălău. Careva o fi spus, dând din cap, că probabil ciudatul necunoscut este însuși diavolul; atât i-a trebuit „răţoiului" ca să se ridice în slăvi și să zboare de la Rinteln până la Frankfurt.

Pe vremea aceea „răţoiul" era în plină glorie: era luat în serios. Mai târziu, prin secolul al XIX-lea, cu cât gogoașa se umfla mai mult prin coloanele gazetelor moderne, cu atât îi scădea influenţa. Cititorul începea să dea neîncrezător din cap și să se scuture de falsul senzaţional, precum se scutură raţa adevărată de apa băltoacelor.

Pseudoștirile au devenit astfel mai inofensive. În șuvoiul știrilor din secolul trecut, se bălăceau sirene, oameni și șerpi de mare. Acestea erau însă știri lipsite de fantezie, oarecum un fel de redescoperire a monștrilor din vechile gazete de o pagina, înveșmântaţi doar cu straie moderne. *Monstrul din Chile* a fost specimenul

---

[65] Oratio super fatalibus hoc tempore Academiarum periculis, publice recitata în Academia Rintelensi 1631, ibidemque impressa codem anno.

cel mai notoriu. A devenit vestit mai ales prin persoana autorului său, care nu era altul decât contele de Provence, devenit mai târziu, sub numele de Ludovic al XVIII-lea, rege al Franţei. Pe vremea aceea el se distra trimiţând gazetelor tot felul de inepţii. Cu monstrul din Chile a fericit gazeta „Journal de Paris". Straniul animal — scria ziarul pe marginea relatărilor nobilului său corespondent — a fost capturat pe ţărmul chilian de către vânători spanioli. Seamănă cu sfinxul, însă are cap de leu, coame de taur și urechi uriașe de măgar. Pe spate are aripi ca liliacul. Partea din faţă i se sprijină pe două picioare uriașe de raţă, iar la spate se termină, ca foca, cu înotătoare. Monstrul poate înota, zbura și alerga; nicio vieţuitoare nu-i scapă.

America a perfecţionat în cel mai înalt grad prăsitul „răţoilor. În turbata concurenţă dintre ziare, câştiga cel care reușea să-și năucească abonaţii cu reportaje cât mai senzaţionale. Cu știri false, concepute spiritual și finisate cu gust, se puteau câştiga mulţi bani.

Cartea aceasta ar deveni mult prea groasă dacă aș vrea să servesc toţi „Răţoii" celebri din S.U.A. Ar fi și inutil, fiindcă prin faţa ochilor noștri zboară și acum stoluri de „răţoi" americani. Pentru exemplificare însă, voi face cunoscut unul dintre cei mai vestiţi „răţoi".

În numerele 615 — 619 din anul 1835 ale ziarului new-yorkez „Sun", se prezintă o descoperire astronomică. Seria de articole oferă, cu aparentă pricepere și strictă obiectivitate, caracteristică omului de știinţă, amănunte detaliate despre această senzaţie știinţifică.

Marele astronom Harschel cică ar fi fost trimis de către guvern în Africa de Sud, pentru observaţii astronomice. Încă nu și-a făcut raportul oficial — scria „Sun" —, dar s-a reușit să se obţină notiţele colaboratorului său, savantul dr. Grant. Fiind vorba de cea mai palpitantă curiozitate a secolului, „Sun" consideră că este de datoria sa să-și informeze primul cititorii.

Herschel a reușit să construiască în cel mai mare secret un telescop care reduce, pentru ochiul omului, distanţa dintre Pământ și Lună până la 100 de yarzi. Telescopul este ingenioasa reunire a unei lentile care mărește de 42.000 de ori și a unui microscop legat de un aparat de proiecţie în așa fel, încât porţiunea vizată din Lună se poate proiecta de-a dreptul pe o *pânză prinsă de perete.*

Luna a început să fie observată la 10 ianuarie, seara, la orele 21 și treizeci de minute. Din primul moment, s-a proiectat pe pânză un spectacol nemaivăzut de ochi pământeni: munţi uriași de bazalt, *iar prin văi păduri și poiene înflorite.* Deci, Luna este înconjurată cu un strat de aer, asemănător cu cel al planetei noastre! Privitorii uimiţi au fost cuprinși de febra emoţiei: pe corpul ceresc, socotit mort, trebuie să existe și vieţuitoare!

În faţa lentilelor telescopului, Luna s-a învârtit mai departe. Pe pânză sclipiră *munţi de ametist, jucând în focuri violete,* apoi apăru o turmă de bivoli ce păștea liniștită. (Un joc interesant al fanteziei: pe vremea aceea nici nu se visa despre cinematografie, și totuși autorul articolului descrie spectacolele din Lună parcă le-ar fi văzut în sala unui cinematograf.)

Împrejurul lor se zbenguiau niște animale drăgălașe, asemănătoare caprelor

noastre, cu deosebirea că aveau *doar un singur corn* în mijlocul frunţii.

Deoarece animalul legendar se vede și pe blazonul regelui englez, Herschel a botezat minunata regiune *Valea Unicornului.*

În noaptea de 11 spre 12 ianuarie, cerul fiind înnourat, nu s-au putut face observaţii (ce strașnică idee să dai iz de veridicitate întâmplărilor prin aceste note în stil de jurnal de bord). În ziua de 13 le-a apărut din nou Luna și urmă surpriza surprizelor, descoperirea de răsunet mondial:

Într-o vale înconjurată de stânci abrupte, s-au arătat cu sutele niște oi grase și miţoase, formând parcă o turmă, însă fără păstor. Arătau exact ca și când vreun crescător de oi englez le-ar fi exportat în Lună. Privitorii erau din ce în ce mai surescitaţi. Dacă există oi seleniene, trebuie să fie și *oameni selenieni!*

Uluirea totală n-a întârziat mult.

Pe creștetul stâncilor au apărut siluete umane. Oare cum o să coboare la turmele lor? în câteva clipe răspunsul s-a desfășurat pe pânză.

Selenienii și-au întins niște *aripi* enorme și s-au lăsat încet în vale. Acolo ei au putut fi priviţi mai de aproape. Selenienii nu se puteau lăuda cu cine știe ce frumuseţe, deoarece abia dacă aveau patru picioare înălţime; corpul le era acoperit cu o blană roșcată, iar faţa era cu puţin mai fină decât a urangutanilor. În schimb prezenţa *aripilor de liliac* ce le creșteau din spate și care, închise, le ajungeau până la glezne îi făcea să fie mai desăvârșiţi decât pământenii. Doctorul Herschel i-a botezat pe loc cu numele de *Vespertiliohomo,* adică omul-liliac. O vreme au evoluat prin faţa spectatorilor, care-i urmăreau cu ochii căscaţi de uimire; se învârteau încoace și încolo, se scăldau în lac, făcând impresia unor fiinţe fericite și nevinovate, deși — spune articolul — e greu să faci să corespundă „concepţiei pământene despre bună-cuviinţă unele dintre distracţiile lor”.

Apoi, oamenii-lilieci și-au desfășurat aripile, au zburat, și cronica doctorului Grant luă sfârșit.

În schimb, nu a luat sfârșit agitaţia care a parcurs ca o săgeată întreaga Americă. Terminându-se exemplarele din „Sun” editorul a tipărit separat articolul. În câteva zile, au fost vândute 60.000 de exemplare.

Publicul saluta cu entuziasm zgomotos vestea despre rubedenia selenică.

Micul grup al scepticilor abia de îndrăznea să-și deschidă gura. Degeaba

Edgar A. Poe a arătat că ideea articolului fusese luată din scrierile lui; opinia publică l-a huiduit. Deși n-ar fi trebuit să se justifice pe o cale cine știe ce complicată: oricine se putea convinge că în „Southern Literary Messenger”.

Începuse să apară în fascicule, cu trei săptămâni înainte de apariţia ciclului de articole din „Sun” o nuvelă fantastică a lui Poe, intitulată *Hans Pfaal’s Journey to the Moon* (Călătoria lui Hans Pfaal spre Lună). Ziarele din New York și din provincie au declarat că articolul din „Sun” este plauzibil și justificat din punct de vedere știinţific.

Însufleţirea a început să scadă numai atunci când au parvenit știri autentice din Africa de Sud. S-a dovedit că din articol nu este adevărată nicio iotă, începând cu teicscopul-minunc și terminând cu omul-liliac. Autorul „Răţoiului” era un ziarist din

New York, cu numele de R.A. Locke. Farsa a reușit într-o astfel de măsură, încât și după decenii consumatorii americani de ziare erau obsedaţi de basmul cu omul din Lună. În 1876, „Chicago Times" a lansat „răţoiul" selenic numărul doi. Potrivit acestuia, la Paris ar fi fost montat un telescop uriaș cu ajutorul căruia au putut fi cercetate amănuntele necunoscute ale vieţii din Lună. S-au observat clădiri, ba se puteau vedea și muncitori lucrând la construcţii și încă *legaţi cu lanţuri unul de altul, ceea ce dovedea că în Lună se cunoștea instituţia sclavajului.*

MISTIFICAREA

Mistificarea este o rudă apropiată a minciunii gazetărești.

Dacă ar fi să explic cuvântul, ar trebui să aleg între a înșela, a păcăli, a induce în eroare, a amăgi, a ademeni, a purta cu minciuni, a scorni, a falsifica, a trage pe cineva pe sfoară.

Din vastul material cu fel de fel de mistificări am ales două mostre.

Le-am reţinut, fiindcă exemplifică în modul cel mai adecvat paradoxul: *e de necrezut ce de lucruri sunt în stare să creadă oamenii.*

În 1785, s-a întâmplat ca doi ofiţeri francezi din garnizoana de la Nancy să se plictisească de moarte. Ei se numeau Fortia de Piles și Boisgelin. Amândoi erau literaţi. Fortia scrisese piese de teatru, opere, jurnale de călătorii, ba chiar și studii politice. Citind o gazetă locală din Nancy, l-a izbit faptul că printre colaboratorii externi figurează și procurorul din Abbeville, Le Cât, care inundă gazeta cu cele mai diverse produse literare din care urlă diletantismul: poezii, epigrame, logogrife și altele. Cei doi camarazi s-au înţeles dintr-o privire: iată ocazia nimerită să-și înveselească monotona viaţă de garnizoană. Au scornit deci un personaj inexistent, pe care l-au botezat cu numele de Caillot-Duval. Acest Caillot Duval intră în corespondenţă cu procurorul, și atâta i-a gâdilat vanitatea scriitoricească, până a reușit să-l facă să comită cele mai absurde trăsnăi.

Succesul le-a dat curaj celor doi camarazi. Ei au continuat, în numele lui Caillot-Duval, mistificarea, făcând cu ajutorul corespondenţei o mulţime de victime. Mai târziu, Fortia se gândi că ar fi păcat pentru posteritate dacă instructiva corespondenţă s-ar pierde. În 1795, el a adunat scrisorile și răspunsurile într-un volum, publicat sub titlul de *Correspondance philosophique de Caillot-Duval* (Corespondenţa filosofică a lui Caillot Duval). Azi nu se mai găsesc din carte decât unul sau două exemplare; cei interesaţi sunt nevoiţi să facă apel la noua ediţie a lui Loredan Larchey, apărută în 1901, într-un tiraj restrâns și în ediţie bibliofilă. Cartea merită să fie răsfoită, nu numai pentru curiosul ei conţinut. În ea găsim documente foarte interesante cu privire la vanitate, care este nu numai oarbă, ci și lacomă, înghiţind cea mai grosolană momeală.

Mistificarea procurorului Le Cât începe cu o scrisoare măgulitoare, în care Caillot-Duval apare în rolul unui tânăr scriitor începător, și îl felicită pe procuror pentru poeziile sale, cerând îngăduinţa să-i trimită, pentru a-i cunoaşte opinia, una dintre slabele sale poezii. Procurorul a înghiţit pe loc momeala, mulţumind pentru

apreciere și încurajându-l pe tânărul poet să-i trimită, liniștit, primele producţii. Caillot-Duval îi scrise din nou, și de data aceasta făcu să explodeze petarda celor mai nerușinate laude; cât privește propria sa operă, aceasta este un poem compus din douăzeci și patru de cânturi, în care se preamăresc plăcerile vieţii rustice. Lucrarea este expediată unei tipografii pariziene, însă cum va primi șpaltul îl va trimite imediat la Abbeville. Ca încheiere, el împărtășește, plin de modestie, îmbucurătoarea veste că Maiestatea sa împărăteasa Rusiei l-a numit pe el, Caillot-Duval, *membru al Academiei Imperiale din Petrograd.*

Răspunsul lui Le Cat: arde de nerăbdare să citească poemul și-l felicită din tot sufletul pentru distincţie. Este frumos să fii membru al unei academii; pe el personal, o astfel de distincte l-ar face tare fericit.

Lui Caillot-Duval nu-i trebuia mai mult. Văzând peste ce mediu strașnic au dat, cei doi ofiţeri au lăsat libere fantezia și nerușinarea. În scrisoarea de răspuns, Caillot-Duval expune punctul său de vedere, după care, într-o societate literară, nu se poate pătrunde decât prin diverse legături. Meritul în sine nu-i de ajuns. Personal, el a pătruns în Academia din Petrograd datorită prietenei prinţului Kabardiński, fratele domnitorului circazian Heraclius, și totodată personalitate de vază la curtea din Petrograd. Caillot-Duval îşi exprimă convingerea că prinţul i-ar face serviciul să pună o vorbă bună pe lângă ţarină și în interesul primirii domnului Le Cat la Academie; pentru aceasta însă va fi nevoie ca și domnul Le Cat să depună un efort pentru a intra în graţiile prinţului. Cel mai sigur mod ar fi o odă adresată acestuia din urmă. El propune, aşadar, ca domnul Le Cat să scrie o astfel de odă pe care, cu un comentariu corespunzător, el o va transmite prinţului. În ceea ce privește conţinutul, va fi de ajuns să știe că prinţul e de os domnesc și că, la vremea ei, soţia sa a născut cinci gemeni. Toţi cei cinci băieţi trăiesc și în prezent, făcând fapte vitejești în armata ţarinei!

Rezumat astfel, totul pare cea mai grosolană absurditate, însă această nebunie fusese atât de abil dozată, iar poetul diletant atât de orbit de vanitate, încât n-a observat drăcească uneltire. Înghiţi și această gălușcă, zbătându-se leșinat de fericire în undiţa lui Caillot-Duval. Primi plin de recunoștinţă sfatul. Și după părerea lui, spunea el, este necesară o odă închinată prinţului Kabardiński. S-a și apucat de scris: cum o termină, o va trimite.

Cei doi camarazi urlau de plăcere, așteptând cu înfrigurare oda promisă. Aceasta sosi după zece zile; atât i-a trebuit poetului până s-o compună.

Oda începe cu rugămintea ca prinţul Kabardiński să primească prinosul unui modest poet care, dintotdeauna, a condamnat și a evitat murdara lingușire. Însă acum se schimbă situaţia, deoarece însăși Minerva va aplauda ascultând elogiul adus acelui bărbat care, născut dintr-o familie nobilă, este și mai nobil datorită propriilor sale merite. Prinţul rus este glorificat de procurorul-poet în alexandrini străluciţi, iar ca încheiere doar atât îşi mai dorește poetul de la soartă; să poată intra cândva împreună cu Kabardiński în Templul Faimei[66].

---

[66] „Puisse-t-il, avoue du dieu de l'Hélicon.

Soarta i-a satisfăcut dorinţa domnului Le Cat. Datorită cărţii lui Caillot-Duval, a intrat în Templul Faimei, însă în afară de aceasta nu i-a fost dată nicio graţie, deoarece corespondenţa s-a întrerupt brusc, iluzia primirii la Academia din Petrograd destrămându-se, în pofida aplauzelor Minervei.

Prinţul Kabardiński și-a găsit o nouă ocupaţie.

El a trimis o scrisoare domnișoarei Saulnier, sărbătorita prim-balerină a Operei din Paris. Prin cuvinte alese, i-a comunicat că faima ei a ajuns până în îndepărtatul nord și că moare de nerăbdare s-o cunoască, îndată ce va sosi la Paris; câteva luni mai trebuie să petreacă la o curte domnitoare din Germania, însă și-a trimis maestrul de ceremonii la Nancy, însărcinându-l cu expedierea scrisorii.

Plin de însufleţire, maistrul de ceremonii, Caillot-Duval, trimite domnișoarei Saulnier scrisoarea prinţului, cerând răspuns la Nancy.

Însă zâna operei era mai precaută decât procurorul-poet. În locul ei, afacerea este tratată de către sora sa. Plină de tact, aceasta se interesează care sunt scopurile prinţului. Caillot-Duval răspunde: prinţul are de gând să-i ofere un mic palat mobilat, îi pune la dispoziţie doi lachei, un vizitiu, iar pe lângă vizitiu îi dă și trăsură cu cai. În sfârșit, afară de întreţinerea completă, îi mai oferă lunar cincizeci de galbeni, fără să mai pună la socoteală și micile daruri ocazionale. Bineînţeles, toate acestea sunt lucruri secundare, importante sunt în primul rând sentimentele domnișoarei, hotărârea ei trebuind să fie inspirată exclusiv de simpatie. Anexă o scrisoare și pentru balerină, înșirând calităţile prinţului care, deși căsătorit (căsătoria lui a fost făcută din interes), tânjește după o inimă înţelegătoare. De data aceasta, Caillot-Duval nu pomenește de cei cinci gemeni.

Păuniţă de aur căzu în cursă. Deși ca prim-balerină domnișoara Saulnier primea anual 7.000 de franci, închinase un palat, avea cal și trăsură, totuși oferta princiară trebuia cumpănită. A urmat o corespondenţă de luni de zile, în care sora și Caillot-Duval au discutat amănuntele. Însă într-o bună zi, iţele intrigii s-au rupt: cele două pariziene aveau mai multă minte decât procurorul provincial. Au făcut rost de un Almanah Gotha, din care au văzut că nu există niciun prinţ Kabardiński. Domnișoara renunţă la mirajul unui amant princiar, mulţumindu-se cu realitatea pariziană, deși mai modestă.

Cei doi ghiduși nu s-au dat în lături nici de la alte corespondenţe.

Ei au scris unui pantofar parizian de la curte, întrebându-l dacă ar putea să le facă pantofi fără cusătură. Și aici vanitatea zgândărită reacţiona prompt; pantofarul a răspuns că da, ar putea, în prezent însă n-are timp, deoarece este prea ocupat la curte.

Unui librar i-au oferit, spre cumpărare, o carte ilustrată, deosebit de rară, tipărită în 1400. Pus pe jar, librarul a arătat un interes deosebit faţă de opera tipărită înainte de inventarea tiparului. I s-a răspuns că, din păcate.

Caillot-Duval a vândut-o, între timp, Bibliotecii regale pentru 3.000 de franci,

---

Près de toi reposer au temple de Mémoire!
Un sort aussi flatteur suffiroit a ma gloire”.

bani gheaţă, și o rentă viageră de 300 de franci, pe care, după moartea sa, o va moșteni bunica lui.

Au mai scris unui căpitan din garda franceză că un anume Caillot Duval ar vrea să-și plaseze doi veri în gardă. Amândoi sunt de aceeași înălţime, numai că cel mai tânăr este mai înalt decât fratele său cu trei degete; sunt de aceeași vârstă, atât doar că unul este de optsprezece ani, iar celălalt de douăzeci și șapte. Bravul combatant n-a observat aiurelile care se dădeau de-a tumba printre rânduri: el a răspuns că îi primește pe băieţi cu plăcere și, totodată, alătură formularul care trebuie completat în vederea angajării.

Au scris apoi o scrisoare măgulitoare unui meșter curelar, om foarte cumsecade: Caillot-Duval ar dori să intre în legături de rudenie cu meșterul de bun renume în meseria sa, și dacă ar avea vreo fată de măritat, ar îndrăzni să-i ceară mâna pentru *unicul sau fiu mai vârstnic.* Curelarul a răspuns fără întârziere: într-adevăr, are o fată drăguţă de 16 ani, bine educată, şi consideră drept un noroc să o dea de nevastă unui tânăr dintr-o familie atât de bună ca aceea din care face parte tânărul Caillot.

Unui naturalist din Paris, Caillot-Duval i s-a prezentat drept crescător de păsărele. Îl anunţa că, în scop experimental, a închis în aceeași colivie un graur și o bufniţă, iar aceștia s-au împrietenit atât de tare, încât sau și împerecheat. Bufniţa a ouat două ouă, pe care le-a clocit, ieșind din ele o coţofană și o vrabie cu cioc încârligat. Cum e posibil acest lucru? învăţatul a răspuns, plin de demnitate, că, deși cazul nu-i deloc obișnuit, în natură totul este posibil. Să fie amabil domnul Caillot-Duval și să-i dea amănunte mai ample despre penajul puilor și mai ales să-i specifice când face vrabia gălăgie mai mare: când se apropie de graur sau când se apropie de bufniţă? În cazul din urmă n-o să apuce primăvara.

Cei doi perseverenţi autori de epistole au redactat și au expediat în total 120 de scrisori. În istoria mistificării, lor le revin laurii tenacităţii.

„BOTTLE-HOAX"-UL LONDONEZ

Am început acest capitol cu un pariu și tot cu un pariu îl voi termina.

Cuplul Caillot-Duval a prostit oamenii unul câte unul. Vestitul pariu din 1749 al prinţului de Portland, pomenit până în ziua de astăzi ca *Bottle Hoax* (mistificarea cu sticla), stă mărturie cât de ușor pot fi ameţite cu ajutorul unei reclame, evident stupide, grupuri mari de oameni.

La clubul său, prinţul a provocat un pariu, susţinând că dacă un scamator ar da un anunţ cu un conţinut oricât de imposibil, publicul londonez l-ar lua de bun și ar umple sala de spectacol.

— Poate, totuși, nu — spuse contele Chesterfield. Dacă s-ar anunţa că, în văzul lumii, scamatorul va intra într-o sticlă de vin, nimeni nu l-ar crede.

Prinţul acceptă pariul.

Nu peste mult timp, în ziarele londoneze apăru un anunţ cu următorul text:

„Luni, la 16 ale lunii curente, în teatrul din Haymarket, un artist va prezenta

spectatorilor numere senzaţionale:

1. La cerere, va imita cu cea mai mare precizie orice instrument pe un baston oarecare, acompaniindu-se cu o voce inegalabil de frumoasă.

2. Va prezenta o sticlă obișnuită de vin, pe care oricine o va putea examina. O va așeza pe masă, în mijlocul scenei, și, fără nicio scamatorie, va intra în sticlă, continuând să cânte.

Spectatorii de la parter sau din loji pot veni și cu mască, iar el va ghici numele fiecăruia.

Preţul biletelor: parter — 7 s.; lojă — 5 s.; balcon-2 s. *Biletele se găsesc la casă Spectacolul începe la ora 18 și se sfârșește după ora 20.*

Observaţie: Dacă după spectacol vreun gentleman sau vreo lady ar dori să intre în legătură cu o rudă decedată, maestrul va realiza întrevederea în schimbul unui onorariu. Respectivii îl vor putea vedea pe decedat și vor putea vorbi cu el de parcă ar fi în viaţă.

Numerele acestea au fost vizionate de către suveranii Europei, Asiei și Africii. Marelui public nu i se oferă decât această unică ocazie. În casele particulare, tariful reprezentaţiei este de 5 lire".

Efectul întrecu cele mai aprinse speranţe ale prinţului. Timp de câteva zile nu s-a vorbit la Londra decât despre omul care intră în sticlă. În seara spectacolului teatrul a fost înţesat de lume; n-a rămas niciun scaun liber; aproape că s-au bătut până și pentru locurile în picioare.

Nerăbdarea creștea din ce în ce. Ceasurile arătau ora 18 și încă nu se întâmpla nimic. Tensiunea așteptării începea să se descarce în strigăte furioase și bocancii din picioare. În sfârșit, în faţa cortinei apăru un slujbaș al teatrului. El cerea, însoţite de dese plecăciuni, scuze pentru întârziere. Și direcţiunea este revoltată; dacă până într-un sfert de oră artistul nu-și face apariţia, casieria va înapoia costul biletelor. Disciplinatul public englez a mai așteptat un sfert de oră. Când a trecut și ultima secundă, dintr-o lojă au început să azvârle pe scenă cu lumânări aprinse. Din fericire, n-a izbucnit incendiul; în schimb, izbucni nemulţumirea. Ca la un semnal, publicul se năpusti asupra mobilierului teatrului, zdrobind și sfărâmând tot ce-i cădea în mână. Femeile ţipau și încercau să fugă, iar bărbaţii vociferau. Când totul a fost rupt în bucăţi, au cărat sfărâmăturile în stradă, ridicând din ele un rug căruia i-au dat foc.

Directorul teatrului se apăra cu disperare. Nu făcuse decât să închirieze sala, el nu răspunde de nimic

Clubul tăcea. Taina pariului n-a ieșit la iveală decât după ani de zile.

Londra a fost bântuită de o furtună de râsete. Caricaturiștii ziarelor au trăit din acest *hoax* săptămâni întregi. A apărut o mare de pamflete; unul dintre ele, redactat poate chiar de autorii glumei, se străduia să explice întâmplarea. După părerea autorului pamfletului, contra a 5 lire, artistul a intrat în sticlă la locuinţa unui gentleman, iar acesta a astupat repede sticla.

De atunci, nefericitul artist trăiește în închisoarea lui de sticlă, precum spiritul din *Halima.* Din timp în timp, gentlemanul destupă sticla și-l hrănește pe artist. Nu

peste multă vreme, are de gând să-l pună în libertate, în cadrul unei reprezentaţii publice; data va fi adusă prin presă la cunoștinţa generală.

Probabil s-au găsit oameni care s-o creadă și pe asta!

ISTORIA FLIRTULUI

CE ESTE FLIRTUL?

Un eminent lingvist ungur a încercat să maghiarizeze cuvintele străine uzuale sau cel puţin să le înlocuiască prin cuvinte maghiare echivalente. În locul cuvântului *flirt,* el propune următoarele: curtare, sminteală, giurgiuleală, dragoste neserioasă, cochetărie. Însă niciunul dintre aceste cuvinte nu exprimă exact înţelesul pe care îl conţine cuvântul englezesc flirt. În ceea ce privește cochetăria, ea se deosebește cu totul de flirt.

Verbul englez *to flirt* înseamnă a agita ceva iute încoace și încolo, a mișca. Lnul dintre cei mai spirituali scriitori englezi ai secolului al XVIII-lea, contele Chesterfield, povestește că a fost de faţă la nașterea noului sens al acestui cuvânt. Doamna care a întrebuinţat pentru prima oară cuvântul, în înţelesul lui de astăzi, și al cărei merit a fost uitat cu totul de posteritatea nerecunoscătoare, se numea Lady Frances Shirley. „Eram de faţă — scrie Chesterfield — când acest cuvânt plin de importanţă și-a luat zborul de pe cele mai fermecătoare buze". Încântătoarea Lady Frances *ba îşi deschidea evantaiul, ba și-l închidea; când îşi ascundea faţa în dosul lui, când doar ochii,* iar când partenerul ei, în glumă, i-a reproșat provocarea plină de seducţie, ea a răspuns cu nevinovăţie că ceea ce face este doar simplu *flirtation,* îşi flutură doar evantaiul.

Deci cuvântul s-a născut, și atât doamnele engleze, cât și cele de pe continent s-au străduit din răsputeri ca nou-născutul să nu rămână firav, ci să se dezvolte cum trebuie. Astfel, și înţelesul cuvântului *flirt* a luat proporţii, sa complicat atât de tare, încât în ziua de astăzi se întrebuinţează în diverse feluri. Flirtul nici azi nu are încă o definiţie știinţifică. N-o spun cu ironie, fiindcă, într-adevăr, o mulţime de savanţi și-au bătut capul cu definirea lui.

Nu se poate nega existenţa și înflorirea sa, deci trebuie încercată și explicarea lui știinţifică.

Iwan Bloch îl definește opunându-l cochetăriei. După Bloch, cochetăria are în vedere doar simţurile, neluând în considerare partea spirituală a relaţiei dintre bărbat și femeie. În schimb, flirtul este ruda spiritualizată a cochetăriei; în acest caz, femeia recurge mai ales la armele spiritului.

După elveţianul Forel, femeia cochetă vrea, în primul rând, să placă, cucerirea lăsând-o pe planul al doilea. În schimb, flirtul dorește, prin mijloace variate, să trezească de-a dreptul iubirea. Excelentul autor înșiruie aceste mijloace cu o graţioasă detaliere și stabilește cu temeinicie știinţifică cum că flirtul recurge la organele de simţ *vizuale* și *tactile.* Dintre primele, cei mai important este graiul ochilor, pentru că, ochii destăinuind multe, se poate conta pe efecte foarte

puternice. Din cercul simţului tactil fac parte: strângerea de mână, apropierea, atingerea aparent întâmplătoare, iar în locurile unde oamenii șed îngrămădiţi unul lângă altul, acţionează graiul genunchilor și al picioarelor, în acest caz vorba devine inutilă, perechea care flirtează se înţelege și fără ea.

Americanul H.T. Finck face, de asemenea, deosebire între cochetărie și flirt. Și după el cochetăria *(coquetry)* înseamnă dorinţa de a plăcea.

Femeia cochetă dorește să cucerească, însă tară niciun alt scop afară de cel de a savura cucerirea. Exact ca și avarul care nu vrea să târguie nimic cu galbenii săi, adunându-i grămadă numai de dragul aurului. Faţă de cochetărie, flirtul este un joc mult mai de iertat. De altfel se și spune: „flirt nevinovat", pe când despre cealaltă se spune: „cochetărie crudă". Pentru a scoate și mai mult în evidenţă caracterul flirtului, autorul amintește și de tipurile de femei trufașe, rigide și ipocrite. Aceste tipuri răspund cu un *nu* la întrebarea bărbatului chiar în cazul când gândesc *da*; în schimb, femeia cochetă, chiar atunci când gândește *nu,* răspunde cu *da.* Și flirtul? Zâmbește și nu spune decât: *poate…* Urmărind acest șir de idei, învăţatul nostru conchide astfel, dând o scurtă definiţie a flirtului: „Flirtul este arta prin care femeia vrăjește și subjugă bărbatul, lăsându-l totodată în nesiguranţă dacă-l lubește sau nu".

Definiţia pare acceptabilă.

Încă ceva pentru a elucida complet înţelesul flirtului. Nu trebuie să-l confundăm cu preludiile dragostei. Acestea, câteodată, coincid cu fenomenele observate de profesorul Forel în legătură cu flirtul, fiindcă dragostea nu este doar întâlnirea inimilor, ci câteodată și a genunchilor.

Francezii au o vorbă excelentă pentru a desemna aceste preludii: le numesc *petite-oie*[67]. Tradus, sună cam aspru: potroace de gâscă, adică mărunte graţii, care preced marele ospăţ, când se va servi însăși friptura de gâscă. (Pentru a nu da loc la neînţelegeri: accentul comparaţiei cade asupra fripturii, nu asupra gâștei!)

SLUJIREA FEMEII ÎN TIMPUL CAVALERISMULUI

De data aceasta nu încep cu antichitatea, cum este obiceiul în istoria culturii. Știm că lumea antică nu cunoștea dragostea în accepţia de astăzi.

Femeia, ca mamă de familie, era înconjurată de o stimă nemărginită; era respectată, ridicată pe un piedestal, unde era lăsată să stea, fără să se caţere nimeni după ea. În căsnicie se vorbea foarte puţin despre dragoste. Când capul familiei dorea să se distreze, mergea la hetaire, unde chiar că nu căuta principalul element al dragostei, înţelegerea sufletească.

---

[67] Menu detail, baisers donnes et pris
La petite-oie enfin ce qu'on appelle
En bon frânais les preludes d'amour".
La Fontaine

Dragostea care corespunde înţelesului de astăzi s-a dezvoltat în perioada *cavalerismului.* Aceasta a fost, pe de o parte, un rezultat al influenţei germanice, deoarece în nord femeia se bucura de o libertate mai mare, iar pe de altă parte, ochii bărbatului au fost deschiși și de cultul Mariei, începând să vadă în femeie și altceva decât material de prăsilă sau hetairă.

Lucrul acesta a fost recunoscut și stabilit demult de istoria culturală.

Mai greu s-ar accepta îndrăzneaţă afirmaţie că de fapt *tot atunci s-a născut și flirtul.*

Voi încerca să demonstrez și aceasta.

În primul rând, trebuie să fim la curent cu esenţa dragostei din perioada cavalerismului. Spre a nu fi învinuit că o deformez potrivit ipotezei mele, voi da cuvântul lui Karl Weinhold care în opera sa capitală *Die deutsche Frauen în dem Mittelalter,* Wien, 1882 (Femeia germană în evul mediu), spune următoarele:

„Epoca cavalerismului a creat instituţia slujirii femeilor *(Frauendienst).* Viaţa ordinului cavaleresc era dirijată de reguli diferite de cele ale vieţii civile; ei aveau o concepţie despre onoare de tip deosebit și şi-au creat obiceiuri aparte. Scopul vieţii cavalerului consta în a-și dovedi bărbăţia și curajul prin fapte cutezătoare. Acest scop a generat legea de bază a dorinţei de aventuri și a căutării lor: să aperi pe cei slabi, în special femeile.

Cu apărarea femeii și cu slujirea ei, în cele din urmă, s-a ajuns ca serviciile cavalerului să fie închinate doar *unei singure femei.* Acest serviciu cavaleresc s-a transformat într-un veritabil *obicei convenţional,* foarte des lipsit de pasiune adevărată și luând aspectul unei formalităţi, chiar dacă avea repercusiuni asupra întregii vieţi a cavalerului… Serviciul cavaleresc privea *femeile măritate,* deoarece acestea aveau un rol de frunte în societatea «distinsă». Scopul era doar jocul spiritual și al simţirii amoroase. Cavalerul îşi alegea o *froirwe* (doamnă) și-i oferea serviciile sale. Am putea spune că pentru el era oarecum o necesitate vitală să aibă o doamnă la care să se poată angaja drept cavaler *(frouwenritter).* Dacă doamna *îi* primea angajamentul, cavalerul îndeplinea toate acţiunile sale în numele ei. Totodată, conform obiceiurilor cavalerești, doamna nu mai avea dreptul să primească serviciile vreunui alt cavaler, iar ca semn al înţelegerii lor, ea îi dăruia o panglică, un văl sau o cunună, pe care acesta o purta fie pe coif, fie prinsă de vârful lăncii, ca la faptele sale vitejești amintirea doamnei să-i fie mereu prezentă și să-l stimuleze la acţiuni eroice".

(Mai târziu, va veni vorba despre atitudinea uimitor de indiferentă a soţului.)

Voi adăuga câteva date despre obiceiurile cavalerești franceze. Din operele trubadurilor provensali care ne-au parvenit, aflăm că serviciul cavaleresc avea mai multe trepte. Când încă îşi purta simţămintele ascunse în inimă, fără a îndrăzni să-și mărturisească tainica dragoste, cavalerul stătea pe prima treaptă *(feignaire).* Dacă a făcut doamnei declaraţii, se urca pe cea de-a doua treaptă, care se cuvenea solicitanţilor *(pregaire).* Când doamna îi accepta serviciile, devenea ascultat *(entendeire).* Până să ajungă la această treaptă, trebuia să treacă printr-o perioadă de încercare, care ţinea uneori câţiva ani, ba câteodată putea să se tărăgăneze

chiar și cinci ani. După trecerea cu succes a *perioadei de încercare,* cavalerul era acceptat de doamnă ca vasal, nu numai așa, între patru ochi, drept urmare a unei șușoteli intime, ci în mod public, în cadrul unei ceremonii. *Ceremonia decurgea cu aceleași formalităţi uzitate între suzeran și vasal*! Doamna ședea într-un fotoliu, iar în faţa ei cavalerul îngenunchea, cu capul descoperit, depunând cu mâinile împreunate jurământul de credinţă, pe care doamna îl primea, ţinându-i, în timpul jurământului, mâna între mâinile sale, consemnând, apoi, printr-un sărut (nu de dragoste, ci de suzeran!) pecetluirea contractului.

Nu-i așa că încep să se limpezească contururile acestei nebunii medievale? Bărbatul se angajează ca servitor, iar femeia *nu se obligă la nimic…*

Cu privire la ceea ce se întâmpla după depunerea jurământului, îi voi da cuvântul din nou lui Weinhold:

„Tot ceea ce făcea cavalerul, fie că era doar turnir ori participare la o cruciadă, se îndeplinea în numele doamnei sale sau la porunca ei. Când Hartmann von Aue a pornit la luptă împotriva sarasinilor, el cânta astfel: Să nu întrebe nimeni de ce merg la luptă, fiindcă o spun singur că o fac la porunca *dragostei.* Acest lucru-i de nestrămutat; promisiunea și jurământul nu se pot călca! Mulţi se laudă că fac cutare sau cutare lucru din dragoste, însă toate acestea nu sunt decât palavre. Unde sunt faptele? Adevărata dragoste este numai aceea pentru care bărbatul e în stare să-și părăsească patria și să plece între străini. Iată, să vedeţi cum mă gonește dragostea din patria mea, deși sultanul Saladin, cu toată armia lui, n-ar fi putut să mă momească din Franconia…»

Cavalerul îndeplinea toate faptele sale în speranţa că va fi răsplătit.

Răsplata era de multe feluri. Și aceea era considerată ca o răsplată, dacă, în urma slujirii femeii, cavalerul se ridica deasupra cotidianului, ajungând într-o stare sufletească înălţătoare (hochgemout sân). Într-unul din cântecele sale.

Albrecht von Johannsdorf, minnesänger din secolul al XII-lea, cere o recompensă doamnei sale: „Oare cântecele mele, făcute pentru tine, și faptele mele săvârșite pentru tine nu merită recompensă?” „Fii liniștit – răspunde femeia —, îţi vei primi răsplata și vei fi fericit!” „Care îmi este premiul, o, distinsă doamnă?” „Gloria-ţi în creștere și înălţătoarea stare sufletească îţi sunt îndeajuns răsplată”.

De obicei, în felul acesta era păcălit cavalerul cu mintea risipită prin zale, și timp de secole nu și-a dat seama că starea sufletească înălţătoare dă dovadă de o dragoste foarte unilaterală. Bărbatul depune jurământ, face faţă încercărilor, participă la cruciade, face pelerinaj la sfântul mormânt, iar femeia primește totul plină de bunăvoinţă, neoferind *din partea ei nimic* în schimb. Istoria burgheză a culturii germane taxează această legătură unilaterală cu numele de *dragoste romantică* și nu contenește să se minuneze de cuvântul *minne,* care exprimă atât de frumos gingașul și nevinovatul sentiment. Dar se uită că floarea romantismului înflorește doar de partea bărbatului.

Din partea femeii, ce altceva este aceasta decât flirt? Femeia avea nevoie de *flirt,* ca să dea strălucire vieţii sale cenușii. E știut că în acea epocă, la baza căsniciei nu stătea dragostea, ci interesele familiale. Părinţii nu prea întrebau ce

părere are fata; soţul era ales de ei. S-ar putea ca astfel de căsnicii să-i ofere femeii liniște și comoditate, însă este cert că o plictiseau de moarte. Mai mult, nici chiar liniștea nu era totdeauna sigură.

Iată câteva date interesante despre felul cum se comporta, în cercul restrâns al familiei, soţul medieval.

Nici nu se poate închipui o dragoste mai nobilă decât aceea, descrisă în *Cântecul Nihelungilor,* dintre Siegfricd și Krimhilda. Totuși, ce se întâmplă după cunoscutul episod în care Krimhilda o jignește pe Brunhilda, tulburând astfel pacea curţii de la Worms? însăși Krimhilda îi povestește lui Hagen ce i-a făcut Siegfried:

„Am și ispășit-o — spuse regina. Drept pedeapsă, el mă bătu, învineţindu-mi trupul".

În sânul familiei astfel de păruieli nu ţineau de domeniul rarităților.

Soţiile domnitorilor nu puteau fi sigure că nu vor fi pălmuite de către soţii lor; asemenea cazuri întâlnim deseori în cronici. În jurnalul său nemaipomenit de Savuros, cavalerul Schweinichen povestește o scenă semnificativă în acest sens, desfășurată între perechea princiară de Liegnitz.

Prinţul a dat un banchet la care era invitată și o anume doamnă K., pe care prinţesa n-o putea suferi. De aceea, a refuzat să participe la ospăţ. Auzind aceasta, prinţul s-a mâniat grozav și s-a dus personal în apartamentele prinţesei s-o ia la rost. Cavalerul Schweinichen, șambelanul prinţului, relatează în felul următor regretabila întrevedere:

„Alteţa sa prinţul a binevoit s-o certe aspru pe prinţesă, spunând că deoarece alteţa sa serenissimă a invitat o mulţime de nobili, dorește ca prinţesa să vină numaidecât la masă. După multe scuze, alteţa sa prinţesa a răbufnit că ea nu vrea să stea lângă o scârbă ca doamna K. La care alteţa sa serenissimă s-a supărat grozav și, începând s-o tutuiască pe prinţesă, i-a spus: «Află că doamna K. nu-i o scârbă». După care i-a tras prinţesei o palmă atât de grozavă, încât femeia ameţi pe loc și a trebuit s-o prind eu în braţe. Alteţa sa serenissimă a vrut s-o păruiască și mai tare pe prinţesă, însă eu i-am închis repede ușa în faţă. Din cauza aceasta, alteţa sa serenissimă s-a supărat și pe mine, spunând că omul face ce vrea cu soţia lui".

Din cele ce au urmat, ajunge doar să pomenim că după lungi tratative de pace și după stabilirea diferitelor condiţii, prinţesa a fost de acord să-l ierte și să participe la ospăţ, „fără să ia în considerare — precizează cavalerul Schweinichen — că de la palmă i se umflase un ochi".

Trebuie să fi fost o palmă serioasă și bine dirijată. Dar ce importanţă a avut această superficială atingere princiară faţă de acea bătaie despre care amintește cavalerul La Tour-Landry, în poemul didactic adresat fetelor sale?

Autorul acestei opere, din secolul al XIV-lea, rămasă în manuscris, îşi instruiește fetele, de-a lungul a nouăzeci și opt de capitole; el le sfătuiește să aibă o purtare bună și cuviincioasă, condimentându-și spusele cu pilde și mici întâmplări. Mereu le atrage atenţia să fie supuse, povestindu-le întâmplarea unei femei care-și contrazicea mereu soţul. Până la urmă, bărbatul s-a înfuriat, a răsturnat-o cu un

pumn și, când aceasta zăcea la pământ, i-a tras un picior în faţă de i-a rupt nasul. Morala întâmplării este prezentată de către autor în felul următor: „… Și astfel femeia, din pricina urâtului ei caracter, a fost desfigurată pe toată viaţa. Era mai bine să fi fost supusă și să fi stat liniștită, pentru că bărbatului îi este hărăzit să comande, iar pe femeie o onorează dacă îi dă supusă ascultare". Purtării soţului, preabunul cavaler nu-i găsește niciun cusur.

Poate că atât va fi de ajuns pentru caracterizarea căminului femeii din perioada cavalerismului. Femeia, înlănţuită de soţul brutal care duhnea a băutură, nu răsufla decât atunci când acesta pleca la vânătoare, la război, ori la curte. Însă atunci o apăsa *monotonia ucigătoare* a vieţii izolate de la castel. O legătură de dragoste ar fi însemnat un pericol de moarte, fiindcă putea aduce prejudicii soţului sub raportul proprietăţii asupra averii dotale;

În schimb, inofensivul *Frauendienst* i-a prins bine, și astfel, în ceea ce o privea, populariza cu plăcere această deosebită instituţie care, pentru ea, nu era altceva decât un joc de-a dragostea, adică flirt în toată legea.

DRAGOSTE DE TRUBADUR

Câte era în stare să facă un cavaler acceptat în cinstea și pentru amuzamentul doamnei sale!

Dacă știa să compună versuri, ridica în slăvi — ba și dincolo de ele — graţiile stăpânei sale. Iată un mic buchet de metafore cu care cavalerul *minne*-ului se închina doamnei lui:

„O, Stea a dimineţii, Mugur de mai, Rouă crinului, Floare de paradis, Ciorchine de toamnă, Grădină aromitoare, Foișorul bucuriilor. Splendoarea verii, Izvorul fericirii, Pădure înflorită, Cuibul de dragoste al inimii, Valea plăcerilor, Izvor tămăduitor al dragostei. Cântec de privighetoare, Acordul de harfa al sufletului, Floarea păstelui, Aromă de miere, Mângâiere eternă, Pavăza fericirii, Pajiște înflorită, Miez de migdală dulce, Raiul ochiului etc…"

Trubadurul provensal Arnaut de Mareuil, din motiv de amor, a luat-o razna în așa un hal, încât, dorind să inventeze noi comparaţii, o elogiază astfel pe femeia inimii sale: „O! Oglinda dragostei, Cheia gloriei, Soare de martie, Ploaie de aprilie, Trandafir de mai, Umbră de vară…"

Ceea ce am spus înainte despre slăvirea dincolo de ceruri trebuie luat ad litteram. Contele Rambaud de Orange cânta astfel: „Zâmbetul Binevoitoarei mele mă face mai fericit decât dacă mi-ar zâmbi patru sute de îngeri din rai. Atâta bucurie zace în mine, că aș putea înveseli o mie de oameni triști și toate neamurile mele ar putea trăi din ea fără nicio altă hrană…"

Sunt cuvinte mari, dar nu tiradă gratuită, pentru că într-adevăr trubadurul era capabil de o astfel de adorare excesivă. Este notorie mult cântată întâmplare a lui Jaufré Rudei și a contesei de Tripolis. Fiind povestită în numeroase versiuni romantice — printre care se numără și poemul lui Heine —, a ajuns ca, până la urmă, lucidul cititor modern să nu mai creadă din ea nicio iotă. Cu toate acestea,

sâmburele întâmplării este real. Friedrich

Diez i-a descoperit sursa; cu concizia vechilor cronici, acesta redă astfel întâmplarea:

„Jaufré Rudei, prinţ de Blaye, s-a îndrăgostit, fără s-o fi văzut vreodată, de contesa de Tripolis, aţâţat doar de cele povestite despre bunătatea și calităţile ei de către pelerinii reîntorși din Antiohia. Cavalerul începu prin a-i închina poezii frumoase, apoi a fost cuprins într-atât de dorul de a o vedea, încât, luând în mâini crucea, a pornit-o pe mare. În timpul călătoriei s-a îmbolnăvit grav. Ajungând la Tripolis, tovarășii săi l-au crezut mort și l-au așezat, provizoriu, într-un han de acolo. Contesa, fiind încunoștinţată, s-a dus la patul lui și l-a cuprins în braţe. Cavalerul, socotit mort, văzând-o pe contesă, și-a revenit, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru că i-a prelungit viaţa ca să apuce o astfel de clipă. Pe urmă a murit în braţele contesei, care l-a înmormântat cu mare pompă în biserica din Tripolis, iar ea, zdrobită de durere, s-a retras chiar după înmormântare într-o mănăstire”.

Diez a adunat datele referitoare la prinţul Rudei, le-a comparat cu relatarea cronicii și cu poeziile rămase de la el, și din toate acestea a tras concluzia că întâmplarea este adevărată.

Acest gen de adorare cu totul nefirească explică numeroasele fapte bizare pe care le voi aminti. Ele n-au fost iscate de vreo scrânteală donchihotească, deoarece cavalerii trăiau cu seriozitate acest fel de iubire, îndeplinind la fel de serios isprăvile lor, după cum lumea primea cu aceeași seriozitate vestea eroismului lor grotesc.

Pe acești adoratori gravi era ușor să-i prinzi în mrejele flirtului cavaleresc. În cele mai multe cazuri, doamna făcea mofturi, se lăsa admirată și implorată, precum o cereau regulile bunei-cuviinţe, până când, în sfârșit, îl accepta totuși drept cavaler pe bărbatul topit de dor și lăsa la aprecierea lui faptele cu care el să-și dovedească iubirea. Au fost și cazuri când stăpâna desemna ea însăși, cu o cruzime sadică, condiţii foarte aspre, pe care lunaticul adorator le accepta fără să cârtească; flirtul a degenerat în astfel de cazuri în cea mai neomenească cochetărie.

Anthony Meray povestește întâmplarea celor trei cavaleri și a încercării cămășii. Trei cavaleri concurau pentru graţiile unei doamne. În cele din urmă, doamna hotărî că, dintre cei trei, aceluia îşi va oferi dragostea care la proximul turnir îi va purta cămașa. Da, însă nu pe deasupra sau pe dedesubtul zalelor, ci pe trupul gol, neînzăuat. Aceasta nu însemna altceva decât să dai buzna peste moarte sau, în cel mai bun caz, să te prăbușești de pe cal mai mult mort decât viu, cu trupul ciuruit de răni. Dintre cei trei adoratori, doi s-au răzgândit, retrăgându-se plini de înţelepciune. Însă al treilea într-atât era orbit de dragoste și de cinstea cavalerească, încât acceptă încercarea. Bineînţeles, rezultatul a fost că după turnir el fu adus în faţa doamnei, năclăit de sânge, însă cu ochii arzând de dragoste fericită. Doamna a oferit, după cum se obișnuia în astfel de ocazii, un mare ospăţ. Cu astfel de prilejuri, oricât înalt rang ar fi avut doamna, trebuia, în onoarea eroului, să-și servească ea însăși musafirii. Deci sus-amintita doamnă și-a tras peste rochie cămașa mânjită de sânge, și astfel gătită trebăluia în timpul ospăţului în jurul musafirilor.

Asemenea apariţii, de cavaleri în cămașă, erau fenomene obișnuite la turniruri; bineînţeles, cavalerul o îmbrăca peste zale. Pe vremea aceea cămașa doamnei era trecută în rândul talismanelor care apărau și dădeau viteazului putere. Astăzi s-ar spune: *fetișism* erotic. Într-adevăr, pentru aceasta pledează întâmplarea descrisă de Wolfram von Eschenbach despre viteazul Gamuret, care îmbrăca peste zale cămașa adoratei Herzeloyde nu numai la turniruri, ci și în bătălii. — Cavalerul Coucy a trimis iubitei sale propria sa cămașă și a rugat-o să doarmă îmbrăcată în ea.— Mult mai târziu, Brantôme, într-un capitol al cărţii sale închinat picioarelor frumoase, amintește de un foarte ciudat obicei. El spune că a cunoscut personal nobili care, înainte de a-și îmbrăca ciorapii noi de mătase, îi trimiteau iubitelor lor. Cu rugămintea să fie bune să îi poarte întâi ele vreo opt-zece zile. „După aceea — scria vestitul colecţionar de bârfe —, începeau să-i poarte și ei, spre marea desfătare a sufletului și trupului lor”.

Cavalerului Guillaume de Balaun i s-au întâmplat următoarele: ei alesese drept regină a inimii sale pe stăpâna Javiacului. Aceasta a și dat ascultare implorării lui și, conform tuturor regulilor, l-a acceptat cavaler. O bucată de vreme, jocul de-a dragostea a decurs reglementar, dar într-o bună zi la urechea cavalerului Balaun a ajuns povestea unor îndrăgostiţi care, certaţi fiind, s-au împăcat apoi. Balaun a aflat chiar de la eroul întâmplării câteva detalii intime care demonstrau cât de dulce-i împăcarea. Cavalerului Balaun i-au plăcut teribil cele povestite și i s-a deschis o poftă atât de aprigă să guste din dulceaţa împăcării, încât a vrut s-o încerce cu propria sa doamnă. Întâi, bineînţeles, trebuia să se certe, lucru pe care bravul cavaler l-a și făcut. Îndemna! de mintea-i bolovănoasă, a dat pur și simplu afară pe ușă pe curierul ce-i adusese o scrisoare de la iubită. Aflând de aceasta, doamna i-a făcut personal o vizită cavalerului, ca să afle ce l-a apucat. Balaun a jucat de minune rolul bărbatului jignit și a dat-o și pe ea afară. Acesta ar fi trebuit să fie primul act al tachinării amoroase. Însă, în cele din urmă, comedia s-a transformat în dramă, deoarece iubita, doamna de Javiac, nici nu mai voia să audă de grosolanul iubit, iar atunci când, plin de căinţă, acesta s-a prezentat la castel cu gândul să-i ceară iertare, drept răspuns l-a dat și ea afară. Bietul Balaun, căzând astfel victima propriilor sale experimente amoroase, a apelat la un intermediar. A rugat pe un prieten să intervină pe lângă femeia mânioasă, să-i explice adevăratul scop al supărării și să-i aranjeze, într-un fel, treburile. Prietenul s-a dus și s-a întors cu următorul răspuns: „Bine, doamna îl iartă, dar drept ispășire cavalerul să-și smulgă unghia de la degetul cel mic și să i-o trimită. Însoţită de o poezie în care să-și înfiereze nechibzuinţa”. Nimic nu ilustrează mai elocvent romantismul stupid ai epocii cavalerești decât cele ce au urmat: pe loc, cavalerul Balaun a chemat un chirurg, l-a pus să-i smulgă unghia și, scăldat în lacrimi de bucurie și de durere, a compus poezia dorită. După aceea, împreună cu prietenul său, s-a dus la castel. Doamna îl aștepta la poartă, rapsodul s-a prăbușit în genunchi, înmânându-i unghia și poezia; stăpâna le primi plângând, după care cavalerul, cu preţul unghiei, a putut să savureze plăcerea sărutului de împăcare. Textul cântecului prin care implora iertarea a fost găsit și publicat de către Saint-Palaye.

Cunoscând asemenea întâmplări, înţelegi mai uşor balada lui Schiller despre mănuşa aruncată între lei, pe care cavalerul o scoate, aruncând-o apoi în obrazul cucoanei. După cât se ştie, întâmplarea a fost descrisă pentru prima oară de către Brantome şi, probabil, e autentică. Brantôme relatează un caz şi din propria sa experienţă, în care e vorba despre o doamnă care pretindea cavalerului, drept dovadă de iubire, să-şi străpungă braţul cu pumnalul. Cavalerul era gata s-o facă, şi numai după o trudnică luptă a reuşit Brantôme să-l împiedice de la nebuneasca încercare. El a relatat, de asemenea, şi cazul cavalerului de Genlis, care se plimba liniştit în tovărăşia doamnei lui pe podul Senei, când deodată femeia, apucată de diavolul flirtului sadic, şi-a aruncat batista scumpă de dantelă în fluviu, îndemnându-l pe cavaler să sară după ea şi s-o scoată. Degeaba se apăra cavalerul că nu ştie să înoate, femeia îl făcea laş, drept care, de disperare, s-a aruncat în fluviu, aşa îmbrăcat cum era. Din fericire, prin apropiere se afla o barcă şi buimacul îndrăgostit a fost pescuit la timp.

DRAGOSTE ŞI TURNIR

Pentru doamna aleasă, ditirambele trubadurilor reprezentau bucuriile tainice ale flirtului, pentru că bună-cuviinţa timpului nu permitea ca ea să fie numită în poezie. (Deşi putea să fie recunoscută, aparenţele erau salvate.)

Acestea erau numai apetitivele servite de bucătăria flirtului. Marele ospăţ public li se oferea doamnelor când aleşii se luptau, în onoarea lor, la turniruri.

Dacă cu ajutorul vreunei invenţii s-ar putea readuce din negura vremurilor imaginea unor evenimente de mult apuse, omul epocii moderne, pur şi simplu, n-ar pricepe aceste dueluri de la turniruri. Pe estradă şedea soţul, împreună cu soţia, şi privea liniştit cum în arenă un cavaler se lupta în onoarea soţiei lui. Ba mai mult, se putea întâmpla ca şi soţul să lupte în arenă, poate chiar în onoarea doamnei care era soţia cavalerului propriei sale soţii. Era o situaţie tare încurcată, de neînţeles, dacă nu sunt ştiute principiile amintitului *Frauendienst,* după care majoritatea turnirurilor se făceau în cinstea femeilor. Cavalerul era mai mândru decât de orice altă faptă vitejească, dacă se putea numi *servitorul unei femei.* (în Franţa îşi spuneau *serviteurs d'amour.)*

Luau atât de în serios acest aspect încât de multe ori însăşi doamna scotea cavalerul în arenă, conducându-l în semn de servitute de un lanţ prins de zăbalele calului.

În 1468 s-a organizat la curtea burgundă un mare turnir în cinstea soţiei lui Carol cel îndrăzneţ. În timp ce defilau cavalerii, în arenă apăru un cortegiu curios. În faţă, pe un căluţ alb, călărea un pitic, iar în urma lui, o cetate uriaşă purtată de scutieri. Construcţia de lemn avea patru turnuri unite între ele prin ziduri înalte de cetate. Zidurile ajungând până la pământ, nu se putea vedea ce se ascunde în dosul lor. Piticul s-a oprit în faţa estradei doamnelor şi a dat citire unei petiţii care suna în felul următor:

„Sublime şi preamărite prinţese şi doamne! Cavalerul, care este prizonierul

stăpânei sale, vă trimite umilul său salut. El este închis în această cetate și numai bunăvoinţa și milostivenia doamnei îl pot elibera. De aceea, vă imploră, sublime și preaslăvite prinţese și doamne, să binevoiţi a ţine sfat, fiindcă poate că la sfat va fi și doamna inimii sale prezentă și nu va fi împotriva eliberării lui. Cavalerul speră că sfatul doamnelor o să-l elibereze din chinuitoarea închisoare, deoarece fără această graţiere n-ar putea lua parte la întrecerile din acea zi etc."

Sublimele și preaslăvitele prinţese, împreună cu doamna, au hotărât: cavalerul trebuie eliberat! Drept care, piticul a deschis cu o cheie uriașă poarta de lemn a cetăţii-închisoare și, spre plăcuta surpriză a frumoaselor, apăru cavalerul de Roussy, complet armat, călare pe un cal splendid împodobit.

În timpul turnirului, cavalerul purta pe coif sau pe lance zălogul de dragoste primit de la doamna lui. Zălogul făcea parte din ustensilele toaletei femeiești: putea fi fundă, voal, pană, mănușă, brăţară sau un alt obiect vestimentar. Acestea erau vestitele talismane pe care perioada cavalerească le cunoștea sub numele de *faveurs* sau *emprises d'amour.* Câteodată, în focul luptei, acest *faveur* cădea; în asemenea cazuri, doamna îi arunca, de pe tribună, iubitului un alt obiect. S-a întâmplat — cunoaştem cazul din romanul cavaleresc *Perceforest* — ca în decursul aprigelor lupte emblemele domnilor cavaleri să cadă una după alta, iar doamnele, cuprinse de delir, să arunce noi și noi talismane, rupând și smulgându-și de pe trup ce le cădea la îndemână; în momentul când se anunţa încetarea turnirului, observau cu stupoare că ședeau, în mijlocul publicului ce se prăpădea de râs, dezgolite până la necuviinţă.

Soţul avea obligaţia să se bucure când cavalerul soţiei sale obţinea victoria, chiar dacă el însuși era cel scos din șa.

Ca orice modă, a degenerat și moda *Frauendienst-ului.* Jurământul cavaleresc depus pentru apărarea celor slabi era un lucru frumos; într-o lume plină de nedreptăţi, instituţia cavalerilor pribegi, care-și luau lumea în cap, pentru a apăra văduvele și orfanii nedreptăţiţi, deși grotescă, era plină de omenie; însă, după cum am spus, această instituţie a început să degenereze repede. Șabloanele monotone ale turnirurilor nu mai satisfăceau dezaxatele fiinţe. Trebuia inventate lucruri noi pentru a câştiga favorurile doamnei.

Drept astfel de inovaţii erau considerate străduinţele cavalerului de ași îngreuia, în onoarea doamnei sale, în chip deosebit condiţiile turnirului.

Unii dintre cavaleri nu purtau zale pe mână, braţ sau picior, dorind prin aceasta să demonstreze că mai presus de orice zale porţiunea de trup lăsată liberă va fi mai bine apărată de către îngerii lor păzitori. Pe vremea prinţului de Saintre (secolul al XIV-lea), sosi la Paris un cavaler străin; pe acesta, jurământul îl obliga să poarte pe braţul drept, deasupra cotului, și pe piciorul drept, în jurul gleznei, niște brăţări de aur legate între ele cu un lanţ lung de aur. De la asemenea nebunii nu se dădeau în lături nici când era vorba de lupte serioase. În cronica sa, Froissart amintește despre niște tineri cavaleri englezi veniţi în 1336 să lupte pe pământ francez. Aceștia porneau la luptă cu un ochi legat, fiindcă acasă le promiseseră frumoaselor lor că până nu-și vor fi dovedit curajul prin vreo faptă vitejească, vor lupta doar cu

un singur ochi descoperit.

Când cavalerul pribeag pornea în căutarea aventurilor, îmbrăcat în echipament verde, care simboliza tinereţea sa înfloritoare, îndeplinea, într-adevăr, toate acele nerozii de caricaturile cărora râdem noi astăzi, citind *Don Quijote* al lui Cervantes, fără să ne gândim că în perioada cavalerismului toate acestea s-au desfășurat aidoma cu o sângeroasă seriozitate.

În decursul vremii, soarta femeilor lipsite de apărare a fost trecută pe *planul al doilea.* Cavalerul pribeag dorea să sporească numai gloria propriei sale doamne. El proceda în felul următor: ajungând pe un teritoriu aparţinând unor cavaleri străini, îi provoca pe toţi la întrecere cu armele, *pour l'amour de să dame* (în numele iubirii sale pentru doamna lui). După complezenţe reciproce, se străduiau să-și spargă unul altuia capetele, *pour l'amour de să dame.*

Învingătorul nu se mulţumea cu simpla glorie. Obiceiurile cavalerești consfinţeau și făceau obligatorie ciudata condiţie conform căreia cavalerul învins trebuia să se prezinte ca sclav la doamna cavalerului învingător.

Neîndeplinirea condiţiei însemna eliminarea lui din rândul cavalerilor.

Regina Johanna a Neapolelui a onorat, la balul curţii, un nobil din Mantua, invitându-l la dans. Nobilul cavaler, topit de atâta cinstire, a făcut pe loc un legământ: va pleca imediat în ţări străine și nu se va întoarce până nu va furniza reginei doi cavaleri învinși. Și-a îndeplinit angajamentul, însă regina — cum se obișnuia în astfel de ocazii — a primit pe cavalerii-sclavi plină de bunăvoinţă și le-a redat libertatea.

Vulson de la Colombiere povestește o întâmplare și mai năstrușnică.

Respectivul cavaler s-ajurat că va obţine pentru doamna sa portretele a treizeci de femei pe ai căror cavaleri îi va învinge. Emeritul înaintaș al lui Don Quijote și-a pictat pe scut portretul doamnei sale și a pornit în lumea larga. De câte ori se întâlnea cu vreun cavaler care nu era dispus să consimtă că propria sa doamnă este mai puţin frumoasă decât cea pictată pe scut, voinicul nostru îl provoca la luptă. Cavalerul învins trebuia să permită învingătorului să-și picteze pe scut, sub portretul îngerului său și portretul doamnei cavalerului învins.

Este imposibil să treci aceste înspăimântătoare inepţii doar pe socoteala cavalerilor. Oricât ar fi fost ei de ameţiţi de amor, tot nu s-ar fi scrântit în așa hal dacă n-ar fi fost încurajaţi de femei, cărora le plăcea adorarea ce risipea plictisul.

René I, conte de Provence, rege al Neapolelui și Siciliei, care era, de asemenea, un mare amator de turniruri organizate în cinstea doamnelor, și-a ales drept emblemă o tipsie plină cu jeratic, vrând să simbolizeze cu aceasta dorul aprins faţă de doamna inimii sale. De acord, comparaţia este drăguţă, dar care era oare mobilul care menţinea incandescent jeraticul din inima cavalerilor?

Nu putea să fie dragostea adevărată, fiindcă femeia îndrăgostită se teme pentru viaţa iubitului ei, și de vreme ce tot trebuie să-l lase să plece la război, n-o să-și mărească îngrijorarea numai de dragul modei, îndemnându-l să alerge după niște aventuri în care și-ar putea frânge gâtul.

Mobilul n-a fost altul decât flirtul.

DON QUIJOTE-UL DRAGOSTEI CAVALEREȘTI

Din secolul al XIII-lea ne-a rămas un manuscris nemaipomenit de interesant. În el își povestește viaţa cavalerul Ulrich von Lichtenstein.

Bineînţeles, întâmplările n-au fost scrise cu propria sa mână, fiindcă bravul cavaler, care a compus preafrumoase cântece de dragoste, făcând parte din elita *minnesänger-Aov* din vremea sa, *nu știa să scrie.* Biografia și-a dictat-o, la fel ca și poeziile, secretarului său.

Istoria culturală oficială trece pe lângă memoriile cavalerului Ulrich cu un fel de desconsiderare; de-abia dacă le învrednicește cu niţică atenţie.

De ce? Deoarece cavalerul Ulrich fusese cel mai perfect sau mai bine zis cel mai netot adorator care a rătăcit vreodată pe pământ. El a fost înaintașul real al imaginarului Don Quijote. Știinţa demnă și serioasă se jenează să se ocupe de turbatul erou al aventurilor de dragoste. Dar n-are dreptate, fiindcă, indiferent de exagerările la care s-a dedat cavalerul cu creierii înfierbântaţi de amor, exagerările au fost provocate de moda vremii de atunci; or, aceasta nu poate fi neglijată când vrei să caracterizezi o epocă.

În ceea ce privește însă istoria flirtului, aventurile domnului Ulrich au o nepreţuită valoare. În ciudata și puţin cunoscuta sa operă întâlnim descrierea completă și amănunţită a unui flirt care a ţinut un an de zile.

Această descriere reprezintă flirtul evului mediu în acţiune.

Manuscrisul este păstrat la biblioteca de stat din München. Ce înseamnă titlul lui, *Frauedienst,* știm[68].

Ulrich von Lichtenstein a fost un nobil bogat din Stiria. El a murit în 1246. Piatra funerară i se păstrează și astăzi, și este vestită, fiindcă pe ea se află cea mai veche inscripţie în limba germană.

De obicei, biografii încep caracterizarea eroului lor cu următoarea banalitate: „Încă din fragedă tinereţe, s-au ivit la el semne care marcau direcţia dezvoltării lui ulterioare etc”. Această frază s-ar putea aplica splendid cavalerului Ulrich, fiind de foarte tânăr îndrăgostit de o doamnă din marea nobilime. Veșnic se învârtea în jurul ei. În calitate de paj, putea intra oricând în apartamentul doamnei. Această favoare o folosea ca să bea apa cu care nobila doamnă se clătea pe mâini.

Nu se poate stabili precis cine a fost doamna. Din biografie reiese doar că era de rang foarte înalt; din câteva date s-ar putea deduce că a fost soţia prinţului austriac Leopold.

Când, la Viena fiind, domnul Ulrich a fost ridicat la rangul de cavaler, el socoti că a sosit timpul să-și ofere, conform tuturor regulilor, serviciile stăpânei sale. Însă

---

[68] Am întrebuințat ediția Tieck, apărută în 1812 la Stuttgart, sub titlul: Frauendienst, oder Geschichte tind Liebe des Ritters und Singers Ulrich von Lichtenstein, von ihm selbst beschrieben (Slujirea femeilor, sau istoria și dragostea cavalerului și poetului Ulrich von Lichtenstein, descrise de el însuși).

cavalerul nu putea ajunge tot atât de ușor în apropierea ei, cum reușise pajul. Trebuia căutat un intermediar. O mătușă dea lui, prietenă cu doamna, și-a asumat acest rol. Tinerii au început să-și trimită unul altuia vorbă. Cavalerul Ulrich trimitea doamnei versurile sale; aceasta le primea, le lăuda, ca apoi să-i răspundă, mereu, că nu are nevoie de cavaler, iar domnul Ulrich să nu-și facă nicio iluzie că dânsa i-ar lua în considerare serviciile…

O dată, îngâmfata doamnă a declarat mătușii următoarele: „Chiar dacă nepotul tău ar fi demn de mine ca rang, tot nu mi-ar trebui, fiindcă buza de sus îi iese tare urât în afară". Natura îl năpăstuise pe domnul Ulrich cu niște buze foarte groase și umflate, cea de sus părând aproape dublă.

Când mătușa îi transmise cele spuse, domnul Ulrich n-a stat mult pe gânduri. A pus să i se înșeueze calul și a plecat la Graz, la cel mai dibaci chirurg, promiţându-i bani grei dacă-l va scăpa de cea de-a treia „buză", inutilă. Chirurgul i-a făcut intervenţia, care a reușit pe deplin. Aceasta trebuie că a fost prima intervenţie de chirurgie estetică despre care amintesc cronicile. Pe vremea aceea anestezia încă nu era cunoscută, deci chirurgul vru să-l lege pe cavaler ca nu cumva, mișcându-se din pricina durerii, să-l facă să-i alunece bisturiul și astfel să compromită rezultatul operaţiei.

Bineînţeles, blajinul filistin habar n-avea ce înseamnă cavalerism și *Frauendienst.* Un adevărat cavaler nu scapă un prilej atât de splendid, să poată arăta că e în stare să suporte, pentru doamna lui, o durere cât de mare fără să scoată un geamăt. Domnul Ulrich nu s-a lăsat legat; așa cum se găsea, s-a așezat pe o bancă și n-a scos nici măcar un suspin când felcerul i-a retezat buza de prisos.

Rezultatul: după cum am spus, operaţia a reușit, iar cea de-a treia buză dizgraţioasă dispăru fără urmă. În schimb, nefericitul pacient a zăcut la Graz timp de o jumătate de an până i s-a cicatrizat rana complet. Între timp, a ajuns doar piele și os. Nu putea nici să mănânce, nici să bea; i s-a uns buza cu o alifie îngrozitor de rău mirositoare, din care cauză vărsa pe loc orice lua în gură. „Trupul îmi suferea-scria incorigibilul îndrăgostit —, însă inima mi-era fericita".

Vestea intervenţiei plastice i-a parvenit și doamnei, care i-a scris mătușii că-și va părăsi pentru scurta vreme reședinţa spre a se duce într-un anumit oraș, unde i-ar face plăcere s-o vadă și pe ea. „Poţi să-l aduci cu tine și pe nepotul tău, dar numai ca să văd cum i s-a aranjat gura, nu pentru altceva".

Iată deci că se apropia clipa în care cavalerul Ulrich îşi va putea împărtăși în sfârșit și prin viu grai sentimentele pe care le nutrea faţă de femeia adorată, care în scrisorile lui apărea întotdeauna ca Buna, Curata, Dulcea. Se apropia clipa, se apropia și doamna călare, ba chiar singură, lăsându-și în urmă suita. Cavalerul Ulrich s-a apropiat de ea, însă, bineînţeles, doamna a întors calul de parcă tânărul ar fi deranjat-o.

Nenorocitul nu bănuia că și această șicană era făcută conform prescripţiilor flirtului. Cavalerul s-a zăpăcit în așa hal, încât limba i s-a lipit de cerul gurii, neputând să articuleze niciun cuvânt. De rușine, a rămas puţin în urmă, apoi se apropie din nou, dar nici de data aceasta nu fu în stare să deschidă gura.

De cinci ori a făcut această manevră și, de fiecare dată, cu același rezultat.

Cavalcada a luat sfârșit, iar ocazia a rămas neexploatată. La sfârșitul drumului, cavalerul Ulrich a îndrăznit să-i ajute doamnei să coboare din șa.

Și atunci s-a întâmplat un lucru surprinzător.

Buna, Curata și Dulcea, care i-a primit plină de bunăvoinţă ajutorul, a sărit de pe cal, însă, în timp ce ateriza, i-a smuls lui Ulrich, care ţinea scara, un smoc mărișor de păr, şoptindu-i la ureche: „Pentru lașitatea ta!”

În timp ce-l ustura pielea capului, cavalerul neexperimentat stătea și judeca evenimentul de neînţeles. Cum nu mai avea încredere în puterea viului grai, a recurs din nou la scris. Și-a expus sentimentele într-o poezie lungă, iar mătușa serviabilă a făcut-o să parvină destinatarei. Din nou a intervenit o întorsătură neașteptată. Domnul Ulrich primi răspuns. Însă ghinionul nu-l părăsește pe cel asupra căruia s-a abătut o dată. Domnul

Ulrich nu știa să citească, iar secretarul său era plecat într-un alt oraș. Zece zile în șir a păstrat la sân scrisoarea necitită, zece zile a tropăit de nerăbdare pe pragul mântuirii, până când, în sfârșit, sosi secretarul. Și atunci a ieșit la iveală că bietul cavaler încălzea un șarpe la sân. În scrisoare se afla o poezie scurtă, însă fiecare silabă era ca o cupă cu otravă pentru îndrăgostitul plin de speranţă. Era evident că poezia era făcută chiar de nobila doamnă şi exprima ideea că cine dorește un lucru oprit singur și-l refuză:

„Wer wünscht, was ei nicht soli.
Der hat sich selbst versaget wohl”.

(Cel care dorește ce nu trebuie, Acela tocmai singur se lipsește.)

Pentru a le da mai multă greutate, poeta a transcis cele două versuri *de trei ori.*

Nici de data aceasta încăpăţânatul îndrăgostit nu se dădu bătut. În faţă îi flutura lozinca, de obârșie evident mistică, după care trebuia să primești și răul cu umilinţă, dacă acesta vine din partea Bunei, Curatei, Dulcei. Drept urmare, continuă să-și iubească doamna cu dragoste nestrămutată. Cum vorbele însă nu i-au adus nicio mulţumire, încercă să dovedească, prin fapte, că e demn de ea.

Oriunde în ţară s-ar fi ţinut turniruri, era prezent și domnul Ulrich, luptând în cinstea stăpânei sale. A rupt pe adversarii săi 100 de lănci; totdeauna ieșea învingător. Numele lui era amintit în rândul celor mai buni cavaleri. Însă steaua-i nenorocoasă apăru din nou: într-o zi, lancea adversarului său l-a izbit cu atâta putere în mâna dreaptă, încât *i-a smuls degetul cel mic.* El părăsi turnirul plecând în galop la felcerul din oraș, care constată că degetul cel mic se mai ţine de mână prin câteva fâșii de piele și poate mai sunt speranţe să-l salveze. Luni de zile l-a tot pansat și tratat pe viteazul rănit, până când, în sfârșit, deși strâmb, degetul cel mic s-a prins la loc.

Acum începe adevăratul rol al degetului mic.

Între timp, domnul Ulrich făcu rost, în locul mătușii, de un alt intermediar. Un camarad de-al său avea acces la castelul unde trăia doamna lui. Acesta s-a angajat

să poarte veștile. El a anunţat-o pe stăpână prin ce fapte vitejești și-a dovedit Ulrich dragostea: iată, ultima dată era să-și piardă degetul cel mic. Faptul a constituit pentru femeie o adevărată *găselniţă* (iertare, pentru expresia argotică pe care o întrebuinţez). Pe loc a fost gata cu răspunsul: „Nu-i adevărat, e minciună! Știu din sursă sigură că degetul mic există și că n-are nimic”.

Auzind acestea, viteazul Ulrich s-a întristat, din nou a sărit pe cal, dar de data aceasta nu l-a mai căutat pe chirurg, ci pe un amic intim. Făcând apel la prietenia lui, i-a pretins să-i taie *degetul cel mic care se vindecase.*

Prietenul n-a vrut să-i facă acest serviciu, drept care Ulrich și-a potrivit singur cuţitul pe degetul care urma să fie sacrificat şi-şi ameninţă prietenul că dacă nu-l ajută o să și-l taie singur, așa cum va putea. Atunci amicul a pus mâna pe un ciocan, a tras una cu el pe cuţit și degetul cel mic a zburat. Au pansat rana și, zice mai departe domnul Ulrich, pe loc s-a apucat să compună poezii. Când a terminat kilometricul poem, îl dictă și îl dădu să fie legat în catifea verde; a comandat apoi pentru carte, la un aurar, o încuietoare de aur ce reprezenta un deget mic. În această încuietoare și-a ascuns degetul cel mic, amputat.

Emisarul conștiincios i-a înmânat doamnei cartea și aștepta efectul, care, de altfel, nici n-a întârziat, fiindcă aceasta, observând degetul cel mic a exclamat: „O, vai! N-aș fi crezut niciodată ca un om cu judecata întreagă să fie în stare de o astfel de neghiobie!”

Răspunsul primit de domnul Ulrich drept recompensă pentru temerara lui faptă glăsuia conform reţetei vechi: „Spune aceluia ce te-a trimis că voi păstra cartea în sertarul meu, iar degetul mic îl voi privi în fiecare zi; dar să nu-și închipuie că prin aceasta a ajuns cu un fir de păr mai aproape de ţintă, fiindcă poate să mă servească și o mie de ani, tot degeaba”.

Totuși, cavalerul Ulrich înota în fericire, fiindcă în sertarul doamnei degetul lui cel mic stătea într-un loc mai demn decât dacă i-ar fi atârnat prins de mână. În marea sa însufleţire, Ulrich s-a angajat la o ispravă menită să încoroneze toate faptele cavalerești săvârșite în cinstea femeii alese.

Această ispravă era cea mai smintită dintre toate nebuniile a căror descriere autentică ni s-a păstrat din perioada cavalerească. Era o grotescă aventură cavalerească, exagerată până la absurd, pe care nici n-o poţi înţelege cu mintea de astăzi. Faptul că totuși s-a întâmplat dovedește cât de aiurit era câteodată mult lăudatul romantism cavaleresc.

Într-o bună zi domnul Ulrich von Lichtenstein și-a părăsit castelul, pretextând că pleacă în pelerinaj la Roma. Însă nu s-a dus la Roma, ci s-a oprit la Veneţia, unde a rămas ascuns toată iarna. Și-a petrecut timpul comandând croitorilor de acolo haine de ceremonie. Da! însă nu haine de gală cavalerești, ci rochii de damă! Și pe acestea nu pentru doamna adorată, ci pentru el personal. Și-a comandat douăsprezece fuste, treizeci de corsaje, trei mantii de catifea albă și o mulţime de alte obiecte de îmbrăcăminte femeiască. Ca încheiere, și-a comandat două cozi lungi împletite cu perie.

Când și-a adunat laolaltă toată garnitura și s-a desprimăvărat, domnul Ulrich

și-a alcătuit un itinerar foarte amănunţit, care începea de la Mestre, trecea prin Frâul, Carinthia, Stiria și Viena, și ajungea până în Cehia. Drumul era proiectat să ţină 29 de zile, specificându-se în care zi anume sosește în fiecare oraș și ajuns acolo unde trage. Acest itinerar l-a trimis printr-un curier călare în toate orașele în care urma să poposească. Curierul făcea cunoscut în orașul respectiv itinerarul și dădea citire unei scrisori din care reieșea că domnul Ulrich dorea să facă *incognito* o lungă călătorie pe care vrea să şi-o condimenteze cu lupte cavalerești: nu ca stăpân al Lichtensteinului, nici ca vreun cavaler anonim, ci îmbrăcat în haine femeiești după chipul și asemănarea zeiţei Venus.

(O nebunie asemănătoare n-a scornit decât trubadurul Pierre Vidal care, de dragul iubitei sale, s-a îmbrăcat cu o piele de lup, alergând apoi peste câmpuri în patru labe. Aceasta, fiindcă numele de botez al femeii adorate era Loba, adică lupoaică. Însă el a păţit-o urât, fiindcă dulăii, care păzeau turmele, l-au luat drept lup adevărat și erau cât pe ce să-l rupă în bucăţi.)

Revenim la nemaipomenita scrisoare; aceasta suna în felul următor:

„Zeiţa dragostei, regina Venus, salută pe toţi cavalerii și-i vestește căi va vizita personal spre a-i instrui pe fiecare în parte în ce fel trebuie slujite femeile și câştigată dragostea lor. Îi anunţă că pornește în ziua de Sf. Gheorghe din orașul Mestre spre Boemia; cavalerului care se va lupta cu ea, în timpul călătoriei sale, îi va dărui drept recompensă un inel de aur. Acest inel cavalerul să-l dăruiască doamnei lui; inelul are puterea vrăjită de a face pe doamna care îl primește să se îndrăgostească de trimiţătorul inelului.

Dacă în timpul luptei va fi învins de zeiţa Venus, atunci cavalerul va avea obligaţia *să se închine în direcţia celor patru părţi ale zării în onoarea unei anumite doamne.* Tot timpul drumului, zeiţa Venus îşi va păstra faţa acoperită. Pe cavalerii care, deși înștiinţaţi de sosirea ei, nu se vor prezenta la luptă, zeiţa îi consideră în afara legilor dragostei și îi va face de batjocură în faţa tuturor doamnelor".

Faptul că nu l-au legat și nu l-au închis pe cavalerul Ulrich în turnul nebunilor, ci, dimpotrivă, au primit noua aventură cu aclamaţii, este caracteristic pentru sucita mentalitate a timpului. Din felul cum a decurs turul Venus reiese că pozna a plăcut tuturor, „zeiţa" fiind primită peste tot în mod festiv. Niciun cavaler care se afla în raza drumului său nu s-a sustras de la luptă. Rezultatul final îl anunţ de la început: îmbrăcat în costumul zeiţei Venus, domnul Ulrich a rupt *trei sute șapte suliţe și a împărţit adversarilor săi cavaleri două sute șaptezeci de inele de aur.* Lui, personal, nu i s-a întâmplat, în decursul numeroaselor lupte, niciun rău; în schimb, a reușit *să doboare de pe cal 4 cavaleri.*

Persoana cavalerului Ulrich n-a devenit deloc ridicolă din pricina ciudatei aventuri. Cea mai veche culegere de cântece ale minnesänger-ilor germani este cuprinsă în *Codex Manasse,* din Zürich, care provine din secolul al XIII-lea; în această culegere se pot vedea și barzii, reprezentaţi în frumoase miniaturi. Cavalerul Ulrich a ajuns într-o foarte bună companie: între Hartmann von Aue și Wolfram von Eschenbach. Ulrich este reprezentat în echipament cavaleresc de gală, călare pe un cal dichisit, iar pe viziera lăsată a coifului său se află zeiţa Venus

îngenuncheată. Așadar, după mentalitatea timpului, turul Venus nu putea fi socotit ridicol.

Pentru a reda și aspectul exterior al turului, iată cum și-a făcut eroul nostru intrarea în orașul Mestre:

În faţă mergeau cinci slujitori călare, iar după ei un stegar, purtând un drapel alb. De ambele părţi ale acestuia, doi trompeţi suflau, dând alarma.

Urmau apoi trei armăsari complet echipaţi și alţi trei cai pe de lături; în spatele lor, veneau pajii care duceau coiful și scutul argintiu al cavalerului.

După aceștia urma un alt trompet, în spatele căruia înaintau patru scutieri cu snopi de suliţe argintii, două fete călare, îmbrăcate în alb, și doi violoniști de asemenea călare. În sfârșit, venea însăși zeiţa Venus, în mantie de catifea albă, cu gluga trasă peste ochi, iar sub mantie avea o rochie de mătase și batist, albă ca zăpada, pe cap cu o pălărie împodobită cu perle. *De sub pălărie ieșeau două cozi lungi, împletite și ele cu perle, care-i ajungeau până la brâu.*

„Venus" a parcurs tot itinerarul în mijlocul acestui alai. Cavalerii făceau pe dracu-n patru, numai să se poată lupta cu ea. Pentru luptă, sub rochia de femeie, Venus îmbrăca zale, îşi punea coif în loc de pălărie, însă *cozile și le păstra și când avea coiful pe cap.* Descrierea întrecerilor este lipsită de interes, deși cavalerul Ulrich le redă cu lux de amănunte. Într-un rând a dat peste un nebun demn de el: un cavaler verzi s-a îmbrăcat de asemenea, în onoarea doamnei sale, în femeie, potrivindu-și sub coif niște cozi. În această costumaţie, cei doi netoţi s-au luptat cu atâta înverșunare, încât și-au sfărâmat până și scuturile.

Campionul femeilor era întâmpinat de către doamne, peste tot, cu însufleţire nemărginită. La Tarvisio, dimineaţa, s-au adunat în faţa hanului la care trăsese *două sute de femei* ca să-l petreacă la biserică. Însuși mersul la biserică este un element caracteristic al turului Venus. Ulterior, s-ar fi considerat drept blasfemie ca un bărbat costumat în femeie să-și facă intrarea cu alai într-o biserică, păşind mărunt, maimuţărindu-se ca o femeie, și să asiste la slujbă și împărtășanie așezat *în locul rezervat femeilor!*

Inimile femeilor au fost impresionate puternic de pribeagul amorez, însă el a rămas până la urmă credincios alesei sale, cu toate că uneori fusese expus la mari ispite. O dată servitorii unei doamne au năvălit asupra lui într-un han, au presărat peste el trandafiri și i-au înmânat, drept dar din partea doamnei care voia să rămână anonimă, un inel cu o preţioasă piatră de rubin.

Însă cel mai bizar episod al ciudatului tur urmează de-abia acum.

Acesta este atât de straniu, încât de dragul autenticităţii o să-i dau cuvântul chiar cavalerului Ulrich. Într-o comună din Stiria, *din preajma propriului său castel,* după un turnir s-a încuiat în han, dar a fugit de acolo pe o ușă din dos. Zeiţa Venus se transformase în bărbat. Scurta întâmplare a stării lui de bărbat o povestește în felul următor:

„Atunci, întovărășit de un servitor de-al meu, ma'am furișat și mi-am vizitat *scumpa soţie,* care mă primi cu drag și se bucură mult că am vizitat-o.

Aici am petrecut două zile frumoase; în dimineaţa celei de-a treia zile, m-am dus

la slujba religioasă și l-am rugat pe Dumnezeu să-mi ocrotească și pe mai departe onoarea. Mi-am luat rămas-bun cu dragoste de la soţie și, cu inima plină de curaj, m-am reîntors călare la suita mea".

Din aceste câteva rânduri, cititorul află că, zău, între timp domnul Ulrich se însurase, ba mai mult, după cum ne informează mai departe biografia lui, a devenit tatăl a patru copii. Numeroasa familie și calitatea de soţ iubitor nu l-au stânjenit defel în serviciile amoroase hărăzite unei alte persoane. Din timp în timp, în special iarna, se întorcea la castelul său, unde stătea o vreme împreună cu soţia sa, ducând o viaţă de căsnicie reală. Cum începea însă înmugurirea de primăvară, îşi lua din nou zborul, părăsindu-și cuibul în goană după visuri romantice. Soţia lui nu găsea nimic de obiectat.

Poate că o și măgulea faptul că soţul său dobândește renume prin *Frauendienst* sau poate că și ea la rândul său a avut vreun astfel de cavaler ce fugea după himere.

Minunatul incognito din perioada turului Venus fusese doar formal, fiindcă toată lumea știa că sub cămașa de femeie bate inima de bărbat a cavalerului Ulrich von Lichtenstein. A aflat-o și doamna aleasă. Într-o bună zi, apăru la domnul Ulrich un sol confidenţial cu o veste neașteptată. *Îi aducea un inel de la o doamnă.* „Îţi transmite că se bucură, împreună cu tine, de gloria ta, îţi primește serviciile și ca semn îţi trimite inelul". Pribeagul amorului s-a prăbușit în genunchi și astfel a preluat zălogul.

Sărmanul, de-ar fi cunoscut regulile flirtului ar fi putut prezice cu o exactitate matematică următoarea mișcare a doamnei. A venit din nou o zi și din nou s-a prezentat solul, însă de data aceasta cu o mutră tare acră.

„Doamna a aflat că ai trădat-o cu alte femei, este îngrozitor de supărată și-ţi trimite vorbă să-i înapoiezi imediat inelul, fiindcă nu ești demn să-l porţi".

Din nou un amănunt caracteristic pentru sentimentalismul cavaleresc la auzul veștii fatale, cavalerul Ulrich von Lichtenstein *începu să bocească amarnic.* Plângea ca un copil, îşi frângea mâinile și voia să moară. Atras de bocete, intră în cameră guvernatorul cetăţii și, văzând starea de nefericire în care se găsea domnul Ulrich, i se făcu milă de el și începu să plângă, ba mai mult, *să hohotească împreună cu el,* „de parcă i-ar fi murit propriu! sau tată44. Cei doi viteji în zale au tras un bocet atât de zgomotos, încât au fost auziţi și de cumnatul lui Ulrich, care, intrând peste ei, i-a făcut de două parale și i-a redat întrucâtva eroului, pe jumătate mort, curajul.

Pentru încăpăţânatul îndrăgostit au început zile sumbre. De tristeţe, începu să facă poezii pe care le trimitea Neîndurătoarei. Iată cum relatează cele ce au urmat: „M-am despărţit de sol plin de tristeţe, apoi am vizitat-o pe scumpa mea soţie, pe care o iubesc mai presus decât orice pe lume, deși ca stăpână mi-am ales o altă femeie. *Am petrecut la ea zece zile fericite,* după care am plecat mai departe cu tristeţea mea".

E greu de înţeles din depărtarea a șapte secole o astfel de alternare a preferinţelor, însă aceasta constituia tocmai una dintre curiozităţile caracteristice

epocii cavalerismului.

Romanul cavalerului Ulrich se apropie de deznodământ. Versurile au înmuiat inima frumoasei neîndurătoare și, după cum putem bănui din nou, a urmat o zi cu o nouă înștiinţare: doamna îl iartă pe cavalerul Ulrich și-l *așteaptă la o întâlnire.* Însă pentru a ocoli orice pericol, cavalerul să se îmbrace în straie de cerșetor, să se amestece printre leproșii din jurul castelului care pândesc vreo pomană și să aștepte acolo semnalul tainic prin care va fi chemat la întâlnire.

Don Quijote-ul dragostei s-a îmbrăcat în veșminte de cerșetor, învârtindu-se zile întregi printre leproși și îmbolnăvindu-se aproape de greaţă. Între timp, de câteva ori a fost udat până la piele și a dârdâit de frigul nopţii. În sfârșit, apăru o fată cu mult așteptata veste; la noapte, la ora cutare, să fie la peretele meterezului sub geamul la care se va vedea lumină.

Domnul Ulrich și-a azvârlit zdrenţele de cerșetor și s-a postat sub geam doar în cămașă. La timpul fixat, într-adevăr, i-au lăsat în jos un fel de legătură făcută din cearșafuri. Cavalerul s-a așezat în laţul format de cearșafuri și mâini de femei l-au ridicat la geam. Cum a pășit în cameră i-au aruncat pe umeri o mantie de mătase ţesută cu aur *și l-au condus în faţa doamnei.* Da, sa săvârșit cu adevărat întâlnirea dorită cu atâta ardoare de-a lungul anilor.

Doamna și-a primit cavalerul plină de bunăvoinţă, l-a lăudat pentru credinţă, și, în general, i-a adresat cuvinte foarte frumoase. Din domnul Ulrich însă a izbucnit patima încătușată ani de-a rândul, a devenit revendicativ și a pretins unele dovezi de dragoste. Firește, de așa ceva nu prea putea fi vorba, deoarece stăpâna era înconjurată de opt doamne de onoare. Însă nebunul îndrăgostit nu vedea și n-auzea nimic, devenind din ce în ce mai cutezător. În sfârșit, a început să se jure că nu-i pasă de nimic, orice s-ar întâmpla el nu va pleca până nu va primi favorul *Beiliegen*[69]. N-au putut să-l liniștească până ce doamna nu i-a pus o condiţie: Bine, i se va face pe plac, însă, pentru ca să facă dovada ascultării sale, să se urce din nou între cearșafuri; o să fie coborât puţin, și, prin aceasta dovada fiind făcută, o să fie din nou ridicat. De data aceasta însă domnul Ulrich a fost viclean: a acceptat proba, dar numai cu condiţia ca între timp să ţină între mâinile sale, mâna doamnei. Așa s-a și întâmplat: s-a așezat între cearșafuri și, în timp ce-l coborau încet. Buna, Curata și Dulcea i-a grăit astfel: „Văd că meriţi favorul, sărută-mă deci". Leșinat de fericire, cavalerul Ulrich și-a întins spre ea buzele chinuite de operaţie și arse de setea mult doritului sărut, dând drumul, între timp, micuţei mâini albe. În momentul acela *a fost prăvălit, cu cearșaf cu tot, la poalele zidului.* Nu putea fi vorba de nicio greșeală, fiindcă, până să se adune de pe jos cu membrele zdrelite, cearșaful a

---

[69] Acest favor era o instituție a cavalerismului, de asemenea de neînțeles pentru noi. Se numește Beiliegen auf Glauben și consta în aceea că, obținând acest favor, cavalerul avea dreptul să se culce lângă doamna sa și să-și petreacă noaptea cu ea, însă „numai în cadrul onoarei și cinstei". Trebuia să jure că n-o să atenteze la virtutea ei. Cu alte cuvinte, era vorba de soiul cel mai denaturat al flirtului.

fost tras înapoi.

Nici acest lucru nu l-a dezamăgit pe Ulrich, cel cu dragoste inepuizabila! Doamna s-a explicat, în vreun fel, iar el îi scria și pe mai departe poezii, până în clipa în care s-a abătut asupra lui ultima și cea mai mare catastrofa. Ce a putut face maestra flirtului cavaleresc nu reiese din jurnal, însă trebuie să fi fost vreo răutate nemaipomenită, de vreme ce domnul Ulrich scrie că acel lucru nu s-a mai putut ierta și s-a retras definitiv de la slujire, „fiindcă numai un nebun slujește la infinit pe cineva de la care nu se poate aștepta la vreo recompensă".

Ca alte cuvinte, pribeagul cavaler al dragostei s-a considerat tot timpul drept un om înţelept[70].

APUSUL MINNE-ULUI ȘI GALANTERIA

Era frumoasă, ideal de frumoasă, nefireasca adorare a femeii din timpul cavalerismului, însă îndrăgostiţi! topiţi de dor au întins cu exagerările lor atât de mult coarda, că până la urmă a plesnit. Până la urmă, copiilor bărboși, îmbrăcaţi în zale și cântăreţi din liră, li s-a întărit moalele capului.

Tannhäuser, nu legendarul, ci cel adevărat, care a trăit între anii 1240 și 1270, se revoltă împotriva jugului slujirii femeilor și în poeziile sale satirizează cu mult curaj idealul cavaleresc.

„Treuer Dienst der ist gut.
Den man schonen Frauen thiit

„Acea slujire fidelă este bună, /Pe care o faci unei femei frumoase", spune el, după care enumera condiţiile de care se leagă recompensa doamnei idolatrizate: să-i clădească un palat de fildeș; să-i aducă din Galilea muntele pe care a stat cândva Adam; să-i aducă potirul Graalului și mărul pe care Paris l-a dăruit cândva lui Venus, după care va avea imediat parte de cea mai dulce recompensă. În schimb, se va supăra pentru totdeauna dacă nu-i va găsi repede arca lui Noe.

---

[70] Pentru a da o mostră din opera poetică a lui Ulrich von Lichtenstein transcriu un mic fragment sfâșietor din acea poezie pe care cavalerul poet a compus-o cu trista ocazie a rupturii. Textul vechi german a fost modernizat de Tieck:
„Mich reut, dass ich meine Jahr Da ihr Leib
Habe verdummet also gar Und ihr Muth
Um ein Weib, Nun nicht ist wie erst se gut.
Die mir nummer cine Tag Da sie mich
Volliglich vergciten mag Bracht an sich".
(Mă căiesc că mi-am risipit, așadar, în mod prostesc timpul pentru o femeie care nicio zi nu mi-a răsplătit-o pe deplin, căci trupul și sentimentele e nu sunt așa de bune ca la început, când am fost atras de ea.)

Frumoasă, Curata și Buna se prezintă cu totul altfel în viziunea lui Tannhäuser.

Printre tovarășii săi barzi, orbiţi de iubire, Tannhäuser umbla cu ochii deschiși. El a văzut limpede că tot ceea ce părea o dragoste nemărginită nu era altceva decât un joc de-a dragostea, pe numele lui de azi: un flirt.

„Sprech ich ein Jet sie saget Nein.
Se stimmen stets wir uberein".

(Eu spun Da, ea spune Nu, / Așa cădem noi de acord).

Încet, încet a apus epoca *minne*-ului. Omul pasionat al Renașterii râdea de oftaturile lipsite de temperament și căuta în dragoste bucurii mai reale. Însuși cuvântul *minne* și-a pierdut vechea semnificaţie. O serioasă lucrare ştiinţifică germană scrie despre el, plină de tristeţe: „Începând din secolul al XV-lea vechiul și nobilul înţeles al cuvântului *minne* se vulgarizează din ce în ce mai mult, ca astăzi să nu fie întrebuinţat decât pentru a desemna pocitele bucurii trupești".

Cât sunt de pocite aceste bucurii, nu discutăm; un lucru este cert, și anume că în istoria flirtului ele au făcut o spărtură care a ţinut timp de secole. Omul Renașterii și-a evidenţiat în toate domeniile activul său simţ practic, iar flirtul, ca instituţie, a ajuns, deocamdată, în cămară cu vechituri.

N-a dispărut însă de tot, deoarece în fiecare epocă se găsesc fiinţe care nu sunt în stare de o dragoste deplină și îşi angajează sentimentele într-un joc iresponsabil. Drept pildă stau datele furnizate de Brantome; ele aparţin secolului al XVI-lea, când rămășiţele întârziate ale moravurilor cavalerești îşi mai scoteau capul pe ici, pe colo.

În secolul al XVII-lea ne întâlnim din nou cu flirtul, însă sub un alt nume. Pe atunci îi spuneau: *galanterie.*

Conform definiţiei seriosului Montesquieu, *galanteria* nu-i dragoste, ci doar un simulacru facil și drăgălaș al ei. Cu alte cuvinte, *flirt.*

Scena: *Palatul Rambouillet.* Actorii: preţioasele. În aceste saloane cu o atmosferă artificioasă a reînviat slujirea femeii din timpul cavalerismului. Femeia s-a urcat din nou pe piedestal. De data aceasta, însă, nu cavalerul a suit-o acolo, ci ea singură s-a cocoţat. Instalându-se, ea a pretins slujirea cavalerească în aceeași măsură ca și predecesoarea sa medievală. Bineînţeles, de data aceasta nu prin ruperi de lance sau alte fapte războinice, ci cu ajutorul pașnicelor arme spirituale. Bunăvoinţa iubitei trebuia câştigată prin conversaţii spirituale, prin complimente abile și prin declaraţii de dragoste înmănuncheate în versuri. Acestui joc i se spunea galanterie. Este cunoscut raportul lumii preţioase faţă de *literatură*; este de ajuns să ne referim la ucigătoarea satiră a lui Molière. *Galanteria* care se practica prin saloane, în fond nu era altceva decât *flirtul* în înţelesul actual al cuvântului, adaptat, în manifestările lui exterioare, la moda timpului.

După concepţia preţioaselor, „femeile sunt podoabele creaţiei; *sunt acute spre afli adorate* și înconjurate de simţăminte pătimaşe, ele oferind, în schimb, prietenia și stima lor". Cavalerii, cel puţin cei din salonul doamnei de Rambouillet, se

mulţumeau cu această hrană săracă. Cum să nu se fi mulţumit cu ea dacă doamnele lor erau atât de diafane, încât, de exemplu.

Julie d'Angennes leșina, în înţelesul strict al cuvântului, dacă se pronunţa în faţa ei vreun cuvânt mai grosolan? Se știe că ele au surghiunit din conversaţia lor cuvintele uzuale și în locul lor au fabricat altele mai fine, stâlcite atât de tare. Încât un om din exterior nici nu le înţelegea vorba.

Saumaise a alcătuit chiar un dicţionar special al limbajului lor *(Dictionnaire des Precieuses).* De exemplu, cuvântul *mână* suna foarte burghez, deoarece oamenii de rând obișnuiau s-o întrebuinţeze și pentru muncă, de aceea a primit o altă denumire: „frumoasa flexibilă" *(la belle mouvante).* A fost eliminat cuvântul *oglindă* și înlocuit cu splendida expresie: „sfătuitorul graţiilor" *(le conseiller des graces).* Și cuvântul fotoliu a fost găsit că miroase prea tare a tâmplărie. În locul lui deci trebuia spus: „comoditatea conversaţiei" *(la commodite de la conversation).* În aceste saloane nu se vorbea decât despre superioritatea femeilor, despre minunatele lor virtuţi și despre desăvârșirea lor. Era preamărită fericirea desăvârșită pe care o provoacă bărbaţilor faptul că pot adora, prăbușiţi la picioarele doamnelor, aceste virtuţi.

Dintr-o scrisoare, pe care Guez de Balzac, unul dintre scriitorii cei mai apreciaţi ai epocii, a trimis-o doamnei de Rambouillet, mulţumindu-i că l-a onorat dăruindu-i o sticluţă de parfum, citim:

„Poeţii Romei au cântat parfumurile zeiţei Venus. Însă darul meu este oferit de o mână mai presus decât mâna acelei vulgare zeiţe: el este oferit de zeiţa adevăratului paradis al iubirii, de virtutea personificată, care, iată, s-a arătat oamenilor în deplina sa desăvârșire, așa cum s-a pogorât din înălţimea cerului pe pământ. Nu contenesc să mă laud cu darul primit. Toate lucrurile omenești, toate bunătăţile pământului s-au șters din faţa mea. Și, după cum nu poate exista o cinstire mai mare decât aceea pe care mi-a adus-o darul primit, tot așa nu există pe pământ vreo recunoștinţă care să se poată asemăna cu a mea. Nu pot exprima prin cuvinte decât o parte infimă a sentimentelor mele, partea precumpănitoare rămânându-mi în inimă".

Ceea ce făceau doamnele saloanelor preţioase era un anemic joc de-a dragostea, subţiat cu o literaturizare aeriană, care se autoconsuma în hiperbole bombastice. Însă cu toate acestea, a reușit să înnebunească tineretul lipsit de experienţă și înclinat spre romantism. Iată cum descrie Bussy de Rabutin — care, ajungând bărbat în toată firea, s-a îndepărtat binișor de sfera sentimentelor platonice — o dragoste din tinereţea sa, nutrită pentru o frumoasă văduvă:

„Aveam o concepţie atât de ridicolă despre respectul pe care îl datorez femeilor, încât frumoasa văduvă, de n-ar fi observat neghiobia mea și nu m-ar fi încurajat, putea muri de sfârșeală. Mult timp n-am îndrăznit nici măcar să-i observ încurajările și avansurile. Aveam o credinţă oarbă că nu poţi obţine dragostea unei femei dacă n-ai petrecut în prealabil un timp corespunzător oftând, bocind, implorând și compunând scrisori de dragoste.

După credinţa mea, până nu îndeplineam acest preambul nu aveam dreptul să

aspir nici la cel mai mărunt favor".

În schimb, din scrisoare reiese clar că frumoasa văduvă preţioasă, de ocazie, nu se dădea în lături de la unele concesii care nu se potriveau cu o eterică fiinţă coborâtă parcă din tăriile cerului. *Cu alte cuvinte, comedia care imita cavalerismul în fond nu era altceva decât flirt.* Pe vremea aceea se numea galanterie, deoarece noţiunea de flirt nu se născuse încă.

CAVALERUL OFICIAL SPANIOL

Ca urmare a multiseculare influenţe maure, femeia spaniolă trăia sub povara unei paze de harem. Nu numai opinia publică îi interzicea societatea bărbaţilor străini, dar și bărbatul, turbat de gelozie, avea grijă să facă imposibilă orice apropiere suspectă. Când ceva îl împiedica să-și exercite personal supravegherea, el era înlocuit de *ducnna,* bine cunoscută din romanele spaniole, care îşi păzea prizoniera cu ochi de Argus. Este adevărat că șiretenia femeiască este în stare să dejoace și cea mai rafinată supraveghere, însă aceste cazuri n-au nimic comun cu flirtul, deoarece ţin de istoria iubirilor pătimaşe.

În această ţară ne întâlnim cu o variantă blândă, gen secolul al XVII-lea, a flirtului cavaleresc. Și o găsim tocmai acolo unde omul s-ar aștepta mai puţin: la curtea regală. Viaţa mondenă a curţii spaniole a fost încremenită de una dintre cele mai curioase invenţii ale spiritului uman: eticheta spaniolă. Aceasta a fost lăsată drept moștenire urmașilor de către Filip al II-lea, împreună cu un imperiu pe cale de descompunere.

Eticheta spaniolă preamărea persoana regelui și a reginei de parcă ar fi fost zei pământeni; și este știut că zeii nu râd. Veselia și surâsul au fost surghiunite de la curte. Despre Filip al IV-lea s-a consemnat că de-a lungul vieţii sale a râs de trei ori. Rolul de *camerara mayor,* adică de prim-maestră de ceremonie pe lângă regină, era îndeplinit de către o doamnă bătrână, și funcţia ei consta în aceea că de dimineaţă până seara era pe urmele reginei și păzea cu strășnicie ca regulile etichetei să fie respectate. „Regina spaniolă nu are voie să râdă" — suna avertismentul, când tânăra regină izbucnea în râs la glumele bufonului. „Regina spaniolă n-are voie să privească pe geam" deși geamul se deschidea spre grădina pustie a unei mănăstiri. Cu altă ocazie, pentru că regina era amuzată de pălăvrăgeala prostească a papagalilor săi, *camerara mayor* a sucit cu propria ei mână gâtul bietelor păsări. Această *camerara mayor* era domnișoară bătrână și se numea prinţesa Terranova. În numele etichetei, putea să-și facă de cap, nepedepsită, și n-a păţit-o decât o singură dată, când regina a fost însărcinată. În primele luni sacre ale maternităţii, conform obiceiului spaniol, tinerei mame trebuia să i se îngăduie orice poftește. Regina a făcut uz de acest privilegiu, și când mult urâta zgripţuroaică s-a prezentat în faţa ei pentru obișnuitul sărut de mână, a pălmuit-o, cu toată puterea, pe amândoi obrajii. „Mi s-a făcut poftă", s-a scuzat ea candidă, iar onorabila domnișoară n-a avut ce să spună.

În această atmosferă, doamnele de la curte se ofileau de plictiseală, cu atât mai

mult, cu cât și supravegherea lor se concentra în mâna unei doamne în vârstă, *guardadama,* care, ajutată de forţe corespunzătoare, veghea asupra moravurilor lor. Femeia căsătorită nu putea îndeplini vreo funcţie la curte; numai fecioarele sau văduvele aveau acest drept și trebuia să locuiască la palat. Pentru ca viaţa sa le fie mai suportabilă, eticheta de la curte îngăduia doamnelor să-și ţină unul sau mai mulţi adoratori oficiali.

Aceștia erau denumiţi *galanteos de palacio,* ceea ce ar însemna *cavaler de curte.* Acești cavaleri puteau fi, după gust, oameni căsătoriţi, tineri sau bătrâni; în fond era totuna, pentru că nu putea fi vorba de vreo recompensă amoroasă concretă. Drepturile lor se epuizau prin adorarea și slujirea doamnelor.

Satira lui Cervantes a șuierat pe deasupra palatului regal spaniol fără să lase urme: n-au luat cunoștinţă de ea. Cavalerul de la curte a rămas strâns înrudit sufletește cu Don Quijote și înaintașii săi. Din tot anul, cavalerului nu-i reveneau decât vreo câteva zile, în care se putea bucura de apropierea doamnei adorate. Doamnele de la palat se arătau în public numai la ocazii excepţionale: cu prilejul marilor serbări de la curte, la parăzi. La recepţii, eventual la vreun ritual public de *autodafe,* unde ochii și urechile lor se puteau reconforta la vederea vâlvătăilor rugurilor și la auzul ţipetelor „vrăjitoarelor" care se prăjeau în flăcări. Cu aceste ocazii, cavalerul oficial putea să stea lângă doamna lui și o putea curta, bineînţeles în limitele buneicuviinţe și ale moralităţii. Dreptul cavalerului *de a-și păstra pălăria pe cap în prezenţa regelui,* la fel ca și granzii, dădea curtării un ciudat aer oficial.

Cică eticheta de la curte le acorda această favoare fiindcă, în conformitate cu ipoteza oficială, se presupunea că din cauza prezenţei iubitei cavalerul ameţește atât de tare, încât nu mai este în stare să se controleze, și dacă și-ar scoate pălăria, ar scăpa-o din mână.

În celelalte zile ale anului, *galanteo-ul* n-avea decât să se învârtească în jurul palatului și să pândească momentul când, eventual, doamna o să apară pentru o clipă la geam. Dacă avea fericirea să o vadă la vreo fereastră el putea să facă cu ajutorul semnelor declaraţii de dragoste, care, după obiceiul spaniol, decurgeau astfel: respectivul îndrăgostit îşi ducea batista întâi la gură, apoi la frunte și în sfârșit se atingea cu ea în dreptul inimii.

Conform memoriilor contesei d'Aulnoy, un astfel de galanteo, topit de dragoste, gemea și ofta atât de zgomotos, încât putea fi auzit de departe. Ca să aibă totuși parte și de plăceri fizice, cavalerul mituia chirurgul care lua sânge doamnelor de la palat ca să-i aducă *o basma sau un pansament îmbibat cu sângele doamnei adorate.*

Acest serviciu cavaleresc oficial reprezenta o mare favoare. Se și străduiau să obţină acest favor nu numai tinerii, ci și bătrânii. De bucurie, cel pe care cădeau sorţii alegerii îşi coplește doamna cu daruri alese: contesa d'Aulnoy povestește că atunci când a fost în Spania a văzut o mulţime de galanteos ruinaţi de această manie.

CICISBEO

Această splendidă instituţie a apărut la începutul secolului al XVIII-lea, în Genova. Ea consta în aceea că distinsa nobilă genoveză putea să ţină în preajma ei nu unul, ci mai mulţi cavaleri însărcinaţi cu slujirea persoanei sale. Dacă avea mai mulţi cavaleri, aceştia îşi împărţeau între ei sarcina. Unul o ajuta dimineaţa la îmbrăcat, altul o conducea la biserică, un al treilea o însoţea la plimbări, al patrulea o întovărăşea când era în societate, al cincilea se îngrijea de mesele ei, al şaselea îi orânduia treburile pecuniare. Aceste obligaţii erau acceptate de către cavaleri ca nişte îndeletniciri plăcute. Până la urmă, moda a degenerat în aşa hal, încât era o ruşine ca o doamnă din societate să nu aibă *cicisbeo.*

În ceea ce îl priveşte pe soţ, situaţia lui era asemănătoare cu aceea a soţului din evul mediu, care era nevoit să accepte ca soţia să-şi angajeze, în cadru festiv, un adorator. Diferenţa consta doar în aceea că pe câtă vreme *cavalier servant*-ul din perioada cavalerească îşi întâlnea rar adorata, *cicisbeo* se ţinea de dimineaţa până seara de fustele ei. Tocmai de aceea, în condiţii normale, soţului nici nu-i prea păsa de veşnicul alai, deoarece *cicisbeii* erau mai geloşi unul pe altul decât era soţul pe ei, şi astfel adoratorii se transformau în paznici de încredere. Doar unde funcţiona numai un singur *cicisbeo,* se puteau ivi unele neplăceri, însă în nicio epocă nu s-a găsit vreun mijloc de apărare împotriva valurilor flirtului care rup zăgazurile. Şi aici situaţia soţului era asemănătoare cu cea din *Frauendienst*-ul medieval: şi bărbatul se angaja în calitate de *cicisbeo* în altă parte.

Cicisbeatul se deosebea de flirt, care este mai mult sau mai puţin public şi mai mult sau mai puţin acceptat, prin faptul că era organizat instituţional. În înţelesul propriu al cuvântului instituţional, întrucât în contractele de căsătorie o clauză specială stipula *câţi cicisbei* are dreptul să-şi ţină tânăra soţie! A nesocoti acest obicei legalizat era la fel de revoltător cum ar fi fost, în perioada modei rochiilor cu trenă, ca să se plimbe cineva pe stradă în rochie scurtă. Cronica nu consemnează decât numele unui singur bărbat curajos, marchizul Spinola, care-şi iubea logodnica într-un mod atât de asemănător oamenilor de rând, încât a inclus în contractul de căsătorie un alineat care contravenea obiceiului. Hotărât şi deschis, el a pus condiţia ca în decursul căsătoriei lor nici nevasta să nu aibă dreptul să-şi ţină *cicisbeo* şi nici ei să se angajeze într-un astfel de rol pe lângă vreo altă femeie.

Din Genova, moda denaturată a fost preluată şi de alte oraşe italiene.

Scriitorii italieni au constatat răspândirea flagelului şi nu i-au găsit altă scuză decât aceea că în fond cicisbeatul dă dovadă de o *îmbunătăţire a moravurilor,* întrucât îi împiedică pe tinerii nobili de la alte distracţii mai urâte.

*

Aici se termină epoca eroică a istoriei flirtului. Epoca actuală a flirtului începe cu evantaiul lui Lady Frances Shirley. Cum însă această perioadă nu s-a încheiat încă, sarcina de a investiga cu ajutorul mijloacelor ştiinţifice tendinţa de dezvoltare, apogeul şi declinul flirtului modern — declin faţă de care nutrim unele speranţe — revine cronicarilor timpului ce va să vină.

CUPRINS

PREFAŢĂ ÎNŢELEAPTĂ 2
AUR! AUR! 4
Aurul se joacă de-a v-aţi ascunselea 5
Aur și furnici 6
Rodul de aur al viţei-de-vie maghiare 8
Băiatul cu dinte de aur 11
Farmacopeea aurului 13
Misteriosul ophir 15
El dorado 17
Harpagoni 20
THEATRUM CEREMONIALE 25
Eticheta spaniola 27
Eticheta de la curtea regelui soare 30
Regi de ceară pe catafalc 33
Curtea napoleonilor din Haiti 37
PANTOFII CU TOC ROȘU 39
Servilismul 43
MORBUL TITLURILOR 48
Arbori genealogici fantastici 50
Rubedenii din vechiul testament 51
Noe, strămoșul habsburgilor? 52
Sângele bourbon al lui Napoleon 53
Încă o străbună nelegitimă 54
Nepoţii frumoasei melusine 55
Aristocraţia savanţilor 56
Evenimentele familiale ale noii stări nobiliare 58
Originea seminţiei mayer 59
SARABANDA NUMELOR 61
Taina numelui lui Napoleon 61
Soarta omului stă ascunsă în numele lui 63
Numele și întâmplarea 64
Legea numelui în Franţa 65
Minunăţiile prenumelor puritane 66
Ecouri argotice în prenume 68
FRACUL DE DIPLOMAT 69
ROBA ȘI PERUCA 74
Procese penale împotriva cadavrelor 75
Procese intentate animalelor 78
Jurisprudenţa romanţată 88
Dreptul canin 90
Copilul născut în poștalion și taxa de transport 90

Domeniul juridic al scrisorilor de dragoste 92
Jurisprudenţa privitoare la stafii şi legea pălmuitului 94
NEMURITORUL NU ESTE INFAILIBIL 98
Credulii increduli 100
Taina cărţii sălbaticilor 106
FRAGMENT DIN „CARTEA SĂLBATICILOR”108
COMOARA EROILOR 109
Elixirele invulnerabilităţii 110
Arta de la passau 112
Zalele rezistente la arme 114
Sabia cu puteri magice 115
Privaţiunile vieţii de campanie 116
Tratarea rănilor și alifia pentru arme 117
Invenţia doctorului ferenc 120
PREAONORATUL PUBLIC 121
Mistificarea 128
„Bottle-hoax”-ul londonez 131
ISTORIA FLIRTULUI 133
Ce este flirtul? 133
Slujirea femeii în timpul cavalerismului 134
Dragoste de trubadur 138
Dragoste și turnir 141
Don Quijote-ul dragostei cavalerești 144
Apusul minne-ului și galanteria 152
Cavalerul oficial spaniol 155
Cicisbeo 157